

Barutçugil

DİN VE HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ
DERGİSİ
SAYI: 5 • YIL: 2008

YAYIN YÖNETMENİ
Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Kadriye AVCI ERDEMLİ

EDİTÖR
Kerime CESUR
kerime.cesur@gmail.com

YAYIN EKİBİ
Abdülkerim YATĞIN
Davut ÖZGÜL
Emine ARSLAN
E. Betül ÇAKIRCA
Kâmil BÜYÜKER
Kerime CESUR
Mehmet YÜKSEL
Mustakim ARICI
Tuğba YALÇIN
Uğur YILMAZ

TASHİH
Dr. A. Cüneyd KÖKSAL

FOTOĞRAF
Gezgin Kültür Dergisi Arşivi

KAPAK FOTOĞRAFI
Tunus'ta Bir Osmanlı Kapısı
Halit Ömer CAMCI

BASIM YERİ ve TARİHİ
TDV Yay. Matbaası
Ostim Örnek San. Sit. 1. Cd. No:21
Yenimahalle / ANKARA
Tel: (0312) 354 91 31
ISSN: 1308 - 9595

DAĞITIM
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1.Şb.
Klodfarer Cad. No:14/1 Divanyolu
Eminönü/İSTANBUL
Tel: (0212) 518 46 04 - Faks: (0212) 518 83 07
Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel
sorumluluğu yazarlara aittir.
PARA İLE SATILMAZ

Zencefilm
medya

Görsel Konsept Tasarım,
Uygulama Zencefil'm / Halit Ömer Camcı
Sanat Yönetmeni: Ali Bıyıklı
Tel: 0212 533 35 58

EDİTÖRDEN

Bismillahirrahmanirrahim

Yüce Allah'a sonsuz hamd, Efendimiz'e binler salat, âl ve ashabına
selam olsun

Hoşca bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Kendimizi dinlemenin vaktidir. İçimizden gelen sese kulak verelim,
vicdanımıza, bedenimize, ruhumuza hakkını verelim. Çünkü "Her hak sahibine
hakkını vermelisin" diye buyurur Efendimiz (s.a.v.)

Bedenin korunması, gelişmesi ve büyümesi için nasıl îâşe ve ibâte gerekiyorsa
ruhun olgunlaşması için de ibadetler gereklidir. Varlıkların en şerefli olarak
yaratılan insan bu payeye iradesini kullanarak sırat-ı müstakîmi tercih etmekle,
emredileni yapmakla, nehyedileni terketmekle erişir.

Bir sene geldi geçti. Ruhumuzun ve bedenimizin arınması için bir fırsat
olan Ramazan kapımızı çalmakta yine. Biz biliriz ki; oruç aç kalmak değildir.
Maddî aleme uyumlu yaratılan insanın kendini melekût alemine de uyumlu hale
getirebilmesi için verilen bir emirdir. Bir armağandır. Orucun özünü kavrayan
ruh da beden de arınır. Huzur'a varmak için gerekli olan adımlardan birini atmış
olur.

Evlerde, çarşı-pazarda görülen Ramazan hazırlığına, okurlarımıza dış
kirası olsun diye biz de katıldık. Ramazan dosyamız oldukça bereketli ve renkli.
Makale, söyleşi ve hatıralardan oluşan otuz dokuz yazı ile karşınızdayız. Orucun
insanî ve ahlâkî boyutunu Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı, psiko-sosyal boyutunu ise
Doç. Dr. Kemal Sayar ele alıyor. Mekke'de, Açe'de, Avrupa'da Ramazan anlatımları
Türkiye dışından tatlar sunuyor bizlere. Ahmet Turan Alkan o güzel üslûbuyla
Ramazana dokunacak, gülümseyeceksiniz. "Huzur Dersleri", "Mustafa Şükrü
Efendi", "Minyatürde Osmanlı Bayramı", "Osmanlı Döneminde Mukabeleye Verilen
Ehemiyyet", "Ramazan Hatıraları", "Değişen Biz miyiz Ramazan-ı Şerîf mi?" tarih
tüneline Ramazan yolculuğunda sizlere eşlik edecek. Ramazan'ın edebiyattaki
yansımalarını Nurettin Albayrak ve Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan kaleme aldı. Kayahan,
Murat Çelik, Mesut Uçkan, Necla Nazır, Hüseyin Bürge ve Yılmaz Bayat söyleşileri
nefeslenmenize yardımcı olacak. "Ramazanda Sıkça Sorulan Sorular"ın yer aldığı
yazımızın faydalı olacağından eminiz. "Kamerî Ay Başlangıçlarının Tesbiti",
Ru'yet-i Hilâl Konusunda Birliği Sağlama Çalışmaları", "Ramazan Terimleri",
"Diğer Dinlerde Oruç", "Peygamberimiz'in Ramazanı", "Eyüp Sultan'da Ramazan",
"Kadınların Kalbine İndiğinde Ramazan", "Ramazanla Büyümek", "Asr-ı Saadette
Bayram Mutluluğu", "Özgürlük İrade ve Teslimiyet" dosyamızın bazı yazıları.

Yayına hazırlık, tasarım ve baskı süreçlerinde katkısı bulunan herkese
şükranlarımızı sunuyoruz.

"Ya Rabbi, Receb ve Şabanı bizler için mübarek kıl ve bizi Ramazana
eriştir!"

4 RAMAZAN VE ORUCUN AHLÂKÎ VE İNSÂNÎ BOYUTU

Prof. Dr. Mustafa Çağrı

14 SÖYLEŞİ

Kayahan

38 MECMÛ'A'YA YÂD-I CEMİL

Davut ÖZGÜL

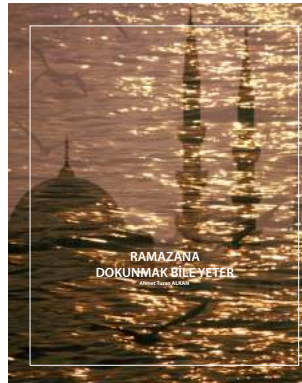
40 RAMAZANDA HUZUR DERSLERİ

Prof. Dr. Mehmet İpşirli

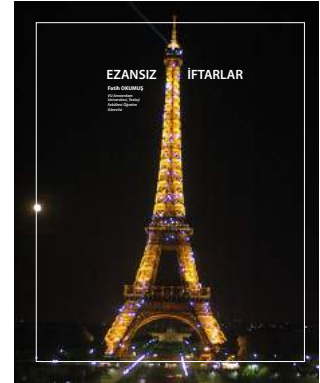
50 RAMAZANA DOKUNMAK BİLE YETER

Ahmet Turan ALKAN

106 EZANSIZ İFTARLAR

Fatih OKUMUŞ

8 ORUCUN PSİKOLOJİK VE SOSYAL FONKSİYONLARI

Doç. Dr. Kemal SAYAR

10 RAMAZAN TERİMLERİ

Uğur Yılmaz

18 ORUÇLA İLGİLİ AYETLER

Kadriye AVCI ERDEMLİ

22 RU'YET-İ HİLÂL KONUSUNDA BİRLİĞİ SAĞLAMA ÇALIŞMALARI

İrfan YÜCEL

26 KAMERİ AY BAŞLANGIÇLARININ BELİRLENMESİ

Hümeysra Nur İŞLEK

30 PEYGAMBERİMİZ'İN RAMAZANI

Prof. Dr. Ali ÇELİK

34 İLÂHÎ DİNLERDE ORUÇ

Fatma YÜKSEL

46 MUSTAFA ŞÜKRÜ EFENDİ

Ayhan İŞİK

54 DEĞİŞEN BİZ MİYİZ RAMAZAN-I ŞERİF Mİ?

Dr. Mustafa KÜÇÜK

59 SÖYLEŞİ

Hüseyin BÜRGE

60 KÜLTÜR VE GELENEĞİMİZDE TERAVİH NAMAZI-MÜSİKİ İLİŞKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Nuri ÖZCAN

64 SÖYLEŞİ

Mesut UÇAKAN

68 OSMANLI DÖNEMİNDE MUKABELEYE VERİLEN EHEMMİYET

Tuğba YALÇIN

70 ÖZGÜRLÜK, İRADE VE TESLİMİYET

Leyla İPEKÇİ

72 RAMAZANA ALLAH'IN İSİMLERİYLE BAKMAK

Ömer Faruk ŞENTÜRK

74 SÖYLEŞİ

Necla NAZIR

76 RAMAZAN HATIRALARI

Prof. Dr. M. Orhan OKAY

80 GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ

Nurettin ALBAYRAK

84 SÖYLEŞİ

Murat ÇELİK

88 RAMAZANLA BÜYÜMEK

Alpaslan DURMUŞ

92 ÇOCUKLARA RAMAZANI SORDUK

94 MEKKE'DE RAMAZAN FARKLIDIR

Dr. Halil İbrahim KUTLAY

98 EYÜP SULTAN'DA RAMAZAN

İsa GÜRLER

102 KADINLARIN KALBİNE İNDİĞİNDE RAMAZAN

Ayfer BALABAN

110 TSUNAMİDEN SONRA AÇE'DE İLK RAMAZAN

Dr. Havva SULA

114 İSLÂM'IN SOSYAL İLİŞKİLERİ BELİRLİYİCİLİĞİ VE SİLA-İ RAHİM

Kerime CESUR

118 MİNYATÜRDE OSMANLI BAYRAMI

Hesna HARAL

123 SÖYLEŞİ

Yılmaz BAYAT

124 ÜÇ AYLAR: YOLA KOYULMAK, YOLDA OLMAK

Mehmet YÜKSEL

128 RAMAZAN AYI'NDA SIKÇA SORULAN SORULAR

Müstakim ARICI

134 ASR-I SAADETTE BAYRAM MUTLULUĞU

Prof. Dr. Nebi BOZKURT

138 VEFEYAT

143 RAMAZAN KİTAPLIĞI

Kâmil BÜYÜKER

RAMAZAN VE ORUCUN AHLÂKÎ VE İNSÂNÎ BOYUTU

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI*

Ünlü Müslüman bilgin ve düşünür Gazzâlî der ki:

❑ “Gerçek kul, öncelikle Allah’ın dışındaki şeylere köle olmaktan kurtulan ve böylece tam olarak özgürleşen kişidir. Bu özgürlük gerçekleşince kalp başka her türlü bağlardan kurtulur ve oraya Allah’a kul olma iradesi yerleşir; bu sayede kalp Allah ile, Allah sevgisi ile bütünleşir; içi ve dışı Allah’a itaate yönelir; Allah’tan başka muradı olmaz.”¹

Bir Müslüman elbette -Gazzâlî’nin belirttiği ve genel olarak tasavvuf düşüncesinde önemle vurgulandığı üzere- her an gönlünde Allah ile birlikte olmalıdır. Ama günlük hayatın meşgale ve koşturmalara bizi sıkı sıkıya kavramakta, kendi ruh dünyamızdan uzaklara atmaktadır. Maddi ve bedensel taleplerimiz yönünden kendimizle meşgul olurken manevî ve ruhi ihtiyaçlarımız, dinî ve ahlâkî kemalimiz bakımından kendimizden uzaklaşmaktayız. Öyle sanıyorum ki, modern çağın en ciddi sorunlarının temelinde insanın kendi ruhundan kopuşu vardır. Modern insanın bireysel sorunlarından, sahip olduğu onca imkanlara rağmen bir türlü mutlu ve huzurlu olamayışından tutunuz da, küresel düzeyde yaşanan insanlık sorunlarına kadar, çağımız insanının bütün sıkıntılarında bu kopuşun güçlü tesirleri vardır.

Bir âyetle “Allah’ı unutan, bu sebeple Allah’ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın” buyurulmaktadır.² Gerçekten gelişmiş dünya denilen modern dünyanın bireyleri ve toplumları, bugün Allah’ı unutmuş görünüyorlar; yani Allah’a inanmıyorlar ya da -daha ağırlıklı olarak- inandıklarını söyleseler bile, bu inanç, onların ruh dünyalarında duygularını ve eylemlerini ahlâkî düzeye yükseltecek bir etkinlik göstermiyor. Kısaca bu insanlar genellikle hayatları boyunca Allah yokmuş gibi davrandıkları, derin bir iman verdiğini sorumluluk bilinciyle yaşamadıkları için bizzat kendilerini, kendi nihai iyilik ve kurtuluşlarını da “unutmuş” durumdadırlar. Son yıllarda dünyamızda küresel düzeyde yaşanan terör olayları, haksız işgaller ve savaşlar, hatta küresel ısınma gibi korkutucu gelişmeler açıkça göstermiştir ki insanoğlunun doymak bilmeyen tutkuları uğruna ürettiği zararlar, sonunda dönüp yine kendisini vurmaktadır.

İşte Ramazan ve orucun bize sağladığı en büyük fırsatlardan biri, gafletimizin, kusurlarımızın farkına vararak yoğun bir şekilde Allah’a yönelmek, nefsimizin yıkıcı isteklerine göre değil, Allah’ın iradesine göre yaşamak, geçmişteki ihmallerimizi telafi etmek; uzağına düştüğümüz ruh dünyamıza, gerçek benliğimize dönerek kendimizi, gönül dünya-

mızı, ahlâkımızı ve vicdanımızı ilâhî güzelliklerle zenginleştirmektir. “Gönüller ancak Allah’ı anmakla doyuma ulaşır”³ meâlindeki âyetin anlatmak istediği de bu olmalıdır. Nitekim tecrübe olarak da görmekteyiz ki, birçok insan bazı kötülüklerinden tövbe edip güzel alışkanlıklar geliştirmek için Ramazanı bir vesile olarak değerlendirmekte ve bundan sonraki hayatını yeni bir düzene sokmaktadır. Pek çok Müslümanın içki, kumar, sigara vb. kötü alışkanlıklarını Ramazanda bıraktığını, tövbe ve istiğfar ederek birçok günahından kurtulmada Ramazanı vesile yaptığını, bazı dinî görevlerini yapmaya Ramazanda başladığını, kısacası bu ayı kendisi için yeni bir milat olarak değerlendirdiğini biliyoruz.

Kaynağı ilâhî olan ve olmayan bütün dinlerde, biçimi farklı olsa da, mutlaka ibadet amaçlı bir perhiz uygulaması vardır; tarih boyunca insanoğlu nefsinin çılgin taleple-

İnsanoğlunun, sahip olduğu maddi imkanların üzerine oturması ve bütün ömrünü onu başkalarından kıskanıp koruyarak geçirmesi onun ilkel tabiatından gelen vahim bir zaafıdır.

rini sınırlamayı ve dengede tutmayı, ruhsal olgunluğa ulaşabilmek için ilk ve en önemli tedbir olarak düşünmüş ve uygulamaya çalışmıştır. İslâm dini bu perhizi oruç ibadetiyle düzenlemiş ve orucu dört temel ibadetten biri kabul ederek ona verdiği önemi ortaya koymuştur. Şu var ki, İslâm’da oruç sadece yemekten, içmekten uzak durma şeklinde bedensel bir perhiz değil, aynı zamanda kötü söz ve davranışlara karşı ahlâkî bir perhizdir; kötülüklerle bulaşmama yahut bunlardan arınma hususunda bir irade eğitimidir. Bunu ifade eden bir hadislerinde Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

“Oruç (kötülüklerle karşı) bir kalkandır. Biriniz oruç tuttuğu zaman kötü söz söylemesin, kavga etmesin. Şayet biri kendisine sataşır, kötü söz söylerse, ‘Ben oruçluyum’ demekle yetinsin.”⁴

Bu hadis, orucun aynı zamanda bir ahlâk terbiyesi olarak anlaşılması ve yaşanması gerektiğini göstermektedir. Nitekim orucun farz kılındığını bildiren âyetin sonunda onun bu eğitici yönü, “Allah’a karşı derin bir saygı ve sorumluluk şuuruyla kötülüklerden sakınma iradesi” anlamına gelen takvâ kavramıyla ifade edilmiştir.⁵ Bu bakımdan orucu, geniş anlamıyla, ahlâkî ödevleri de içeren bir dindarlık testi ve sınavı olarak değerlendirmek mümkündür. Bir kudsî hadiste Yüce Allah’ın, “İnsanın oruç dışındaki bütün amelleri kendisi içindir, oruç ise benim içindir ve onun mükâfatını da

ben vereceğim” buyurduğu bildirilir.⁶ Bütün İslâm bilginleri, Cenâb-ı Hakk’ın “oruç benim içindir” ifadesini, oruca -esas anlamı “sahte dindarlık” demek olan- rıyanın karışmamasıyla, “orucun ödülünü kendisinin vereceğini” bildirmesini de mükâfatının bizim kestiremeyeceğimiz kadar bol olacağıyla izah etmişlerdir. Şu halde “oruç benim içindir” ifadesi, orucun dindarlıkta samimiyet testi olduğunu, yani kulun Allah’a bağlılık derecesini, Allah’a mı yoksa bedenine, nefsânî arzularına, bedensel taleplerine ve maddî nesnelere mi kul olduğunu göstermektedir. Çünkü oruç, gösteriş karışmayan bir ibadettir.

Diğer taraftan oruç, -Peygamberimizin deyimiyle- kötülöklere karşı bir “kalkan” olduğu gibi, insan olmanın vazgeçilmez şartlarından olan şefkat ve merhamet duygularını geliştirme ve güçlendirmenin çok değerli bir aracı olması bakımından da önemli bir ibadettir. Günün belli bir bölümünde midesini aç ve susuz bırakan insan, bir yönden Allah’ın nimetlerinin ne kadar önemli ve değerli olduğunu, onlara sahip olmadığı ya da onları hoyratça kullandığı takdirde bunun kendisi için ne kadar kötü olacağını, sonuçta o nimetleri veren Allah’a ne kadar çok şükretmek gerektiğini anlarken, diğer taraftan bu nimetlere muhtaç olan insan kardeşlerinin açlıklarını ve acılarını nefsinde hissedip onlar-

la paylaşmanın asil bir ödev olduğunu farkeder.

Dünyada varlık içinde doğan, varlık içinde yaşayan ve varlık içinde ölen pek çok insan vardır ve bunlar –eğer oruç tutmuyorlarsa- yokluğun ve açlığın ne demek olduğunu, aç ve susuz insanların nasıl bir acı ve ıstırap hissettiklerini, zorluklar içinde yaşadıklarını hayatları boyunca hiç hissedemeyecek, bu insanlık gerçeğini tecrübe edemeden bu dünyadan göçeceklerdir. İşte oruç inanan her insana bu tecrübeyi yaşatan yüksek bir insanî ve ahlâkî erdemdir. Çünkü oruç, hayatının her yılının en az bir ayında kendi iradesiyle açlığa ve susuzluğa katlanarak yaşayan zengin ile belki bütün ömrünü ihtiyaçlar içinde geçiren yoksulu ve onun ailesini aynı duyguda buluşturmakta; daha doğrusu varlıklıları yoksulların, çaresizlerin dünyasına taşımaktadır. Bu sayede varlıklı bir Müslüman, oruç tutarken, yoksulların yaşadığı zorlukları gönüllü olarak paylaşmakta, onların hallerini anlama fırsatı bulmakta; sonuçta ruh dünyasında şefkat ve merhamet duyguları güçlenmektedir. Elbette oruç öncelikle ibadettir; kişi Allah için, O buyurduğu için kendi iradesiyle bedeninin bazı taleplerine sınır koymaktadır. Ama İslâm’daki bütün buyruklar ve yasaklar gibi oruç da, ibadet olmasının yanında, çok yüksek bir insanî ve ahlâkî boyut taşımaktadır. İki lokma katıksız ekmeğin bile ona muhtaç olanlar için ne

kadar değerli olduğunu bütün varlıklı insanlara ancak oruç anlatabilmektedir.

Oruçlu iken yaşanan açlık ve susuzluk tecrübesi, varlıklı olanlara, bir yandan Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerin ne kadar değerli olduğunu ve o nimeti verene şükretmenin ne kadar büyük bir görev olduğunu hatırlatmakta, diğer yandan da yoksulluk ve çaresizlik içinde yaşayanlara yardım etmenin, Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri onlarla paylaşmanın ne büyük bir insânî görev olduğunu göstermektedir. Esasen, bir hadiste buyurulduğu gibi, "Bütün İnsanlar Allah'ın ailesi"⁷ olduğuna göre, bir kimsenin oruç sayesinde insanların açlık ve susuzluğuna ortak olması ve Allah'ın verdiği nimeti O'nun kullarıyla paylaşması da yine nimeti veren Allah'a şükürdür, hatta hakiki şükür budur.

İnsanoğlunun, sahip olduğu maddi imkanların üzerine oturması ve bütün ömrünü onu başkalarından kıskanıp koruyarak geçirmesi onun ilkel tabiatından gelen vahim bir zaafıdır. Bütün dinlerin ve ahlâk sistemlerinin en çok uğraştığı sorunlardan biri, insanın bu bencilliğini ve maddeperestliğini törpülemek olmuştur. Yüce Kur'an'da şöyle buyrulur: "Altını gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenlere elem verici bir azabı müjdele! ... (Onlara şöyle denilecek:) İşte yalnız nefsiniz için biriktirip durduğunuz şeyler! Tadın şimdi biriktirdiklerinizin cezasını!"⁸ Yeni bir iman ve ahlâk toplumu kurma ideali taşıyan Kur'an-ı Kerim'in bilhassa ilk inen sûrelerinde insanın bu bencil, dünyacı ve maddeci yönünü öne çıkarması, bunu düzeltmeyi hedefleyen ikazlarda bulunması, insanları ısrarla infak ve ihsana, yani ellerindeki imkânları yoksullarla paylaşmaya davet etmesi son derece anlamlıdır.

Peygamber Efendimizin gerek tavsiyelerinden gerekse uygulamalarından Ramazan ayını bir infak ve ihsan ayı olarak gördüğü, öyle gösterdiği ve öyle yaşadığı anlaşılmaktadır. Sahâbîlerden Abdullah b. Abbas'ın bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.v.) insanların en cömerti idi; bilhassa Ramazan ayında cömertliği zirveye ulaşır, gürül gürül esen rüzgâr gibi coşardı.⁹ Ramazan ayı o günden bugüne oruç, teravih gibi ibadetlerle olduğu kadar zekât ve fıtır sadakasıyla, iftar sofrasıyla, gönüllü yapılan hayırlarla, infak ve ihsanlarla da özel bir ay olarak hissedildi ve yaşandı. Bilhassa bizim millî-dinî geleneğimizde Ramazan, insânî ve ahlâkî hasletlerimizin en geniş bir şekilde ve en güzel bir üslupla dışa yansıdığı, kelimenin tam anlamıyla bir rahmet ve şefkat ayı olarak anlaşılmış ve yaşanmıştır. Bizim Ramazan medeniyetimizi anlatan pek çok yazı vardır. Bunlardan, İbrahim

Refik'in bir derlemesi olan *Ramazan Medeniyeti*'ni okuyucularıma tavsiye ederim. Bu eser içinde yer alan Münevver Alp'e ait "On Bir Ayın Sultanı Ramazan" başlıklı yazıdan küçük bir alıntıyla yazımızı tamamlayalım:¹⁰

"Eski İstanbul'da, 'On bir ayın sultanı' diye bütün Müslümanlar Ramazanı dört gözle beklerlerdi. Zengin, orta halli, fakir bütün Müslüman İstanbul halkı, Ramazanı iyilik etme, sevap kazanma, günahlardan kurtulma sevinci ve şevki ile karşılardı. Erkeği olmayan dulların, evi barkı olmayan bekârların, babasız yetimlerin gönüllerini hoş etmek, onların hayır duasını almak; tutacakları orucun, indirecekleri hatimlerin, edecekleri ibadetlerin sevabını kazanmak, günahlardan halas bulmak ancak yapılan bu iyilikler ve yardımlar sayesinde olacağı için Ramazan-ı Şerif Müslümanlarca içten gelen kutsal bir sevgi ve hürmetle karşılanır ve beklenirdi.

...

Çoğu vükela, vüzera ve ulema konaklarında Ramazanda (biri evin erkeği tarafından yüksek tabakaya, ikincisi ev sahibesi tarafından kadın misafirlere, üçüncüsü de çevredeki fakir ve kimsesizlere olmak üzere) üç kısım olarak verilen iftarlar, Ramazanı şerifin ilk gecesinden bayram gecesine kadar aralıksız devam ederdi... Her üç sofraya da aynı yemekler gelir, aynı itina ve ikram gösterilirdi... Bir akşam evinde iftar veren orta halli bir ev hanımı, ertesi akşam bir komşunun evine davetli olurdu."

Günümüz hayat şartları ve anlayışı yeni nesillerin bu gelenekleri tam olarak sürdürmesine –ne yazık ki– imkân vermemektedir. Ama ülkemizde Ramazanlar giderek daha canlı hale gelmekte, dinimizin ve kültürümüzün ruhuna uygun etkinliklerle yaşanmaktadır. Öyle görüyor ve ümit ediyoruz ki, bundan sonraki Ramazanlarımız dinî ve ahlâkî özünden sapmadan, yeni dünya şartlarında yeni etkinliklerle zenginleştirilecek; Ramazanlarımız ve oruçlarımız, dinî ve millî kimliğimiz açısından bizi biz yapan değerlerimiz olarak hep yaşayacaktır. ■

D İ P N O T L A R

*İstanbul Müftüsü

1) *İhyâ ulûmî'd-dîn*, Kahire 1332, IV, 388-389.

2) *Haşr* 58/19.

3) *R'ad* 13/28.

4) *Buhârî*, "Savm", 9; *Müslim*, "Sıyâm", 163.

5) *Bakara* 2/183.

6) *Buhârî*, "Savm", 9; *Müslim*, "Sıyâm", 163.

7) *Müslim*, "İtk", 16.

8) *Tevbe* 9/34-35.

9) *Buhârî*, "Savm", 7; *Müslim*, "Fezâil", 48, 50.

10) *İstanbul* 2001, s. 13.

Fotoğraf: Mehmet Demirci

ORUCUN PSİKOLOJİK VE SOSYAL FONKSİYONLARI

Doç.Dr. Kemal SAYAR*

ORUÇ HIÇBİR ŞEKİLDE KONTROL EDİLEMİYEN VE DOLAYISIYLA SALT SOSYAL BASKI SAİKİYLE YAPILMASI MÜMKÜN OLMAYAN BİR İBADETTİR. KİŞİ ORUÇ TUTMAYI İSTEMEMESİ HALİNDE HIÇ KİMSE FARK ETMEDEN İSTEDİĞİ ŞEKİLDE ORUCUNU BOZABİLİR VE TUTMAYABİLİR.

□ Günümüz dünyasının en büyük problemlerinden olan dünya kaynaklarının paylaşımındaki eşitsizlik dünyanın her yerini etkileyecek şekilde sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik bir çok alanda onulması güç sorunlara yol açmaktadır. Dünyanın bir yarısında milyarlarca insan ölümle yüzyüze gelecek kadar ciddi açlık, susuzluk ve buna bağlı hastalıklarla boğuşurken diğer yarısında da milyarlarca insan çok yemeye bağlı sağlık problemleri yaşıyorlar. Basın yayın organlarında ülkelerin ve kıtaların varlık ve yokluklarıyla alakalı yayınlanan karşılaştırmalı haberler sorun olarak gördüğümüz gerçekleri birer insanlık dramı haline getiriyor. Bu noktada yaklaşan Ramazan ayının hediyesi olarak gelen oruç ibadetinin insanlığa vereceği çok önemli dersler, kazandıracağı çok kıymetli alışkanlıklar bulunmaktadır.

Müslümanlarda Ramazan, Hristiyanlarda Lend, Yahudilerde Yom Kippur, Hindularda Ekadası gibi dünya üzerindeki din ve inanışların tamamına

yakınının vücudu ve ruhu temizleme amaçlı olarak orucu inananlarına emretmesi, bilim adamlarının geçmişten günümüze orucu hastalıklardan tedavi amaçlı bir araç olarak yüzyıllar boyunca kullanmaları günümüz problemlerine gerçekçi bir çözüm olarak orucu gündemimize almayı gerekli kılmaktadır. Orucun fizyolojik yararını çok güzel özetlemesi anlamında Prof. Dr. Herbert M. Shelton'ın bir sözüne yer vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Prof. Shelton şöyle diyor:

"Oruç, yaşam enerjimizin gıdaların hazmına harcanmasından bizi korur, böylelikle yaşam enerjisi hastalıklı yapıların ve toksinlerin giderilmesinde kullanılır. Orucun bir diğer faydası da psikolojik dinlenmenin sağlanmasındadır. Sindirim sistemi, salgı bezleri sistemi, kan dolaşımı sistemi, solunum sistemi ve sinir sistemi bir dinlenme sürecine girer. Oruç sırasında vücudumuzda, hücrelerin bakımı ve yenilenme işlemi gerçekleşir."

Psikolojik açıdan bakıldığında oruç, kişiliği güçlendirme anlamında her birey için kıymetli bir öğretilerdir. Oruç sayesinde birey arzularını dizginlemesini, iradesinin dizginlerini eline almasını, insiyakî davranışlarını kontrol altına almayı, iyilik yapmaya olan yönelimini güçlendirmeyi, çatışmalardan kaçınmayı, aceleci ve kırıncı davranmaktan uzak durmayı öğrenir.

Oruç hiçbir şekilde kontrol edilemeyen ve dolayısıyla salt sosyal baskı saikiyle yapılması mümkün olmayan bir ibadettir. Kişi oruç tutmayı istemesi halinde hiç kimse fark etmeden istediği şekilde orucunu bozabilir ve tutmayabilir.¹ Bu nedenle içindeki yeme, içme arzusuna rağmen insanın oruç nedeniyle kendini dizginlemesi ve yeme-içme için kontrol sadece kendisinde olduğu halde belli bir vakti beklemesi iradenin eğitimi anlamında çok önemli bir fırsattır. Özellikle sigara ya da benzeri bağımlılıklara sahip insanların onca zorlanmalarına rağmen oruca devam etmeleri kendilerine ve iradelerine güvenlerini tazelemeleri açısından önemli bir araçtır.

Oruç ile ilgili bir diğer özellik oruçlu kişiden sadece yeme ve içmeden kendini kesmesinin beklenmemesidir. Bunların yanında din oruçlu insandan diğer insanlara karşı hiç olmadığı kadar hassas, doğru ve dikkatli olmasını beklemekte² ve bu emre aykırı olarak yememeye ve içmemeye dikkat ettiği halde sosyal hayatında diğer insanlara karşı doğru olmayanları ruhun arınmayıp hiçbir sevabın kazanılmaması sebebiyle boş yere aç kalmak gibi ciddi bir tehlikeye karşı uyarmaktadır.³ Bu uyarının etkisini toplumumuzda Ramazanın girmesiyle polisiye suçlarının bitme noktasına varacak kadar azalmasında açıkça görmek mümkündür. Bu durumda orucun hem bireye dönük olmasıyla psikolojik açıdan hem de topluma dönük olmasıyla sosyolojik açıdan önemli bir tedavi işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Oruç tutarken açlık ve susuzluğun verdiği solgunlukla yemek masasının başında iftar vaktini bekleyen bir insanın kendine dışarıdan bakarak bir günün yarısı kadar bile olmayan bir süre aç kalmanın kendisi için ne kadar zor olduğunu görmesi ve buna paralel

olarak ne kadar aciz olduğunun farkına varması, potansiyel olarak sahip olduğu diğer insanlara karşı üstünlük duygusunun alt edilmesine ve kendisine ve insanlara daha sahici bir gözle bakabilmesine yardımcı olacaktır.

Orucun bir faydası oruç sayesinde Ramazan ayında sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın zirveye çıkmasıdır. Oruç ile açlığın ve susuzluğun zorluğunu yaşayan birey söz konusu zorluğu yıl boyu yaşayanların hislerini daha kolay içselleştirerek ve daha gerçekçi empati kurarak üzerine düşeni yapmakta ve

Oruç, yaşam enerjimizin gıdaların hazına harcanmasından bizi korur, böylelikle yaşam enerjisi hastalıklı yapıların ve toksinlerin giderilmesinde kullanılır. Orucun bir diğer faydası da psikolojik dinlenmenin sağlanmasındadır. Sindirim sistemi, salgı bezleri sistemi, kan dolaşımı sistemi, solunum sistemi ve sinir sistemi bir dinlenme sürecine girer. Oruç sırasında vücudumuzda, hücrelerin bakımı ve yenilenme işlemi gerçekleşir.

varlığını paylaşmakta çekince göstermez. Ramazan aylarında insanların yardım yapmada yarışmaları, fakirleri yedirmek, giydirmek, memnun etmek için bütün imkânlarını zorlamaları bunun en güzel göstergelerindendir. Ramazan aylarında fakirleri sofrasında ağırlayıp, yemeğin ardından onlara içlerinde hediye ya da para olan kutular veren ve bunu "dış kirası" bahanesiyle kimseyi incitmemeye gayret ederek yapan bir kültür, orucun etkisini çok açık bir şekilde üzerinde gösterdiği bir kültürdür.

Sonuç olarak oruç kişinin fiziksel anlamda bedenini temizlemesinin, sosyal anlamda toplumda zenginle fakiri kucaklaştırıp, toplumun temelini sağlamlaştırmasının ötesinde kişilerin ruhunda cimriliği cömertliğe, öfkeyi sabra, intikamı sevgiye ve savaşı barışa inkılap ettiren eşsiz bir öğretilerdir. Yeter ki kişi orucu tuttuğu gibi oruç da kişiyi tutsun ve Ramazan boyunca kazanılanlar diğer aylarda kaybedilmesin.■

D İ P N O T L A R

*Psikiyatrist

1) Nitekim "İnsanın oruç dışında her ameli kendisi içindir. Oruç benim için dir, mükâfatını da ben vereceğim" hadis-i kudsî bu gerçeğe dikkat çekmektedir.

2) "Oruç kalkandır. Biriniz oruç tuttuğu gün kötü söz söylemesin ve kavgaya etmesin. Şayet biri kendisine söver ya da çatarsa: 'Ben oruçluyum' desin." (Hadis-i Şerif)

3) "Kim yalanı ve onunla ameli terketmezse (bilsin ki) onun yiyip içmeyi terk etmesine Allah'ın ihtiyacı yoktur" (Hadis-i Şerif)

RAMAZAN TERİMLERİ

Uğur YILMAZ*

ORUÇLUYA İFTAR YEMEĞİ VEREN KİMSE, ORUÇLUNUN SEVABINDAN HİÇ EK-
SİLME OLMADAN ONUN ALACAĞI KADAR SEVAP ALIR.

□ Ramazan bizler için bir “fırsat ayı”, “ibadet mevsimi”, “eğitim” zamanıdır. Özellikle ibadet ayı olması hasebiyle mânalarını bilerek veya bilmeyerek yaşantımız içinde bazı ıstılahlar kullanmaya başlarız. Biz bu yazımızda gündemimize giren bu terimlerden infak, imsak, sahur, iftar, mukabele ve mahyayı açıklamaya çalışacağız.

İNAK

Allah’ın rızasını elde etmek amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması demektir. Bu bakımdan infak, farz olan zekatı, vacip olan sadaka-i fitrı (fitre) ve gönüllü olarak yapılan her türlü hayrı içermektedir.¹ Geleceğimizde yoksullar için kurulan vakıflar, yapılan camiler, çeşmeler, yollar, okullar, köprüler vs. ile günümüzdeki iftar çadırları, Ramazan kumanyaları da infak kavramı içine girmektedir. Âyetlere baktığımızda infak; Allah rızası için olmalı,² infak edilen kişinin gururu rencide edilmeden yapılmalıdır.³

İnfakın belli bir vakti ve zamanı yoktur. Ancak Enes b. Malik (r.a.)’ten “Hz. Peygamber insanların en cömerdi idi. Ramazan geldiğinde bu cömertliği daha da artardı”⁴ rivayeti ve Ramazan ayında yapılan bütün ibadetlerin Allah katında daha makbul olması insanların bu ayda zekatlarını vermesine ve daha çok infak etmesine sebep olmaktadır.

İnfakın farz kısmı olan zekat; dince zengin sayılan kişilerin mallarından belirli payın ibadet niyeti ile sarf edilmesi, gereken yerlere temlik⁵ edilmesidir. Zekat verecek kişide bulunması gereken şartlar; Müslüman olmak, ergen olmak, akıllı olmak, hür olmak, aslî ihtiyaçlar⁶ ve borcu çıktıktan sonra nisab miktarı mala sahip olmaktır. Zekat verilecek malda aranan şartlar ise malın nisab miktarı olması, malın artıcı bir özelliğe sahip olması ve malın üzerinden bir kamerî yıl geçmiş olmasıdır.

Dinimizin zenginlik için koymuş olduğu ölçü olan nisab, altın, para ve ticaret eşyası için 80.18 gr. altın değeridir. Bunların 1/40 (%2.5)’i zekat olarak verilir.⁷

Zekat, yoksullara, düşkünlere, (zekat toplayan) görevlilere, gönülleri (İslâm’a) ısındırılacak olanlara, (esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyen) köleler ve esirlere, (borcuna karşı malı olmayan) borçlulara, Allah yolunda olanlara, yolda kalmışlara⁸ verilir. Zekat, anne, baba, bü-

yükanne, büyükbaba, çocuklar, torunlar, ve eşlere, Müslüman olmayanlara ve zenginlere verilemez.

İnfakın vacip kısmı olan sadaka-i fitrı (fitre) ise Ramazan ayında verilmesi gereken sadakadır. Baş sadakası da denilen sadaka-i fitrı yükümlülüğü, Allah’ın kişiye ve velâyeti altındakilere canını bağışlamasına karşılık şükran olmak üzere konmuş bir hükümdür. Fitreyi verecek kişide aranan şartlar ve sarf edilecek yerler aynen zekattaki gibidir. Fitrı sadakasının vacip olması için zekatta olduğu gibi malın artıcılığı ve malın üzerinden bir yıl geçme şartı yoktur. Şartlarını haiz olan kişi, kendisinin ve bülûğa ermemiş çocuklarının fitresini vermekle mükelleftir. Ancak babasının, annesinin, eşinin ve bülûğa ermiş çocuklarının fitresini vermekle mükellef değildir.

Fitre miktarı olarak, fakirin hayat şartlarına göre bir günlük gıda ihtiyacı değil fitre veren kimsenin kendi günlük gıda tüketim ortalamasının alınması, fitrenin mâna ve gayesine daha uygundur. Ancak bu bedelin de hadislerde zikredilen gıda maddelerinden en ucuzunun bedelinden daha düşük olmaması gerekir.⁹ Bu ibadeti yerine getirirken, zekatta olduğu gibi niyet şarttır.

İnfakın belli bir vakti ve zamanı yoktur. Ancak; Enes b. Malik (r.a.)’ten “Hz. Peygamber insanların en cömerdi idi. Ramazan geldiğinde bu cömertliği daha da artardı” rivayeti ve Ramazan ayında yapılan bütün ibadetlerin Allah katında daha makbul olması insanların bu ayda zekatlarını vermesine ve daha çok infak etmesine sebep olmaktadır.

İMSAK

Oruca başlama/başlangıç ânı olan ikinci fecr (fecd-i sâdık) zamanıdır. İmsak iftarın zıddıdır. Âyetteki “siyah iplik beyaz iplikten ayrılıncaya kadar yiyin için”¹⁰ ifadesi aydınlığın karanlık içinde bir çizgi halinde beliren olduğu bir zamana işaret ettiği gibi sahih rivayetler ve uygulama da bu durumu desteklemektedir. Bundan dolayı fıkıh âlimlerinin çoğu imsakın ikinci fecir ile başladığını ifade etmektedirler.¹¹

Oruç “imsaktan iftara kadar yemekten içmekten ve cinsî münasebetten uzak durmak” diye tarif edilir. Bunun için imsak, orucun rûknüdür. Vaktin girip girmediği hususunda şüphe bulunursa bir şey yenilip içilmesi mekruhtur. Eğer bir şeyler yenmesi durumunda imsak vaktinin girdiği anlaşılırsa oruç tamamlanır, ancak kazası gerekir.

SAHUR

Orucun sünnetlerinden olan sahur, imsak vaktinden evvel yenilen yemektir. Sahura kalkmayı Hz. Peygamber (a.s.) çeşitli hadislerinde teşvik etmektedir. “Oruç tutmak isteyen sahurda bir şeyler yesin”¹² “Sahura kalkın çünkü sahurda bereket vardır”¹³ buyurmaktadır. Sahura kalkmakla bir kişi, oruca karşı direncini artırır ve seher vaktinin feyiz ve faziletinden yararlanmış olur. Bunlarla birlikte sahurda kalkıp bir şeyler yemek ve içmek niyet yerine de geçmektedir.

İFTAR

Oruçlu olan kişinin vakti gelince orucunu açmasına denir. Kur’ân-ı Kerîm’de akşama kadar oruç tutulmasından bahsedilmiş¹⁴, Hz. Peygamber de (a.s.) güneşin batmasıyla iftar etmiştir.¹⁵ Güneş battıktan sonra oruçlunun iftarda acele etmesi¹⁶ ve orucun hurma veya suyla açılması¹⁷ orucun müstehaplarındandır. Resûl-i Ekrem

(a.s.), oruçlunun iftar ânında yaptığı duasında makbul olduğu müjdesini vermiş¹⁸ ve bazı dualar bize rivayet edilmiştir; “Allahım! Senin rızan için oruç tuttum, senin verdiğin rızıkla orucumu açtım. Sana inanıp güvendim. Benim geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışla!”

Maddî imkânları olan kişilerin ellerinden geldiğince, oruçlu olanlara iftar ettirmesi de güzel bir davranıştır. Hz. Peygamber (a.s.) “Oruçluya iftar yemeği veren kimse, oruçlunun sevabından hiç eksilme olmadan onun alacağı kadar sevap alır.”¹⁹ buyurmaktadır.

MUKABELE

Üç aylarda ve özellikle Ramazanlarda cami, mes-cit ve evlerde değişik zamanlarda okunan Kur’an’ı takip etmek suretiyle hatim indirme geleneğidir. Bu gelenek Cebrâil’in (a.s.) Ramazan aylarında her gece Hz. Peygamber (a.s.)’e gelerek o âna kadar nâzil olan sûrelerin ve âyetlerin karşılıklı okunup kontrol edilmesine dayan-

maktadır. Hz. Peygamber (a.s.)'in vefatından önceki son Ramazanda mukabele iki defa gerçekleşmiştir.²⁰ Kur'ân'ın Ramazan içerisinde nazil olması ve bu ayda yapılan ibadetlerin diğer zamanlardan daha faziletli olması bu geleneğin kesintiye uğramadan devam etmesini sağlamıştır.

KADİR GECESİ

Kurân-ı Kerîm'in indirilmeye başlandığı mübarek bir gecedir. Kur'ân-ı Kerîm bu gecenin faziletinden şu şekilde bahsetmektedir: "Şüphesiz biz onu (Kur'ân'ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin?! Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için inerler. O gece tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir."²¹ Bu gecenin daha çok Ramazan'ın son on veya yedi günündeki tekli gecelerde aranması gerektiğine dair hadisler gecenin tespitinde bizlere ip ucu vermektedir.²²

Kadir Gecesi'nin kesin olarak belirlenmemesinin hikmeti üzerinde duran âlimler, bu durumun gecenin feyzinden istifade etmek için daha uygun olduğunu söylemişlerdir. Zira Kadir Gecesi'nin bildirilmesi halinde Müslümanlar sadece o geceyi ihya etmekle yetinebilirdi. Halbuki kısmî belirsizlik sayesinde müminlerin Kadir Gecesi ümidiyle bütün Ramazan gecelerini ibadet şuuru içerisinde geçirmeleri söz konusudur.

Bir hadiste Kadir Gecesi faziletine inanılarak ve karşılığı Allah'tan beklenerek ihya edildiğinde geçmiş günahların bağışlanacağı müjdesi verilmiştir.²³ Diğer bir rivayette Kadir Gecesi'ne ulaşan kişinin "Allahım sen çok affedicisin affı seversin bizleri de affeyle"²⁴ diye dua etmesi tavsiye edilmiştir.

MAHYA

Özellikle Ramazan aylarında birden çok minareli camilerin iki minaresi arasına kurulan ışıklı yazıya mahya denilir.²⁵ Bu kelime Farsça "mah ile Arapça -iyye" ekinin birleştirilmesi ile oluşturulmuş olup "aya mahsus" demektir. Günümüzde "mahya" olarak kullanılmaktadır. Recep, Şaban ve Ramazan aylarına ait olmasından dolayı bu şekilde isimlendirilmesi muhtemeldir.²⁶ Osmanlılarda ilk mahyanın ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Ancak I. Ahmed (1603-1617) zamanında Fatih Camii müezzinlerinden Hattat Hafız Ahmed Kefevî ilk mahyayı Sul-

tan Ahmed Camii'ne kurmuştur. Daha sonra Damat İbrahim Paşa, 1722'de bütün selâtin camilerde mahya kurulması emrini vermiştir. Bazı selâtin camilerin minareleri mahya kurulamayacak kadar kısa olduğundan onların minarelerini de uzattırmıştır.²⁷

Mahya geleneği Türkiye'den başka bir yerde yoktur. Özellikle İstanbul, Bursa, Edirne ve Konya'da mevcuttur. Süleymaniye baş mahyacısından 1911'de Mısır Mehmed Ali Paşa Camiinde mahya kurulması istenmiş fakat oraya mimariden dolayı kurulamamıştır. Osmanlılar, mahyalarda sülüs yazıyı tercih etmişler ve çeşitli resimler de kullanmışlardır. Mahyacılığın zirvesi ise Süleymaniye baş mahyacısı Abdülatif Efendi (ö. 1877)'dir.²⁸

Günümüzde genellikle selâtin camilerde "Maşaallah, Hoş Geldin Ya Ramazan, Oruç Tut Sıhhat Bul, Ey Oruç Tut Bizi, Elveda" ifadeleri ve Allah Teâlâ'nın çeşitli isimleri mahya olarak kullanılmaktadır. ■

D İ P N O T L A R

*Vaiz, Esenyurt

1) Mustafa Çağrı, "İnfak", DİA, XXII, 289.

2) Bakara 2/215.

3) Bakara 2/264.

4) Buhârî, "Savm", 7.

5) Temlik: Zekatı ehil olanlara vererek onların mülkiyetine geçirmektir.

6) Aslı İhtiyaç (Havâic-i Asliye); bir kimsenin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin muhtaç olduğu temel ihtiyaç maddeleri ne denilir. Bunlar, oturlan ev, binilen araba, giyim eşyası, kitaplar, sanatkarların aletleri ve bir yıllık nafakasıdır.

7) Hayvanların, arazilerin, gayrimenkullerin, madenlerin v.s nisab miktarları ve zekat oranları için bkz. Mehmet Erkal, vd. İLMİHAL, İstanbul 2000, İSAM, I, 419-520.

8) Tevbe 9/60.

9) Mehmet Erkal vd., age, I, 509.

10) Bakara 2/187.

11) Mehmet Şener, "İmsak", DİA, XXII, 239.

12) Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 367.

13) Buhârî, "Savm", 20. Buna benzer diğer hadisler için; İbn Mâce, "Siyâm", 22; Müslim, "Siyâm", 45.

14) Bakara 2/187.

15) Müslim, "Siyâm", 51.

16) Buhârî, "Savm", 48.

17) Tirmizî, "Savm", 10.

18) Ebu Davûd, "Savm", 10.

19) Tirmizî, "Savm", 82.

20) Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", 5.

21) Kadr 97/1-5.

22) Buhârî, "Fazlı Leyleti'l-Kadr", 2-3; Bu hususta en çok Ramazan'ın 27. gecesi öne çıkıyorsa da bu rivayetler net değildir. Müslim "Siyâm", 220-221.

23) Buhârî, "Fazlı Leyleti'l-Kadr", 1.

24) Tirmizî, "Da'avât", 84.

25) Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1993, II, 386.

26) Nebi Bozkurt, "Mahya", DİA, XVII, 397.

27) Nebi Bozkurt, "Mahya", DİA, XVII, 397.

Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II, 386.

KAYAHAN İLE SÖYLEŞİ

Mehmet YÜKSEL - Tuğba YALÇIN

Ramazan burada bir simge. Nasıl yapacağız da bu insanları bu da soğuk savaştan kurtarıp yani diğer kültürlerden kurtarıp, bu memleketin insanı yapacağız? Ve bu memleketin inançlarına bağlı hale getireceğiz esas sıkıntı burada. Çünkü dindar insanlar içlerine kapanmışlar, diğerleri de dışarıya açmışlar gözlerini. Sıkıntı bana kalırsa bunun dengesini bulabilmekte.

❑ İlk tuttuğunuz orucu hatırlıyor musunuz?

Tabii, ilk tuttuğumuz oruç, kuyruğundan oruç tutmak tabirini karşılardı. Biz çocukken böyle bir şey vardı. Orucu tutardık, öğlen olup karnımız acıktı mı “tamam sen şimdi yiyebilirsin, kuyruğundan tutmuş oldun orucu” derlerdi. Bu şimdi bizi gülümseten bir şey. O anıları hatırladığımızda içimize güzel duygular doluyor. Ketelerin yapıldığı, çocukların “Beni de kaldır anne” dediği, “Beni niye kaldırmadınız” diye ağlamaklı olduğu günler... Bence bu, büyüklerin yaşadıkları bir hayatın, çocuklara örnek olunarak verilmesidir. Yani zorlayarak değil, örnekleyerek ve öykündürerek öğretme...

Ramazanı özler misiniz?

Ben 1990 yılında bir hastalık geçirdikten sonra 18 senedir Ramazan’da oruç tutamıyorum. Çünkü devamlı almam gereken ilaçlar var. Ama eski Ramazanları çok özleyorum. Şimdi ise çalışanlar tutuyorlar, biz de onlara iftariyelik bir şeyler hazırlıyoruz. Onların çalışma saatlerini hafifletiyoruz. Mümkün olduğunca gönüllerini hoş etmeye çalışıyoruz. Bir de onların tanıdıkları, ihtiyaç sahibi olan insanları belirliyoruz. Bizim için son 18 senedir Ramazan bu. Tutarlara yardımcı olmaya ve ger-

İslâmın güleryüzüyle, helal haramla başlayan ve sonra ağır olmayan derslerle Allah’ı, Kitab’ı öğretmek meselesinde geri kalmayalım. Bunun önemli bir şey olduğunu düşünüyorum. Birbirlerinin hak ve hukuklarını bilen insanların hayatları da ülkeleri de bayrakları da daha huzurlu olacaktır.

çek ihtiyaç sahiplerini bulmaya çalışmak... Aslında Ramazan ayının kitabımızda dendiği gibi ciddi bir rahatlığı vardır insan ruhunda. Onu hissedersiniz. Ramazan ayı dört kitabın indirildiği bir ay. İçinde bir de hangi güne geldiği bildirilmeyen Kadir Gecesi var. Ben burada dinimiz hakkında fazla bilgisi olmayanların da söylediklerimizi anlaması için açık konuşacağım. Ramazan ayında yaptığınız her şey misliyle size döner. Hatta sonu sizi cehennemden kurtaran, dünyaya verilmiş bir hediyedir Ramazan. Bu hediye eskiden eğlenmelerle de süslenmiş, sahura kadar ayakta kalınip,

konu komşunun birbirine yakın olduğu, karşılıklı eğlencelerle süslenen bir zaman dilimidir. Yani Ramazan ayı insanları açlığa mahkum edip "Aman topa kaç dakika var!" denilen bir hadise değildir. Benim anladığım odur ki Ramazanın beklenir olması lazım. Bu çerçevede Ramazanın tümü bir bayramdır aslında. Buradan

Daha fazla kazanmak için de bir başka adamı incitmene gerek yoktur.

çok daha önemli bir konuya değinmek lazım. Bunu kaç kişi hissediyor, kaç kişi hissetmiyor. Bunun sebepleri ve bu sebeplerin nasıl ortadan kaldırılabileceği. Esas buna bakmak lazım. Bana kalırsa dinin öncelikle asık suratlı olmaktan çıkması gerekiyor. Din, çocuklara anlatılırken "Bak cehennemde yanarsın", "Sonra kabir azabı şöyle olur" diye anlatılamaz. Bunlar yanlış. Cezalarıyla izah edilmemeli Cenâb-ı Allah. O mükafatlarıyla izah edilmeli. Bize verdiği rızıkla izah edilmeli, şükürle izah edilmeli.. Yani insanlara nasıl sevdireceğiz, asıl mesele bu. Ramazan burada bir simge. Nasıl yapacağız da bu insanları soğuk savaştan kurtarıp yani diğer kültürlerden kurtarıp, bu memleketin insanı yapacağız? Ve bu memleketin inançlarına bağlı hale getireceğiz? Esas sıkıntı burada. Çünkü dindar insanlar içlerine kapanmışlar, diğerleri de dışarıya açmışlar gözlerini. Sıkıntı bana kalırsa bunun dengesini bulabilmekte. Bu da başta konuştuğumuz gibi Ramazanı ve dinimizi cezaları ve çatık kaşları ile izah etmemekten başlar.

İkinci husus, okullarda bizlerin de okuduğu din dersi kitapları vardı, onlardan dualar ezberliyor-

Daha çok şeye sahip olarak ve daha çok şeyi elde ederek mutlu olamazsın.

duk. İşin aslı o duaların ne manaya geldiğini bilmiyorduk. Bunların manâlarının öğretilmesi gerektiğidir. Burada aslanan insanın bir şeye ilgi duymasını sağlamaktır. Bütün mesele her şeyde dinin güzel yüzünü insana göstermektir. Önce Türkiye'de beraber yaşamayı tesis

etmek gereklidir. Yolda yürüyün, kaç kişiye selam verebilirsiniz. İlk olarak işe buradan başlamak lazım. İnsanlar bugün neden birbirine selam vermiyor? Çünkü bu adamların hepsi dünyevî telaşlarla meşguller. Bugün dolar kaç lira, araba fiyatları nedir vs. Sürekli parayla uğraştıkları için asıl görevlerini unutmuş durumdalar. Esas mesele budur. Birisinin şunu anlatması lazım: Yiyeceğimiz yemek bu kadar, yatılacak yatak budur. Gerisi külfettir. Daha çok şeye sahip olarak ve daha çok şeyi elde ederek mutlu olamazsın. Daha fazla kazanmak için bir başka adamı incitmene asla gerek yoktur. Bu hayatın bir de Cenâb-ı Allah'a iman tarafı var. Bu kadar basit bir şeyi şu anda Hristiyanlar da unutmuş durumdalar bence. Benim sık söylediğim sözü hatırlarsınız: "Yolu sevgiden geçen herkesle bir gün bir yerde mutlaka buluşuruz." Bazı sıkıntılar var toplumda. Hiç kimse birbirine hoşgörülü değil. Toplum gerçek

Benim sık söylediğim sözü hatırlarsanız; "Yolu sevgiden geçen herkesle bir gün bir yerde mutlaka buluşuruz." Bazı sıkıntılar var ğil. Toplum gerçek değerlerini unuttu. Allah insanın içine kitabı koymuştur, yani doğduğunuzda vardır, inançlarınızda vardır. Buraya doğru sular akıyorsa, güneşler doğmuyorsa toprağın altında kalacaktır söz konusu değerler.

değerlerini unuttu. Allah insanın içine kitabı koymuştur, yani doğduğunuzda vardır, inançlarınızda vardır. Buraya doğru sular akıyorsa, güneşler doğmuyorsa toprağın altında kalacaktır söz konusu değerler. Hırslarınızı irade gücüyle çözemiyorsanız ve nefisle iradeden birincisi nefsiniz size hükmetmeye başladıysa siz o andan itibaren çok paranız da olsa mutsuzsunuzdur. Biz bu dünyada kiracıyız. Bunu bilmek mala tapmamayı, malın peşinde koşarak kalp kırmamayı öğretir. Hadiselere böyle bakabilmeyi bence din görevlilerimiz sosyolojik, psikolojik ve dini yönden çok ciddi araştırmalıdır. Bu iş haya-

tın içinde ve insanların almak istedikleri biçimde sunulmalı, işin zorluk tarafı kalkmalı.

Tekrar Ramazana dönersek; "Ramazanda aç kalırsan fakirin halinden anlarsın" düşüncesi bana çok doğru gelmiyor. Fakirin hali aç kalarak anlaşılmaz bence, çünkü fakir sadece aç değildir. Fakirin ruhen de sıkıntısı vardır. Belki evi de yoktur, açıktadır da aynı zamanda. O zaman bilinmeli ki oruç biz-zat nefsin terbiyesi ile ilgilidir. Şimdiki Ramazanlarda insanlar "Hadi top patladı ben kaçayım" gibi şeyler diyebiliyorlar. İftara yetişmek için on dakika erken çıkmayı teklif edebiliyor. Halbuki iftarı bir hurma, su ya da zeytinle açabilirsin. Orucu tutuyorsan nefesine hakim olmayı öğrenmek için tutuyorsun. Ve bir de şuna çok kızarım: "Ben oruçluyum". Bu kişiye orucunu kendisi için tuttuğunu söylemek lazım. Orucu salim kafayla tuttuysan o oruçtur. Orucu salim kafayla tutamadıysan o oruç değildir.

Çocuğunuz için Ramazanda yaptığınız özel bir şey var mı?

Bizim Ramazanda farklılaştırdığımız şey Allah'ın emrettiği zekat, fitre haricinde etrafta yaşanan güzellikleri içimizde hissetmek. Bu açıdan Ramazan bizim için, geldiği günden gittiği güne kadar hep başkalarını daha çok düşünmek zamanıdır. Eğer evin içinde vicdandan, Ramazandan, helal ve haramdan bahsediyorsanız tabi ki bunlarla yetişir çocuk. Ama hiç bunlardan bahsetmiyorsanız nasıl olacak? İşte özendirmek bu, bana kalırsa.

Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

İslâm'ın güler yüzüyle, helal-haramla başlayan ve sonra ağır olmayan derslerle Allah'ı, Kitab'ı öğretmek meselesinde geri kalmayalım. Bunun önemli bir şey olduğunu düşünüyorum. Birbirlerinin hak ve hukuklarını bilen insanların hayatları da ülkeleri de bayrakları da daha huzurlu olacaktır. ■

ORUÇLA İLGİLİ ÂYETLER

Kadriye Avcı ERDEMLİ*

□ Hz. Peygamber'in hicretinden bir buçuk sene sonra Şaban ayının onuncu günü farz kılınmış olan oruç ibadeti,¹ İslâm'ın beş şartından biridir. Hz. Peygamber bu hususu "İslâm beş şey üzerine bina olunmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, haccetmek, Ramazan orucunu tutmak"² diyerek bildirmiştir.

Oruç ibadeti, İslâm'dan önceki semavî dinlerde de bulunmaktadır. Eğitici, olgunlaştırıcı ve koruyucu yönü orucun bütün semavî dinlerde farz kılınmasını gerektirmiştir. Dinleri ve nesilleri birbirine bağlayan oruç ibadeti, dini kültürün oluşumunda da önemli temel taşlardan biri olmuştur. Oruç, insanın manevî gelişiminin doruk noktası olan takvayı amaçlayan bir ibadettir³:

"Ey iman edenler ! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz".⁴

Yüce Allah orucu, zorluğu sebebiyle belli günlerle; Ramazan ayının günleriyle sınırlandırmıştır. Ayrıca orucu daha sıkıntılı hale getirmesi muhtemel iki durumu (hastalık ve yolculuk) oruç emrinin hemen peşinden geçerli mazeret olarak zikretmiştir. Çok ihtiyarlamış, iyileşme ümidi olmayan müzmin bir hastalığa yakalanmış olanların fidye vermeleri, yani yedikleri her oruç karşılığında bir yoksul doyurmaları istenmiştir:

"Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder". (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilerseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır".⁵

Kur'an-ı Kerim oruç ayı olan Ramazanda inmiştir. Hastalık, sefer ve ağır iş nedeniyle orucu kaza etme ruhsatı verilmiştir. Bu kolaylık, Ramazan ayı günlerinin tamamlanması, Allah'ı tazim ve O'na şükredilmesi için gösterilmiştir:

"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyleyse, sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tuta-

madığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir".⁶

İslâm'ın ilk zamanlarında, farz olan Ramazan orucunu tutarken sahur yemeği yoktu. Oruç tutan kimse, akşam orucunu açınca yatısı namazını kılıp uyuyuncaya kadar yer içerdi. Bundan sonra yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak haramdı. Bazı Müslümanlar dayanamayıp kadınlarına yaklaştı. Bazıları iftardan sonra yorgunlukları sebebiyle hemen uyudukları için, ertesi gün açlık ve susuzluktan baygınlık geçirdiler. Cenâb-ı Allah müminlere acıdı ve şu âyeti indirdi⁷:

"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (Ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ıplığı (aydınlığı), siyah ıplığından (karanlığından) ayırt edilinceye kadar⁸ yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar".⁹

İhramlı kimse, bir özüünden dolayı vaktinden önce saçlarını tıraş ettirirse veya avlanırsa kefarete olarak oruç tutar:

"Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminlere müjdele!"

"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer bunlardan alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir. (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki hepsi tam on gündür Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın vereceği ceza ağırdır".¹⁰

"Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengisini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefarettir, yahut onun dengi bir oruç tutmaktır..."¹¹

Bir Müslüman veya zimmîyi kasten değil, hata ile öldüren iki ay aralıksız oruç tutar:

"Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğerki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola (bu takdirde diyet vermez). Eğer öldürülen mümin olduğu halde size düşman olan bir toplumdansa ise mümin bir köle azat etmek lazımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdansa ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lazımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir."¹²

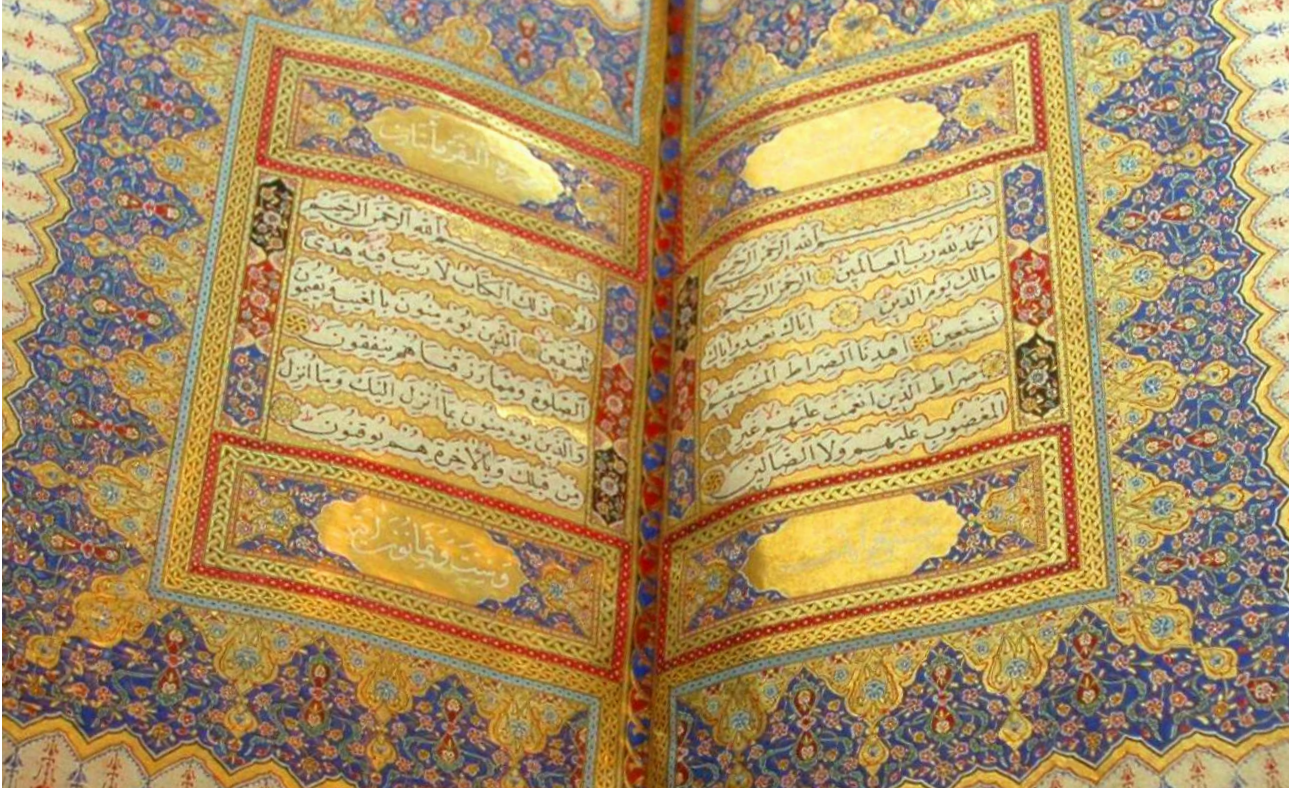
Lağv ile yapılan yeminden dolayı insanların sorumlu tutulmayacağı, fakat kast ile yapılan yeminlerden

sorumlu tutulacağını bildirilmekte ve kasten yapılan yeminden dönmenin kefareti açıklanmaktadır:

"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden sizi zorunlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor. Umulur ki şükredersiniz."¹³

Karısına zihar¹⁴ yapan kişinin karısı ile tekrar beraber olabilmesi için aralıksız altmış gün oruç tutması lazımdır:

"Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin eşleriyle temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberi olandır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımı ile temas etmeden önce ardı ardına iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakire doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Resulü'ne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır."¹⁵

Rivayete göre Hz. Meryem'in kavmi, yememek içmemek suretiyle oruç tuttukları gibi, konuşmamak suretiyle de tutarlarmış. Yahut oruçlu iken yeme içmeden kaçındıkları gibi konuşmaktan da kaçınırlarmış. Hz. Meryem de buna uygun olarak sükût orucu adamıştır¹⁶:

"Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım".¹⁷

Oruç tutan kadınlar ve oruç tutan erkekler için Yüce Allah bağışlama ve büyük bir lütf hazırlamıştır:

"Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya; işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükafat hazırlamıştır".¹⁸

"Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminlere müjdele!".¹⁹ ■

D İ P N O T L A R

*İstanbul Müftü Yardımcısı

- 1) İlmihal, İman ve İbadetler, İSAM TDV Yayınları, İstanbul 1999, c.1, s. 382.
- 2) Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatifi'z-Zebidi, Sahihi Buhari Muh tasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi, Çev. Ahmed Naim, DİB Yayınları, Ankara 1984, c. 1, Kitab'ul-İmân, s. 28.
- 3) Bayraktar Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2001, c. 2, s. 413.
- 4) Bakara 2/183.
- 5) Bakara 2/184.
- 6) Bakara 2/185.
- 7) Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV Yayınları, Ankara 2006, s. 28.
- 8) "Beyaz iplik ve siyah iplik" ifadelerinden maksat tan yerinin ağarmaya başlamasıdır ki, bu da imsak vaktidir.
- 9) Bakara 2/187.
- 10) Bakara 2/196.
- 11) Maide 5/95.
- 12) Nisa 4/92.
- 13) Maide 5/89.
- 14) Araplar arasında "zihar" denen bir adet vardı. Şöyle ki, bir adam karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" deyince kadın o erkeğe haram sayılır ve ebediyen kocası tarafından terkedilmiş olurdu. Yukarıdaki âyetlerle zihar yapan kişinin tekrar karısıyla beraber olabilmesi oruç kefaretiyle bağlanmıştır.
- 15) Mücadele 58/3-4.
- 16) Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, s. 306.
- 17) Meryem 19/26.
- 18) Ahzab 33/35.
- 19) Tevbe 9/112.

RU'YET-İ HİLÂL KONUSUNDA BİRLİĞİ SAĞLAMA ÇALIŞMALARI

İrfan YÜCEL*

HİLÂLİN RU'YETİ İÇİN BELLİ BİR YER ŞART DEĞİLDİR. YERYÜZÜNÜN HERHANGİ BİR
BÖLGESİNDE HİLÂLİN RU'YETİ MÜMKÜN OLURSA BUNA DAYANILARAK AYIN
BAŞLADIĞINA HÜKMEDİLEBİLİR.

□ İslâm dini birlik içinde olmayı, özellikle dinî konularda ayrılığa düşmemeyi öğütlediğine göre¹, Müslümanların ayrı günlerde oruca başlayıp ayrı günlerde bayram yapmaları dinin özünü bağdaşmayan bir durumdur. Bu husus, sağlıklı iletişimin bulunmadığı dönemlerde yeterince dikkat çekmemişse de İslâm ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesi, iletişimin hız kazanması ve özellikle değişik ülkelerden Müslümanların başka ülkelerde bulundukları zaman ayrı ayrı günlerde oruca başlamaları veya bayram yapmaları sonucu üzerinde önemle durulması ve mutlaka çözüme kavuşturulması gereken bir problem olarak görülmüş, basın-da, ilmî ve siyasî toplantılarda gündem konusu olmuştur.

Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye'nin Kasım 1966'da Kâhire'de yapılan üçüncü dönem toplantısında konu geniş şekilde tartışılmış; toplantı sonunda kamerî ayların başlangıcının belirlenmesinde ru'yetin asıl olduğu, ancak hatalı olan ru'yete itibar edilemeyeceği ve kesin astronomik hesaplarla çelişen ru'yetin de yanlış sayılacağı, ru'yet gerçekleşmediği ve içinde bulunulan ay otuz güne tamamlanamadığı takdirde hesaba itibar edilebileceği, herhangi bir yerde sabit olan ru'yete aynı geceye iştirak eden diğer yerlerde de uyulması gerektiği gibi hususlar karara bağlanmıştır.²

21-27 Nisan 1969'da Kuala Lumpur'da toplanan konferansta konu her yönüyle tartışıldıktan sonra alınan kararda, "hesaba göre ru'yet mümkün olduğu halde herhangi bir engel sebebiyle hilâl görülemezse astronomik hesaplama ile caiz olacağı" ifade edilmiş; ayrıca İslâm ülkeleri arasında birliğin temini maksadıyla hilâlin görülebilirlik durumu esas alınarak müşterek kamerî takvim hazırlanması tavsiye edilmiştir. Hesaplamaya açık şekilde ilk defa cevaz verilen bu konferanstan sonra Cezayir'de de Hey'et-i İftâ'nın fetvasıyla 1972'de kamerî aybaşlangıçlarının hesapla tespitine başlanmıştır. Tunus'ta bu uygulamaya daha önce 18 Şubat 1960'ta geçilmişti.

26 Şubat-3 Mart 1973 tarihleri arasında Kuveyt'te gerçekleştirilen Din İşleri ve Evkaf Bakanları Konferansı'nda alınan kararda "Kesin hesaba aykırı olan ru'yetle amel edilmez" ifadesi yer almış, ayrıca bütün İslâm ülkelerinde uygulanmak üzere ortak takvim hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bunun sonucunda Kuveyt, Katar, Mısır, Cezayir, Tunus temsilcilerinden oluşan takvim komisyonu 27-28 Nisan 1974'te toplanarak hazırlanan ilk ortak takvimi onaylamıştır. Ancak

bu toplantılarda ihtilâfı giderici kesin sonuçlara ulaşılamamış, daha sonra Cezayir'de yapılması planlanan toplantı da gerçekleşmemiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın girişimiyle 27-30 Kasım 1978'de İstanbul'da Ru'yet-i Hilâl Konferansı düzenlenmiştir. On dokuz İslâm ülkesi ve üç İslâm merkezinden din âlimi ve astronomi bilgini delegelerin katıldığı konferans çalışmaları "Din Komisyonu" ve "Astronomi Komisyonu" olmak üzere iki komisyon halinde, daha önce yapılmış olan Kuala Lumpur ve Kuveyt Din İşleri ve Evkaf bakanları konferanslarında elde edilen sonuçları tamamlayıcı ve geliştirici istikamette sürdürülmüştür. Gerek konferansa katılan ülke ve temsilcilerinin sayısı, gerekse konuya kesin çözüm sağlayan sonuçları bakımından daha önce bu konuda yapılmış olan çalışmaların en başarılısı olarak değerlendirilen konferansın son oturumunda oy birliğiyle alınan kararların problem çözümü sağlayan maddeleri şunlardır: 1. İster çıplak gözle ister modern ilmin rasat metotlarıyla olsun aslolan hilâlin ru'yetidir. 2. Astronomların hesapla tespit ettikleri kamerî aybaşlangıçlarının dinen itibar edilebilmesi için onların bu tespitlerini hilâlin güneş battıktan sonra ve görüşü engelleyen bir durumun da bulunmaması halinde gözle görülebilecek şekilde ufukta fiilen mevcut olması esasına

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Ramazan, Şevval ve Zilhicce hilâlleri için hükmi ru'yetle yetinilmemekte, ayrıca hilâl gözetlemesi de yapılmaktadır. Bu çalışma, takvim ve hesaplardan şüphe edildiği için değil, bunların doğruluğunun kanıtlanması için gerçekleştirilmektedir.

dayandırmaları gerekir ki bu ru'yete "hükmi ru'yet" denir. 3. Hilâlin görülebilmesi için iki temel şartın gerçekleşmesi zorunludur. a) Kavuşumdan sonra ay ile güneşin açısal uzaklığı 8°den az olmamalıdır, b) Güneşin batış ânında ayın ufuktan yüksekliğinin açısal değeri 5°den az olmamalıdır. Sadece bu esasa göre normal durumlarda hilâlin çıplak gözle görülebilmesi mümkündür. 4. Hilâlin ru'yeti için belli bir yer şart değildir. Yeryüzünün herhangi bir bölgesinde hilâlin ru'yeti mümkün olursa buna dayanılarak ayın başladığına hükmedilebilir. 5. Din ve astronomi bilgileriyle rasathane yetkililerince her kamerî yıl için 2, 3 ve 4. maddelerde zikredilen kriterlere dayalı bir takvim hazırlanmalıdır. Takvim komisyonu, müşterek takvim taslağını kabul etmek üzere periyodik olarak her yıl toplanacak ve ilk toplantı Mart 1979'da İstanbul'da

yapılacaktır. 6. Takvim komisyonu şu ülkelerin temsilcilerinden oluşacaktır: Bengladeş, Cezayir, Endonezya, Irak, Katar, Kuveyt, Mısır, Suudi Arabistan, Tunus, Türkiye. 7. Bu komisyon Ramazan, Şevval ve Zilhicce ayları için hilâlin görülebileceği bölgeleri gösteren haritalar hazırlayacaktır. Böylece durum uygun olduğu takdirde bizzat hilâli gözleyerek ru'yeti gerçekleştirmek ve hesabın doğruluğu konusunda ikna olmak isteyen herkese kolaylık sağlanacaktır. Ayrıca bu

ği halde kararlara uymamışlardır. Bu yüzden konferanstan sonra da arzulanın birlik tam anlamıyla gerçekleşmemiş ve konu gündemden düşmemiştir. Nitekim 31 Ekim-2 Kasım 1985'te Dakar'da (Senegal) yapılan İslâm Ülkeleri Enformasyon ve Kültür İşleri Daimî Komitesi ve 11-14 Kasım 1985'te Cidde'de gerçekleştirilen İslâm Ekonomi, Kültür ve Sosyal İşler Komisyonu toplantılarında bazı delegeler, hükmi ru'yete göre hazırlanan takvimlerin dinî konularda geçerli

olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Fakat bu toplantılarda daha önceki çalışmalarda alınan kararlara aykırı olmayan ve yeni bir hüküm de getirmeyen kararlar alınmıştır.

22-28 Aralık 1985'te Cidde'de yapılan Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin ikinci dönem toplantısında konu tekrar gündeme getirilmişse de gerekli hazırlık çalışmaları yapılmak üzere müzakere bir sonraki toplantıya erte-

lenmiştir. Nihayet aynı kuruluşun 11-16 Ekim 1986'da Amman'da yapılan üçüncü dönem toplantısında konu bütün boyutlarıyla tartışılmış, uzun müzakerelerden sonra İstanbul Ru'yet-i Hilâl Konferansı kararlarına paralel olan şu iki karar alınmıştır: 1. Hadislerde yer alan, oruca başlama ve bayram yapma konusundaki emirlerin muhatabı bütün Müslümanlar olduğu için ru'yet bir yerde sabit olunca bü-

Müslümanların ayrı günlerde oruca başlayıp ayrı günlerde bayram yapmaları dinin özüyle bağdaşmayan bir durumdur. Bu husus, sağlıklı iletişimin bulunmadığı dönemlerde yeterince dikkat çekmemişse de İslâm ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesi, iletişimin hız kazanması ve özellikle değişik ülkelerden Müslümanların başka ülkelerde bulundukları zaman ayrı günlerde oruca başlamaları veya bayram yapmaları sonucu üzerinde önemle durulması ve mutlaka çözüme kavuşturulması gereken bir problem olarak görülmüş, basında, ilmî ve siyasî toplantılarda gündem konusu olmuştur.

haritalar, isteyen her devletin yetkili kılacağı uzman ve güvenilir bir heyete rasat yaptırtmasına yardımcı olacaktır.

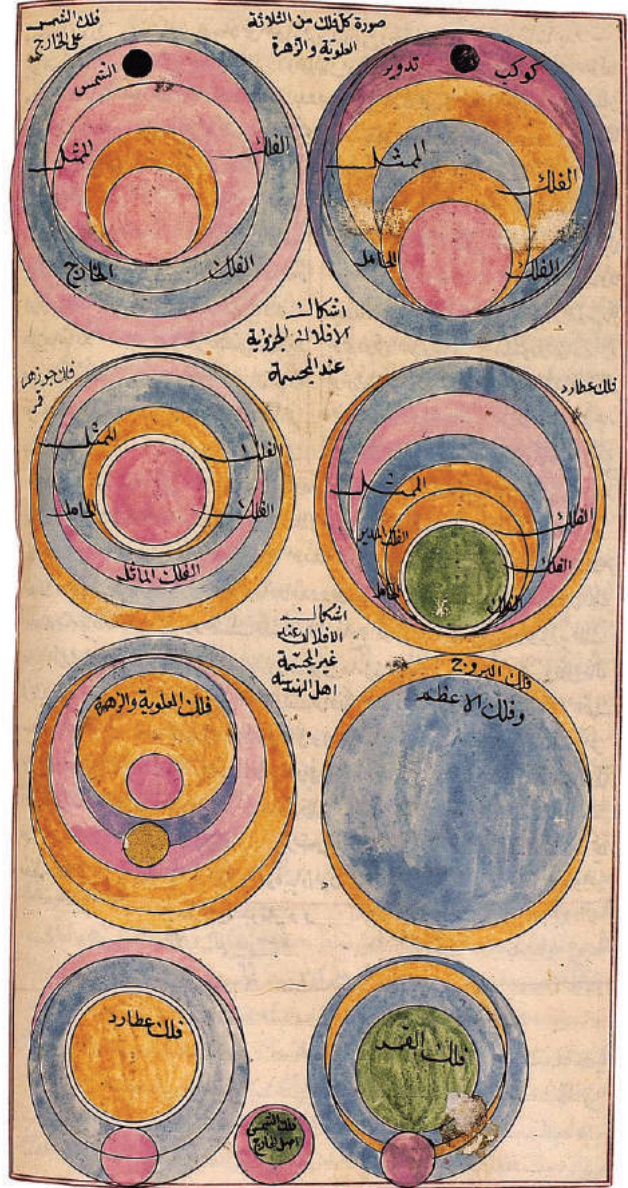
Bütün Müslümanlar arasında nazari olarak birliği sağlayacak mahiyetteki bu kararlarla fikhî gelenek ve bilgilerin sınırları zorlanmadan mesele çözüme kavuşturulmuştur. Ancak İslâm ülkelerinin çoğunluğu bu esaslara uyduğu halde bazı ülkeler, delegeleri konferansta bunları tasvip etti-

tün Müslümanların buna uyması gerekir; ihtilâf-ı metâlî'ye itibar edilmez. 2. Ru'yetin esas alınması gerekir; ancak hadislere ve kesin ilmî sonuçlara uygun olan astronomik hesap ve rasat çalışmalarından da faydalanılabilir.

Türkiye, İstanbul Ru'yet-i Hilâl Konferansı kararlarını titizlikle uygulamış, diğer İslâm ülkelerinde de uygulanması için gayret göstermiştir. Kararın 5. maddesi uyarınca takvim komisyonu 1989'a kadar periyodik olarak toplanmış, hazırlanan ortak takvim taslağını inceleyerek kabul etmiştir. Ancak 1989'dan itibaren komisyonun devamına gerek görülmemiş. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanıp Kandilli Rasathanesi tarafından onaylanan cetvel ve ru'yet haritalarının İslâm ülkelerine gönderilmesiyle yetinilmiştir.

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Ramazan, Şevval ve Zilhicce hilâlleri için hükmî ru'yetle yetinilmekte, ayrıca hilâl gözetlemesi de yapılmaktadır. Bu çalışmada, takvim ve hesaplardan şüphe edildiği için değil, bunların doğruluğunun kanıtlanması için gerçekleştirilmektedir. 1970'li yıllardan başlayarak sürdürülen bu çalışmalara 1987'den itibaren bütün il müftülükleri de dahil edilmiştir. Bu amaçla bütün illere Ramazan, Şevval ve Zilhicce aylarının beş gün öncesinden başlamak üzere her il için ayrı ayrı hesaplanan Güneş ve Ay'ın doğuş-batış saatleri, Güneş'in batış noktasına göre Ay'ın yüksekliği ve semt açısı ile (azimut) hilâlin görülebilirlik durumlarını gösteren cetveller

gönderilmekte ve yapılacak gözlem sonuçlarıyla cetvellerdeki bilgilerin karşılaştırılması istenmektedir. Gerek merkez gerekse müftülüklerce sürdürülen gözlemlerde şimdiye kadar hesaplara uymayan hiçbir sonuçla karşılaşılmamış, bütün gözlem sonuçları hesapları teyit etmiştir. ■

D İ P N O T L A R

*Din İşleri Yüksek Kurulu Emekli Üyesi

1) Âl-i İmrân 3/103; el-En'âm 6/159; el-Enbiyâ 21/92; el-Mü'minûn 23/52; er-Rûm 30/32.

2) Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmî, II, 1/2, s. 925-969.

KAMERÎ AY BAŞLANGIÇLARININ BELİRLENMESİ

Hümeýra Nur İŞLEK*

□ Dinimizde bazı ibadetlerin ve vakitlere bağlı birtakım fikhî meselelerin zamanının belirlenmesi, kamerî aylara göre olmaktadır.¹ Bu sebeple kamerî ayların ve dinî günlerin başlangıç ve bitişlerini doğru belirleyebilmek Müslümanlar için oldukça önemlidir. Kur'ân'ı Kerim'de Güneş ve Ay'ın bir hesaba göre hareket ettiği² bunların, diğer fonksiyonlarının yanında aynı zamanda birer hesap ölçüsü de kılındığı³, yılların sayısını ve hesabını bilmemiz için Ay'a menziller tayin edildiği⁴, gökler ve yer yaratıldığı zaman on iki ay meydana gelecek şekilde bir nizam konduğu⁵, Ay'ın, yeryüzünden hilâl şeklinde başlayıp kademe kademe farklı şekillerde görülmesinin insanlar ve hac için vakit ölçüleri olduğu⁶ ifade edilmektedir. Bu sebeple, Ay'ın gökyüzünde görünür hareketlerini çok hassas bir şekilde gözlemlemek gerekmektedir.

Gözlem sonuçlarına göre de kamerî ayın başlangıç ve bitimine karar verilmelidir. Peygamber Efendimiz'den bu yana hep böyle yapılagelmıştır. Kamerî aybaşlangıçlarının tespitinin hilâli görerek belirlenmesi, hava kapalı olup hilâlin görülmediği durumlarda ise ayın sayısının otuz güne tamamlanması metodu, hicrî I. ve II. asırlarda tek metod olarak kullanılmıştır. Hicri III. asırdan itibaren astronomi alanındaki bilgilerin gelişmeye başlamasıyla kamerî aybaşlangıçlarının tespitinde hesaba itibar edilip edilmeyeceği tartışılmaya başlanmıştır.⁷

Ağırlıklı eğilim, bu konuda hesaba itibar edilmeyeceği şeklinde ortaya çıktı.⁸ Bununla birlikte daha tabiî döneminden itibaren bu hususta hesaba itibar edilebileceğini söyleyen ilim adamları da hep olmuştur. Teoride bu tartışmalar olmakla birlikte uygulamada asırlar boyu kamerî aybaşlangıçlarının hep hilâl gözle görülerek; hava kapalı olduğu durumlarda ise ayın sayısı otuz güne tamamlanarak belirlenmiştir.⁹ Ancak öyle bir döneme gelindi ki astronomi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, kamerî ay başlangıçlarının hesapla tespitini mümkün hale getirmenin ötesinde gözlemleyerek belirlemeden daha emin boyutlara taşıdı. Artık bu durumda hilâlin gözlemlenmesinde hesaptan yararlanmaya aşağı yukarı kimse karşı çıkmamaktadır. Şimdi tartışılan husus, günümüzde kamerî ay başlangıçlarının tespitinde hesaplara ye-

Gözlem sonuçlarına göre de kamerî ayın başlangıç ve bitimine karar verilmelidir. Peygamber Efendimiz'den bu yana hep böyle yapılagelmıştır. Kamerî aybaşlangıçlarının tespitinin hilâli görerek belirlenmesi, hava kapalı olup hilâlin görülmediği durumlarda ise ayın sayısının otuz güne tamamlanması metodu, hicrî I. ve II. asırlarda tek metod olarak kullanılmıştır.

tinilip yetinilmeyeceği, hatta bunun daha ötesinde, bu tespiti ru'yetin bir tarafa bırakılarak hesaplara amelin gerekliliği,¹⁰ hesaplara yetinilmesi durumunda ise bu konuda benimsenecek kriterler ve 'ihtilâf-ı metâlî' meselesidir. Bu konuda çeşitli toplantılar düzenlenmiştir.¹¹ Osmanlı zamanında da muvakkithaneler ve rasathaneler kurularak burada görevlendirilen

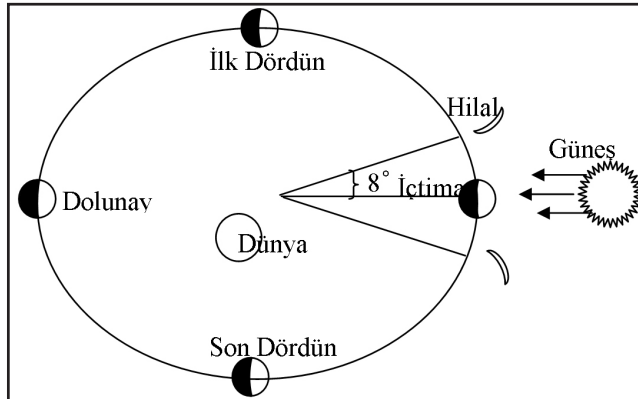
müneccim ve müneccimbaşlar hem hesap hem de gözlem ile kamerî ay başlangıçlarını tayin etmişlerdir.¹² Günümüze kadar olan zaman içinde bu yöntem esas alınarak, günün teknolojisine göre geliştirilmiştir. Bu gelişim sonucu, gökyüzünde Ay'ın Güneş'e göre olan konumu saniye saniye hesaplanır hale gelmiştir. Hesaplanan bu değerler de gözlemler ile teyit edilmiştir. Günümüzde bu iki unsur birleştirilerek kamerî ayın başlangıcına karar verilmektedir.

Hilâl gözetlenirken; gözlem yapılan yerin nem oranının düşük olması ve şehir ışıklarından uzak olması gerekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı olarak; dinî günlerin tespiti için günümüz teknolojisini sonuna kadar kullanmaktayız. Güneş'in ve Ay'ın koordinatları günlük olarak hesaplanmakta ve Ay'ın gökyüzünde hangi konumda doğup batacağı çok hassas olarak belirlenmektedir.

Ay'ın günlük hareketleri izlenirken, Ay'ın içtima pozisyonuna ne zaman ve yeryüzünün neresinden gireceği, içtimadan sonra ne zaman ve yeryüzünün neresinde insan gözü ile görülebileceği hassas bir şekilde hesaplanmaktadır. Bu hesaplar doğrultusunda Ay'ın ilk kez hilâl olarak görüleceği yerlerin koordinatları belirlenmekte, haritaları hazırlanmakta ve haritada ilk defa görülebileceği yerlerin sınırları çizilmektedir.

Hazırlanan hesap ve haritalar Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayı alındıktan sonra kanun¹³ gereği Kandilli Rasathanesi'nin görüşü alınıp İslâm Konferansı Örgütü (İKÖ) kanalıyla bütün İslâm ülkelerine ulaştırılmaktadır ki şu anda 2009–2015 yıllarının hesap ve haritalarını gösteren kitabın basımı tamamlanmak üzeredir. 2009 – 2015 dinî günler listeleri ise internet sayfamızdan ilan edilmiştir.

Ay, Dünya etrafında belirli bir yörünge üzerinde dolanmakta ve bunu 29,5 günde tamamlamaktadır. Ay, yörünge üzerinde her dolanmasında bir kez Güneş ile Dünya'nın arasına girerek aynı hizada bulunmaktadır. Güneş, Ay ve

Dünya üçlüsünün aynı doğrultuya geldiği bu âna içtima veya kavuşum denir ki bu, astronomik ayın başlangıcıdır. Rasathanelerden alınan Ay'ın evrelerini gösteren Ay çizelgelerinde bu evreye New Moon (Yeni Ay) evresi denilmektedir. Bu bilgi bazı kişilerin kafasını karıştırmaktadır. Çünkü "Yeni Ay evresi yeni ayın başlangıcı olmuştur, siz niçin bir gün sonrasını kamerî ay başlangıçları olarak veriyorsunuz" denilmektedir. Oysa dinimizde kamerî ayların başlangıcını içtima evresi değil, Peygamberimizin "Hilâli görünce oruca başlayın; onu tekrar görünce bayram yapın. Hava kapalı olur (da hilâl görülmez) ise içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayın."¹⁴ hadisi gereğince, hilalin bizzat görülebilmeye evresi belirlenmektedir. İçtima anında Ayın karanlık yüzü Dünya'ya dönük olduğu için dünyanın hiçbir yerinden hilâl kesinlikle görülememektedir. İçtima yani Yeni Ay evresi dinî değil sadece astronomik ayın başlangıcını göstermektedir.

Ay'ın hilâl olarak görülebilmesi için; Ay'ın içtima pozisyonundan en az 8° ayrılması, Güneş battığı anda en az 5° ufku üstünde olması gerekmektedir. Bu kriterlerden

bir tanesi gerçekleşmez ise ilk günün hilalini görebilmek imkânsız olur. Bu kriterler, konuyla ilgili en kapsamlı toplantı olan, İstanbul Ru'yet-i Hilâl Konferansında kabul edilen kriterlerdir. 1978 yılında İstanbul'da yapılan bu konferansa on yedi İslâm ülkesinden kırktan fazla din ve astronomi bilgini katılmıştır.¹⁵ Kamerî ayın başlaması için hilâlin Dünya'nın herhangi bir yerinden görülmesi yeterlidir.

Bazı İslâm Ülkeleri ile aramızdaki farklılığın ana sebepleri ise şunlardır:

1 - Türkiye, Dünyanın herhangi bir bölgesinden hilâlin görülmesiyle kamerî ayı başlatırken, bazı İslâm ülkeleri hilâlin yalnız Mekke'den görülmesini esas alarak başlatmaktadırlar.

2 - Türkiye hilâlin bizzat görülebilmesi için, içtimadan sonra 8° açılmasını ve güneş battığı anda 5° ufukun üstünde olmasını beklerken, bazı İslâm ülkeleri içtimadan hemen sonra başlatmaktadırlar. Başkanlık olarak hilâlin görülmesi esasına göre kamerî ay başlangıcının hesaplaması yapılırken bazı İslâm ülkeleri aslında içtimayı temel alarak bizden bir gün önce¹⁶ kamerî ayı ilan etmektedirler. Fakat hilâli gördük diyerek bu ilanı yapmakta ve bazı kişilerin kafasını karıştırmaktadırlar. Acaba hilâl görülerek oruca başlandığı ilan edilen bu ülkelerde gerçekten hilâl görülerek mi oruca başlanmakta ve bayram yapılmaktadır? Bu konuda yapılan istatistikî çalışmalar sonunda bazı Arap ülkelerinde yapılan Ramazan ve bayram ilanlarının yanlışlığı birçok defa ortaya çıkmıştır. Bunlarla ilgili birçok örnek olmasına rağmen yazımızın hacmini aşmamak için sadece bir tanesine burada yer vermek durumundayım.

1950–2000 yılları arasındaki 50 yıllık Ramazan, Şevval, Zilhicce ve Muharrem aylarının Suriye'deki şer'î ilan tarihlerini istatistikî olarak ele alıp astronomik verilerle karşılaştırmalı olarak inceleyen araştırmacılar Dr. Celalettin Hancı ve Prof. Dr. Hasan Bilâni %91 gibi çok yüksek bir hata oranıyla karşılaşmışlardır.¹⁷ Yani hilâlin görüldüğüne dair şahitlik yapılmış, kamerî ayın başladığı ilan edilmiş, fakat bu ilanlar %91 yanlış olmuştur.

2008 yılı Ramazan ayında içtima ve ru'yet farklı günlere denk geldiği için yine bazı Arap ülkeleri içtima günü yani bir gün önce Ramazanı ilan edeceklerdir. Şevval ayında ise içtima ile ru'yet aynı güne denk geldiği için Şevval ayını bizimle aynı gün olarak ilan edecekler ve bayrama beraber başlayacağız. Oysa ki Suudi Arabistan'ı örnek olarak verirek içtima günü olan 30 Ağustos'ta Mekke'de Ay, Güneşten 17 dk. önce batmaktadır. Güneş daha batmadığı için de hilâlin

görülmesi mümkün değildir. Oysa 31 Ağustos 2008 Pazar günü Greenwich saatiyle 10:31'de ru'yet olacak ve hilâl ilk defa Avustralya kıtasının batısından itibaren görülmeye başlayacaktır. Dolayısıyla 1 Eylül 2008 Pazartesi günü Ramazan ayının birinci günü olacaktır. Ru'yet ile ilgili tüm teknik bilgileri, şema ve haritaları, toplantı metinlerini <http://www.diyana.net.gov.tr/turkish/default.asp> adresinde Din Hizmetleri / Dini Vakitler başlığı altında bulmak mümkündür. ■

D İ P N O T L A R

*Astronom, Diyanet İşleri Başkanlığı Vakit Hesaplama Şube Müdürü

1) Vakit olarak kamerî ayların ölçü alındığı dini hükümler konusunda bakınız: Harun Halil Cili, "Bidâyetü's-Şuhûrî'l-Arabiyye el-İslâmiyye", Mecelletü'l-Fikhi'l-İslâmî, ed-Devratü's-Sâniye, el-Adedü's-Sâni, el-Cüz'ü's-Sâni, 1986, s. 911–2.

2) Rahman 55/5.

3) En'am 6/96.

4) Yunus 10/5.

5) Tevbe 9/36.

6) Bakara 2/189.

7) Bakınız: Kamil Miras, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1984, VI/259–60.

8) İbn Rüşd el-Kurtubî (520–595 H), Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, Dâru'l-Ma'rife 1978, I/284; Geniş bilgi için bakınız. İbn Abidin, Tenbihu'l-Gâfil ve'l-Vesnân alâ Ahkâmi Hilâli Ramazân, Mecmuatü'r-Resâil içinde; Muhammed b. Abdülvehhab b. Abdürrâzık el-Fâsi, Hulâsatü'l-Azbi'z-Zülâ fi Mebâhisi Ru'yeti'l-Hilâl, el-Matbaatü's-Şa'biye, Merakeş, s.1 vd.

9) Burada ru'yetin şekli, ru'yeti gerçekleştirenlerin adedi, ru'yetin sahih olmasının şartları, ru'yetin duyurulması, ru'yetle hüküm verilmesi ve benzeri konularda fıkıh kitaplarında genişçe yer verilen hususlara girmek istemiyoruz. Bu konularla ilgili özet bilgi için bakınız: İrfan Yücel, Dini Bayramlar ile Namaz Vakitlerinin Tespitinde ve Kible Yönünün Belirlenmesinde Usul ve Metot Birliği, II. Avrasya İslâm Şûrâsına Sunulmuş Tebliğ, 21–24 Ekim 1996 İstanbul; DİA, Hilâl Maddesi. XVIII/4; Muhammed Ali Sayis, "Tevhîdu Bidâyeti's-Şuhûrî'l-Kameriyye", Mecelletu Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî, ed-Devratu's-Sâliye, el-Adedü's-Sâlis, el-Cüz'ü's-Sâni, s.927–947.

10) Ahmed Muhammed Şakir, Dini Günlerin Tespitinde Hesaba Güvenilebilir mi?, s.7.

11) Bu konudaki tartışmalar, delilleri ve bu delillerin değerlendirmesi hususunda özet bilgi için bakınız: Yücel, "Hilâl", DİA, XVIII/5–7.

12) Ekmeleddin İhsanoğlu, XVI. Yüzyılda Osmanlı Astronomisi ve Müesseseleri.

13) 698 sayılı Takvimde Tarih Mebdeinin Tebdili Hakkında Kanun.

14) Müslim, Sıyam 18 (Hadis No: 1080); Bakınız: Buhari, Savm 11; Müslim, Sıyam 17, 19,20.

15) Ramazan ve Bayramların Tespitinde Benimsenecek Müsterek Metot Konferansı, 27–30 Kasım 1978 İstanbul. Konferansta alınan kararlardan konumuzu ilgilendiren maddeler şöyle:

1. İster çıplak gözle isterse modern ilmin rasat metotlarıyla olsun, aslolan hilâlin ru'yetidir.

2. Astronomların hesaplama tespit ettikleri kamerî Aybaşlarına dinen itibar edilebilmesi için, onların bu tespitlerini hilâlin güneş battıktan sonra ve görüşe mani engellerin bulunmaması halinde gözle görülebilecek şekilde, ufukta fiilen mevcut olması esasına dayandırmaları gerekir ki, bu ru'yet "Hükmi Ru'yet" denir.

3. Hilâl'in görülebilmesi için iki temel şartın gerçekleşmesi zorunludur:

İçtimadan (kavuşum) sonra Ay ile Güneş'in açılma uzaklığı 8 dereceden az olmamalıdır. Bilindiği üzere Rü'yet, 7 ile 8 dereceler arasında başlamaktadır. 8 derecenin esas alınmasında, ihtiyat bakımından görüş birliğine varılmıştır. Güneş'in batışı anında Ay'ın ufuktan yüksekliğinin açılma değeri, 5 dereceden az olmamalıdır. Sadece bu esasa göre normal durumlarda hilâl'in çıplak gözle görülebilmesi mümkündür.

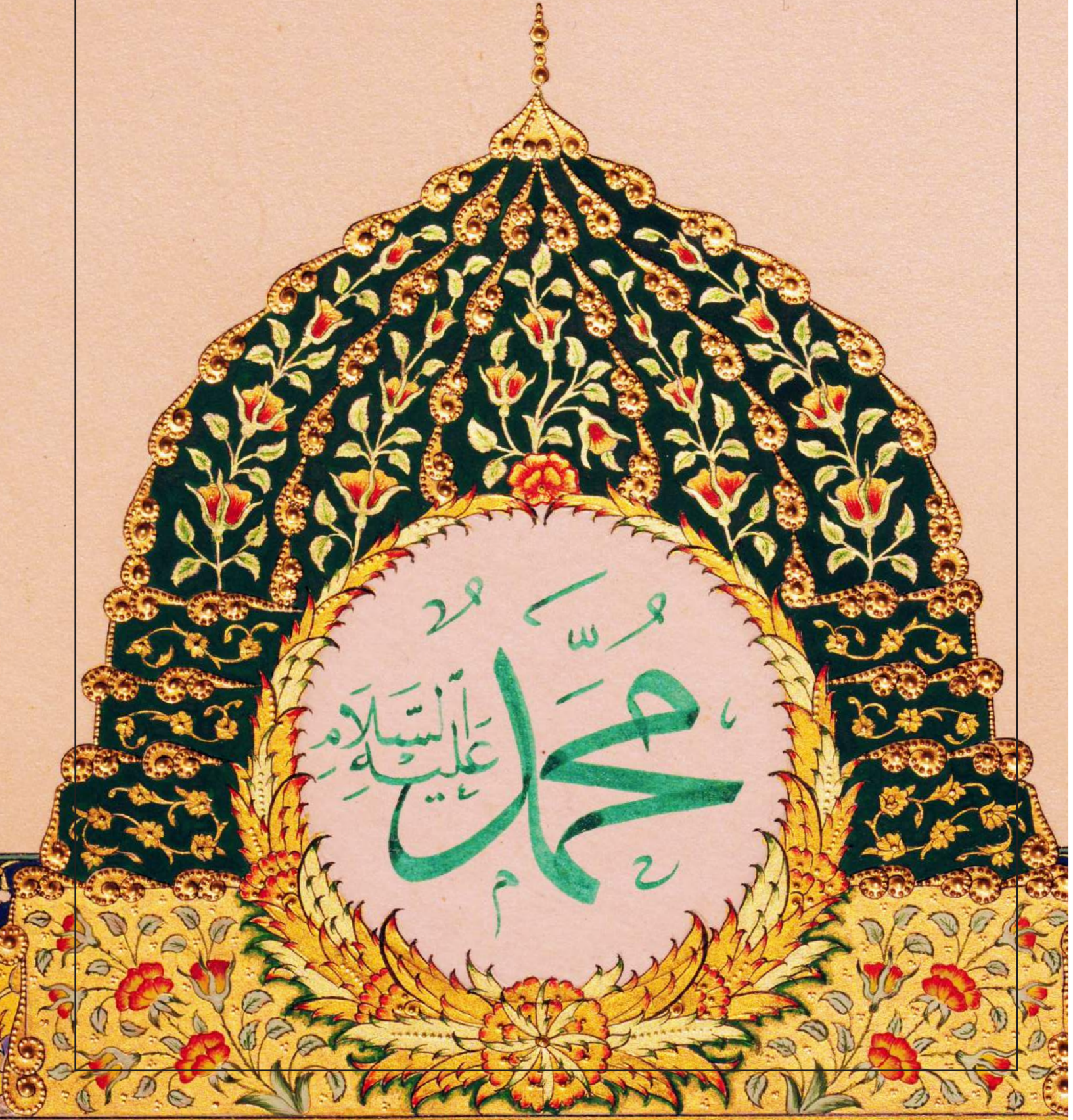
4. Hilâl'in ru'yet edilebilmesi için belli bir yer şart değildir. Yeryüzünün herhangi bir bölgesinde hilâl'in ru'yeti mümkün olursa, buna istinaden ayın başladığına hükmetmek doğru olur. İslâm dünyasının birlik ve beraberliğini sağlamak için ru'yetin ilanı, müteakip maddede işaret edilen Müsterek Hicri Takvim'in tespitleri uyarınca Mekke-i Mükerrreme'de tesis edilecek olan rasathane tarafından yapılmalıdır.

16) 1973 Kuveyt İslâm Konferansı Kararları.

17) Celalettin Hancı ve Hasan Bilâni, Takyîmu Nisebi'l-Hatai fi Tahdîdi Tevârîhi'l-Münasebâti't-Diniyye fi Sûriya (Suriye'de Dini Bağlantılı Tarihlerin Belirlenmesindeki Hata Oranlarının Değerlendirilmesi), 29–31 Ekim 2001 tarihleri arasında Amman'da yapılan İkinci İslâmî Astronomi Konferansına sunulan tebliğ, s.13.

PEYGAMBERİMİZ'İN RAMAZANI

Prof. Dr. Ali ÇELİK*

□ Ramazan ayı, takva ayıdır, Kur'an ayıdır, Allah'ı yüceltme ayıdır, şükür ayıdır, tevbe ayıdır, itikaf yani tefekkür ve taabbüd ayıdır. Allah'ın koyduğu sınırları gözetme ayıdır. Öz eleştiride bulunma, nefsânî duygularımızı kontrol altına almayı öğrenme ayıdır. Kısaca Ramazan ayı, Rahmet ayı olup, Allah'ın ayıdır. Oruç ibâdetinin dışındaki amellere karşılık olarak birden yediyüz misline kadar sevap verileceği müjde edilirken, oruç hakkında yüce Rabbimiz: "Ramazan ayında tutulan oruç için, oruç benim içindir, onun ecrini ben vereceğim"¹ buyurarak, oruç ibâdetine verilecek ecrin sınırsız olduğunu beyan etmiştir.

Madem ki Ramazan ayı bu kadar faziletli bir aydır, peki onu nasıl ihyâ edeceğiz? İşte bu sorunun en güzel cevabı, sevgili Peygamberimiz'in bu konudaki sünnet-i seniyyelerini öğrenmek, O Sevgili'nin Ramazan hayatını yakından takip etmek olacaktır. Peygamber Efendimiz, farz kılınmasından, âhirete irtihal edinceye kadar, toplam dokuz Ramazan orucu tutmuştur, bunlardan dördü 29, beşi de 30 gün idi.

Peygamberimizin döneminde ayların girişi, yeni ayın yani hilâlin görülmesiyle tespit edilmekteydi. Bundan dolayı Peygamberimiz, Ramazan ayı girmeden önce, Ramazan hilâlinin görülmesi üzerinde önemle durur; hilâl tespiti yapıldıktan sonra oruca başlanmasını; havanın bulutlu olması durumunda ise, ayı otuza tamamlamasını isterlerdi.

Oruç için akşam sahura kalkarlardı. Sahur vakti, orucun başlangıç vaktidir. Enes bin Mâlik(r.a.), Zeyd bin Sâbit (r.a.)'ten rivayet ederek şöyle demiştir: -"Biz Resûlullah (s.a.v.) ile beraber sahur yedik, sonra namaza kalktık. Enes dedi ki: Ben de Zeyd'e:-Sabah ezanı ile sahur arasında ne kadar zaman vardı ? diye sordum. Zeyd: -Elli âyet okuyacak kadar, diye cevap verdi."²

Hiz. Peygamber (s.a.v.), yemekten sonra ellerini, ağzını yıkar, dişlerini misvaklardı. Ağız ve diş sağlığına her zaman önem verir; ashâbını da bu konuda teşvik ederlerdi. Nitekim bir hadislerinde "Ümmetim üzerine zorluk olmasaydı, onlara, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim." buyurmuşlardır.³

Sahâbeden Âmir bin Rabia (r.a.) şöyle nakleder: Ben Resûlullah (s.a.v.) oruçlu iken misvaklandığını sayamaya-çağım kadar çok gördüm."⁴

Daha sonra oruca niyet ederlerdi. Efendimiz (s.a.v.), "Ameller'in niyetlere göre değer kazanacağını"⁵ hemen her fırsatta belirtmişlerdir. Diğer ibâdetlerde olduğu gibi Ramazan orucu için de niyetin şart olduğunu beyan etmişlerdir.

İbn Ömer (r.a.), Hiz. Hafsa (r.a.)'dan yaptığı rivâyete göre, Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim orucu fecirden önce niyetle (kesinleştirmesse) onun orucu yoktur."⁶

Oruçlu iken, orucu bozacak, orucun manevî evrini zedeleyecek her türlü davranıştan uzak dururlar, bu konuda ashabına tavsiyelerde bulunurlar, âzamî dikkat göstermelerini isterlerdi. Hatta böyle olumsuz bir durumla karşılaşıldığında nasıl hareket edilmesi gerektiğini öğretirlerdi. Bir hadislerinde bunu şöyle ifâde etmişlerdir:

"Allah, Âdemoğlunun işlediği her hayırlı iş, kendisi içindir, fakat oruç böyle değildir. Oruç sırf benim içindir, onun mükâfatını ben veririm, buyurdu. Oruç bir kal-kandır. Herhangi birinizin oruç günü olduğu zaman artık o kimse kötü söz ve fiil yapmasın, düşmanlık -veya bağırma- da yapmasın. Eğer bir kimse ona söver yahut onunla dövüşürse, derhal: "Ben oruçlu bir kimseyim", desin"⁷

Peygamber Efendimiz, Ramazan ayında daha fazla Kur'an okurlar, onun üzerinde tefekkür ederlerdi. Ramazan ayı boyunca o zamana kadar kendisine nâzil olan Kur'an âyetlerini Cebrâil (a.s.)'a arz ederdi. Yani âdeta hoca talebe ilişkisi içinde karşılıklı mukabelede bulunur-

Hiz. Peygamber (s.a.v.), yemekten sonra ellerini, ağzını yıkar, dişlerini misvaklardı. Ağız ve diş sağlığına her zaman önem verirler; ashâbını da bu konuda teşvik ederlerdi.

lardı. Nitekim İslâm kültüründeki "Mukabele Okuma" geleneği, bu sünnetin bir uygulamasıdır.

Ramazan ayında daha fazla cömertlik ederlerdi. İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyet edilmiştir, şöyle demiştir: "Hiz. Peygamber (s.a.v.) Allah'ın kullarına hayır yapmak bakı-

mından insanların en cömerdi idi. Ve de en çok Cibrîl (a.s.) kendisine geldiği sırada cömert olurdu. Cibrîl (a.s.) Ramazanın sonuna kadar her gece kendisine gelir ve Peygamber (s.a.v.) ona Kur'an okuyup, dinletirdi." Başka bir rivâyette: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Kur'an dersi verirdi (yani önce Cibrîl okur, Efendimiz dinlerdi; sonra Efendimiz okur, Cibrîl O'nu dinlerdi.). Cibrîl (a.s.) ile mülâkât ettikleri zamanlarda hayır yapmakta esen rüzgardan daha cömert olurdu."⁸

Rasûlullah (s.a.v) Kurban bayramı ile Fıtır (Ramazan) bayramı günlerinde musallâya çıkardı. Orada evvela namaza başlardı. Namazı kıldırıp selam verince cemaat namaz kıldıkları yerlerinde oturlarken ayağa kalkar ve insanlara karşı dönerdi.

O, sahip olduğu malların sadakasını en fazla veren idi. Allah rızası için verdiği bir şeyi ne çok ne de az görürdü. Az olsun, çok olsun kendi yanında bulunan bir şeyi birisi istemeye görsün muhakkak istediğini ona

verirdi.⁹ Karşısına bir muhtaç çıkınca onu kendine, bazen yemeğiyle bazen elbisesiyle tercih ederdi. O'nun hal ve tavrı ihsan, sadaka ve iyiliğe davet ederdi. Gönlü en geniş, nefsi en güzel, kalbi en yumuşak insandı.¹⁰

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), iftar etmede acele edilmesini isterlerdi. İftarda özel bir yiyecek aramaz, ne varsa onu yerlerdi. Enes bin Mâlik (r.a.)'den rivâyet edilmiştir: "Resûlullah (s.a.v.) akşam namazını kılmadan önce taze hurma ile iftar ederdi. Taze hurma yoksa kuru hurma ile; bunu da bulamazsa birkaç yudum su ile iftar ederdi."¹²

İftarını yaparken şöyle dua ederlerdi: "Allâhümme leke sumtû ve alâ rızıke eftartu fe tekabbel minnâ inneke ente's-semîu'l-alîm" (Allahım, senin için oruç tuttum, senin rızkınla iftar ettim. Bizden bunu kabul et, Sen işiten ve bilensin)¹³

Efendimiz (s.a.v.) Ramazan gecelerini ihyâ eder-

lerdi. Terâvih namazını birkaç gece müstesnâ olmak üzere münferiden kılmağa devam buyurdıkları gibi¹⁴, ashâbını da teravih namazı kılma hususunda teşvik ederler, özellikle Ramazanın son gününü daha fazla ihya ederler, îtikafa girerlerdi. Yani, Ramazan'ın son on gününde mescide kapanıp îtikaf niyetiyle, orada taat ve ibâdetle meşgul olur, zaruri ihtiyaçları dışında dünya işlerinden uzak kalırdı.

Allah'ın (c.c.) hakkında bir sûre indirdiği (Kur'an'ın 97. Sûresi olan Kadir Sûresi) ve yine -bazı İslâm bilginlerinin ifâde ettikleri üzere¹⁵ - Kur'an'da "Mübarek bir gece"¹⁶ olarak nitelediği kutsal bir gece olan Kadir Gecesi'ni ihya konusunda ashâbını teşvik etmişlerdi. Bu gecenin Ramazan ayı içinde olduğu kesin olmakla birlikte, hangi gece olduğu hakkında hiç bir bilgi yoktur. Ancak Peygamberimiz'in bu gece hakkında bazı tavsiye ve uyarıları olmuştur. Ebû Hüreyre (r.a.)'den, Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim, Kadir Gecesi, inanarak ve sevabını Allah'tan umarak kalkar ibâdetle geçirirse, geçmiş günahları başışlanır."¹⁷

Hiz. Âişe annemiz (r.a.), bir gün kendilerine:

"-Ey Allah'ın Rasûlü, şâyet Kadir Gecesi'ne rastlarsam nasıl dua edeyim?" şeklinde sorunca, Peygamberimiz (s.a.v) ona şu duayı öğretmişti:

"Allahümme inneke afüvvün tühıbbü'l-afve Va'fu annî" (Ey Allah'ım muhakkak sen affedicisin, affetmeyi seversin beni de affet !)¹⁸

Müminleri, Fıtır sadakası/Fitre vermeye teşvik ederlerdi. İbn Abbas (r.a) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) sadaka-i fıtrı, oruçluyu boş ve anlamsız söz ve davranışların (manevi kirinden) arındırmak, haya dışı şeylerden temizlemek ve miskinlere yiyecek olmak üzere farz(=vâcib) kıldı. Artık kim onu(bayram) namazdan önce verirse, o makbul bir sadaka olur; kim de (bayram) namazından sonra verirse, o sadece sadakalardan bir sadaka olur."¹⁹

Bayram günü ise, Peygamberimizin sünneti şöyleydi: Enes bin Mâlik (r.a.)şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a.v) Ramazan bayramı günü birkaç tane hurma yemeden, bayram namazına çıkmazdı; Yine Enes (r.a) Peygamber'in(s.a.v) bu hurmaları tek adetli (yani bir-üç-beş şeklinde) olarak yediğini" rivâyet

etmiştir."²⁰

Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den, o şöyle demiştir:

"Resûlullah (s.a.v.) Kurban Bayramı ile Fıtır (Ramazan) Bayramı günlerinde musallâya²¹ çıkardı. Orada evvela namaza başlardı. Namazı kıldırıp selam verince cemaat namaz kıldıkları yerlerinde oturlurken ayağa kalkar ve insanlara karşı dönerdi. Şâyet kendisinin bir müfreze göndermek ihtiyacı olursa bunu insanlara zikreder, yahut kendisinin bundan başka bir şeye ihtiyacı olursa kendilerine bununla emreyler idi..."²²

Bu bilgilere göre, bayramlarda yapılması mendup/dinimizin güzel gördüğü hususlar vardır, şöyle ki: Bayram sabahında erken kalkmak, yıkanmak, gusletmek; misvak kullanmak, ağız temizlemek; güzel koku sürünmek; en güzel elbiseyi giyinmek; Allah'ın verdiği nimetlere şükretmek için sevinçli ve neşeli görünmek, karşılaşılacak mümin kardeşlere karşı güler yüz göstermek, elden geldiği kadar fazla sadaka vermek, Bayram gecelerini ibâdetle geçirmek müstehab ve güzel bulunmuştur, menduptur.

(Vallahu a'lemu bi's-sevâb) ■

D İ P N O T L A R

*Eskişehir Osmangazi Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

1) Buhârî, Savm, 9.

3) Buhârî, Savm, 19; Müslim, Sıyâm, 47.

3) Buhârî, Cuma, 8; Savm, 27; Müslim, Taharet, 42.

4) Buhârî, Savm, 27; Tirmizî, Savm, 29; Ebû Dâvud, Savm, 26.

5) Buhârî, Bed'ul-Vahy, 1; İtik, 6; Talak, 11; Müslim, İmâre, 155.

6) Ebû Dâvud, Savm, 71; Tirmizî, Savm, 33; Nesâî, Savm, 68.

7) Buhârî, Savm, 9.

8) Buhârî, Savm, 7.

9) Müsned, III, 190, 279.

10) İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdu'l-Meâd, II, 23 vd.

11) İbnü'l-Kayyim, Zâdu'l-Meâd, II, 251 (Trc. Muzaffer Can, II, 640).

12) Ebû Dâvud, Savm, 21; Tirmizî, Savm, 10; Müsned, III, 164.

13) Tabarânî, Mu'cemu's-sağır, II, 51; İbn Kayyim, Zâdu'l-Meâd, II, 51.

14) Tahâvî ve Ashab-ı Sünen-i Erbea'dan naklen, Miras, K., a.g.e., IV, 73-74.

15) Yazır, M.H. Hak Dini Kur'an Dili, (Azim Yay.) VII, 67; İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1969, IV, 137.

16) Duhan (44), 1.

17) Buhârî, İman, 25, 27, 28, 35; Savm, 6, Teravih, 1; Müslim, Müsafirîn, 173, 176.

18) Tirmizî, Dâvet, 84; İbn Mâce, Dua, 5.

19) Ebû Dâvud, Zekat, 18; İbn Mâce, Zekat, 61..

20) Buhârî, İydeyn, 4.

21) Musallâ, namaz kılınacak yer demektir. Hadisteki musallâ, yani namazgâh, Medine'de, mescid kapısına bin arşın uzakta bulunan geniş bir meydanın ismidir. Bayramlarda namaz mescidde değil, orada kılınırdı.

22) Müslim, Salâtü'l-İydeyn, 9; Buhârî, İydeyn, 6.

23) Musallâ, namaz kılınacak yer demektir. Hadisteki musallâ, yani namazgâh, Medine'de, mescid kapısına bin arşın uzakta bulunan geniş bir meydanın ismidir. Bayramlarda namaz mescidde değil, orada kılınırdı.

İLÂHÎ DİNLERDE ORUÇ

Fatma YÜKSEL*

Tektanrılı dinlerde oruç ibadeti dini hayatın ayrılmaz bir parçası olmaya devam etti. Orucun tutulma şekilleri ve genel maksadı bu dinlerde de aynıydı. Ancak yeni dönemde oruç, gaybî güçlerle irtibat kurmanın bir yolu olmaktan çok, toplum hayatını inşa eden ve fertlerin ruhânî ve bedenî hayatlarını disipline eden bir ibadet şekli olma yönüyle ön plana çıktı.

□ Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de "Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizlere de farz kılındı" buyurur (Bakara 2/187). Orucun Müslümanlara farz olduğunu bildirirken, önceki ümmetlere de orucun emredildiğinin vurgulanması dikkat çekicidir. Dünya hayatında maddeye bağımlı ve maddî zevklerin meftunu olarak yaşayan insan, maddeyle olan ilişkisini en aza indirerek Yüce Varlığa yakınlaşma ve böylelikle varlığını yeniden anlamlandırma arzusundadır. İnsanoğlu, tarihin en eski zamanlardan beri yüce saydığı varlığın ismi değişse de, o varlığa "arınarak sığınma" eyleminden; yani oruçtan vazgeçmemiştir.

İnsanlığın en eski dönemlerinden itibaren oruç ibadeti hem bir ruhî arınma, hem de fertleri hayatın çeşitli aşamalarına ve belirli olaylara hazırlama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Putperest dinlerin hâkim olduğu kadim zamanlarda, bireylerin tövbe ve manevî arınma yöntemlerinden birisi de oruçtu. Putların huzurunda günahlarını itiraf edecek olanlar oruç tutarak hazırlandıkları gibi, inzivaya çekilen mâbed rahipleri de günlerini oruçla geçirirlerdi. Oruç yoluyla arınma, bireysel bir olgudan ibaret değildi. Ayinlere ve mistik olaylara hazırlık aşaması oruçlu olarak geçirilirdi. Mesela bazı putperest dinlerde oruç, mabede girmeden yahut putlara adak sunmadan önce arınmanın bir vasıtasıydı. Mistik kültlerin revaçta olduğu toplumlarda ise kâhinler, oruç tutarak gaipten haber almaya hazırlanırlardı. Kadim toplumlarda oruç, ölümlere bağlılığın ve onların ruhlarını şâd etmenin bir yolu olarak da görülürdü. Mesela eski Mısır'da ölünün yakınları yas günlerinde kendi yemeklerini yemeyip ölünün mezarına bırakmakta, böylelikle ona yardımcı olduklarına inanmaktaydılar (ERE s. 759-763).

Putperest dinlerde oruç, kısa yahut uzun süre yeme içmeden kesilme şeklinde uygulandığı gibi, belirli bir dönem belirli yiyeceklerden uzak durma şeklinde de uygulanıyordu. Oruç dönemleri bayram günleri gibi toplumsal olaylara yahut da ölüm, evlilik gibi kişinin hayatındaki önemli olaylara denk geldiği gibi, inziva, dua gibi diğer ibadetlerle birlikte de oruç tutulabiliyordu (ERE s. 759).

Tektanrılı dinlerde oruç ibadeti dini hayatın ayrılmaz bir parçası olmaya devam etti. Orucun tutulma şekilleri ve genel maksadı bu dinlerde de aynıydı. Ancak yeni dö-

nemde oruç, gaybî güçlerle irtibat kurmanın bir yolu olmaktan çok, toplum hayatını inşa eden ve fertlerin ruhânî ve bedenî hayatlarını disipline eden bir ibadet şekli olma yönüyle ön plana çıktı. Zira kaynağını ilâhî vahiyden alan tektanrılı dinlerin nüzûlü ile kâhinlik, ruhlarla temasa geçme gibi uygulamalar peygamberliğin gelişile birlikte ortadan kalktı. Peygamber'in

getirdiği ilâhî kanunlara uyarak kurtuluşu elde etme amacı, diğer bütün ibadetler gibi orucun da muhtevasını belirledi.

Kitap ve şeriat sahibi dinlerin ilki olan Yahudilikte oruç Hz. Musa'dan beri var olmakla birlikte, Yahudi tarihi boyunca orucun sayı ve şekillerinde değişiklik görülmüştür. Tevrat'ta Hz. Musa'nın Sina Dağı'nda vahiy alırken kırk gün kırk gece oruç tuttuğu anlatılır (Çıkış 34/28). Diğer Yahudi kutsal kitaplarında da Yahudilerin sıkıntıda olduğu dönemlerde ilâhî merhameti celb etmek için oruç tutup af dilediklerinden bahsedilir (Hakimler 20/26; Samuel 7/6). Yahudilerin tarih içerisinde yaşadıkları bu acı olaylar, sonraki dönemlerde dini otoriteler tarafından oruç günü olarak ihdas edilecek ve Yahudi oruç takvimi hahamlar tarafından belirlenecektir.

Yahudi takviminde oruç günleri, yılın farklı günlerinde toplam altı oruçtan ibarettir. Bunlardan biri Tevrat kaynaklı olup, diğerleri yaşanan acı olayların anısına ihdas edilmiştir. Yahudi takviminin ilk ayı olan Tışri ayının 10. günü "Yom Kipur" adı ile tövbe ve ibadete tahsis edilerek oruçlu geçirilir. Bu oruç, Tevrat'ta emredilmiştir (Levililer 16/29). Diğer oruçlar ise Tevet ayının 10. Günü Kudüs'ün Babilliler tarafından kuşatılması anısına, Tamuz ayının 17. günü Kudüs surlarının Babilliler tarafından aşılması anısına, Av ayının 9. günü Kudüs'teki mabedin yıkılışı anısına, Tışri ayının 3. günü Yahudi önderi Gedalya'nın öldürülüşü anısına, Adar ayının 13. günü ise Ester'in dindaşlarını kurtarmak için hayatını tehlikeye atması anısına tutulur (Besalel, c. 3, s. 690).

Görüldüğü üzere Yahudilikte biri hariç bütün oruçlar Kutsal Kitap tarafından değil, hahamlar tarafından düzenlenmiştir. Tevrat'tan sonra dinin ikinci kaynağı kabul edilen ve sözlü şeriatın derlendiği Talmud'da, genel bir oruç günü ilan edilmesine dair yasalar ile sabit oruç günlerinde uyulması gereken kurallar tartışılarak karara bağlanmıştır (Be-

salel, c. 3, s. 691). Sonradan oruç ihdas etme yetkisine bina- en Talmud'da tarihte yaşanan acı olayların anısına yirmi beş günlük bir oruç listesi daha verilmiş, ancak bu oruçlar mec- buri görülmeyp sadece belirli gruplar arasında riayet edil- miştir. Talmud'da verilen yetkiye dayanarak dünyanın çeşit- li yerlerindeki Yahudi cemaatleri kendilerine has oruç günleri belirleyebilmişler yahut mevcut oruç günlerini yeni bir sebebe tahsis edebilmişlerdir (JE s. 347-348). Nitekim İsrail Hahambaşılığı'nın kararı ile Av ayının dokuzunda tu- tulan oruç, aynı zamanda Nazi katliamında ölenler için de tutulmaktadır (Besalel, c. 3, s. 690).

Yahudilikte oruç tutma şekilleri, tutulan oruca göre farklılık arz eder. Yom Kipur ve Av ayının 9'unda tutu- lan oruçlar bir günbatımından diğerine kadar, 24 saati aş- kın bir süre devam etmektedir. Diğer oruçlar ise şafaktan günbatımına kadar sürer. Oruç, yeme içme ve cinsî muna- sebetten kaçınmak şeklinde tutulur. Yom Kipur ve dokuz Av orucunda par- füm kullanmak, banyo yapmak gibi ra- hatlatıcı işler de yasak iken, diğer oruç- larda sigara kullanmak dahil her tür rahatlatıcı faaliyet yapılabilir. 13 yaşını doldurmuş erkekler ve 12 yaşını dol-

durmuş kızlar oruçla mükelleftir. Hastalar, bebek emziren kadınlar ve gücü yetmeyenler oruçtan muaftır. Ancak hayız hali kadınlar için oruca engel değildir. Ayrıca cumartesi günü oruç tutmak da yasaktır. Altı oruç gününden birisi cu- martesiye denk gelirse, ertesi gün tutulur. Bunun tek istis- nası Yom Kipur orucudur. Bu oruç cumartesiye denk gelse dahi tutulur. Yahudilikte herhangi bir sebepten ötürü oruç tutmayanlar onu sonradan kaza etmez. Bozulan orucun kefareti de yoktur (Besalel, c. 3, s. 690; Arslandağı s. 9).

Şeriatı ve cemaat bilincini ön planda tutan Yahu- diliğin aksine Hristiyanlık, oruca bir dinî mecburiyet olarak değil, bireysel tercih ve arınma metodu olarak bakar. Yahu- di şeriatına bağlı olarak yaşayan Hz. İsa, bu dinin oruçlarını tutmakla beraber peygamberlik verilmeden önceki kırk günü de oruçlu geçirmiştir. Ancak İncil'de Hz. İsa'nın tutul- masını emrettiği herhangi bir oruçtan bahsedilmez. Bu-

nun yerine Hz. İsa'ya şakirtlerinin neden oruç tutmadığı sorulduğunda "Güvey kendileriyle beraber oldukça, düğünde- kiler oruç tutabilirler mi? Fakat güveyin onlardan alınacağı günler gelecektir. O zaman oruç tutacaklardır." (Markos, 2/20-21) dediği rivayet edilir. Hz. İsa'nın

Gerçekten de insanlığın en eski dönemlerinden itibaren oruç ibadeti hem bir ruhî arınma, hem de fertleri hayatın çeşitli aşamalarına ve belirli olay- lara hazırlama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncil pasajlarında yer alan bu söylemi vefatından sonra Kilise tarafından prensip olarak kabul edilmiş, tarihin farklı dönemlerinde farklı Hristiyan cemaatleri oruç konusunda kendi geleneklerini oluşturmuşlardır (ERE s. 765).

Her ne kadar Yahudi şeriatını ve kuralcı bir dinî anlayışı reddetse de, ilk dönemlerden Ortaçağ'ın sonuna kadar oruç ibadeti Hristiyanlıkta etkin bir biçimde uygulanan bir ibadet olmuştur. Bunda bedenî arzuları sınırlandırarak ruhu özgür bırakma anlayışından kaynaklanan ruhbanlık ve inziva eğilimlerinin etkisi olsa gerektir (ER s. 288). Kilise babaları Ortaçağ'a kadar çeşitli oruçlar ihdas etmişler, oruçların kaç gün süreceği, orucun hangi vakitte başlayıp hangi vakitte sona ereceği, orucun yemeden içmeden kesilerek mi yoksa gıda perhizi şeklinde mi tutulacağı, oruç döneminde iftardan sonra da olsa bazı gıdaların yenmesine izin verilip verilmeyeceği gibi konularda yazılı bir kanun oluşturmamışlardır. Bu hususlar her bölgenin geleneklerine göre değişiklik arz etmektedir (ERE s. 765-767).

Kadim geleneklerin hâlâ hâkim olduğu doğu kiliselerinde, paskalya başta olmak üzere ilk dönemlerde belirlenen oruçlara sıkı bir şekilde uyulmaktadır. Nitekim Süryanilerde Paskalya orucu elli gün boyunca sabahdan akşama yemeden ve içmeden kesilmek şeklinde tutulur. İftardan sonra ise hayvanî gıda yenmez. Bunun dışında Paskalya'dan üç hafta önce Hz. Yunus'un balığın karnından kurtulması anısına iki gün boyunca hiçbir şey yemeyerek tutulan Ninova orucu, Hz. İsa'nın doğumu olan 25 Aralık'tan önceki 15 gün boyunca tutulan oruç ve 10-15 Ağustos tarihleri arasında tutulan Meryem Ana orucu da vardır. (http://www.minidev.com/kulturler/kulturler_suryani_editor11.asp) Paskalya orucu ve Ninova orucu, Kıptî, Habeşî ve Ermeni kiliselerinde de tutulur. Ermenilerde bu oruçların dışında azizler hatırasına tutulan "öncüler orucu" da vardır. (<http://www.bolsohays.com/makaleac.asp?referans=82&kontrol=1>) Süryaniler dışındaki Doğu Ortodoks cemaatleri Paskalya orucunu genellikle et ve süt ürünleri perhizi şeklinde uygular. (<http://www.iskenderungazetesi.com/yazi1870.html>) Batı Hristiyanlığında ise ilk dönemlerde kırk günlük Paskalya orucu, Kutsal Ruh'un gelişinin kutlandığı Pentecost'tan önceki on günlük oruç, her hafta çarşamba ve cuma günleri tutulan oruç ile vaftizden ve ekmek-şarap ayininden önce et ve şarabı terk etmek şeklinde tutulan oruçlar belirlenmiştir. Pazar günü oruç tutmak ise yasaklanmıştır. Katolik kilisesi Ortaçağ'da aldığı kararlar doğrultusunda bu oruçlarla ilgili yeni düzenleme-

ler getirmiş yahut yeni oruç zamanları belirlemiştir. Oruç ile perhiz arasında ayırım yapılmış, perhiz şeklinde tutulacak oruçlarda et hariç her türlü gıda serbest iken, oruç günlerinde tüketilecek gıdanın miktarı sınırlandırılmıştır (ERE s. 766-770).

Batı'da Hristiyanlığın geçirdiği reform süreci, oruç ile ilgili düzenlemelerin birçok defa gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Günümüzde Katolik Kilisesi, 1966'da alınan kararlar doğrultusunda oruç günlerini ikiye indirmiştir. Buna göre 14 yaşından büyük her Katolik Paskalya döneminde sadece Cuma günleri ve "Kül Çarşambası" diye adlandırılan günde et yemeyerek perhiz uygulamakla mükelleftir. Günümüz Katoliklerinde oruç, sadece yemeyi terk etmekten ibarettir. İçecekler için herhangi bir sınırlama yoktur. Oruç tutan kişi bir tam öğün yahut iki küçük öğün yiyebilir. Gücü yetmeyenler, ağır işlerde çalışanlar, aşırı fakirlik çekenler oruç tutmak zorunda değildirler. (http://en.wikipedia.org/wiki/Fasting_and_abstinence_in_the_Roman_Catholic_Church) Protestan kiliselerinde oruçla ilgili bir düzenleme olmamakla beraber, oruç tutup tutmamak tamamen bireyin şahsî tercihi kalmıştır (Arslandağı s. 19).

Görüldüğü üzere oruç, Yahudilik ve Hristiyanlıkta da bir arınma yöntemi olarak yer almıştır. Ancak her iki din de, geçirdiği tarihsel süreçlere bağlı olarak oruç zamanı, sayısı ve şekilleri ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Modern zamanlarda hahamların ve kilise babalarının geçmişte getirdiği düzenlemeler dinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmemiş, yeni şartlara göre yeni oruç kuralları belirlenmiştir. Özellikle reform sonrası Batı kiliseleri, modernitenin bedeni ve bireyi sınırlayan uygulamalara karşı tutumuna paralel olarak orucun şeklini geniş tutup sayısını sınırlandırma yahut da orucu bireyin tercihi bırakma yoluna gitmişlerdir. ■

K A Y N A K Ç A

*Vaiz, Ankara

1) Arslandağı, Murat, *Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da Oruç*, AÜİF, Ankara 2003 (Lisans tezi)

2) Besalel, Yusuf, "Taanit", *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın, İstanbul.

3) J.A. Mac Culloch, A.J. Maclean, "Fasting", *Encyclopædia of Religions and Ethics*, New York 1951.

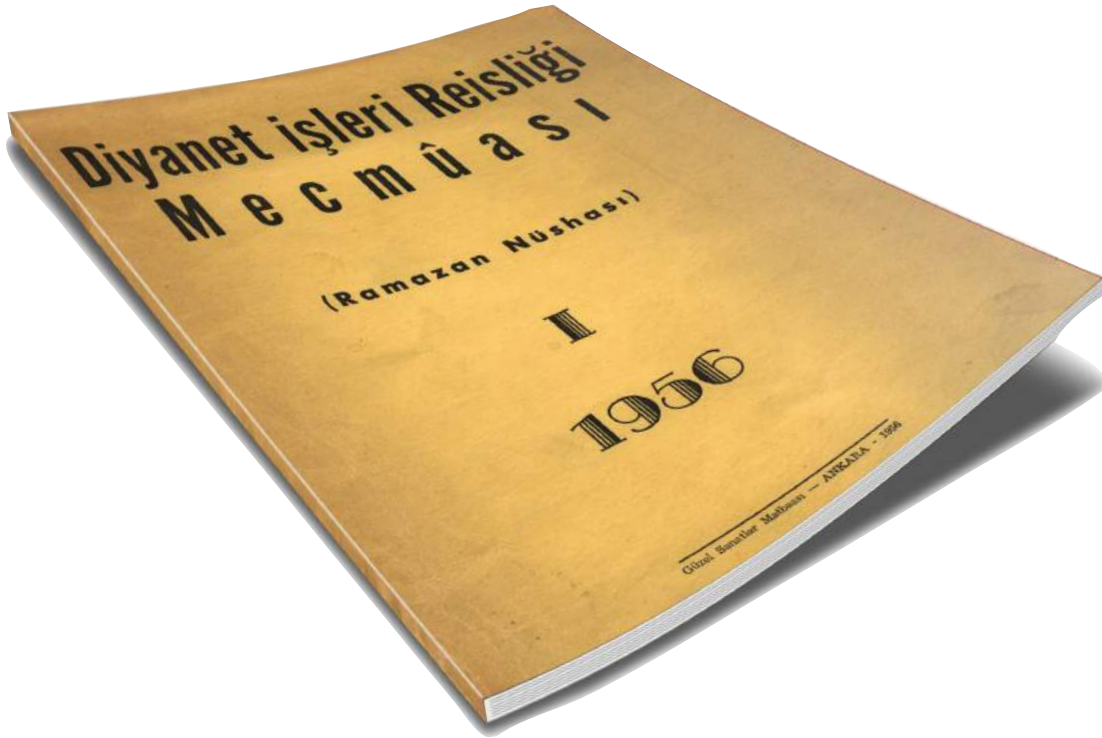
4) J.H.G., "Fasting and Fast Days", *The Jewish Encyclopedia*, New York and London 1903.

5) Rader, Rosemary, "Fasting", *The Encyclopedia of Religion*, New - York London.

6) http://www.minidev.com/kulturler/kulturler_suryani_editor11.asp

7) http://en.wikipedia.org/wiki/Fasting_and_abstinence_in_the_Roman_Catholic_Church

8) <http://www.bolsohays.com/makaleac.asp?referans=82&kontrol=1>

MECMÛA'YA YÂD-I CEMÎL

Davut ÖZGÜL*

MECMÛA 64 SAYFA OLARAK HAZIRLANMIŞ VE DÖNEMİ İTİBARI İLE GÖRSELLİKTEN UZAK DAHA ÇOK OKUNMAYA MATUF BİR TASARIM İLE OKUYUCU KARŞISINA ÇIKMIŞTIR. DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ BU SAYIDAN SONRA MECMÛA'YI ÇIKARMAMIŞ VE "DERGİ" OLARAK 1960-61 YILINDA YILLIK BİR SAYI OLARAK ÇIKMIŞ VE DAHA SONRA 1962 YILINDA DÜZENLİ OLARAK AYLIK YAYINLANMIŞTIR.

□ Merkez ve taşra teşkilatı ile halkın dinî ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle anayasal görevini yerine getiren ve o günkü adı ile Diyanet İşleri Reisliği olan kurum, dinin halka ulaştırılmasında mihrab ve minber görevlerinin dışında yayınladığı kitaplarla da bu görevini yerine getirirken, 1956 yılının Ramazanı Nisan ayında merhum Eyüp Sabri Hayırlıoğlu'nun reisliği döneminde mecmûa çıkarmak gibi önemli bir karar alarak derginin "Mukaddime" bölümünde; "öteden beri halkımıza bu arada bilhassa gençlerimize faide sağlayacak bir mecmûanın neşrini düşünen..." cümlesi ile, dergicilik sahasında yayın hayatına girmiştir. Aynı bölümde adeta bir manifesto da sayılacak;

"Tevhid akidesi, ilmîlik, mütehassıs ilim adamlarının müzaheret ve muavenetlerinden istifade, indî ve ferdî düşüncelerin değil müstekar kanaatlerin, yapılacak haklı ikaz ve tenkitlerin nimet sayılacağı..." gibi önemli ilkelerle okuyucu karşısına çıkan "Mecmûa" bu sayıda ele aldığı konularla da ciddi bir belge olarak değerini muhafaza etmektedir.

Mecmûa'da dönemin mümtaz isimleri dikkat çekerken, şu an hiçbirinin hayatta olmayışı da bu sayıyı önemli kılmaktadır. Mecmûa'da merhum Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun "Fatiha Sûresi", "Kadir Gecesi", "Ramazan Bayramı ile İlgili Meselelere Toplu Bir Bakış" başlıklı üç makale ile ciddi katkısının yanı sıra, sırasıyla şu isimleri gör-

mekteyiz: Şahabeddin Ergin "Oruç"; Dr. H. Fehmi Gökalp "Orucun Sıhhi Faydaları"; Ö. Nasuhi Bilmen "Teravih Namazı"; Ali Rıza Sağman "Mevlid Manzumesi ve Mevlid Törenleri"; A. Hamdi Kasapoğlu, M. Ş. Özmen "Hurafe ve Batıl İnanışlar"; A. Cevad Çelebioğlu "Tevazu"; Hayrullah Hamîdî "İsraf ve Tebzir"; Prof. Şakir Berki "İçki ve Kumar"; Prof. Dr. Celal Saraç "İslâm Dünyasında Hesab İlmi. Ayrıca Merhum Babanzâde Ahmed Naim Efendi'nin Cibril ve Niyet hadisleri tercümesiyle, bir dönemde derin izler bırakan büyük âlim, münevver ve o yıllarda reisliğin Müşâvere ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulu azalarından 1955 yılının Ağustos'unda vefat eden Kıvameddin Burslan beyefendi için; "Çok Acı Bir Ziyâ" başlığı ile önemli bir biyografi olarak hazırlanan yazılar dikkat çekmektedir.

Mecmûa'nın Ramazan ayında yayınlanmış olması, konuların da doğal olarak Ramazan ekseninde ele alınmasını gerekli kılmış, aynı zamanda konu başlıklarına dikkatlice bakıldığında mümin bir insanın yapması ve yapmaması gereken hususiyetler Ramazanda hassaten dergi sayfalarına taşınmıştır. "Tevazu", "İsraf" ve "Tebzir" konuları buna misal olacak iki önemli makedir. İlk sayı olduğundan Fatiha Sûresi tefsiri ile başlanması da ilmi bir geleneğin devamı olarak işlere besmele ve hamdele ile başlanmasına bir telmih gibidir. Sureyi tefsir eden Kürkçüoğlu; "Bu sebeptendir ki; biz de mecmûamıza Besmele ile başlıyor ve Besmele ile başlanan Hamdele devam eden Fatiha-i Şerife üzerine birkaç söz söylemek istiyoruz." Tefsir daha ziyade Elmalılı M. Hamdi Yazır me'haz gösterilerek yapılmıştır. Tefsirde dikkat çeken bir husus da, "Bize sırât-ı müstakimi göster!" meâlindeki âyet-i kerîme'de 'Hidayet': matlûba îsal edecek şeye lütûf ve letâfetle delâlet etmektir" yaklaşımındaki orjinallik ve dilin nezâhetidir.

Mecmûa'da kullanılan Türkçe'nin 50 yıl önceki kültürel zemini yansıtması da dikkatlerden kaçmamakta ve dildeki zerafet hemen her makalede kendini göstermektedir. Örneğin, "Oruç" makalesinde Şehabeddin Arslan; "Resulullah Efendimiz de İslâm Dinini tarif ederken bu tertiple ifade etmişlerdir" demektedir. Bu zerafet ve nezaket din ile dilin birleşmesi ile zirveye çıkarken, özellikle dinî alanda kullanılırken dile ne kadar özen gösterilmesi gerektiği konusunda da önümüzü aydınlatıyor.

Sayfa altlarında çerçeveye alınmış; "teravih namazı aralarında salat ve selâm getirmek, nakil vasıtaları ile se-

fer bahsi, tedavi amaçlı iğne vurulması, mevlid kıraatinde tazim ile kıyama kalkma, iki bayram arasında nikah, mâdenî mevâd ile diş takınmak, kaplamak meselesi, duanın tumturaklısının abes oluşu, talebelere yardımın zekat olmasının şartları, Allah'ın zat ve sıfatlarından başka enbiya ve evliyaya tevessülde mahzurun olmayışı", evliya, enbiya, Beyt-i Muazzam... hakkı için' gibi sözlerle duanın keraheti gibi" ilm-i hâl'e dair verilen müşavere heyeti kararları, halkımızın din tasavvuru ve dinî alanlarda müteyakkız olduğu noktaları göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.

Mecmûa 64 sayfa olarak hazırlanmış ve dönemi itibarıyla görsellikten uzak, daha çok okunmaya matuf bir tasarım ile okuyucu karşısına çıkmıştır. Diyanet İşleri Reisliği bu sayıdan sonra Mecmûa'yı çıkarmamış, ancak "Dergi" olarak 1960-61 yılında yıllık bir sayı olarak çıkmış ve daha sonra 1962 yılında düzenli olarak aylık yayınlanmıştır. Onu

Ramazan sayımızda ilk yayınlanan mecmûa olarak Ramazan nüshasını "mecmua'ya bir yâd-ı cemîl" olsun diye size tanıtmayı uygun gördük. Bu anlamda o günden bu güne bu camiada ilme hizmet etmiş ve önümüzü aydınlatmış olan o güzel insanları rahmetle, minnetle ve hayırla yâd ediyoruz.

takiben Diyanet Gazetesi, Çocuk Dergisi, İlmi Dergi, il müftülükleri ve ilçe müftülüklerinin çıkardığı yayınlar ile başkanlığımız tüm halkımıza, hatta ülkemizin sınırları dışındaki soydaşlarımız ve diğer din mensuplarına yönelik da hedef alan bilgilendirme, dinin doğru bir şekilde kitlelere aktarılması ve toplumsal talepler ekseninde yeni açılımlarla yayın hayatına devam etmektedir. O günkü adı ile Reisliğimizin 1956 yılına kadar dergi dışında kitap ve risalelerle halkımıza ciddi eserler verdiğini ve bunların başında da, merhum A.Hamdi Akseki, Ö. Nasuhi Bilmen, Şerafeddin Yaltkaya'nın geldiğini bir hakşinaslık örneği olarak zikretmemiz gerekiyor.

Elinizdeki Ramazan sayımızda, bu konuda ilk yayınlanan mecmûayı "Mecmûa'ya Bir Yâd-ı Cemîl" olsun diye size tanıtmayı uygun gördük. O günden bu güne bu camiada ilme hizmet etmiş ve önümüzü aydınlatmış olan o güzel insanları rahmetle, minnetle ve hayırla yâd ediyoruz. ■

**Hamdullah Paşa Camii İmamı, Üsküdar*

غبار توں احلائی سرمهٔ اعینا

RAMAZANDA HUZUR DERSLERİ

Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ*

حاضر است
مفتی اعظم

□ Türk kültür tarihi ve dinî hayatının önemli uygulamalarından birisi olan Huzur Dersleri resmî bir statü ile 1759'dan 1924 yılında Hilâfetin kaldırılmasına kadar tam 165 sene aralıksız devam etmiştir. Türk tarihi boyunca böylesine uzun süre düzenli devam eden dinî ve kültürel program çok azdır. Bu dersler padişah huzurunda yapıldığı için ismi "Huzur-ı Humayun Dersleri" olarak geçmektedir. Bu uzun süreli programın Prof. Dr. Ebülulâ Mardin tarafından başlangıcından nihayetine kadar araştırılarak âbidevî bir eserle ortaya konulması ise kültür tarihimiz açısından çok büyük bir kazanç olmuştur¹.

Kuruluş yıllarından itibaren Osmanlı padişahları gerek ilmî ve dinî hayatı canlandırmak, gerekse devlet ve hânedanın dinî geleneğe bağlılığını ve meşruiyetini teyid etmek düşünce ve yaklaşımıyla huzurlarında dinî-ilmî toplantılar düzenlemişlerdir. Bu münasebetle devrinin tanınmış, din alimlerini sarayına davet etmeğe, ulemâyı bir araya getirmeğe, hatta bazılarını hususi hoca olarak benimsemeye önem vermişlerdir. Fâtih Sultan Mehmed döneminden itibaren bizzat padişahın da katıldığı ilmî sohbetler ve tartışmalar büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Bu tür toplantılar hakkında dönemin tarih kitapları yanında ulemâ biyografilerini içeren eserlerde ve daha

geç dönemler için sır kâtipleri tarafından tutulan rûznâmelerde² bilgiler bulunmaktadır. Haziran 1669 tarihinde IV. Mehmed'in akşam ve yatsı namazları arasında Şeyhülislâm Minkarîzâde Yahyâ Efendi'ye³ Beyzâvî'nin Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl⁴ adlı tefsirinden ders verdiğini ve bunu âdet haline getirdiğini, dönemin ünlü vâizi ve padişahın hocası Vanî Mehmed Efendi'ye⁵ de haftada iki defa ders yaptırdığını bilinmektedir⁶.

Yine IV. Mehmed'in hususî meclislerinde Musahibi Tarihçi Tevki'î Abdurrahman Paşa'ya tefsir okutup dinlediği nakledilmektedir⁷. Böyle bir âlimin veya musahibin padişahın arzusuyla huzurunda yaptığı tefsir dersleriyle Ramazan ayında mutat olarak düzenlenen huzur derslerini birbirinden ayırmak icap etmektedir.

Böylece, XVIII. yüzyıl ortalarına kadar huzur dersleri adıyla Ramazan ayına mahsus ders takririnin sürekli bir şekilde yapıldığı pek görülmemektedir. Tayyazâde Atâ

Bey'in huzur derslerinin başlangıcını Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'ye kadar götürmesinin sağlam bir mesnedi bulunmamaktadır⁸. Arada farklar bulunmakla birlikte önceki derslerin, daha sonraki huzur derslerine örnek teşkil ettiği düşünülebilir.

Bu konuda örnek olabilecek bazı huzur derslerinin III. Ahmed zamanında Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa tarafından 1724 (1136)'da düzenlendiği bilinmektedir⁹. İbrâhim Paşa, devrinin tanınmış âlimlerini bazı Ramazanlarda kendi sarayında toplayarak onlara Kur'an-ı kerim'den bazı âyetlerin tartışmalı tefsirini yaptırmış, 1728 Ramazanında bu derslerden birine III. Ahmed de katılarak başından sonuna kadar takip etmiştir. III. Mustafa'nın, babası III. Ahmed'in yanında genç bir şehzade olarak bu derslere katılması ve bundan etkilenecek huzur derslerini ihdas etmiş olması kuvvetle muhtemeldir¹⁰.

Damad İbrahim Paşa'nın sadareti döneminde 1726, 1727, 1728 seneleri Ramazan aylarında benzer şekil-

Derslerde tefsir edilecek sûre ve âyetler çok önceden meşihata bildirilir, Şaban ayının on beşinde muhataplara hazırlanmaları tenbih edilirdi. Mukarrior ve muhataplar için gizlilik esastı. Bunlar Ramazanda resmî ders günleri gelmeden özel olarak kendi aralarında ders müzakeresinde bulunamazlar, ancak günleri gelince alenî olarak ders yapabilirlerdi.

de derslerin yapıldığını Çelebi-zâde Âsım Tarih inde etraflıca anlatmaktadır¹¹.

Bundan sonra I. Mahmud ve III. Osman'ın bu geleneği sürdürdüğü mevcut örneklerden anlaşılmaktadır. Nitekim 1755 Ramazanında III. Osman'ın, Şerefâbâd'da kütüphane hocası Hamîdî Efendi'yi huzuruna davet ederek tefsir dersi yapmasını istediği ve dersin sonunda ona ihsanlarda bulunduğu görülmektedir.

Başlangıç ve esas teşkil etmesi bakımından önemli olan ilk huzur derslerinin zamanı, mekânı, iştirakçileri ve kendilerine yapılan ihsanlar hakkında III. Mustafa Rûznâmesi'nde önemli bilgiler bulunmaktadır¹². İlk derste Fetva Emini Ebûbekir Efendi mukarrior, Nebih Mehmed, Konevî İsmâil, Müzellef ve İdris efendiler de tâlip (muhatap) olarak bulunmuşlardır. Kadî Beyzâvî'nin tefsirinden, "Ey iman edenler! Kendiniz, anne babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa Allah için şahitler olarak adaleti gözetin"

meâlindeki âyet-i kerime¹³ takrir edilmiştir. Ders, başlangıcından itibaren tartışmalı geçmiş ve Sultan Mustafa tarafından ders sonunda her âlime yüz altın ihsanda bulunulmuştur. 18-29 Ramazan 1172 (15-26 Mayıs 1759) tarihleri arasında cuma dışında her gün padişahın huzurunda yapılan bu dersler Sepetçiler Kasrı, Sarık Odası, Ağa Bahçesi, Sofa ve Divanhâne gibi Topkapı Sarayı'nın çeşitli mekânlarında gerçekleştirilmiş, toplantılara müzakereci olarak beş altı âlim katılmıştır. Dersler öğle ile ikindi arasında icra edilir, ikindi namazından sonra padişah Harem'e çekilirdi¹⁴.

Huzur derslerinde dersi takrir eden âlime "mukarrir", müzakereci durumunda olan âlimlere önceleri "tâlip", daha sonra "muhatap" denilmiştir. Bir mukarrir ve beş muhatapla başlayan bu derslerde muhatapların sayısı zaman içinde artmış, eksilmiş, ders adediyle günleri, saatleri ve dersin süresi değişikliğe uğramıştır¹⁵.

Tam bir ilmî serbestiyet içinde yapılan derslerde bir âyet okunarak mukarrir tarafından onun tefsiri yapılır, muhatapların sorularına ve itirazlarına mukarrir cevap verir, böylece ilmî bir mübâhase cereyan ederdi.

Nitekim h. 1180 Ramazanında (Şubat 1767) huzur dersleri için belirlenen âlim sayısı 126 olup bunlar on dokuz meclise taksim edilmiş ve her biri bir güne ayrılmıştır. İçlerinden en kıdemli ve liyakatli bulunanlar mukarrir olmuştur¹⁶. Huzur derslerinin düzenlenmesi Ders Vekaleti'nin de yardımıyla Şeyhülislâmlik (Meşihat) makamına aitti. I. Abdülhamid döneminde 1189 Ramazanında (Kasım 1775) huzur dersleri için şeyhülislâmın görüşü alınarak mukarrir ve muhatap olarak yetmiş âlim belirlenmiş, böylece sayı azaltılmıştır¹⁷.

Gerek mukarrir, gerekse muhatapların seçiminde liyakate, belirli mevkiye yükselmiş olmasına dikkat edilmesi gönderilen emir ve tezkirelerde önemle belirtilmiştir. Ramazan 1274 (Nisan-Mayıs 1858)'de Şeyhülislâm Meşrebzade Arif Efendi'nin Sadarete gönderdiği tezkiresi ve oradan meşihate gelen cevabda bu hususlar görülmektedir¹⁸.

1200 (1786) yılından itibaren Ramazanda sekiz ders ile yetinildiği ve dokuzuncusunda mukarrirler meclisi toplanmasının bazı istisnalarla âdet haline geldiği görül-

mektedir¹⁹.

Tam bir ilmî serbestiyet içinde yapılan derslerde bir âyet okunarak mukarrir tarafından onun tefsiri yapılır, muhatapların sorularına ve itirazlarına mukarrir cevap verir, böylece ilmî bir mübâhase cereyan ederdi. Dersler genellikle Kadî Beyzâvî tefsirinden yapılırdı. Ancak âyetlerin tefsirinin son derece ağır ilerlediği, birkaç yılda sadece birkaç âyetin ele alınabildiği, bunun ise âyetlerin tefsir ve tahlillerinde gramer meselelerine, etimolojik ve ilgisiz yorumlara ağırlık verilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim İsrâ sûresinin tefsiri 1189 Ramazanında (Kasım 1775) başlamış, 1192 Ramazanına (Ekim 1778) kadar sürmüş, Fetih sûresinin tefsiri ise 1193-1198 (1779-1784) yılları arasında tamamlanabilmiştir. 1201 Ramazanında (Temmuz 1787) Bakara sûresinin tefsirine başlanmış, 1205 Ramazanına (Mayıs 1791) kadar beş yıl boyunca ancak ilk otuz âyetinin tefsiri müzakere edilebilmiştir.

Derslerde ilminin derecesini göstermek isteyen bazı muhatapların münazaralarda terbiye ve edep dışına çıktıkları da görülmüştür. Meselâ 1176 Ramazanında (Mart-Nisan 1763) muha-

taplardan Tatar Hoca diye anılan Tatar Ali Efendi, mukarrir Abdülmü'min Efendi ile ilmî tartışma sınırlarını aşarak mukarrir terbiye dışı ağır sözler sarfedince Bozcaada'ya sürgün edilmiştir²⁰. 1215 Ramazanındaki (Ocak-Şubat 1801) bir huzur dersi, mukarrir ve muhataplar arasındaki münazarada kendilerini ispatlamak isteyen muhatapların mukarrir lüzumsuz itirazları ile ilmî zeminden çıkarak terbiye dışı sözlerin sarfedilmesine sahne olmuş, bu durumdan müteessir olan III. Selim dersi yarıda kestirmiştir. Bu münazara, Kudsi Efendi'nin bir âyeti tefsirinden sonra muhataplardan Kastamonulu Ömer Efendi'nin itirazı ile başlamış, ardından Dağıstanlı Abdurrahman ve Ahıskalı Ali efendilerin itirazlarıyla büyümüştür²¹. Mukarrir Kudsi Efendi, itirazlara sükûnetle cevap verip muhataplarını ikna etmek istemişse de muvaffak olamamıştır. Münazarayı dinlemekte olan Sultan Selim, cereyan eden tartışmadan üç muhatapın haksız olduklarını anlayarak her üçünün de muhataplıktan çıkarılmasını şeyhülislâma bildirmiştir.

III. Selim döneminde muhatap sayısı yedi sekiz kaddı. 1215 Ramazanı (Ocak-Şubat 1801) dersi sonunda

padişahın verdiği 100'er kuruş ihsana bir o kadar da Vâlide Mihrişah Sultan ilâve etmiştir (a.g.e., VII, 101-103). IV. Mustafa'nın kısa hükümdarlık dönemindeki derse Vak'anüvis Mütercim Âsım da katılmıştır (Târih, II, 114). II. Mahmud devrinde 1250 (1834-35) yılında mâbeyn başkâtipliğinden şeyhülislâma gönderilen bir iradede derslerin çok derin, mücerred ve padişahın zihnini yoracak tarzda yapılması yerine gazâ ve cihadı teşvik edici, padişahın yorulmadan dinleyebileceği tarzda sade olması, avam üslûbu gibi görülse de padişahın bu tarzdan hoşlandığı ifade edilmiştir (TSMA, nr. E. 16801).

XIX. yüzyıl boyunca yapılan huzur derslerinde yeni bazı prensipler belirlenmiş ve bir teamül teşekkül etmiştir. Bu dönemde mukarrir ve muhatapların İstanbul ruûsunu almış, herhangi bir resmî vazifesi olmayan, İstanbul'da ikamet eden âlimler arasından seçilmesi, tayinlerin şeyhülislâmın teklifi üzerine padişah tarafından yapılması, mukarrirlikte bir münhal olduğunda daha sonraki meclislerin mukarrirlerinin hiyerarşik sırayla yükselmesi, böylece son mukarrirliğe ilk meclisin baş muhatabının seçilmesi âdet olmuştur. Mukarrir, herhangi bir sebeple Ramazanda dersini takrir edemeyecek durumda olursa o dersin baş muhatabı yerini alamaz, şeyhülislâmın teklifi ve padişahın iradesiyle yeni tayin yapılır. Hacca gitme, yakınlarını ziyaret etme gibi sebeplerle İstanbul'dan ayrılan ders üyeleri Ramazan olmasa bile şeyhülislâmdan izin alırlardı. Derslerde tefsir edilecek sûre ve âyetler çok önceden meşihata bildirilir, şaban ayının on beşinde muhataplara hazırlanmaları tembih edilirdi. Mukarrir ve muhataplar için gizlilik esastı. Bunlar Ramazanda resmî ders günleri gelmeden özel olarak kendi aralarında ders müzakeresinde bulunamazlar, ancak günleri gelince alenî olarak ders yapabilirlerdi.

Meclislerin toplantı yerini padişah belirlerdi. Burada mukarrir padişahın sağında, muhataplar ise mukarririn yanında yarım daire şeklinde önlerinde rahlelerle mindere oturlardı. Erkek ve kadınlardan huzurda ders dinlemek üzere kalacakların isimlerinin padişahın tasvibinden geçmesi gerekirdi. Kethüdâzâde Ârif Efendi, II. Mahmud zamanında Ramazan ayının başından itibaren bir hafta de-

vam eden huzur dersinde muhatap olarak bulunmuş ve Menâkıbnâme'sinde dersle ilgili bilgiler vermiştir. Ârif Efendi dersle ilgili âyetler okunarak tartışmaya başlandığını; âyete uygun olarak askerinin nizamı, sabır ve sebatı, Allah'a bağlılığı gibi konular işlenmesi gerekirken hoca efendilerin, âyetteki "vav" atıfı mı hâliye mi gibi meclise uygun düşmeyengereksiz tartışmalaragirdiklerini, Sultan Mahmud'un canının sıkıldığını, böylece dersin tatsız sona erdiğini belirtmektedir²².

Sultan Abdülaziz döneminde Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda yapılan huzur dersleri II. Abdülhamid zamanında Yıldız Sarayı'nın Çit Kasrı'nda icra edilmiştir. Padişah burada yüksekçe bir mindere oturur, karşısında önlerinde rahlelerle mukarrir ve muhataplar yerlerini alırlardı. Ramazan ayı boyunca haftada iki gün devam eden ve iki saat süren bu derslerde mâbeyn dairesinin

Kültür tarihimizin uzun süreli ve zengin bir safhasını yansıtan ve özünde Kur'an âyetlerinin tefsiri ve yorumuyla ilgili uygulamaların, şekil değiştirerek ve günümüz şartlarına ve ihtiyaçlarına uyarlanmış olarak aydınlar, yüksek seviyeli yöneticiler ve ilgi duyan halk kitlelerinin katılımıyla çeşitli konferans salonlarında, hususî olarak elit zümre için düzenlenen toplantılarda devam etmekte olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmasa gerekir.

ileri gelenleriyle, davet edilen bazı vekiller ve devlet adamları katılırlardı. Her dersin mukarrir ve muhatapları farklı olurdu. Ders sonunda kendilerine eskiden olduğu gibi atıy-yeler, cübbe ve şal verilirdi²³.

Huzur dersleri, Sultan Mehmed Reşad zamanında Dolmabahçe Sarayı'nın Zülvecheyn sofasında Ramazan ayının ilk on gününde sekiz oturum halinde yapılırdı. Derslere şehzadeler ve vekiller de davet edilirdi. Hünkâr deniz tarafında kanepenin üzerine yerleştirilmiş mindere otururdu; sağ tarafında hânedan mensupları, sol tarafında da mâbeyn erkân ve memurlarıyla bendegân bulunurdu. Harem kadınları ise dersleri bir paravana arkasından takip ederdi. Mâbeyn başkâtibi Halit Ziya'nın da (Uşaklıgil) katıldığı bu derslerde mukarrir siyah, muhataplar mavi cübbe giyerlerdi. Hakkıyla yapılmayan derslerde bazan dünyanın düz oluşu vb. hurafelerle de meşgul olunurdu²⁴. Aynı padişah dönemi mâbeyn başkâtiplerinden Lütfi Simavi ise hâtıralarında huzur mukarrirliğinin âdeta inhisar halini aldığını; bunların da çoğunun taşralı olduğunu ve Türkçe'yi

XIX. yüzyıl boyunca yapılan huzur derslerinde yeni bazı prensipler belirlenmiş ve bir teamül teşekkül etmiştir. Bu dönemde mukarrir ve muhatapların İstanbul ruûsunu almış, herhangi bir resmî vazifesi olmayan, İstanbul'da ikamet eden âlimler arasından seçilmesi, tayinlerin şeyhülişlâmın teklifi üzerine padişah tarafından yapılması adet olmuştur.

bile düzgün konuşamadıklarını, padişahın bu durumu şeyhülislâma hatırlatmasına rağmen olumlu sonuç alınmadığını belirtmektedir²⁵. Bu derslerden yedincisine mukarrir olarak katılan Vildan Fâik Efendi, dört dersin takrir ve müzakerelerini el-Mevâ'izü'l-hisân adıyla kitap haline getirmiştir (İstanbul 1330).

Sultan Vahdeddin ve Halife Abdülmecid Efendi zamanında Dolmabahçe Sarayı'nda devam eden derslerin sonuncusu 1341 Ramazanında (Mayıs 1923) yapılmış, 26 Receb 1342 (4 Mart 1924) tarihinde hilâfetin ilgası ile birlikte huzur dersleri de tarihe karışmıştır. Böylece bu dersler 1759-1924 yılları arasında 165 yıl devam etmiştir²⁶.

Huzur derslerinin mahiyetini, tarihçesini, yapılışını, mukarrir ve muhatapların seçimlerini ve isimlerini araştıran Ebül-ulâ Mardin, çalışmasını önce üç geniş makale halinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası'nda 1950-1951 yıllarında yayımlamış, daha sonra bu yazılarını *Huzur Dersleri* adıyla kitap haline getirmiştir (İstanbul 1951). Huzur dersi hocalarının mazhar oldukları ihsanlar ve mâruz kaldıkları cezalar, bu derslerin yapıldığı yerler, mukarrir ve muhatapların hal tercümelere, ders ve icâzetnâme örnekleri, menkıbeler ve bazı eklerden oluşan II ve III. ciltleri ise İsmet Sungurbey ikisi bir arada olmak üzere neşretmiştir (İstanbul 1966).

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, muhtemelen Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nden intikal eden yirmiden fazla mükemmel nesih ve ta'lik hatla yazılmış, tezhipli "Huzûr-ı Hümâyûn Ders Takriri Defterleri" bulunmaktadır²⁷.

Günümüzde Fas Sultanı II. Hasan'ın huzurunda Ramazan aylarında usul ve muhteva bakımından Osmanlı huzur derslerine benzeyen dersler yapılmakta ve bunlar Ed-Dürüsü'l-Haseniyye adıyla Arapça ve İngilizce olarak neşredilmektedir. Bu derslerde Türkiye de dahil bütün İslâm ülkelerinden tanınmış din alimleri davet edilerek bilgilerinden, yorumlarından istifade edilmektedir.

Sonuç olarak, Kültür tarihimizin uzun süreli ve zengin bir safhasını yansıtan özünde Kur'an âyetlerinin tefsiri ve yorumuyla ilgili uygulamalar, şekil değiştirerek ve günümüz şartlarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak aydınlar, yüksek seviyeli yöneticiler ve ilgi duyan halk kitlelerinin katılımıyla çeşitli konferans salonlarında, hususî olarak elit

zümre için düzenlenen toplantılarda devam etmekte olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmasa gerektir. Bu dersleri Kur'an-ı Kerim ayetlerinin sade bir yorumu gibi düşünmek yanlış olur. Ayet-i kerimelerin çok yönlü olarak değerlendirilmesi sırasında Hadis, fıkıh, tarih-coğrafya ve kelim konularına sıkça temas edildiği bilinmektedir. ■

D İ P N O T L A R

*Fatih Üniversitesi

- 1) Ebül-ulâ Mardin, *Huzûr Dersleri*, üç cilt, İstanbul 1951-1966, (2. ve 3. ciltlerin neşrine Prof. Dr. İsmet Sungurbey yardımcı olmuştur; a.mlf., "Huzur Dersleri", *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XVI/3-4, İstanbul 1950, s. 993-1053; XVII/1-2 (1951), s. 239-282; XVII/3-4 (1951), s. 731-785; XVIII/1-2 (1952), s. 296-453; XVIII/3-4 (1953), s. 988-1040; XIX/3-4 (1953), s. 821-868.
- 2) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1965, s. 215-22.
- 3) Hayatı için bk. M. İpşirli, "Minkarizade Yahya", *DİA*.
- 4) Kadî Beyzavî tefsiri için bk. İsmail Cerahoğlu, "Envârü't-tevîl ve Esârü't-tevîl", *DİA*, XI, 260-61.
- 5) IV. Mehmed devrinin tanınmış alimi olup, Boğaziçi'nde oturduğu semte ona izafe ten Vaniköy denilmiştir.
- 6) "...haftada iki kerre vâ'iz-i benam ve Şeyh-i pâdişah-ı enam olan Vanî Efendi talebesiyle dâ'ire-i humâyûna gelip tedris etmek murad-ı humayun olduğu kendiyte tebyin ve otak-ı humayunun perdesi verâsında vâ'iz-i müşarun ileyh ve talebesiçün üç cadır nasb ve Matbah-ı Âmireden iki nevbet ta'âm ta'yin olundu" Râşid Mehmed Efendi, *Râşid Tarihi*, I, 161.
- 7) Abdi Paşa Vekayî'nâmesi, haz. Çetin Derin.
- 8) Atâ Bey, *Târih-i Atâ*, I, 213.
- 9) Çelebizâde Âsim, *Tarih*, s. 131; Mardin, I, 64 de etraflı bilgi var.
- 10) Mardin, I, 62.
- 11) Çelebizâde Âsim, *Tarih*, "Takrir-i ders-i tefsir der-huzur-ı sadr-ı âsaf-tedbir", s. 131-132, sene: Ram. 1137; "Kıra'et-i ders der-huzur-ı âsafî", sene Ramazan 1138, s. 370; "Takrir-i ders-i tefsir der-huzur-ı âsaf-ı Aristo-tedbir", sene Ram. 1138, s. 557; Mardin, *Huzur Dersleri*, I, 64-64.
- 12) Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), nr. 12359.
- 13) *Nisâ* 4/135.
- 14) Mardin, *Huzur Dersleri*, I, 69; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1965, s. 216.
- 15) 1916 senesi Ramazanında verilen sekiz dersin her birinde bir mukarrir ve on dört muhatap bulunmaktadır.
- 16) Vâsîf Ahmed Efendi, *Tarih-i Vâsîf*, I, 158.
- 17) Enverî, *Târih-i Enverî*, İst Ün. ktp, TY. 2437, vr. 68 ve Mardin, *Huzur Dersleri*, I, 70.
- 18) Mardin, *Huzur Dersleri*, I, 106-107.
- 19) Örnekler için bk. Mardin, *Huzur Dersleri*, I, 84-87.
- 20) "Huzûr-ı Humâyûnda ders takririnde kavga: İşbu Ramazan (Mart-Nisan 1763)'da sinin-i sâbika misillü huzûr-ı humâyûnda ulemâ ders takrir ederlerken 'Kale hiye asây': Tahâ-20/18 âyeti tefsirinde Tatar Ali Efendi ile Abdülmü'min Efendi mu'arazaları münâkaşaya varıp, münazara ve mübahase semtinden çıkıp mugalata ve medrese odası vâdisinde, huzûr-ı humâyûnda terk-i hümet ettiklerine binaen Ali Efendi nefyolundu" Şem'dânizâde, *Mür'it-tevârih*, (haz. M. Aktepe), II-A, s. 56; Vâsîf Ahmed Efendi, *Tarih-i Vâsîf*, I, 204.
- 21) Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, İstanbul 1309, VII, 101-102.
- 22) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1965, s. 220.
- 23) Tahsin Paşa, Abdülhamid'in Yıldız Hatıraları, İstanbul 1931, s. 129.
- 24) Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi: Son Hatıralar*, İstanbul 1941, II, 129-141.
- 25) Lütfî Simavi, *Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 1340, s. 72-73.
- 26) Hicri takvime göre ise 1172'den 1341'ye kadar 169 sene devam etmiştir.
- 27) *Huzûr-ı Hümâyûn Ders Takriri Defterleri*, İÜ Ktp., TY, nr. 4167, 6708, 7297, 7311, 7312, 7316, 7317, 7318, 7320, 7321, 7322, 7323, 7324, 7325, 7326, 7328, 7329, 7331, 7332, 7333, 7334.

هو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کاتبی قلمی
 سال ۱۲۸۵
 ۵۴۴

مذہب مصاحف مؤلفات شرعیہ مجلسی اعضا لغتہ جمیر در سعاد من و حضور ہمایون جناب مولکانہ درس شریفی
 مقرر اندن قسطوں فی فیض شکر اذ ذبک باب بش یوزع و شش معاشکہ تعینی خصوصہ لدی العوض ۴۵ ص ۱۸۰ سر ۱۸۰
 ارادہ سنیہ حضرت خدائے تعالیٰ شریفی ہویش او لغتہ معامہ لاندہ کات اجرائی سندہ ابو نذر کہ سچل فہمی مدیریت بہیہ سنہ
 تودیع فہمی ہے ۴۵ ص ۱۸۰ سر ۱۸۰
 اہل قلم

دبیر
 ۲۵۹۰

۲۵
 ۲۵۹

Son Dönem Huzur Dersleri Mukarrirlerinden
MUSTAFA ŞÜKRÜ EFENDİ¹

Ayhan IŞIK*

Hayatı

❑ 1. Doğumu ve Soyuy:

Mustafa Şükrü Efendi, bizzat kendisinin Şeyhül-İslâmlığa verdiği bilgi ve belgelere göre 1267/1851 senesinde Kastamonu'nun Daday kazasına bağlı Gulâm köyünde doğmuştur. Babasının ismi Mehmet Ali Efendi olup,²Kürtzâde diye bilinirlerdi.³

2. Eğitimi

Mustafa Şükrü Efendi ilköğrenimine Daday'da iptidâî mektebinde başlamış ve bir miktar Arapça'yı bu kazada öğrenerek icâzetname almaksızın İstanbul'a gelmiş ve Bâyezid dersiâmlarından Kayserili Derviş Ali Rıza Efendinin ders halkasına dâhil olup, dinî ve Arabî ilimleri tamamlayarak Cemâziyelevvel 1297/Mayıs 1880 tarihinde icâzetnâme almış ve böylece müderrisliğe hak kazanmıştır.

3. Bulunduğu görevler

Osmanlı döneminde medrese eğitimini tamamlayan talebeler, bir sınava tabi tutulur, başarılı olanlar medrese talebelerine ders okutma yetkisini kazanırlardı. Dersiâm olmak isteyenlerin, medrese eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra imtihana girip ehliyetini ispat etmeleri gerekiyordu. Başarılı olanlar sırası geldikçe atanırlardı.

Mustafa Şükrü Efendi, Kânûnievvel 1298/1882 tarihinde doksan yedi buçuk kuruş maaşla Bâyezid camiinde dersiâm olarak göreve başlamış ve hicri 1312 tarihinde de icâzet vermiştir. Müderrislikte derece derece yükselerek 11 Şevval 1301 de nâil olduğu İbtidâ-i hâric İstanbul müderrisliği ruusu, 13 Cemâziyelâhir 1309 da hareket-i hâric'e, 18 rebülevvel 1312'de ibtidâ-i dâhil'e, 17 Safer 1316 tarihinde mûsıla-i sahn'a, gurre-i rebülevvel 1317'de ibtidâ-i altmışlı'ya, gurre-i cemâziyelâhir 1318'de hareket-i altmışlı'ya ve nihâyet 13 Şevvâl 1319'da da hâmise-i Süleymaniye'ye terfi olmuştur.

Mustafa Şükrü Efendi, dersiâmlık görevine ilâve olarak Şeyhülİslâmlık bünyesinde daha başka bir takım görevlerde de bulunmuştur. Çin'deki Müslümanların durumunu görmek, kültürel hayatını incelemek ve İslâmiyet'in Uzak-Doğu'da gelişmesini sağlamak için 1317 tarihinde bâ irade-i seniyye me'muriyeti mahsûsa ve heyeti mahsûsa ile 500 Osmanlı lirası harcırahla Çin'e gönderilmiş ve altı ay sonra da yurda dönmüştür.

Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iyye Azalığı⁴: Dönemin yargıtayı diyebileceğimiz bu meclis, Şer'iyye Mahkemelerinden

gelen ihtilaflı meseleleri iyice araştırarak nihaî kararı mahkemelere gönderirdi. Mustafa Şükrü Efendi 1 Eylül 1310 tarihinde Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iyye azası olmuş ve Ağustos 1325 tarihine kadar bu azalıktaki görevi devam etmiştir⁵. Bu azalığa ilâve olarak 1 Mayıs 1321 tarihinde de Tetkik-i Müellefât Azalığına⁶ tayin olmuştur. Dînî muhtevalı eserler basılmadan önce Şeyhülİslâmlık bünyesindeki bu meclise gönderilir, meclis üyeleri tarafından gerekli tetkik ve incelemesi yapılarak basılıp basılamayacağına karar verilir⁷. Temmuz 1325 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür.

Mustafa Şükrü Efendi, 19 Teşrinisânî 1335 tarihinde matbu Kur'ân-ı Kerîm nüshalarının basılmadan önce gerekli kontrollerinin yapıldığı yanlış ve hata varsa düzeltildikten sonra basımına izin verildiği Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi azası⁸ olmuş ve 1 Temmuz 1337 tarihine kadar bu meclisteki görevini devam ettirmiş⁹.

1 Eylül 1325 tarihinde, yetim mal ve paralarının üzerindeki yolsuzlukların önlenmesi, bu mal ve paraların muhafazası, usulüne uygun olarak işletilmesi ve muhasebelerinin düzenlenmesi için Şeyhülİslâmlık bünyesinde kurulan Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm azası olmuştur. Bu azalıktaki görevi 17 Mart 1330 tarihinde sona ermiştir. Mustafa Şükrü Efendi, Şaban 1313 tarihinde tayin edildiği huzur dersleri muhatablığına h. 1330 tarihine kadar devam etmiş ve Çarşambalı Ahmet Hamdi Efendi'nin vefatı üzerine (Rebiülâhîr 1331) huzur dersleri ikinci dersi mukarrirliğine tayin edilmiştir¹⁰. Yaşlılığı ve sağlık sorunları sebebiyle h.1341 tarihindeki son huzur dersinde bulunamamıştır.

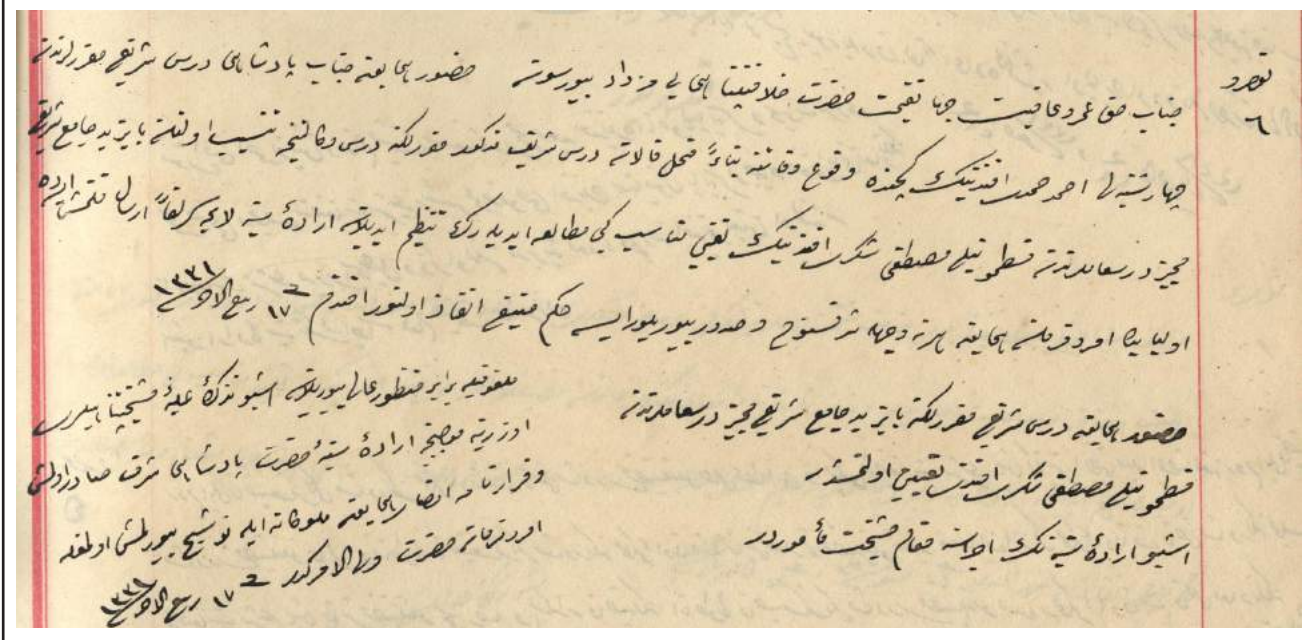
Horhor yakınında Hasan Alemlî (Halife) mahallesinde Kırıktulumba sokağında ikamet ederken 23 teşrinievvel 1340/ 23 Ekim 1924 tarihinde 24 numaralı evde vefat etmiştir¹¹. Eşinin adı İsmet Hanımdır. Vefatında Rukiye ve Afife adında iki kızı ve Doktor Fahri (Ecevit) adında bir oğlu vardı.

Ek-1

Mustafa Şükrü Efendi'nin huzur derleri mukarrirliğine tayini için Şeyhülİslâmlıktan Sadârete yazılan arz tezkiresi ve sadaretin cevabı:

Cenâb-ı hak ömür ve âfiyet-i cihan-kıymet-i hazreti hilâfet-penâhîyi müzdât buyursun.

Huzur-ı humâyûn-ı cenâb-ı Padişâhî ders-i şerîfi mukarrirlerinden Çarşambalı Ahmed Hamdi Efendi'nin geçende vukû-i vefâtına binâen munhâl kalan ders-i şerîf-i mezkûr mukarrirliğine Ders Vekâletince tensip olunan Bâyezid Cami-i şerîfi

muciz dersiâmlarından Kastamonulu Mustafa Şükrü Efendi'nin ta'yini münâsib gibi mütala'a edilerek tanzim edilen irâde-i seniyye lâyihası leffen irsâl kılınmış ise de ol babda emr u fermân-ı hümayûn her ne vechile şeref-sunûh ve sudur buyurulur ise hük-m-i münîfi infaz olunur efendim.
Fi 17 Rebiülâhir sene 1331/[26 Mart 1913]

Melfûfuyla berâber manzûr-ı âli buyurulan işbu tezkire-i aliyye-i Meşihat penâhileri üzerine mucebince irâde-i seniyye-i hazreti Padişâhî şeref-sâdır olmuş ve kararnâme imzâ-yı hümayûn-ı mülûkâne ile tevşih buyurulmuş olmağla emr u fermân hazreti veliyyü'l-emrindir.

Fi 17 Rebiülâhir sene 1331

Huzûr-ı hümayûn ders-i şerîfi mukarrirliğine Bâyezid cami-i şerifi muciz dersiâmlarından Kastamonulu Mustafa Şükrü Efendi tayin olunmuştur.

İşbu irâde-i seniyyenin icrâsına Makâm-ı Meşihat me'murdur.

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivindeki 45 numaralı Huzûr-ı humâyûn müderrisleri defteri

Defter, 37 x 15 ebatlarında, toplam 128 varaktır. Dış kapağı deri, şemse kalıplı, üzeri altın bezemeli, altın zencerekli, tek renk şirazeli ve iç kapakları ebruludur. Kalıp basılan yerlerde farklı renk deri tercih edilmiş, kalıbın zemin kısmı sarı altınla boyanmış, bütün kalıpların etrafına tiğ deseni uygulanmış ve zencereklerin boyanmasında da yeşil altın kullanılmıştır. Defte-

rin baştan 11 varağı aharlı ve altın satır çizgilidir. Birkaç farklı tür kağıt kullanan defterin yarısından itibaren kağıtları filigranlıdır.

Defter, 1225 tarihinden başlamakta olup, 1235 tarihinden sonra müteselsil olarak devam etmektedir. Defterde, 1225-1338 tarihleri arasında, Ramazan-ı Şerif'te Padişah'ın huzurunda yapılan huzur derslerine katılacak olan muhatab¹² ve mukarrirlerin¹³ isimleri ve rubeleri kayıtlıdır. (Defterin son bölümlerindeki mukarir ve muhatabların rubeleri yazılmamış sadece isimleri verilmiştir). Her yılın başında "İşbu mübârek Ramazan-ı Şerif ayında Padişah huzurunda kıraat olunacak tefsir derslerinde bulunacak dersiâm efendilerin isimlerini beyan eden defterdir" yazılıdır. Toplam sekiz derste bulunan mukarir ve muhatabların isimleri ayrı ayrı yazılmıştır. Vefat eden veya başka bir göreve tayin edilip derste bulunamayan zevâtın isimlerinin üzerine kırmızı notlar düşülmüştür. Vefat edenlerin isimleri üzerine rahimehullah yazılmış, başka bir göreve atananların ise, nereye atandıkları belirtilmiş yerlerine vekâlet edecek olanların da isimleri yazılmıştır. Defterin 12. varağında gerek mukarir ve gerekse muhatabların seçiminde liyâkate ve belirli bir mevkiye yükselmiş olmalarına dikkat edilmesi gerektiği, dersiâm hoca efendilerden başkasının muhatap veya mukarrirliğe atanmaması, bundan böyle mukarir efendilerin Makâm-ı Meşihât'te bazı zevât ile ders vekili hoca-i evvel hâzır olduğu halde imtihan olunarak isbât-ı ehliyet edilenlerin defterleri tutularak sadârete gönderilmesi gerektiği noktasında, Şeyhülislâm Arif

Efendinin sadârete yazdığı tezkire sureti ve sadareten Meşîhât'e gelen padişah onaylı cevabi yazılar kayıtlıdır. Defter, 1338 tarihli huzur-ı humâyûn muhatab ve mukarrirlerin isimleriyle son bulmaktadır.

Ek II ¹⁴

İşbu 1336 senesi Ramazan-ı mağfiret-nişânında huzur-ı humâyûn-ı hazreti Padişahîde kıraat olunacak tefsir-i şerif dersinde hâzır bulunacak zevâtın esâmisini mübeyyin defterdir.

Huzur-ı humayun ders-i sâni

Mukarrir: Kastamonulu Mustafa Şükrü Efendi
Muhatab: Vezirköprülü Mehmed Arif Efendi
Muhatab: Karahisar-ı sahibli Kâmil Efendi
Muhatab: Cizreli Hasan Lâmi Efendi
Muhatab: Elmalılı Mehmed Hamdi Efendi
Muhatab: Demirhisarlı Abdülvehhab Efendi
Muhatab: Rizeli İbrahim Hilmi Efendi
Muhatab: Givesonlu Ali Rıza Efendi
Muhatab: Safranbululu Ahmed Efendi
Muhatab: Tekfurdağlı Mustafa Feyzi Efendi
Muhatab: Safranbululu Osman Nuri Efendi
Muhatab: Darıdereli Mehmed Raşid Efendi
Muhatab: Zileli Abdurrahman Hilmi Efendi
Muhatab: Seydişehirli Hasan Efendi
Muhatab: Hadimî Hasan Sabri Efendi
Muhatab: Bergamalı Ahmed Cevdet Efendi

Ek: III. (Belge: 1)

Bab-ı Fetva

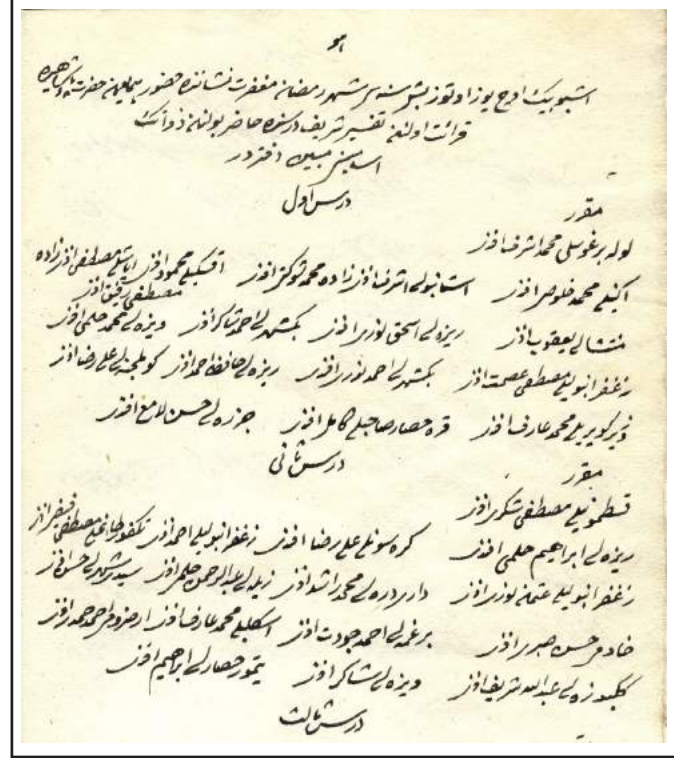
Daire-i Meşîhat-i İslâmiye

Mektûbi kalemi

Adet: 522

Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi âzalığına mücîz dersiâm'dan ve huzur-ı humâyûn-ı Cenâb-ı mülûkane ders-i şerîfi mukarrirlerinden Kastamonulu faziletli Şükrü Efendi'nin bin beş yüz kuruş maaşla tayini hususuna lede'l-arz 25 Safer 1338, 19 Teşrînisâni 1335 tarihinde irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî şeref-müteallik buyurulmuş olmağla muamele-i lazime'nin icrası zımında işbu müzekkire sicil kalemi müdiriyet-i behiyesine tevdi kılındı. Fi 26 Safer 1338 ve fi 20 Teşrînisâni 1335. ■

Ek: II

D İ P N O T L A R

* İstanbul Müftülüğü, Arşiv

1) Eski Başbakanlarımızdan merhum Bülent Ecevit'in baba tarafından dedesidir.

2) İstanbul Müftülüğü, Meşîhat Arşivi, Mustafa Şükrü Efendiye ait 3590 numaralı tercüme-i hal dosyası.

3) Ebululâ Mardin, Huzur dersleri, cilt 2-3, İstanbul 1966, (Prof.Dr. İsmet Sungurbey tarafından önsöz ve eklerle yayınlanmış), s.848.

4) Osmanlı Devletinde mahkeme kadılarının kararlarının istinâfen veya temyizden görüldüğü üst mahkemeler olmadığı için bu kararlara yapılan itirazlar huzur murafaası denilen hususi bir oturumda görüşülürdü. 1846 yılında huzur murafaasına konu olan davaların iyice araştırılarak karara bağlanabilmesi için, Şeyhülislâmîlikta Şeyhülislâm huzurunda yapılmasına karar verildi. Fakat Şeyhülislâmîliğa havale olunan davaların çokluğu yüzünden söz konusu davaların incelenmesi ve karara bağlanması uzun sürdüğünden 1861 yılında Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iyye adıyla bir meclis kuruldu. Böylece bu meclis huzur murafaasında görülecek davaların ön hazırlığını yapacak ve daha seri ve doğru kararlar verilmesini sağlayacaktır. 11 Ekim 1862 tarihinde meclis daimi olarak tesis edilmiş ve vazife alanları da genişleyerek huzur murafası dışındaki davalara da bakmaya başlanmıştır.

5) Geniş bilgi için bkz. İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivi, Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iyye Dairesi Defterleri, Genel sıra no: 1 den 203'e kadar. Ayrıca Mustafa Şükrü Efendinin bulunduğu kararları görmek için bkz. Aynı defter serisi no: 73, s. 1-213.

6) Bu meclis, 1306/1889 yılında Bâb-ı Meşîhât'ta bir reis ve üç azadan müteşekkîl olarak kurulmuştur. Osmanlı Devletinde dini muhtevalı eserler basılmadan önce Şeyhülislâmîlik bünyesindeki bu meclise gönderiliyor, meclis tarafından gerekli tetkik ve inceleme yapıldıktan sonra basılıp basılamayacağı hakkında görüş bildiriliyordu.

7) İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivi, Tetkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyye Dairesi Defterleri, 1-10.

8) Matbu Kur'an nüshalarının kontrol edilmesi için, 1309/1892 tarihinde bir reis, sekiz aza ve bir kâtipten teşekkül eden Teftiş-i Mesâhif-i Şerife Meclisi kurulmuştur. İcra ettikleri görevlerin birbirine yakınlığı dolayısıyla Tetkik-i Müellefât ile Teftiş-i Mesâhif-i Şerife Encümenleri birleştirilerek Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi ismiyle yeniden kurulmuştur.

9) İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivi, Tetkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyye Dairesi Defterleri, genel no: 1785, s. 131. Ayrıca Mustafa Şükrü Efendinin bulunduğu kararları görmek için bkz. Tetkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyye Dairesi defterleri, özel no.10, s.100-153.

10) İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivi, Meşîhat Arz ve iradelere mahsus kayıt defteri, no:4, s. 236,

11) İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivi, 3590 nolu ulema sicil dosyası, memuriyetini gösteren belge.

12) Huzur derslerinde müzakereci durumunda olanlara başlangıçta talib daha sonraları muhatab denmiştir.

13) Huzur derslerinde dersi takrir eden âlime mukarrir denir.

14) İstanbul Müftülüğü, Meşîhat Arşivi, Huzur-ı humâyûn müderrisleri defteri, no:45, sayfa 115b.

Fotoğraf: Halit Ömer Camcı

RAMAZANA DOKUNMAK BİLE YETER

Ahmet Turan ALKAN*

□“Onbir ayın sultanı” gibi mutantan ve güzel bir nitelemeye mukabil, hangi keskin ironi sahibi vatandaşımızın, “Mübarek onbir aylar” buluşunu yaptığını merak etmişimdir. İlk tabir şüphesiz, Ramazana yönelik bir güzelleme ve tebci ifadesi; ikincisi ise Ramazânı çevreleyen ve ortalayan sair zamanların anlamını vurgulaması bakımından pek ârifâne, biraz rindâne, biraz da Bektâşîyâne bir nükte değil midir? Buluşun kime ait olduğu önemli değil, o kişinin bizden biri olduğu muhakkak; “bizden”, yani Müslümanlığı, görünür alâmetleriyle algılayıp seven, meselenin gelenek ve folklor kısmına özünden daha ziyade bağlı bulunan biri.

O kişi, onu her kimse ayıplayıp kınamak taraftarı değilim, çünkü fıkralarıyla, aslı astarı bilinmeden takip edilen gelenekleriyle, tabirleri ve latifeleriyle Ramazana dair her şey gözümde güzel ve sevimli geliyor; yeter ki Ramazana bir nisbeti, bir irtibatı bulunsun. Mesela, her Ramazan ayından bir hafta evvel kadar başlanması mûtaad hale gelmiş, “Ramazanda denize girmek orucu sakatlar mı, tükürüğümüzü yutmadan sakız çiğnesem orucumun fazileti azalır mı?” nevinden yarı sevimli Ramazan kampanyalarında bile, sırf Ramazanla ilintisi olduğu için bir şirinlik sezerim; necib matbuatımızın pek bayıldığı ve hatta uğruna asparagas bile yapmaktan çekinmediği, “filan şehir o kadar mutaassıp ki, bütün lokantalar kapatılıyor, sokakta simit yerken dövdüler, falan okulda gerici öğretmen öğrencilere zorla oruç tutturuyor” gibi mide ekşitici haberler de buna dahil edilmelidir.

Ramazân olmasaydı, onlar da olmayacaktı.

Gülü seven, dikenini de sever!

Bu yüzden, “mübarek onbir aylar”da, -cumalar ve bayram namazları hariç- namazın yanına yaklaşmaya pek yüzü olmayan fakat bu esnada, “ne yani, biz de Müslüman evlâdıyız, Allah affetsin, şimdilik kılamıyoruz ama Allah nasib ederse en kısa zamanda başlayacağım” demekten de geri kalmayan bazı sevgili vatandaşlarımızın Ramazan’ın ilk teravihinden itibaren, -üstelik her bir teravihi bir başka camide eda ederek eski ve güzel bir geleneği sürdürmek yoluyla- namaza başlamaları da şüphesiz Ramazan bereketiyle izah edilmelidir. Farkına vardığınızı ümid ediyorum, sadece teravihlerden bahsediyorum. Yatsıyı,

teravihin içine gömülü olduğu için “olmazsa olmaz” faslından sayan ve bu arada sair dört vakit namazı şâhâne bir tembellik ve gaflet eseriyle görmezden gelen bu “reformcu ve Ramazâniyelik” ibadet anlayışına karşı ne yapmalıyız?

Belki de hiç bir şey!

Lütfen bu hususta yazara kızıp, “bu adam koca Ramazan içinde sadece teravih kılarak dinî vecibelerini yerine getirdiğini zanneden eksik anlayışı destekliyor” diye muâraza etmeyiniz. “Gerçek din ve gerçek ibadet bu benim yaptığım” demediği sürece, “münhasıran” teravihçi kardeşlerimize ilişilmemesi gerektiğini düşünüyorum; ki zaten onlar, kesinlikle böyle bir densizliği akıllarından geçirmezler. Her ne kadar, cemaat arkadaşlarından

Farkına vardığınızı ümid ediyorum, sadece teravihlerden bahsediyorum. Yatsıyı, teravihin içine gömülü olduğu için “olmazsa olmaz” faslından sayan ve bu arada sair dört vakit namazı şâhâne bir tembellik ve gaflet eseriyle görmezden gelen bu “reformcu ve Ramazâniyelik” ibadet anlayışına karşı ne yapmalıyız?

biri, “bugün âcıl bir işim çıktı, yatsıyı kılıp teravihi beklemeden çıkacağım” dediğinde, adamcağıza sanki günâh-ı kebâirden birine bulaşmış gibi hiddet edip “olmaz öyle şey; bir Müslüman teravihi nasıl terkedebilir, çok ayıp ve günâh!” bakışlarıyla doğduğuna pişman etseler de teravihçi kardeşlerimiz, bu işin bir ayda bir vakit namaz kılmakla geçiştirilemeyeceğini, ibadetin az olsa bile devamlı olanının makbul sayıldığını elbette bilirler. Onlarınkı tamamen bir vâde meselesidir ve böyleleri, arayı fazla uzatmadan kısa zamanda 365 gün-5 vakitçiler arasına geçiverirler.

Onları ayrıca hırpalayıp, kendilerini anadan doğma günahkâr gibi hissetmelerini kıskırtmanın anlamı yoktur; Ramazan’a en entipüften, en folklorik ve en kıytı- rık geleneklerinden biri aracılığı ile irtibat kuranları rahat bırakmak gerekir;

Onlar eve dönecekleri yolu bilirler.

“Peki hocam, güzel söylüyorsun ama, bu adam teravihten çıkınca dakika sektirmeksizin kahveye gidip okey masasındaki yerini alıyor ve neredeyse imsâk saati- ne kadar çikolatasına dörtkol okey çeviriyor; buna ne buyrulur?” diye itiraz edenleri duyar gibi oluyorum; doğru söylüyorlar ve anlamlı bir sual soruyorlar. Camiden çıkıp yeldir-yepelek kahveye seğırtmek, havada, karada, suda

Sırf Ramazan olduğu için, eksik, yanlış, hatalı, yarım ve kusurlu da olsa, sırf Ramazana nisbeti olduğu için bir şey yapanları itip kakmamalı, kendilerini kötü hissetmelerine sebep olacak sert ikazlara muhatap bırakmamalı ve onları dairenin dışına doğru ötelememeliyiz. Ramazanın muhteşem güzelliği bence buradadır.

on kusurlu hareketten biridir ve en azından ciddi bir ihtarla tecziyesi gerekir; âmennâ, fakat ben yine de bu kabil arkadaşlarımızın en azından "gelecek vaadeden genç kabiliyet" kontenjanına konularak üzerlerine fazla gidilmemesi gerektiği kanaatindeyim. O şahıs ki, Ramazan Bayramı'nın ertesinde bu menhus âdetle birlikte Teravih+Yatsı güzelliğini terk eden biriye, -ki öyleleri "Çan eğrisi"nin tepe noktasında anlamlı bir yoğunlukta kümeleşmektedir- meseleyi şöyle düşünmek daha isabetli olabilir: Bu kardeşimiz teravih gibi güzel fakat okey gibi kötü bir itiyada, sırf Ramazan icâbı saydığı için ittibâ etmekle kendisi için küçük bir mağfiret kapısı aralığına pabucunun ucunu koymuş bulunmaktadır.

Şöyle ki:

Şüphesiz çoğunuz bu menkıbeyi bilirsiniz, lâkin yeridir ve tekrarında fayda var. Adamcağızın biri, bırakınız Ramazan'da teravihe devam edip ardından kahveye seğırtmeyi, Ramazan'ın gelip geçtiğinden bile bîhaber, ayrıyeten "şârib'ül-leyli ve'n-nehâr", yani gece-gündüz sarhoş gezen, geçimsiz, küfurbaz ve emsâli bin türlü men'ıyyatla

mülemmâ bir hâne-ber-düş imiş ki, bütün komşu, hısım ve akrabalarının, kendisinden yaka silkip, günün birinde öteki tarafa ölüp gidecek olsa, "yahu bunun cenazesini kılmak caiz midir; yoksa ki kılar isek imanımızdan bir şey eksilir mi" yollu derin tereddüdlere mahâl verecek derecede yaramazlıkla müştehir imiş.

Vakti tamam olunca Azrail Aleyhisselâm, bu günahkârın canını kabzedecek bizimkinin akli başına gelmiş fakat çi faide! "Ah ben sağ iken Allah'ın rızasına hep muhalefet ettim, ibadetlere kulak asmadığım gibi Hakk'ın huzuruna çıkacak bir tek güzel amelim bile yoktur. İmdi benim halim nice ola. Âkıbetim nâr-ı cehennemdir" diye dehşet içinde kendiyle hesaplaşmakta iken...

Aa!

"Udhulûl Cenne!" diye bir sadâ duyuvermiş hatiften; önce üzerine alınmamış tabii; "Aman bir yanlışlık olmasın. Benim vaktiyle Hakk'a yarayışlı bir fiilim yok idi; imdi hata ile bir başka mü'minin yerine cennete girmiş olmayım" diye şaşkınlıkla etrafına bakıp, sevin sin mi, sevinmesin mi diye tereddüd ederken meleklerden biri ya-

Fotoğraf: Mehmet Demirci

nına yaklaşıp durumu izah etmiş:

-Sen filan gün, filan vakit yine yıkılacak derecede sarhoş, yol ortasında devrile savrula giderken yoluna bir öksüz çocuk çıkmıştı. O esnada ağzının burnunun ifrâzatını elinle silmiş de elini temizleyecek bir şey arıyordun; derken o öksüzle karşılaştın ve kirli elini silmek için o çocuğun başına sürdün!

"Eyvah" diye düşünmüş bizimki, "hiç hatırlamıyorum bile; şimdi beni kesinlikle cehenneme gönderecekler". Melek devam etmiş:

-İşte o çocuk zannetti ki, kendisine merhamet ve muhabbet izhar ettin de bu sebeple başını okşadın. Çok sevindi, çok mutlu oldu; o çocuğu yanlışlık eseriyle de olsa sevindirdiğin için Cenâb-ı Hak, senin günahlarını bağışladı ve cennetine koydu!

...

Lafı uzattık, haddimizi aştık ve üzerimize vazife olmayan meselelere müdahil olarak okuyucunun sabrını zorladık. Benim nâçiz ve sahibinden başka kimseyi bağlamayan fikrim şudur: Sırf Ramazan olduğu için, eksik, yanlış, hatalı, yarım ve kusurlu da olsa, sırf Ramazana nisbeti

olduğu için bir şey yapanları itip kakmamalı, kendilerini kötü hissetmelerine sebep olacak sert ikazlara muhatap bırakmamalı ve onları dairenin dışına doğru ötelememeliyiz. Ramazanın muhteşem güzelliği bence buradadır; o bir aylık yoğun dinî pratik, Müslümanlıkla ilgisi kıldan ince,

Camiden çıkıp yeldir-yepelek kahveye seğırtmek, havada, karada, suda on kusurlu hareketten biridir ve en azından ciddi bir ihtarla tecziyesi gerekir; âmennâ, fakat ben yine de bu kabil arkadaşlarımızın en azından "gelecek vaadeden genç kabiliyet" kontenjanına konularak üzerlerine fazla gidilmemesi gerektiği kanaatindeyim.

hatta yok derecedeki inananları bile etkiler; bir anlık bile olsa nefsi muhasebeye zorlar. O muhasebeden nefsinı kayırarak galib –mağlup- ayrılmış olsa bile bilir ki –bilmez ki- rahmet kapısına kadar gelmiş, camı tıklatmış, kâfi derecede beklemiş ve umduğu cevabı alamayınca, "belki kısmet bir dahaki sefere" diyerek meyuşlaşmıştır.

Ne derler, bilirsiniz:

Başı rahmet, ortası mağfiret...

Hoş gelmiştir, safâlar getirmiştir; her şeyiyle!.. ■

*Gazeteci, Yazar

DEĞİŞEN BİZ MİYİZ RAMAZAN-I ŞERİF Mİ?

Dr. Mustafa KÜÇÜK*

Ramazan-ı Şerif ayı ve oruç ibadeti nedir?

□ Ramazan-ı Şerif ayında oruç ibadetini eda etmek, Cenâb-ı Allah'ın kendisine inanmış kullarına büyük bir lütfudur. Çünkü bu ay her bakımdan özeldir. Evvelâ, içerisinde Kur'ân-ı Kerîm nâzil olduğu için bin aydan kıymetlidir¹. İkinci olarak; Kur'ân-ı Kerîm sadece bu aya mahsus ibadet ve sair muamelât için nâzil olmamıştır. Ramazan ayı, ortalama bir insan ömrü olan bin aydan hayırlı olduğu gibi, içerisinde indirilen Kur'ân-ı Kerîm de insanın bütün ömrü boyunca muhtaç olduğu rehberlik özelliklerine sahiptir, yani bütün hayatları boyunca insanlara "yol gösterici ve doğruyu yanlıştan ayırıcı" bir hüviyet taşır². Üçüncü olarak; bu ayın baş tacı olmasının ve esasen Ramazan ayının diğer ayların sultanı kabul edilmesinin müsebbibi olan oruç ibadeti, bu ayda eda edilir. O oruç ki bizzat Rabbimiz Teâlâ onu kendisine yakınlaşmanın en seçkin vasıtalarından kılmış ve kendisine kurbîyete vasıta olan bu ibadetin mükâfatına bir sınır koymamıştır³.

Oruç ile birlikte Ramazan ayına mahsus diğer ibadetler dikkatlice değerlendirildiğinde, müminin bu ayda Allah'a daha çok yakınlaşmasının hikmeti anlaşılır. Zira bu ayda açlık sayesinde nefis dizginlenir ve fakirlerin mütevazı ahlâkının farkına varılır. Nefsin isteklerine karşı koymada ve iman ile aklı selimin isteklerini uygulamada sabır ve metanet hâssası gelişir. Hanelerde ailece okunan ve camilerde mukabele olarak dinlenen Kur'ân-ı Kerîm'in hikmeti ve nuru, kalplerdeki imanı ve ihlâsı artırır. Kişi, uykudan ve cinsî isteklerden fedakârlık vasıtasıyla maddî olandan manevî olana yönelir. Misafire ikram ve iftar dâvetleri; akraba, arkadaş ve

komşular arası ortak şuur ve muhabbetin tesisine vesile olur ki bu sayede İslâm'ın toplumsallık özelliği ve kardeşlik ruhu canlanır. Teravih namazları, cami ve mukaddes mekânları ziyaret ise ibadet heyecan ve coşkusunu artırır. Fıtır sadakası ve zekât ile Allah için vermenin yüksek faziletine erişilerek imanın lezzetine varılır. Neticede gelen bayramda küçükler-büyükler sevindirilerek topyekûn cemiyet birbirleriyle kucaklaşır, içten ve derin bir samimiyet ile nesiller arası sevgi köprüsü oluşur.

İşte onun için "Ramazan ayının evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu da cehennemden kurtuluştur". Zaten Ramazan ayı, âdetâ insanların hata ve günahlarını temizleyerek onları günahlardan korumaya tahsis edilmiştir⁴. Bu nimetin kıymetini bilenler, böylece geçmiş hatalarından arındıkları gibi⁵ yeniden aydınlık bir geleceğe doğru yol almanın hazzını da yaşarlar.

Osmanlı döneminde Ramazan-ı Şerif ayına mahsus bazı faaliyetler

Oruç ve Ramazan hakkında bu malûmatın ardından, Osmanlı toplumundaki Ramazan-ı Şerifin nasıl yaşandığına bakmalıyız ki, yarım asrı aşkın bir süredir: "Nerede o eski Ramazanlar" şeklinde sürüp giden tahassür ile günümüzdeki Ramazan ayına dair bir değerlendirmeye imkân bulabilelim. Osmanlı döneminde Ramazan ile alakalı genel faaliyetlerden bazıları şunlardır:

• **Hilâl'in gözlenmesi:** Ramazan-ı Şerif ayının ilk hazırlıklarından birisi de hilâlin gözlenmesi faaliyetidir ki buna ru'yet-i hilâl denir. Bunun için İstanbul Kadılığı'nın görevlen-

dirdiği ehil kişiler Süleymaniye, Fatih, Mihrimah Sultan (Edirnekapısı), Okçular (Okmeydanı) ve Cerrahpaşa camilerinde hilâli gözlerlerdi. Ay'ı gören büyük bir heyecan ve aceleyle Meşihat'e gelir ve yemin ederek hilâli gördüğünü anlatırdı.

• **Kilerlerde Ramazan tedariki:** Ramazan girmenden önce kilerler ağzına kadar doldurulurdu. Matbah-ı Âmire ile Devlet ricâlinin Ramazan mesârif kayıtları bunu açıkça göstermektedir⁶.

• **Ramazan temizliği:** Ramazan ayı yaklaşınca, hemen her evde -bugün de pek çok evde mevcut olduğu gibi- bir temizlik telaşı başlar ve evler tamamen temizlenir, Ramazan'a mahsus düzenlemeler yapılır.

• **Ramazan için tenbihnâmeler yayınlanması:** Ramazan ayında halkın dinî ve ahlâki davranışlarına biraz daha dikkat etmesi ve bütün Müslümanların ferâiz-i diniye ve âdâba uygun hareket etmeleri için Saray⁷ ve Meşihat⁸ tarafından gerekli uyarılar yapılır. Kadınların sokaklarda edebe aykırı davranışlarda bulunmaması ve onların hiçbir şekilde rahatsız edilmemeleri konusunda bizzat padişah adına irâde-i seniyyeler yayınlanır⁹ ve tab edilen bu tenbih ilânnâmeleri dağıtılır¹⁰. Ramazan-ı Şerif ayının bereket ve ikramından istifade ederek fiyatları yükseltmek isteyen esnafa karşı da özel bir tedbir olarak uyulması gereken fiyat listelerinin ilân edilmesi için Şaban ayının son günleri beklenirdi¹¹. Tenbihnâmelerin, halkı ikaz vazifesiyle birlikte çalışanların Ramazan ayı içerisindeki hizmetlerini kolaylaştırıcı bir yanlarının bulunduğunu: Ramazan ayı münasebetiyle askerlere dinî vazifelerini huzur içerisinde ifa etmeleri ve mugâyir bir harekette bulunmamalarının tenbih edildiği¹²; ve Ramazan ayı dolayısıyla mülkî memurların mesai saatlerinde ve toplu taşıma vasıtalarının saatlerinde ayarlama yapılması¹³; şeklinde özetleyebileceğimiz iki belge göstermektedir.

• **İftar ve imsâk topunun atılması:** İstanbul'da yedi yerden iftar topu atılırdı: Serasker Karpısı (Bugünkü İstanbul Üniversitesi Rektörlük binası), Selimiye Kışlası, Tophane-i Âmire, Baruthane¹⁴, İcadiye Mahallesi, Salıpazarı önündeki Utarid Karakol gemisi¹⁵. Ramazan'da sadece iftar için değil, imsâk için de top atıldığını, Ramazan ayı münasebetiyle imsâk ilânı için Zeytinburnu fabrikasına gönderilen topun anbara teslim olunduğunu belirten belgeden öğrenmekteyiz¹⁶.

• **Mahya kurulması:** Ramazan ayı ile birlikte camilerde mahyalar kurulurdu. Sultan I. Ahmed zamanında yakın bir dönemde ilk olarak Sünbül Sinan Dergâhı'nın Şeyhi Necmeddin Hasan Efendi'nin bir kandil gecesini dergâhın önüne ve cami-i şerifin minarelerine astığı kandilleri görüp beğenen padişahın emriyle bu iş genelleştirilmiştir. Mahyalarda bazı hadis-i şeriflerle birlikte Kız Kulesi, gemi, şebboy gibi şekiller ve resimler de yer alırdı. Son zamanlarda ise yardıma dâvet cümleleri de yer almağa başlamıştır.

• **Huzur dersleri:** İlk sistemli uygulaması Sultan III. Ahmed zamanında (h. 1136/m. 1724) Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından başlatılan huzur dersleri, padişah huzurunda düzenli olarak yapılmağa başlanıp Hilâfet'in kaldırıldığı yıla kadar, 26 Receb 1342 (4 Mart 1924) tarihleri arasında 200 yıl devam etmiştir¹⁷. Huzur derslerinde, bizzat derse katılarak yerde oturan padişahla birlikte dersi yürüten mukarrire ilâve olarak sayıları ona yaklaşan muhatablar bulunurdu. Derslerde Kadı Beyzavî Tefsiri'nden âyetler okunur ve bu âyetlerin her bakımdan incelemesine itina gösterilirdi. Bu sebepten, bazen bir konuya dair dersler beş yıla kadar sürüp giderdi. Nitekim Bakara Sûresi'nin ilk otuz âyetinin tefsiri, 1201-1205 Ramazanları (Temmuz 1787-Mayıs 1791) tarihleri arasında ve beş yılda ancak tamamlanabilmiştir. Derslerde kendini göstermek isteyen bazı muhatabların, mukarrire karşı aşırıya giden müdahalelerinin ve hatta bazen terbiye dışı konuşmalarının olduğu görülmüştür ki bu sebeple bazı dersler yarım kalabilmiş, muhatabları da gereken cezayı almışlardır¹⁸.

• **Ramazan vaazları ve mukabele okunması:** Ramazan-ı Şerif bir ibadet ayı olduğu için, bu ayda camilerde va'z u nasihat verilmesine itina gösterilirdi. Bu konuda yakın-uzak mesafe gözetilmeksizin, ehil olanlara imkân sağlanırdı¹⁹. Nitekim 1335/1919 tarihli bir belgeden öğrendiğimize göre; Medine halkından Tefvik'in; halka vaaz vermek üzere Eskişehir'e gelmesine izin verilmiştir. Buna mukabil, Ramazanda camilerde halka manâsız ve gülünç şeyler anlatan vâiz ve 'kursü şeyhleri'ne harçlıkları verilerek görevden elçektirilirdi²⁰. Yine Ramazan-ı Şerif boyunca camilerde

Hakikaten toplumun hiç de küçümsenmeyecek bir bölümü, âdeta farklı bir Ramazan anlayışına sahip oldu. Bir kere son yarım asırdır, eski Ramazan âdet ve anlayışında mühim bir yeri olmayan Binbirdirek eğlenceleri, Ramazan ayının neredeyse yegâne hatırası hâline sokuldu .

Kur'an-ı Kerim mukabele tarzıyla okunur ve buna halk da büyük rağbet gösterirdi. Bu ayda Osmanlı Sarayında da Kur'an-ı Kerim okunur ve tefsir dersleri yapılırdı²¹.

• **Hırka-i Saadet Dairesi ziyaretleri:** Ramazan-ı Şerif'in on beşinden sonra büyük bir sevinç ve hürmet ile Topkapı Sarayı'nda mukaddes emanetlerin bulunduğu Hırka-ı Şerif Dairesi, başta padişah olmak üzere ziyaret edilirdi²². Bu makamı ziyaret ve orada yirmi dört saat boyunca Kur'an-ı Kerim okunması âdeti, ilk Osmanlı halifesi Yavuz Sultan Selim ile başlamış ve Sultan VI. Mehmed Vahideddin zamanına kadar devam etmiştir²³.

• **İftar dâvetleri:** Osmanlı sarayında, Ramazan-ı Şerif'in birinci gününden itibaren dokuz gün sürecek iftar yemekleri verilmeğe başlanır ve bu yemeklere yukarıdan aşağıya doğru devlet ricâli sırayla dâvet edilirdi. Saraya dâvet edilenler topluluklar arasında din adamları, bürokratlar, askerler, yabancı devlet temsilcileri, patrikler ve yüksek okul

talebeleri bulunurdu. Özellikle yüksek okul talebelerine, kendilerini bir aya kadar idare edebilecek miktarda dış kirası/atiye verilir. Bunun için önceden yemeğe katılacakların isim ve rütbeleriyle, alacakları atiyelerin kaydedildiği listeler hazırlanırdı²⁴. Sadrâzamlar, vezirler, paşalar ve zengin kişiler de saray ve konaklarında iftar yemekleri tertib ederler ve bu yemeklere halktan fakirler de katılabilir. Buralarda, iftardan sonra akşam namazı cemaatle kılınır, teravihe kadar da dini-ilmî sohbetler ve musikiler icra olunurdu.

• **Ramazan yardımları-atiyeler:** Ramazanın sonuna doğru verilen fitre ve Ramazan boyunca sürdürülen iftarlara katılan talebelere verilen dış kiralıyla birlikte zekât ve diğer malî yardımlar, toplumun kaynaşması ve kardeşliği bakımından çok önemlidir. Osmanlı döneminde kendilerine atıye verilenleri şöyle sıralamak mümkündür: Tatar sultanları, Giraylar, memurlar²⁵, askerler, talebe-i ulûm, fakir ve muhtaçlar, fahişeler. Cerre ve yardım toplamağa çıkan talebelere ise seyahat kolaylığı sağlandığı gibi ihtiyaçları da giderilmektedir²⁶. Camilerde aşr-i şerîf okuyanlara yapılan yardımlar da yadigarımayacak miktardadır. Devlet, başta Bâbîâlî olmak üzere²⁷, dergâhlara, din görevlilerine²⁸ ve askerlere²⁹ yaptığı yardımların miktarını ve atıye alanların isimlerini kayıt altına almıştır³⁰.

• **Sergiler:** Osmanlı döneminde her sene Ramazan ayı içerisinde umumî bir sergi açılması âdetlendi³¹. Ramazan ayı yaklaşınca, bizzat padişahın emriyle³² Hereke Fabrikası başta olmak üzere memleketin muhtelif yerlerinden getirilen mallar, özellikle Bayezid Cami-i Şerîfi avlusunda düzenlenen sergiye konulurdu. Bu sergiler Dârülaceze gibi hayır kurumları için tertip edilir ve başlarında satış memuru olarak

güvenilir kişiler görevlendirilirdi³³. Burada düzenlenen sergide yer alan malların bazıları şunlardır: Muhtelif türde ve kalitede tesbihler; Kütahya porselenleri, yerli malı oyuncak ve muhtelif eşyalar; yiyecek malzemeleri. Konaklarında ve evlerinde verecekleri iftar yemeklerine gelecek davetlilerine dış kirası olarak takdim edecekleri hediyeleri seçmek için pek çok kişi bu sergiye öğle namazından sonra gelerek beğendiklerini alır ve bu alış-veriş büyük bir coşku içerisinde gerçekleşirdi.

• **Bayram yerleri:** Ramazanın son günlerine doğru muhtelif semtlerde bayram yerleri kurulur ve halk, yakın akrabası ile büyüklerini ziyaret ettikten sonra aceleyle buraya doğru hareket ederdi. Bu bayram yerlerinde özellikle çocuklara ait eğlence mekânları, yiyecek ve içecekler bulunurdu. Üsküdar-Fatih ve Eyüb'ün bayram yerleri meşhurdur.

Buraya kadar belirttiğimiz faaliyetlerin hemen tamamı devletin kendi eliyle gerçekleştirdikleridir. Bu itibarla toplumun umumuna hitap etmekte ve fertlerle ailelerin yaşadıkları Ramazan ve oruç iklimini de yansıtmaktadır.

Ramazan-ı Şerif bugün aynı tesiri icra etmiyor mu?

Bunun cevabını, yukarıda zikrettiğimiz Ramazan ve oruç tariflerinde ve Osmanlı toplumundaki Ramazan örneğinde pekâlâ bulabiliriz. Ceddimiz Osmanlılar, Ramazan ayını, orucun gerektirdiği bütün amelî ve ahlâkî değerlerle yaşamış ve yaşanmasına da samimi gayret göstermişlerdir. Kaldı ki İslâm'ın hükümlerinin belli zamanlara mahsus olmadığı izaha hâcet gerekmeyen bir husustur. Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm'ın tebliğ ettiği ilâhî emirler ve onların be-

delleri, hem umumî, hem ebedîdir. Binaenaleyh, Din-i Mübin-i İslâm ile müşerref olan herkes, dünyada olduğu gibi âhirette de ilâhî rabitasının ve istikametinin karşılığı olan gönül hoşluğunu elde edecektir. Zira insanların nimete eriş sebepleri değişmedikçe, bu nimetlere nail olmağa devam edecekleri³⁵, Yüce Yaratıcı'nın inayet-i bî-illet-i ezeliyyesinden olan hükümlerdendir. O hâlde ne oldu da biz değiştik.. Hakikaten toplumun hiç de küçümsenmeyecek bir bölümü, âdetâ farklı bir Ramazan anlayışına sahip oldu.. Bir kere son yarım asırdır, eski Ramazan âdet ve anlayışında mühim bir yeri olmayan binbirdirek eğlenceleri, Ramazan ayının neredeyse yegâne hatırası hâline sokuldu³⁶.

Belediyelerden ve emsal kurumlardan en mühim beklenti, dergi ve kitap gibi yayınlar vasıtasıyla, âmme hukukunu ayağa kaldıracak ve tarihî, ictimai, harsî (kültürel) zenginliklerimizi yaşatacak ciddi adımlar atmalarıdır. Bugüne kadar yapılan yayınların büyük bir kısmının albenili, ancak maksada uygun olmadığı açıkça görülmektedir. Üstelik, sadece belediye ve benzeri kuruluşların değil, pek çok kurumun yaptığı yayınlarda, konunun özünden çok, göze hoş gelecek yazı ve resimler sergilenerek, büyük imkânlar heba edilmekte, böylece âdetâ kişilerin reklamları yapıldığı gibi bu konuda müstakbel ilmi ve ciddî çalışmaların da önü kesilmektedir. Halbuki bu yayınları yürütmekle vazifeli kişilerin, toplum ve gerçek karşısındaki mesuliyetlerini her türlü çıkarların üstünde tutmak, en önce onların kendi üzerlerine düşen vazife olmalıdır.

Kişilerle kurumların hata ve doğrularının etkileri, birbirleriyle kıyaslanmayacak ölçüde farklıdır. Pek çoğumuz gençleri telkin veya baskı yoluyla sigara gibi kötü alışkanlık-

lardan vaz geçiremez ve onların bu alışkanlıklarına yıllarca sorumlular gibi seyirci kalırken; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 19 Mayıs 2008 tarihinde çıkardığı 4207 Sayılı Sigara Kanunu sayesinde, bir anda onlarla birlikte pek çok tiryakinin hızı kesilmiş ve ülke çapında inanılmaz derecede bir temizlik gerçekleşmiştir. İşte mesele budur: Özellikle resmî kurumlar, kamu hukukuna riayet bir yana, süregelen hata ve yanlış uygulamaları düzeltmekle kendilerini mes'ul tutmalıdırlar ki vazifelerini hakkıyla yapmış olsunlar..

Kişiler, kendi yaptıklarından hem Allah katında hem kul katında mutlak sorumludurlar. Kezâ herhangi bir makamı işgal eden çobandan devlet başkanına kadar herkes, üzerindeki vazifeyi usulüne uygun bir şekilde ifa etmekle mükelleftir. Bulunduğu makamın gücüyle nefesine söz geçiremeyip ilâhî âdetlere ve âmme hukukuna aykırı faaliyetlerde bulunanların; bu nimetlerin vericisi Allahu Teâlâ ile onlarda hakkı olan insanlar huzurunda bir gün vuku bulacak yüzleşmeden hiç de hoşlanmayacaklarına şüphe yoktur. Unutmamak gerekir ki Ramazan, ruha-kalbe-kafaya harçlık-inşirâh veren-verdiren bir mevsimdir ve öyle telakkî edilmelidir. Gerçekten Ramazan, bedene ve maddiyata uygun eğlencelerle şehveti destekleyen bir vasıta aslâ değildir ve onu öylece görenlerin âkıbetinde de hiç bir hayır yoktur.

Rabbimiz Teâlâ, bu kabil ahlâk ve muamelâta sahip olmaktan ve bu gibi sebeplerle de helâktan bizi muhafaza edip, Ramazan-ı Şerîf ayının; muhalifleri ve münafıklarınca üzerine etiketlenmeğe çalışıldığı gösteri ve gösterişin tam zıddı taşıdığı ihlâs ikliminde cümlemizi ebediyen yaşatsın inşaallah. Âmin ya Muin. ■

*Başbakanlık Osmanlı Arşivi Uzmanı, İstanbul

1) Kadir Süresi, 3. âyet-i kerîme.

2) Bakara Süresi, 185. âyet-i kerîme.

3) "Ancak oruç müstesna, zira oruç, doğrudan doğruya bana edilen bir +6 ibadettir. Onun mükâfatını ben veririm. Oruçlu yemesini, içmesini ve cinsel arzularını benim için bırakmıştır." Zeynüddin Ahmed bin Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, (Tercüme: Kâmil Miras), c. 6, Ankara 1978, 4. baskı, s. 248.

4) Bakara Süresi, 183. âyet-i kerîme. "Oruç, dinin en büyük rükünlerinden ve güçlü şeriatın en kuvvetli kanunlarından. Nefs-i emmâre, bu mücadele ile temizlenir. Fenalığa olan hırslar, bununla sakinleştirilir. Oruç, bir kalb işi, bütün gün yiyecek, içecek ve cinsî münasebet gibi isteklerden nefsi alıkoymaktan oluşan mukaddes bir mücadeledir. Hayatın lezzetini, iradenin kıymetini tattıran en güzel bir özelliktir. Fakat insanların nefesine, ilâhî emirlerin en meşakkatli görünür. Bunun için, Allah'ın hikmeti, derece derece, önce şer'î emirlerin en hafifi olan namazın, ikinci olarak ortası olan zekâtın, üçüncü olarak da en zoru olan orucun emredilmesini gerektirmiş ve böylece mükelleflere bir alıştırma yapılmıştır. Bunun için "Mütevazı erkeklerle mütevazı kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar..." (Ahzab Süresi, 35) âyetinde övgü makamında bile bu tertip gözetildiği gibi, İslâm'ın binası hadisinde de "Kelime-i şehadet, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, Kâ'beyi hacce etmek" diye bu tertip gösterilmiştir." Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 1, İstanbul 1960, 2. baskı, s. 39-40.

5) "Bir kimse inanarak ve mükâfatını umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır." Buhârî, *Savm*, 7.

6) Matbah-ı Âmiri Ramazan mesârif-i için bk. BOA, CSM, 134/6733 (29 Şevval 1207/9 Haziran 1793); Ramazan ayı zarfında sadrazamın kiler masrafını gösterir defter için bk. BOA, C. DH, 190/9466, (25 Zilka'de 1160/28 Kasım 1747); Bir vezirin Ramazan ayı içerisindeki matbah masraflarını ve nev'lerini gösterir defter için bk. BOA, C. DH, 191/9545 (7 Şevval 1222/8 Aralık 1807).

7) BOA, Y. PRK. BŞK, 73/59, 29 Ş. 1322 (8 Kasım 1904).

8) BOA, Y. PRK. BŞK, 3/55 (28 Şaban 1297/5 Ağustos 1880).

9) BOA, A. DVN 139/78; Y. PRK. BŞK, 8/71; Y. PRK. ZB, 1/57 (6 Muharrem 1297/20 Aralık 1879).

10) BOA, A. MKT, MVL, 142/33 (29 Ş. 1278/1 Mart 1862) Bir başka belgede ise: Ramazan ayının gelmesiyle ekmeklerin yapımına daha fazla dikkat gösterilmesi ve yeni numuneye göre ekmek yapılması emredilmektedir. A. MKT. NZD, 309/90 (5 Ramazan 1276/27 Mart 1860).

11) BOA, A. MKT. MVL, 43/2 (28 Şaban 1267/28 Haziran 1851).

12) BOA, Y. PRK. ASK, 71/14 (29 Şaban 1308/9 Nisan 1891).

13) BOA, MV, 198/83 (28 Şaban 1333/11 Temmuz 1915).

14) Sultanahmed'de eski bir Bizans kilisesinde kurulan ilk baruthane (1490), yıldırım düşmesiyle havaya uçmuştur. Baruthanelerin ikincisi Eyüp-Kâğıthane'de; üçüncüsü Fatih'te, Topkapı-Şehremini arasında (1668-1698) ve dördüncüsü Bakırköy-Kazlıçeşme arasında (1699-1960) kurulmuştur. Söz konusu iftar topu buradan atılırdı.

15) Ragıp Akyavaş, *Asitane*, c. 1, Ankara 2004, s. 338.

16) BOA, Y. MTV, 94/14 (19 Şevval 131/25 Nisan 1894).

17) 1319 Ramazanı huzur derslerine katılacak ulemâ için bk. BOA, Y. MTV, 223/63 (19 Şaban 1319/1 Aralık 1901).

18) Huzur dersleri için bk. Mehmet İpsirli, "Huzur Dersleri", *DİA*, c. 18, İstanbul 1998, s. 441-444.

19) BOA, Y. PRK. BŞK, 3/54 (28 Şaban 1297/5 Ağustos 1880).

20) BOA, Y. PRK. BŞK, 25/85 (2 Ramazan 1309/31 Mart 1892).

21) Sarayda Kur'an-ı Kerim okuyacak ve tefsir dersleri yapacak dersiâm listesi için bk. BOA, Y. PRK. SGE, 11/94 (29 Rebülevvel 1330/18 Mart 1912).

22) BOA, İ. DH, 1311/1311.N-10 (1311 Ramazan 14/21 Mart 1894).

22) Hırka-i Sadet: Ka'b bin Zühre'nin, Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm'ın huzurunda İslâmiyeti kabul ettiğini ortaya koyan meşhur kasidesi için Peygamberimiz'in kendisine hediye ettiği hırka-i saadettir. Yavuz Sultan

Selim'in Mısır'ı fethi üzerinde diğer mukaddes emanetlerle İstanbul'a getirilmiştir. Hırka-ı Şerif ise Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm tarafından Hazret-i Ebubekir ve Hazret-i Ömer (r. anhuma) vasıtasıyla Veysel Karanî'ye gönderilen bu hırkadır ki Yemen

li Şükrullah Efendi 1027/1628 tarihinde İstanbul'a getirip Sultan İkinci Osman'a (Genç Osman) teslim etmiştir. Önceleri Fatih'te muhafaza edilirken, bilâhîre Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan ve kendi adıyla anılan semtteki camide muhafaza edilmeğe başlanmıştır. Bk. Nurhan Atasoy, "Hırka-i Saadet", *DİA*, c. 17, İstanbul 1998, s. 374-377; M. Baha Tanman, "Hırka-i Şerif", *DİA*, c. 17, İstanbul 1998, s. 378-382.

23) BOA, Y. PRK. ASK, 178/29 ve 178/397 (17/21 Ramazan 1319/28 Aralık 1901-1 Ocak 1902).

24) BOA, A. MKT. NZD, 310/91. Belgede; Ramazan'da memurlara ikramiye verilmesi emredilmektedir.

25) BOA, DH. MKT, 1826/68 (28 Şaban 1308/8 Nisan 1891); DH. MKT, 2037/85 (12 Cemâziyelâhîr 1312).

26) BOA, İ. DH, 399/26432 (15 Şaban 1274/31 Mart 1858).

27) BOA, Y. PRK. HH, 6/59 (2 Şevval 1297/7 Eylül 1880).

28) BOA, Y. PRK. KOM, 4/84 (10 Ramazan 1303/12 Haziran 1886).

29) BOA, Y. PRK. SGE, 3/41 (28 Ramazan 1306/28 Mayıs 1889).

30) BOA, İ. DH, 495/33608 (24 Safer 1279/21 Ağustos 1862).

31) BOA, A. MKT. MHM 251/10-21-24 numaralı belgelerde; Ramazan'da Osmanlı sergisi için Kütahya'dan malzeme teminine dair padişah emri bulunmaktadır.

32) BOA, DH. MKT, 1203/93 (27 Şaban 1325/5 Ekim 1907).

33) Elbette Osmanlı toplumunun tamamının Ramazan ayını oruçla geçirdiğini söylemek mümkün değildir. Bunun böyle olmadığını gösteren şu bilgi; aynı zamanda Osmanlı döneminde oruç tutmayan Müslümanlara ve gayrimüslimlere ne kadar hoşgörülü davrandığını da çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır: "Peki herkes oruç tutup kendini ibadete mi verirdi? Kuşkusuz oruç yiyen sadece nüktedan Bektaşî değildi. İsmail Müştak (Mayokan)'ın Yıldız Hatıraları'na bakarsak; Müslümanların halifesi Sultan Abdülhamid'in sarayında oruç yiyen yaverlere, Mâbeyn memurlarına kimsenin aldırış ettiği yokmuş bile." İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, 9. baskı, İstanbul 2007, s. 234-235.

34) "Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlâk ve meziyetleri) değiştirenceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır. Gerçekten Allah iştir, bilendir." (Enfâl Suresi 53) "Yani onlar o nimete nail oldukları zaman, nefislerinde ona vesile olan fitrî misakı, ahlâk ve güzel amelleri kendileri değiştirenceye kadar Allah'ın o nimeti doğrudan doğruya değiştirmek âdeti değildir. Âdet-i ilâhiyye; kişinin nefisine ait sebeplerle verdiği nimetin değiştirilmesini de yine nefsin sebeplerine bağlamıştır ki beşerin me'sul tutuluşu da bunu gerektirir." Hamdi Yazır, *Kur'an Dili*, c. 4, İstanbul 1960, 2. baskı, s. 2419.

35) Ramazan gecelerinde faaliyet gösteren tiyatrolardan, Dârülaceze gibi hayır kurumları için aidat toplamak üzere Devlet tarafından memurlar görevlendirildi. BOA, DH. MKT, 941/77 (20 Muharrem 1323/27 Mart 1905).

36) Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu: Türkçe Medâl ve Tefsir*, c. 2, Ankara 2006, s. 700.

37) BOA, Y. PRK. BŞK, 73/59, 29 Ş. 1322 (8 Kasım 1904).

38) BOA, Y. PRK. BŞK, 3/55 (28 Şaban 1297/5 Ağustos 1880).

39) BOA, A. DVN 139/78; Y. PRK. BŞK, 8/71; Y. PRK. ZB, 1/57 (6 Muharrem 1297/20 Aralık 1879).

40) BOA, A. MKT, MVL, 142/33 (29 Ş. 1278/1 Mart 1862) Bir başka belgede ise: Ramazan ayının gelmesiyle ekmeklerin yapımına daha fazla dikkat gösterilmesi ve yeni numuneye göre ekmek yapılması emredilmektedir. A. MKT. NZD, 309/90 (5 Ramazan 1276/27 Mart 1860).

41) BOA, A. MKT. MVL, 43/2 (28 Şaban 1267/28 Haziran 1851).

42) Ramazan gecelerinde faaliyet gösteren tiyatrolardan, Dârülaceze gibi hayır kurumları için aidat toplamak üzere Devlet tarafından memurlar görevlendirildi. BOA, DH. MKT, 941/77 (20 Muharrem 1323/27 Mart 1905).

BAYRAMPAŞA BELEDİYE BAŞKANI HÜSEYİN BÜRGE İLE “KARDEŞLİK SINIR TANIMAZ” KONVOYU HAKKINDA SÖYLEŞİ

Uğur YILMAZ

GİTTİĞİMİZ YERLERDE BİZLERİ KARŞILAYANLAR “KARDEŞLİK” VE “BEREKET” GİBİ İSİMLERLE KARŞILADILAR.

Sayın Başkan “Kardeşlik sınır tanımaz” fikri nerden aklınıza geldi ?

Balkanları gezerken her bir şehrin Anadolu’dan bir şehir gibi olduğunu özellikle de İstanbul ve Bursa’ya benzerliğini gördüm. Ayrıca bizim oralarla bir tarih, kültür, din ve dil birliğimiz mevcut. Bu ortak değerler bizi oralara bir şeyler yapma arayışına sevketti. Sadece Balkanlar değil, geçen sene hem Anadolu hem de Lübnan’a giderek oralarda iftar sofraları kurduk. Bana soruluyor “Niçin geliyorsunuz?” diye. Ben de onlara şunu anlatıyorum: “Kosova’da bir mezar taşında “Erzurumî” ifadesi görmüştüm. O niye geldiyse biz de ondan buradayız” diyorum kısaca. Ramazanın rahmetini bereketini beraberce yaşamaya gayret edip “kardeş” olduğumuzu hatırlamaya çalışıyoruz. 2005’te 7 Balkan ülkesine 25 gün iftar sofralarıyla birlikte gönül sofraları, sevgi sofraları ve kardeşlik sofraları kurduk. 2006’da 9 Balkan ülkesi ve Lübnan Kana’da her gün 5.000 kişilik iftar çadırı kurduk. 2007’de bu sürece Almanya, Avusturya ve Fransa’yı da katarak “Bereket Konvoylarımızı” çoğalttık. Gittiğimiz yerlerde bizleri karşılayanlar “kardeşlik” ve “bereket” gibi isimlerle karşıladılar. Hatta geçtiğimiz yerlerde yeni doğan çocuklarına bazı aileler “Bereket” ismini verdiler. Sadece iftar çadırları kurmuyoruz,

kumanya götürüp dağıtmıyoruz. Aynı zamanda iftardan sonra bazı programlar düzenleyerek oralarda Türkiye sevgisini arttırmaya, kardeş olduğumuzu hissettirmeye çalışıyoruz.

“Bereket konvoylarıyla” hedeflenen nedir ?

İlk önce oralara Türkiye’yi tanıtmak ve büyüklüğünü göstermek. Bu sayede kültürel işbirliğini kuvvetlendirmek ve onlara sahipsiz olmadıklarını göstererek Ramazan

Üsküp’te yaşlı bir bayan iftar sofrasındaki pet şişelerin İstanbul’dan geldiğini düşünerek görevliye “bu suyu alıyorum, bu suyla beni yıkamalarını vasiyet edeceğim” diyor.

ayının bereketinden ve rahmetinden yardımlaşarak istifade ettirmek. Amacımız tarihsel, kültürel, dilsel, dinsel bağlarımızı hatırlatarak kardeşliğimizi pekiştirmektir. Bunun için tabii ki Ramazan dışında da oralarda ve onların yanında bulunmak gerekmektedir. Ama bunlar imkan meselesi.

Bu çalışmalarınız boyunca bir çok olayla karşılaştığınızdır. Bunlardan bir iki tanesini anlatabilir misiniz?

Tabii ki. İlk önce bu iş çok zor. Hem organizesi hem hukuksal boyutu. Hamdolsun biz bunu en iyi bir şekilde gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Ancak bu zorlukların yanında karşılaştığımız bazı olaylar bu zorluğu da yorgunluğumuzu da bizlere unutturuyor. Mesela Üsküp’te yaşlı bir bayan iftar sofrasındaki pet şişelerin İstanbul’dan geldiğini düşünerek görevliye “bu suyu alıyorum, bu suyla beni yıkamalarını vasiyet edeceğim” diyor. Düşünün bir kere İstanbul’un onların gözündeki değerini! Yine Şumnu’da yaşlı bir teyze “sizi burada bu kadar güçlü gördük ya, artık ömrümüzün sonuna kadar yemek yememek acımayız be kızanım” diyor. Bunun gibi bir sürü gözlerimizi yaşartan, aynı zamanda göğsümüzü kabartan olay. Bütün bu yaşananlar bizlere yorgunluğumuzu unutturuyor.

KÜLTÜR ve GELENEĞİMİZDE TERAVİH NAMAZI–MÛSİKİ İLİŞKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Nuri ÖZCAN*

Donandı her yer kandiller ile
Doldu camiler efendim müminler ile
Zikr u tesbihler saf diller ile
Sana eyler efendim Şehr-i Ramazan
Hoş sâfa geldin efendim şehr-i Ramazan

□ Halk arasında “on bir ayın sultanı” olarak nitelendirilen Ramazan ayı, Müslümanlar için ayrı bir iklimdir. Gün boyu tutulan orucun etkisindeki mânevî atmosfer, iftardan sonra daha canlı bir şekilde devam eder. Özellikle selâtin camilerinde kalabalık cemaatle edâ edilen terâvih namazları, bu ibadet esnasında hissedilen o tatlı duygunun insan üzerindeki etkisini artırır; ardından çekilen tesbîhât ve sonundaki “âmîn ...”lerle de kuluğun mirâcı tamamlanır. Bu ortamı temin eden en önemli unsur ise namaz esnasında imam ve müezzinler tarafından ortaya konan “dinî mûsikî icrâatı”dır.

Ramazan ayında camilerde diğer aylara göre daha yoğun bir dinî mûsikî icrâatı görülür. Bu icrâatın odak noktası ise terâvih namazlarıdır. Terâvih namazlarında her biri ayrı makamlarda kılınan “dört rekatlar” ve bu dört rekatlar arasında “cumhur müezzinliği” çerçevesinde, adeta perde gösterilircesine okunan “Ramazan ilâhileri”, ardından kılınan vitir namazından sonra “tesbîhât” ve “duâ”, bu yoğun icrâatın birbirlerine bağlı olarak devam eden türlerini meydana getirirler. Ayrıca terâvihten sonra ve sahur vaktinde minârelerden okunan “temcîdler” de bu icrâatın diğer bir parçasıdır. Burada terâvih namazının detaylarına geçmeden önce, camilerimizde son zamanlara kadar devam eden ancak günümüze yaklaşıldığında çok az bir kısmının tatbik edildiğine şahit olduğumuz “cumhur müezzinliği” üzerinde kısaca durmak istiyorum.

Cumhur Müezzinliği

Türk dinî mûsikisinde, bir icrâ tarzı olan cumhur müezzinliği kısaca, “topluca ve belli bir tertip üzerine yapılan müezzinlik” şeklinde tarif edilebilir. Kadroları kalabalık olan büyük camilerde namaz esnasında bütün müezzinlerin katılımlarıyla icrâ edilirdi. Günümüzde nâdiren bazı selâtin camilerinde görülen bu icrâ tarzı, müezzinlerin bazı ibâreleri bir ağızdan koro halinde, bazılarını ise

aralarında sırayla nöbetleşe okumaları suretiyle tatbik edilirdi. Cumhur müezzinliği, vakit namazlarından öğle, ikindi ve yatsı namazlarıyla Cuma, bayram ve terâvih namazları esnasında ve ayrıca mübarek gün ve gecelerde icrâ edilirdi. Müezzinler arasında ses cinsi, nefes miktarı ve nağmelerdeki birlik ve uyumun ön planda olduğu cumhur müezzinliği, müezzinler için de adeta bir eğitim, bir okuldu.

Büyük camilerde, ilk sünnet edâ edildikten sonra okunan “sultân-ı enbiyâ burhân-ı asfiyâ şefî-i rûz-i cezâ...” ifadeleriyle başlayan tasliye (salavâtlama); imamın namaz esnasında aldığı iftitâh, rukû ve sücûd tekbirlerinin, uzakta bulunanlar tarafından işitilemeyeceği ve âmâların da göremeyecekleri düşünülerek, müezzinler tarafından tekrar edilmesi (tekbir alma); namazın ta-

Câmilerde cemaatle kılınan terâvih namazları, imamın her biri ayrı makamlardan kıldırıldığı dört rekatlar ve her dört rekat arasında müezzinlerin okudukları ilâhilerle daha da anlamlı bir hâl alır.

mamlanmasından sonra okunan Âyetü'l-kürsî; onu takiben tesbîhât ve diğer duâlarla terâvih namazlarındaki salât-ı ümmiyyeler; Ramazan ilâhileri; Ramazanlarda minarelerden okunan temcîdler; Cuma ve bayram salâsı; minarede iki müezzinin karşılıklı veya birkaçının hep birlikte okudukları ezanlar, cumhur müezzinliği içerisinde yer alan icrâlardır.

Terâvih Namazları

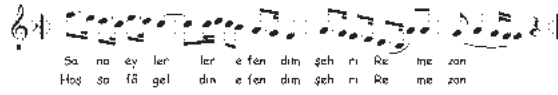
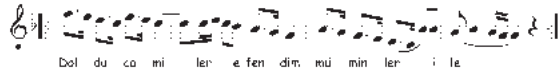
Câmilerde cemaatle kılınan terâvih namazları, imamın her biri ayrı makamlardan kıldırıldığı dört rekatlar ve her dört rekat arasında müezzinlerin okudukları ilâhilerle daha da anlamlı bir hâl alır. Dört rekatlar arasında müezzinlerin hep bir ağızdan (cumhur) okudukları “Ramazan ilâhileri”nden her terâvihte beş adet okunması adet haline gelmişti.

Güftelerinde, duâların kabul edilme ve af mevsimi olduğu, her türlü günahın affedileceğinin müjdelendiği bu ayın gelmesinden duyulan sevinç ve uzaklaş-

ACEMAŞİRAN İLÂHÎ

Usûl Sıfşun

Fâhî

Donandı her yer kandiller ile
Doldu camiler efendim müminler ile
Zikru vesbîhler saf diller ile
Sana eyler efendim şehr-i Ramazan
Hoş so fâ geldim efendim şehr-i Ramazan

masından duyulan üzüntüyle birlikte tekrar kavuşma temennîlerinin terennüm edildiği “Ramazan ilâhileri”ni konuları itibariyle 3’e ayırmak mümkündür:

1- İlk on günde Ramazan ayına ulaşmaktan duyulan sevincin dile getirildiği güfteler üzerine yapılmış besteler okunur, bu ilâhilerin güftelerinin nakaratlarında “merhabâ”, “yâ merhabâ”, “dost merhabâ” ifadeleri hâkimdir. Bu ilâhilere örnek olarak “Donandı her yer kandiller ile / Doldu camiler mü’minler ile” mısralarıyla başlayan acemaşîrân ilâhî ile Muallim İsmail Hakkı Bey’in “Merhabâ ey sevgili mâh-ı mübârek merhabâ / Merhabâ ey âlemin feyz ü neşâtı merhabâ” mısralarıyla başlayan sabâ-zemzeme makamındaki ilâhisi verilebilir.

2- “Mâh-ı gufrân (af ayı)” da denilen bu ayın ikinci on gününde, Allah’tan rahmet ve merhamet niyâz eden güfteler üzerine yapılmış ilâhiler okunur. Zekâizâde Hâfız Ahmed Efendi (Irsoy)’nin “Hamd ü minnettir sana

Ramazan ilâhileri; Ramazanlarda minarelerden okunan temcîdler; Cuma ve bayram salâsı; minarede iki müezzinin karşılıklı veya birkaçının hep birlikte okudukları ezanlar, cumhur müezzinliği içerisinde yer alan icrâlardır.

ey Hâlık-ı kevn ü mekân / Mürde diller oldu ihyâ geldi şehr-i Ramazan” beytiyle başlayan beste ısfahân ilâhisi ve “Yâ ilâhî cümle sensin cümle sen / Sen dururken diyemezsem bana ben” mısralarıyla başlayan Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi’nin bestenigâr ilâhisi de bu bölümdeki eserlere örnek olarak verilebilir.

3- Son on günde ise artık sonu yaklaşan Ramazan’ın uğurlanmasından duyulan hüznün dile getirildiği ilâhilere yer verilir, bu ilâhilerin güftelelerinde de “elvedâ”, “dost elvedâ” gibi nakaratlar bulunur. Muallim İsmail Hakkı Bey’in “Kullarında yok sana lâyük metâ’ / Elvedâ şehr-i Ramazan elvedâ” mısralarıyla başlayan eviç ilâhisiyle “Elvedâ bizden sana ey şehr-i rahmet elvedâ/Sen gidesin ille bizi yaktı hasret elvedâ” mısralarıyla başlayan acemaşîrân ilâhî de bu bölümün örnekleri arasındadır. Ayrıca Ramazan’ın ilk on beş gecesi “Karşılama Geceleri”, son on beş gecesi de “Uğurlama Geceleri” olarak adlandırılmıştır.

Terâvih namazı, genellikle şu usûl takibedilerek kılınırdı: Yatsının son sünnetinden sonra müezzinbaşı “Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve lâ ilâhe illallâhü va'llâhü ekber; ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-'aliyyi'l-'azîm” şeklindeki “tesbîh”i, çoğunlukla İsfahân bazen nevâ makamında yüksek sesle okur ve ardından müezzinler aynı makamdaki “Sallû alâ Muhammed” dedikten sonra bir kişi de tekbîr alır. Yirmi rekât kılınan terâvih namazı, çoğunlukla dört rekatta bir selâm vermek sûretiyle edâ edilir. Bu dört rekatlarda daha çok şu makam sıralaması takip edilir:

1- 1. dört rekât ısfahân (veya nevâ), 2. dört rekât sabâ, 3. dört rekât hüseyinî, 4. dört rekât eviç, 5. dört rekât acemaşîrân.

2- 1. dört rekât rast, 2. dört rekât uşşak, 3. dört rekât sabâ, 4. dört rekât eviç, 5. dört rekât acemaşîrân.

Bu iki makam sıralaması dışındaki tatbik edilen ve gözlenen bazı ma-

kam sıralamaları ise şu şekilde tesbit edilmiştir:

a) Nevâ (veya ısfahân), sabâ (veya uşşak), hicaz (veya muhayyer), eviç, acemaşîrân.

b) Sabâ (veya dügâh, bestenigâr), hüzzâm, ferahnâk, eviç, acemaşîrân. Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, son 2 dört rekattaki eviç (13-16. rekattar) ve acemaşîrân (17-20. rekattar) sırası hiç değişmemekte, ilk 3 dört rekattın makam sıralaması ise zaman zaman değişebilmektedir.

Terâvih namazı, her dört rekatta bir, imamın selâmından sonra müezzinlerin, imamın kırâatında icrâ ettiğı makamdan bir ilâhi okuması ve ardından da, sonraki dört rekatt hangi makamdan kıldırılacaksa müezzinlerin, o makamda "Sallû alâ Muhammed"i alması şeklinde devam eder. Tabii ki burada imam ve müezzinlerin, dört rekatlarda tatbik edilecek makamlar konusunda önceden fikir birliğı yapmış olmaları gerekmektedir. Terâvih'in son dört rekattında imamın acemaşîrân makamında selâm vermesiyle ya aynı makamda bir ilâhi veya daha çok herkesin bildiğı "Allâhümme salli 'ale'l-Mustafâ / Bedî'ü'l-cemâli ve bahri'l-vefâ" mısralarıyla başlayan mâhur salât-ı ümmiyye okunur. Bir müezzinin "Rabbenâ âmennâ bimâ enzelte vettebe'ne'r-rasûl; fektübnâ ma'aşşâhidîn" âyet-i kerîmesini acemaşîrân makamından yüksek sesle okumasından sonra yapılan duâyı müezzinlerin, vitir namazı için segâh makamından aldıkları "Sallû alâ Muhammed" takip eder ve vitir, aynı makamdan kıldırılır. Terâvih namazında makam değiştirmek geleneğinin, büyük bestekârimız Buhûrîzâde Mustafa İtrî (ö. 1711) tarafından konulduğı rivâyet edilmektedir.

Ramazân ilâhilerinin güfte olarak derlendiğı iki eser bilinmektedir. Bunlardan ilki Hayrullah Tâceddin (Yalım) Efendi'nin neşrettiğı Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Mecmûa-i İlâhiyyât (İstanbul 1326); diğeri ise Muzıkalı Yaşar olarak tanınan hânende, bestekâr Hâfız Yaşar Okur'un Ramazân-ı Şerîfe Mahsus Elli Yıllık Ünlü İlâhiler (İstanbul 1963) adlı eseridir. Yaşar Okur'un önsözünde "İstanbul'un

EVCİLÂHİ

Usûl Devrîhîndi

İsmail Hakkı Bey

Kullarında yok sana lâ-yık me'tâ
Evcilâ yehr-i Ramazân chedâ
Senden aldık nûr-ı imân pür-guî
Evcilâ yehr-i gulfân chedâ

bazı büyük Câmi-i şeriflerinde terâvih namazı aralarında ilâhiyatı her gece için beş adet olmak üzere otuz gecede yüz elli adet ilâhiyatı beste sahipleri ile derledim. Bugün tatbik edilmeyen bu tarihî an'aneyi din kardeşlerime bir hâtıra olmak üzere arz ediyorum" ifadeleriyle tanıttığı eserinde, güfteleri Ramazanla ilgili olmayan ilâhilerin ve hatta Mevlevî âyinlerinden alınan bazı bölümlerle bir takım şuğullerin de zaman zaman Ramazan ilâhisi olarak okunmuş olduklarına şahit olmaktadır. ■

K A Y N A K Ç A

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1) Türk Musikisi Klasiklerinden İlâhiler, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1933, c. 3, s. 120-136;

2) Halil Can, "Dini Türk Musikisi Antolojisi", Musiki Mecmuası, İstanbul 1966, sy. 218, s. 56; sy. 221, s. 147.

3) a.mlf., "Dini Musiki", Musiki Mecmuası, İstanbul 1974, sy. 300, s. 28; İstanbul 1975, sy. 308, s. 23-24;

4) Nuri Özcan, "Ramazanda Dini Mûsiki", Sanat ve Kültürde Kök, İstanbul 1981, sy. 6, s. 24-26;

5) a.mlf., "Cumhur Müezzinliğı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 8, s. 94-95.

6) Mustafa Uzun, "Ramazan İlâhisi", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 34, s. 437-439.

MESUT UÇAKAN İLE SÖYLEŞİ

Kâmil BÜYÜKER

Bir Müslüman, "Ramazan benim için fırsattır, yani ben orucu sadece mideme tutturmayacağım, kafama, beynime, dilime, her tarafıma tutturacağım, gönlüme tutturacağım, bu benim için milat olacak, yeni bir tövbe olacak, yanlışlarıma başkaldırı olacak" diye bakmalı.

Mesut bey Ramazana verilen değer toplumsal hayata nasıl yansıyor?

Malum. Halkımızın çoğunluğu Müslüman. Ama garip bir Müslümanlık bu. Etraf, Müslüman geçinen ama İslâm'ı idrak ve tatbik noktasına gelince kaytaran tiplerle dolu. Sarhoşa sormuşlar: İçki içer misin? Uzun çekişlerle cevap vermiş: Akşamdaaaaaan akşama. Namaz kılar mısın? demişler. Koştura koştura bir çırpıda cevaplamış: Akşamdan akşama akşamdan akşama! Müslümanlığımız bu kadar. Ramazan da yılda bir defa geldiği için rağbet görüyor. Ama onu yaşarken bile bilinçli değiliz, geleneksel kalıplarla yaşıyoruz. Geleneksel kültürde incelikleri kaybolur. Yüzeysel algılar kalır. Oruç tutmak konusu da, Ramazanlarda genelde sadece aç kalmak şeklinde yansımaya başlıyor. Oysa, gerçek tam tersi. Bir Müslüman, "Ramazan benim için fırsattır, yani ben orucu sadece mideme tutturmayacağım, kafama, beynime, dilime, her tarafıma tutturacağım, gönlüme tutturacağım, bu benim için milat olacak, yeni bir tövbe olacak, yanlışlarıma başkaldırı olacak" diye bakmalı. Bu tür düşünenlerimiz o kadar az ki. Çarpık bir toplum yapısı içerisindeyiz. Böyle bir çarpıklık içerisinde bu tür doğru düşünce biçimini beklemek kolay değildir. Çok çarpık bakışlar çıkar ortaya. Ben kendi adıma konuşacak olursam, Ramazan benim için daha baştan hem bir başkaldırı, hem bir teslim olmadır. Haksızlıklarına zaaflarına başkaldırı, ama üstün olana mutlak olana teslimiyet. Diğer bir ifadeyle Ramazan, bütün kavramların anlamlarını bulduğu, dengeli bir şekilde vahiy kültürüne odaklanmış bir yaşama biçimi içerisinde insanın yeniden zemzem suyuyla yıkanmasına fırsat veren bir dönemdir. Herkes bunun hakkını verebiliyor değil tabii. Ama gene de şu söylenebilir. Ne olursa olsun Ramazan toplumda ciddi manada bir arınmaya, bir sevince ve bir huzura vesile oluyor. Hatta, bu dönemlerde kendini Allah ile pek ilişkili görmeyenlere bile verdiği bir huzur vardır. Bir Allah dostu diyor ki: "Eğer Allah seni sevmeseydi sen Allah'ı sevemezdin." Bunu hissetmek dehşet verici bir şey. Yaratıcıya karşı bir sevgi hissediyorsak bunun yansımasının olduğunu fark etmek çok önemli. Ramazan ve Bayram bu yansımanın fark edildiği kritik dönemlerden biridir bana göre.

Her ne kadar bizim insanımız Ramazanı içine sindirirse de farklı mecralarda bu işin yansıması

değişik oluyor. Buradan hareketle dizilerdeki Ramazana dair vurdumduymazlığı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Konu, sinemaya ve televizyona taşındığı zaman Ramazanın çekilen filmlere yeteri kadar sindirilmediğini düşünüyorum. Türk Sineması'nın genelde din olgusuna bakışını biliyoruz. Sektöre hakim olan çevrelerin dini yaşamakla ilgili hassasiyetleri biraz zayıf. Dini, Allah'ı, hesabı ve bu bağlamda Ramazan konusunu -bu ülkenin kültürel kodlarında önemli bir yere sahip olduğu halde- gündemlerinde pek tutmuyorlar. Daha çok ticari endişelere ve eğlence atmosferine odaklanmış çevreler. Böyle

Batı filmciliğinde bizim filmcilerimizde görünen kompleks yok. İnancından, tarihin-den, geçmişinden utanmak psikoza yok. Genelde daha doğal, daha objektif bir tavır var. Dolaysıyla toplumsal farklılıklara paralel pek çok film çıkıyor ortaya.

olduğu için onlardan dinin çok önemli bir tarafını gündemlerine almalarını istemek safdillik olur. Türk Sineması'nda dine iki tür bakış hakim olmuştur. Birinci bu. Ticari ve eğlencelik bakış. Daha yerinde bir ifade ile kozmopolit bakış. İkincisi ise düşmanca bakış. Düşmanca bakış içerisinde olanlar, dini salt eleştirel bir gözle, toplumu geriye götüren, çağ dışı bir mantık çerçevesinde ele alıyorlar. Bu bakış daha çok batılılaşma rüzgarında kimliğini kaybetmiş çevrelerden sadır oluyor. Biliyorsunuz, batılılaşma hareketi başlatıldıktan sonra ilk savaş İslâm'a açılmıştı. Direkt ya da indirekt. Maksat İslâm'ı toplum hayatından koparıp atmaktı. Ama toplumun geneli Müslüman olduğu için İslâm yerine başka kelimeler oturtarak İslâm'ı dövmeye kalkıştılar. İrtica bu kavramlardan biridir. Böyle bulanık kavramlar ürettiler. Başarılı da oldular. Sosyal ve siyasal hayatımızda bu kavram pek çok çalkantılara sebep oldu. Hep Müslümanları doğrayan testere dişi gibi kullanıldı. Sinemada İslâm'a saldır-

ma eyleminin daha başka bir tavırda sürdürüldüğünü görüyoruz. Bu da kavramlardan ziyade şahıslar üzerinden oldu. Hacı gibi, hoca gibi, köy imamı gibi İslâm'ı simgeleyen öncü kişiler, negatif tipler olarak ele alındılar. Öyle bir tip çizdiler ki çember sakallı, kirli sarıklı, kara cübbeli, gözleri kadınlara karşı fıldır fıldır dönen, ezen sömüren ağaların yanında yer alan, çarpık, sapık bir adam... Bunu yaparken de hiç araştırmadan, Batıya öykünme tavrı içerisinde batılı bir papazı nasıl eleştiriyorsa bir imamı öyle eleştirdiler. Oysa, Batı papazı eleştirirken haklıydı. Çünkü Batı'da papazlık müessesesi, cennetten arsa satan, derebeylerin yanında yer alan, Tanrı adına bağışlama yetkisini elinde tutan, hiç evlenmeyen fitrata aykırı son derece çarpık bir tiptir. Fakat imamlar öyle mi, imamlık öyle mi, hacılık öyle mi, hocalık öyle mi? Bizim sinemacılar, bir imamı bu şekilde ele alırsak doğru mu yaparız diye durup düşünmediler hiç bir zaman. Batıyı körü körüne taklit ettiler. Kimi aptalca bir öykünme içerisinde yaptı bunu, kimi de maksatlı olarak. Ama artık bu bakışların yavaş yavaş yıkılmaya başladığını da kimi filmlerde gözlemleyebiliyoruz. Türkiye önemli toplumsal değişimler geçiriyor. Yeni nesil kaçınılmaz olarak daha farklı tavırlarla gelecek, değişerek gelecektir. Elbette sinema da değişecek. Daha düne kadar kimi marksist düşünceye sahip yönetmenler dini dışlayan, horlayan düşmanca bir bakış içindelerdi ama şimdi çoğunda dini, sosyal bir vakıa olarak ele aldıklarını görüyo-

Ben kendi adıma konuşacak olursam, Ramazan benim için daha baştan hem bir başkaldırı, hem bir teslim olmadır. Haksızlıklarına zaafılarına başkaldırı, ama üstün olana mutlak olana teslimiyet. Diğer bir ifadeyle Ramazan, bütün kavramların anlamlarını bulduğu, dengeli bir şekilde vahiy kültürüne odaklanmış bir yaşama biçimi içerisinde insanın yeniden zezem suyuyla yıkanmasına fırsat veren bir dönemdir.

ruz. Fazla eleştirmeyen bir tavırla. "Dondurmam Gaymak" filmi önemli örneklerden biri. Dini halkın önem verdiği bir olay olarak, daha objektif, daha saygın bir şe-

kilde ele alıyor. Bu çerçevede hemen Takva filmi geliyor aklımıza, ama, o film oldukça maksatlı. Hatta çok maksatlı. Bir söyleşide kalles bir film diye nitelemiştim. Belgesel bir anlatımda ilk defa cesaret edilmeyen bir konuyu dergahları gündeme taşıdı, ama son derece çarpık bir bakışla, Her görünenin sonsuzluğun donmuş kareleri olarak bakan tasavvufu bir beton katılığında dondurarak. Öteleri göremeyen maddecî bir gözün eblehliği içerisinde. Altan alta dini karikatürize etmeye çalıştı.

Batıda din semboller üzerinden verilirken bizde bu tür imgelere rastlanmıyor. Mesela "Babam ve Oğlum" filminde köyün merkezinde cami olması gerekirken köyde ne bir ezan sesi duyuluyor ne de caminin önünden geçen bir sokak var. Burada tamamen bir görmezden gelme var gibi... Ne dersiniz?

Batı filmciliğinde bizim filmcilerimizde görünen kompleks yok. İnancından, tarihinden, geçmişinden utanmak psikozu yok. Genelde daha doğal, daha objek-

tif bir tavır var. Dolayısıyla toplumsal farklılıklara paralel pek çok film çıkıyor ortaya. Gerçek hayatlarında olduğu gibi, papazları ve kiliseyi öven filmler de var, eleştiren filmler de. Bu bağlamda direkt Vatikan'ın veya ABD'deki Hristiyan derneklerin, çeşitli vakıfların ön ayak olduğu filmler de var. Keza, ele alınan tiplerin sosyal hayatlarına dayanan dinî argümanları da doğal olarak filme yansıtmıştır. Bizim filmlerimiz ise dinden laf etmek, dinî bir öğeyi ele almak, içine düştüğümüz kompleksten dolayı daha başta bir suç unsuru haline getirilmiş ve dolayısıyla iki tavır ortaya çıkmıştır: ya eleştiri, ya övgü. Övenler çağ dışı muamelesi görmüş ve 2-0 eksi başlatılmış yarışa. Dindar Müslümanlar açısından konuya baktığımızda da durum içler açıktır. Dindarların bu sahada çok yetersiz kaldıklarını görüyoruz. Çok sessiz kaldılar. Şu an dinî hassasiyeti olan yönetmenleri sayarsak bir elin parmaklarını bulmaz. Oysa sektörde yüzlerce yönetmen var. Bugün televizyon ve sinema hepimizin yatak odasına kadar girdi. Günde beş vakit sinemalar dolup taşıyor. Biz inancını yaşama ve yaşatma çabasında olan kitleler hâlâ bunun önemini anlamıyoruz. Bu konuya uzağız. Artık, sinema dinî açıdan hayrı zararından çok daha fazla olan bir uğraş alanı. Sizin nasıl kullandığınıza göre şekil alan bir olay. Bizim artık bunları tartışıyor değil de 'büyük projeler nasıl yaparız'ı konuşmamız gerekiyor.

Ramazan eğlencelerine gelecek olursak. Sinema ve tv olmadan önce ortaoyunu varmış. İnsanlar sahura kadar eğlenirmiş. Bu işin meşruiyetini de ğil de kültürel boyutunu sormak istiyorum. Günümüzde de tv var, sinema var. Ramazan akşamlarında da iftar ve sahur programları yapılıyor. Ne derece doğru, amacına uyuyor mu?

Bizim medyanın Ramazana ve Müslümanlığa yaklaşımı iki ayrı şekilde. Bunun sözünü ettik. Kozmopolit yaklaşım, dindar yaklaşım. Dinî hassasiyeti olan televizyon kanalları sohbet, söyleşi, ilâhî programları yapıyorlar, dinî filmleri gösteriyorlar. Ama diğer medya türü, Ramazan kutlamalarını pek itibar eder hüviyette seyretmiyor. Bir iki kanal, güzel konuşmacı bir hoca getiriyor ekrana ve öyle geçiştirmeye çalışıyor. Ramazanı bir eğlence ayı olarak görüp, daha çok şarkı ve türkülere iltifat ediyor. Kuşkusuz bunların hiçbiri Ramazanın güzelliğini ve önemini yansıtan programlar değil. Orucun hassasiyetini koruyan programlar değil. Gerçek manada Rama-

zanın ehemmiyetini ortaya çıkartan, dayanışmayı ortaya çıkartan, problemleri çözmeye çalışan bir yayıncılık anlayışı kesinlikle yok ekranlarda. Tv'de her programı şova dönüştürmenin telaşı görülür. Bu da reyting kaygısından kaynaklanır. Ne olursa olsun, ister sanatsal, ister siyasal, bir tartışma, bir sohbet hemen onu şova dönü-

Bir Allah dostu diyor ki: "Eğer Allah seni sevmeseydi sen Allah'ı sevemezdin." Bunu hissetmek dehşet verici bir şey. Yaratıcıya karşı bir sevgi hissediyorsak bunun yansımalarının olduğunu fark etmek çok önemli.

türmeye, çığırktan bir üslupla seyirci toplamaya çalışır. Ki Ramazana da bu gözle baktıkları için çoğu programların değeri yoktur. Ramazanla ilgili ne doğru dürüst bir drama yapılabilir ne de başka bir şey. Dindar kanalların bile bütün yapabildikleri, bütün bir-iki ilâhî, birkaç hoca çıkartıp konuşturmak. Böyle Ramazan programı işin en ucuz tarafıdır, düşünce olarak da eylem olarak da.

Bir Ramazan hatıranızı anlatır mısınız?

Ramazanda hemen iftarı yapıp teravihe gitmek en büyük zevkimizdi. Teravihten sonra genellikle biz sahura kadar dolaşır, gezer, konuşur, sohbetlere giderdik. Hemen aklıma Kırıkkale'nin o karlı ama üşütmeyen dönemlerinde, kartopu oynayarak Ramazanı geçirdiğimiz günler geliyor. Sahurdaki bazlamaları unutmak mümkün değil. Keza yıllar sonra Avrupa'da bulunduğumuz sıralarda yaz günü yaşadığımız Ramazan dönemleri unutulmaz günlerdi. Gurbettesiniz ve kalacak yeriniz, yiyecekleriniz o kadar düzenli olamıyor, dağınık ve dengesiz durumda oluyorsunuz. Keza, son çekmiş olduğumuz filmi Anka Kuşu'nu Ramazan ayı içersinde çektik. Olağüstü bir efor sarf ederek, koşturarak birkaç saatlik uykuyla başardık bunu. Hatta tansiyomuz en alt seviyelere düştüğü ve doktorumuzun öfkeli ihtarlarına rağmen orucumuzu bozmadan çektik. Atif hocayı da Ramazan-da çektiğimi hatırlıyorum. ■

OSMANLI DÖNEMİNDE MUKABELEYE VERİLEN EHEMMİYET

Tuğba YALÇIN*

RAMAZANDA MUKABELE EVLERDE VE KONAKLARDA OKUNDUĞU GİBİ CAMİLERDE MEŞHUR HAFIZLAR TARAFINDAN TİLÂVET EDİLİRDİ.

□ Kur'ân'ı Kerîm'i bir kişinin okuyup, diğerlerinin dinleyerek takip etmesi olan mukabele geleneği sadece Ramazan ayına mahsus değildir. Ancak bu ibadet, Ramazan ayının vazgeçilmezleri arasında mühim bir yere sahiptir. Ülkemizde hâlen her Ramazan büyük bir coşkuyla yaşanan bu gelenek, Osmanlı zamanında da Peygamberimiz'in sünnetini devam ettirme arzusu ile yerine getirilirdi.

Kur'ân-ı Kerîm'e saygı gösterilmesine ve kutsal kitabımızın gereği gibi okunmasına çok dikkat eden Osmanlılar zamanında, ordu sefere çıkarken camilerde sabah namazından sonra haftada iki gün Kur'an okunur ve Müslümanların zafer kazanması için dua edilirdi. Bu konuda gerekli hazırlıkların yapılması amacıyla İstanbul, Edirne ve Bursa kadılarına hükümler gönderilirdi. İstanbul'da bulunan âlim ve hafızlar Eyüp Sultan Camii'nde bir araya gelerek birer cüz okurlar ve dua ederlerdi¹.

Osmanlı'da bilhassa ibadet ikliminin en dolu şekilde yaşandığı dönem olan Ramazan ayında ve diğer aylarda halkın dinî ihtiyaçlarını karşılayarak hem bilgi ve pratik uygulamalar açısından hem de rûhî anlamda Müslümanları doyuran iki müessese vardı: Camiler ve tekkelere². Ramazan'da mukabele evlerde ve konaklarda okunduğu gibi camilerde meşhur hafızlar tarafından tilâvet edilirdi.

Vakıf hayratı tarafından camilerin ihtiyaçları tamamlanır, Kur'an okunurken yakılmak üzere buhurlar bulundurulurdu³. Halktan hâli vakti yerinde olan aileler, bilhassa büyük camilerde hatim okuturlardı. Bu da ayrı bir önemi hâizdi. Zira sadece Kur'ân-ı Kerîm'e değil, onu okuyacak olan hafıza da ayrı bir kıymet veren zenginler, mukabele esnasında hafızların üzerine oturmaları için birer minder yaptırarak gönderirler ve hafızlar da mukabeleyi bunun üzerinde okurlardı. Kadın hafızlar da evlerde kadınlara mukabele okurdu⁴. Selâtin camileri olan Fatih, Bayezid ve Sultan Ahmed'de bilhassa ikindi-akşam arasında okunan mukabele, ikindi namazı biter bitmez caminin her köşesinden gelen hafızların sesleri ile başlardı. Kur'ân-ı Kerîm sesi Ramazanın uzun yaz günlerinde denk geldiği zamanlarda bu iki namaz arasındaki yaklaşık, iki-iki buçuk saatlik süreyi, ruhlara bir inşirâh katarak doldururdu. Cami içerisinde birden fazla hafızın aynı zamanda Kur'an okuması sayesinde, farklı âhenk ve makamların oluşturduğu bir lezzet kulaklardan gönüllere sinerdi. Cami cemaati, bu hafızlardan en çok kendi ruhunu okşayanı dinlerdi⁵. Mithat Sertoğlu bu şekilde mukabelesine en çok rağbet olunan camilerin Fatih, Bayezid, Ayasofya, Yeni Cami ve Galata'daki Yerebatan Camii olduğunu söyler⁶.

Camilerin aslî görevlileri dışında, misafir olarak

gelen meşhur hafızlar ve kurrâlar da imamlik yaparlardı. Bazı cami görevlileri namazlardan önce birer cüz okumakla vazifeli idiler. Bunlara "cüzhân" denirdi⁷. Hükümet tarafından halkı irşadla görevlendirilen âlim ve hafızlar, okunan âyet ve surelerin manalarını açıklayarak halka vaaz ve nasihatle bulunurlardı⁸. Ramazan'dan on beş gün önce başlanan mukabeleyi hemen hemen bütün hafızlar Kadir Gecesi'nde bitirmeğe gayret ederdi. Bunun için ikinci vaktinde hatimler tamamlanmış ve duaya hazır bir hâlde bulunurdu⁹. Zira Kadir Gecesi ve arife günlerinde camilerdeki kalabalık her zamankinden fazla ve coşkulu olurdu¹⁰.

Aşağıda orijinal bir sureti ve transkripsiyonu verilen belge de, yukarıda değinilen mukabele geleneğinin önemine işaret etmektedir. Bu belge Ramazan ayında camilerde Kur'ân-ı Kerim okuyan hafızlara verilecek tahsisatın ödemesi ile ilgilidir. Buna göre Meclis-i Vükelâ; Ramazan ayında çeşitli camilerde mukabele okuyacak olan meşhur hafızlara hükümet tarafından verilmekte olan tahsisattan Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretine isabet eden miktarın Meşihat makamından gönderilen tezkire gereğince ödenmesine karar vermiştir.

Belgenin Transkripsiyonu

MECLİS-İ VÜKELÂ MÜZÂKERÂTINA MAHSÛS ZABİTNÂME

Hulâsa-i Meâli

Şehr-i sıyâm-ı mağfiret-encâmda cevâmi-i şerife de mukâbele-i münife kırâ'at eyleyen meşâhîr-i huffâza taraf-ı hükümetden i'tâ edilmekte olan tahsisâtın evkâfa isâbet eden meblağ hakkında makâm-ı Meşihat'den bi'l-vurûd havâle olunan tezkire üzerine bazı ifâdâtı hâvî Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti vekâletinin tezkire-i cevâbiyesi mütâlâa olundu.

Karârı

Tahsisât-ı evkâfa isâbet etmekde olduğu anlaşıl-

lan meblağ-ı mezbûrun sene-i sâbika vechile tesviyesi esbâbının istikmâli husûsunun vekâlet-i müşârunileyhâya cevâben iş'arı tezekkür kılındı.

Fî 27 Ramazan, sene 1340, fî 25 Mayıs 1338 / [25 Mayıs 1925] [imzalar] ■

D İ P N O T L A R

*Vaiz, Beykoz

Yardım ve katkılarından dolayı hocam Dr. Mustafa KÜÇÜK'e teşekkür ederim.

- 1) BOA, Mühimme Defteri nr. 5, h. 1555, (17 Şevval 973/7 Mayıs 1566). Hüküm şu şekil dedir: "İstanbul, Edirne ve Bursa kadılarına, sefere çıktığında camilerde sabah nama zından sonra haftada iki gün Kur'ân-ı Kerim okunması ve Müslümanların zafer kazan maları için dua edilmesi güzel bir adet olarak uygulanageldiğinden, İstanbul'da bulun an âlim, hafız, kurrâ vb. kişilerin Eyüp Sultan Camii'nde toplanıp herkesin Kur'ân-ı Kerim'den bir cüz okumaları ve hatim tamamladıktan sonra Müslümanların muzafer olması için duada bulunmaları; daha sonra da bütün Müslümanların Pazartesi ve Per şembe günleri kendi semtlerinde, müderris, âlim, talebe ve ehl-i Kur'an olanların da selâtin camilerinde toplanarak Allah'a duaya devam etmeleri".

- 2) Mustafa Kara, "Osmanlı'da Dinî-Tasavvufî Hayat", İlim ve Sanat, I-II/44-45 (1997), s. 40.

- 3) Abdülaziz Bey, Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri (Yay. haz. Kâzım Arısan-Duygu Arı san Günay), İstanbul 1995, c. 1, s. 251-252.

- 4) Nihal Kadioğlu, "Ramazan Gelenekleri", Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 6, s. 304.

- 5) M. Orhan Okay, Bir Başka İstanbul, İstanbul 2002, s. 170-177.

- 6) Mithat Sertoğlu, İstanbul Sohbetleri, İstanbul 1992, s. 14.

- 7) Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1993, c. 1, s. 318.

- 8) Abdülaziz Bey, a.g.e., c. 1, s. 252.

- 9) Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, İstanbul'da Ramazan Mevsimi (Yay. haz. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul 1998, s. 112.

- 10) Kadioğlu, a.g.m., s. 304.

- 11) BOA, Mv, 223/171.

ÖZGÜRLÜK, İRDE VE TESLİMİYET

Leyla İPEKÇİ*

“KENDİNİ BİLEN RABBİNİ BİLİR” SÖZÜ UYARINCA, BAĞIMLILIKLARDAN KURTULMADAN BAĞLANMAK MÜMKÜN DEĞİL SANIRIM. O HALDE NEFSİMİZDEN KAYNAKLANAN ONCA ŞEYE DEĞİL DE SADECE ALLAH'A TESLİM OLMAK

□ Teslim olmak. Bu söz seküler dilde edilgenlik olarak algılanır. Özgürleşmenin önünde bir engelmış gibi. Dilediğimiz her şeyi yapabilmek değildir özgürlük. Dolayısıyla özgürlük anlayışımızı tanımlayabilmek ve kendi irademizde belirleyebilmek için bir sınır çizmemiz gerekir. Bunu ise nefsimizin sınırları belirler.

Zaaflarımıza, korkularımıza, vesveselerimize, önyargılarımıza, peşin hükümlerimize her yenik düştüğümüzde, nefsimize teslim oluyoruz demektir. Bu da özgürleşmeye giden yolda, yalnızca Rabbimize bağlanma noktasında bizim elimizi kolumuzu bağlar. Özgürleşmek ile bağımlı olmak bu anlamda birbirinin zıddıdır. Başka hiçbir şeye teslim olmaksızın yalnızca Allah'a teslim olabildikçe özgürleşiyor oysa insan.

William Chittick ve Sachiko Murata'nın sözleriyle ifade edersek, teslimiyet Allah'ın iradesinin yerini alır: “İnsanların Allah yolunda verdikleri mücadele Allah'ın iradesi olur. Yani teslimiyet mücadeleyi talep eder. Biri olmadan diğeri asla tam değildir. İslâmî anlamda Allah'a teslimiyetin O'nun yolunda mücadele etmeyi talep ettiği apaçık. Namaz, zekat, oruç hep bu yolda mücadeledir.”

Yediğimiz lokmanın, soluduğumuz havanın, için-

den geçtiğimiz zamanın hep bize emanet olduğunu anlarız teslim oldukça. Tabii vücudumuzun da. Eşyanın hakikatine bakışımız değişir, derinleşir. Bu dünyayla hemcins olmadığımızı fark etmeye başlarız. Varoluşun ilâhî boyutlarına yaklaşmışızdır. İşte bu idrak, özgürleşmeyi belirlemek için ihtiyaç duyduğumuz sınır çizgisinin ta kendisidir. Haddi aşmamaktır, haddini bilmektir bu idrak.

“Kendini bilen Rabbini bilir” sözü uyarınca, bağımlılıklardan kurtulmadan bağlanmak mümkün değil sanırım. O halde nefsimizden kaynaklanan onca şeye değil de sadece Allah'a teslim olmak: Bir direniş biçimi olarak diriltir bizi. Ayağa kaldırır, yükseltir. Bu kıyam eksenini, içimizdeki 'teslim olmaya direnen ve bağımlılıklarından kurtulamayan nice güç' ile mücadele etmeyi elzem hale getirir. Nefse karşı cihad, asıl büyük savaş değil midir mümin kalpler için?

Oruç tutarken Allah'ı daha çok zikretmeye başlarız. Sanki dudaklarınız kıpırdamazken de O'nu kesintisiz bir biçimde hatırlamayı sürdürmektesinizdir. O'nun insana duyduğu sevgiyi daha çok duyumsarsınız. Her şeyi insan için, insanı kendisi için yaratmasının anlam perdeleri kalkmaya başlar biraz olsun.

Şöyle denir: "Kendine salt kendi gözlerinden bakarsan kendini göremezsın. Kendine Rabbinin gözlerinden bakarsan hem kendini görürsün, hem O'nu." Elbette insan hiçbir zaman Rabbinin gözünden bakamaz. Buradaki göz de bir metafordur zaten. Bakışımızı bile Gören'in olduğu bilgisiyle kainata baktığımızda ise varlıkların yaratılış hikmetlerini fark edebiliriz sözgelimi. Sevginin ilk zikir olduğunu ve O'ndan geldiğini hatırlayabiliriz. "İştittik ve itaat ettik" diye tekrarlayabiliriz hür irademizle. Bir kez daha.

Her şeyi âşığı için yapmayı göze alan sevgili misali, oruçluymen açlığını ve susuzluğunu bu güçlü maneviyat ile giderebiliyor sevildiğini sezen insan. Bununla da kalmayıp aradaki tüm engellerden kurtuluyor usul usul. Teslim olma-ya itiraz eden her zerresi aşkla doluyor giderek. Seven oluyor, sevilen oluyor...

İbn Arabî'nin dediği gibi, her organ kendine özgü bir oruçla yükümlüdür. Bu bağlamda oruç, bir organı yasaklanmış işlerden geri tutup o işe gitmesine izin vermedir. Bunun için hem kişisel irade gereklidir. Hem de orucun Allah için olduğunun idraki gereklidir. Nihayetinde kendisi için (örneğin kilo vermek gibi bir niyetle) aç susuz kalan birinin nefisle mücadelesinden çok daha farklı, çok daha metafizik bir niyet gereklidir Ramazan orucu için. Varolma hakikatinin dikey boyutunda tutar bizi oruç. Biz onu tutarken, o da bizi tutar.

Hız. Peygamber (s.a.v.) bize orucun bir kalkan olduğunu bildirmiştir. "Kalkan ise koruyucudur" der İbn Arabî: "Orucu ibadet yapmadıkça kalkan yapmak mümkün değildir. Böylelikle oruç, içerdiği tenzih yönünden Hakk'a ait olurken, ibadet olma özelliğiyle kula aittir. Bu sayede insan, orucu kendisine ait saymak iddiasından sakınır ve orucu bu iddiaya karşı kalkan yapar. Çünkü orucun benzeri yoktur. Öyleyse oruç benzeri olmayanındır." Kısacası Allah'a aittir oruç. Allah, bilincini koruyan müminin kalbinde bulunur denmesi boşuna değildir.

İnşirah Sûresi'ndeki ifadeyi Ramazan aylarında sık sık hatırlarım: "Her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır." Sahiden de Ramazan ayı boyunca özel otel ve lokantaların iftar menüleri üzerine girdikleri rekabet giderek orucun anlamından kopmamıza yol açabilecek vaziyette. Yılın sair zamanları zaten her yanda iyi yeme içmenin gerekleri anlatılırken, zevk için tüketmenin nimetlerini sayan sektörler etrafımızda pervane olurken, Ramazan menüleri de pazar-

lama yöntemleriyle irademizi kamçulamaya başladı.

Bununla aynı paralelde alışveriş, şehvet, dedikodu gibi 'nefsî tuzaklar'ın paçamıza takılmasına engel olmak giderek imkansızlaşıyor. Ama bunlarla nefsimiz arasında bir mesafe koymayı başardığımız oranda, oruç tutmak muhteşem bir mücadele oluyor aynı zamanda. Gündelik hayatın içinde sık sık yaşadığımız bu tür zorlukları oruçluymen daha kolay aşabiliyoruz.

Sözgelimi dilinizle veya elinizle müdahale edemediğiniz bir haksızlığı, bir çirkinliği kendinizden uzak tutmak, oruçluymen daha bilinçli bir biçimde mümkün olabiliyor. Oruçluymen alelade bir kötülük bile olsa kalbine almamayı daha rahat başarabilir insan. Kalbin bilgisi bu yönde genişledikçe, teslim olmanın sırları da açılabilir.

Öyle hissediyorum ki, insanın asıl bilgisi kalbinde-dir. Bu bilginin alfabesini ise kimseden öğrenemeyiz. Hepimizin harf terkiibi farklı farklı olabilir. Ancak başkasından öğrenilmesi mümkün olmayan bilgi, bizim zaten içimizde

Nihayetinde kendisi için (örneğin kilo vermek gibi bir niyetle) aç susuz kalan birinin nefisle mücadelesinden çok daha farklı, çok daha metafizik bir niyet gereklidir Ramazan orucu için. Varolma hakikatinin dikey boyutunda tutar bizi oruç. Biz onu tutarken, o da bizi tutar.

olduğu içindir ki Allah'a teslim oldukça bu bilginin katmanlarına ulaşabiliriz yavaş yavaş. Bilmediğimize ise teslim olmaya başlarız. Alçakgönüllülükle. Kerahet vakti çıkmadan.

Bu öyle muhteşem bir özgürleşmedir ki, akşam vakti girip ezan okunduğunda iki hurma ve yarım bardak su ile devam edebilirsiniz yolumuza. Hakkı kendi nefsinize yeğlemiş olmanızın diğer adı özgürleşmektir zaten. Ruhu biçimlendiremezsiniz, mahkum edemezsiniz ki dünyaya...

Açılırsınız mecazî olarak. Sıkıntıdan feraha, karanlıktan aydınlığa... Dışarıdan içeri döner, içinizde kalabalıklanır. Çoğul olursunuz. Zorluk ile kolaylık arasında yarılmaz zihniniz. Bir'lersiniz teslimiyetinizi. Sahiden de hem akledabilen hem hissedebilen, yani varoluş hakikatini bir'leyen mahal kalptir. Cilalarsınız onu giderek.

Tüketimde eşitlenmek mümkün değildir. Çünkü tüketmenin ve tatmin olmanın üst sınırı yoktur. Ama nefsin rızasına mahkum olmamak elinizdedir. Rıza ve gönül parametrelerinde bir olursunuz. En yoksulluyla, en zenginiyle. Ortak paydada eşitlenirsiniz yeniden: Seven ve sevilen olma paydasında. Sahurdan iftara. İftardan sahura. İnaniyorum ki imanın sırrı, her kulun kendi tabağında. ■

*Gazeteci, Yazar

RAMAZANA ALLAH'IN İSİMLERİYLE BAKMAK

Ömer Faruk ŞENTÜRK*

□ Zamanın Allah'a en yakın zirveleri sayılan mübarek gün ve geceler vardır. Gönüllerin ayrı bir duyarlılıkla parıldadığı; ruhların sonsuza doğru bir başka türlü kanat çırttığı; her yanı tam bir uhrevilik atmosferinin kapladığı bu eyyamullahta yeryüzü hususî bir kısım tecellilerle ötelere kapısı ve penceresi haline gelir.

Bu kâinatta her şey Hakk'ı gösteren bir ayna, O'nu söyleyen bir dil ve bir nağmedir. Hele Ramazanlar, seher yerlerine açık sahur ve gizli lütûfların tecellileriyle tüten iftarlarıyla öyle farklı bir hava, farklı bir ziya ve farklı bir şive ile gelip gönülleri okşar ki, olsa olsa ancak aşkın, vuslat ümidiyle kanatlanması bu kadar cezbedici, bu kadar imrendirici olabilir.

Ramazan, Allah'ın rubûbiyetine karşı bizlerin ubudiyet sergilemesinin kudsî bir bayramı hükmündedir. Yemek, içmek gibi cismânî ihtiyaçları ve bedenî arzuları, ahiret ticaretine girdiğimizden, belli bir zaman bırakmakla uhrevilik ve meleklik konumu kazanır, oruçla Samediyete bir nevi aynalık yaparız.

Ramazan-ı Şerif âhiret ticareti için gayet kârlı bir pazar, uhrevî hasılat için gayet münbit bir zemin ve amellerin sevabını çoğaltan, bahardaki nisan yağmurları gibidir. İnsanın her ameli katlanarak yazılır, yalnız bundan oruç istisna edilmiştir. Çünkü o, sırf Allah içindir ve onun mükâfatını da takdir edecek O'dur.¹

Ramazan kendimizi keşfe çıkarır. Nefsini bilme merceğiyle, Rabbini bilme keyfiyetidir bu². İnsanın Rabbini görmesi, duygularında keşfettikleriyle "sıfât" ve "esmâ"yı müşa-

hede etmesi ve böylece Rabbini anlamaya, bilmeye çalışmasıdır. "Rab" ism-i şerîfinin azamî derecede tecellisiyle bizler Ramazanda disipline ediliz. Herkesle hayret edilecek şekilde Ramazanda birleşir; geceyi beraber duyar, imsaka beraber uyanır, ezanı beraber dinler, namazı beraber edâ eder, iftarı beraber açar, mukabeleyi beraber yaparız. Her akşam oruçlu mümin için müjdelanmış bulunan iki sevinç³, iki inşirahtan ikincisini de vicdan ve îmanlarımızda beraber duyar ve beraber yaşarız. Evet bunların hepsi bizi terbiye eden, birliğimizi ve dirliğimizi temin edip intizama alıştırıcı ayrı ayrı vesilelerdir.

Ramazana kurbet yolunda bir rampa gibi kullanır ve bir hamlede Allah'a en yakın olma ufkuyla ulaşırız. "Kullarım beni sana sorduklarında de ki ben onlara çok yakınım dua edenin duasına cevap veririm"⁴ ilahî beyanıyla teneffüs eder, insanî duygularımızın gelişmesi ve genişlemesi nispetinde bütün inananları kucaklar, herkese el uzatır, iyilik ve takvada yardımlaşma⁵ kulvarına girer ve hayırlı işlerde yarışırız.⁶ Sevdığımız şeylerden infakta bulunup iyiliğe ulaşmaya ve iyilerden olmaya çalışır⁷, **Yâ Mu'in, Yâ Karîb, Yâ Mucîb, Yâ Kerîm** der ve bu isimlerin burçlarında dolaşırız.

Her zaman başımız yerde, gözümüz hep kendisine açılacağı ümidini taşıdığı kapının aralığında; oruçlu ağızlarımızla huzurun ve kurbetin bir sekine gibi gelip ruhumuzu saracağı eşref saatlerini ümitle bekler, vuslat arzusuna cevaplar bulmaya çalışır **Yâ Karîb, Yâ Mucîb, Yâ Vâsıl** nidalarıyla seslenir, derken iftarda birlikte hakikî vuslatın inşirahını bir nebze buralarda yaşar ona yakın olmanın zevkiyle coşarız.

Bizlerin nazarında Ramazan, her yanıyla binbir güzelliğin kaynağı ve Yüce Yaratıcı'nın sonsuz rahmetinin bir tezahürüdür. Evveli rahmet olan Ramazan⁸, o ışıktan, renkten, sestən şivesiyle en paslı kilitleri bile çözer, ezanları, salâları, sahurları, iftarları ve teravihleriyle sessiz sessiz içimize akar ve en katı gönüllere dahi mutlaka bir şeyler söyler.

Yâ Rahîm münâcatlarının zirveleştiği Ramazanda, herşeyi kendi sırlarıyla bürüyen geceler o kadar mûnis ve tatlı, insanın duygu ve düşüncelerini ayrı bir halâvetle kucaklayan gündüzler o kadar sıcak ve yumuşaktır. İnanmış simalar o kadar hisli ve derin, Allah'a davet eden sesler de o kadar şefkatlidir.

Gündüzünü sıyamla gecesini kıyamla ihyaya azmettiğimiz bu ayın sevabına, aksine ihtimal vermeyecek şekilde gönülden inanır⁹, bunu elde etmek niyetiyle de ümit ve beklentilerimizi yakarışlara dönüştürür ve "ey büyük Allah'ım sen affedicisin affı seversin bizi de affeyle"¹⁰ der, ve Afüv ve Gâffar isimlerinin tecellisiyle bağışlanmanın coşkusunu yaşarız.

Ramazanla Kur'an'ın ledünnî muhtevasını, ruhumuza ait korku ve ümit, tasa ve sevinç, keder ve neşe mûsikisini birden dinler ve anlama gayretinde oluruz. O'nu kendimize inmiş gibi dinler, O'nda cennet meyvelerinin lezzetini, Firdevs bahçelerinin renk ve güzelliğini, Reyyan yamaçlarının çağlayan ve manzaralarını müşahade eder ve onunla gürül gürül hâle geliriz. Kur'an'ı, Ramazanın şeffaflaştırıcılığı ve kalbin kadirşinas ölçüleriyle ele alıp onun derinliklerine yelken açabilirsek, her lâhza ayrı bir uhrevî kıymete ulaştığımızı hissederiz. İlâhî isim ve sıfatların engin dairesine açık bulunmadan mülhem, gizli bir seziş, derin ve farklı bir anlayışa ulaşırız.

Ramazanda yeni nazıl olmuş gibi, her sûresi ve âyetiyle yepyeni bir hayat vaadiyle çağıldayan Kur'an, bizlere, ruhlarımıza mümin olmanın tasavvurlar üstü avantajlarını sunar. Bizler de Mütakellim-i Ezeli'yi daha bir derince duyar ve Yâ Kelîm der Kelâmullah'la bütünleşiriz.

Oruçluyken acıktığımızda yemez, susadığımızda içmez, her türlü günah ve yapılan kötülükler karşısında "Ben oruçluyum!"¹¹ deriz. Yâ Sabûr çekip sabrı kendimize burak edinebilirsek sadece Hak yolunda sabredenlere verilecek olan ücretlerden hesapsız bir tarzda istifade etme bahtiyarlığına erebiliriz.¹²

Rahmetin ehemmiyetli bir kısmı rızktır. Rezzâk-ı Hakîkî, küre-i arzı bin bir çeşit nimetlerle donatmış ve onu yeryüzünün halifesi olan insanın emrine musahhar kılmıştır.¹³ Her gün önümüze âdeti semadan bir sofraya indirilip diğeri

kaldırılmakta, o kaldırılırken de hemen arkasından başka biri gelmektedir. Yaz, kış, ilkbahar, sonbahar demeden ağaçlar meyve vermekte; sema, dolu dolu etekleriyle rahmet mücevhherleri göndermekte; zemin, çeşit çeşit nimetler fışkırtmaktadır. Yiyilip içilecek nesnelerden, bütün maddî-mânevî muhtaç olduğumuz şeylere kadar hemen hepsi rızık olup, Rezzâk ism-i şerifine müracata bizleri kılavuzlamaktadır. Bizler, bu sayılamayacak kadar fazla olan nimetlerin¹⁴ içerisinde yüzerken, çoğu kez bu nimetlerin farkına varamamakta bunları ancak Ramazanla farkedebilmekte ve Yâ Rezzâk deyip o kapıya yönelip imdat istemekteyiz. Lutfedilen nimetleri vicdanımızda hissetmekle "sana hakkıyla şükredemedik" Ya Meşkur yakarışlarıyla acımızı seslendirmekteyiz.

İbadet rengine bürünen iftarların, teravihlerin, teheccüde içiçe giren sahurların, cami yolcularıyla dolup-taşan

Oruçluyken acıktığımızda yemez, susadığımızda içmez, her türlü günah ve yapılan kötülükler karşısında "Ben oruçluyum!" deriz.¹⁵

sokakların, Kâbe gibi tekbir ve salavatlarla inleyen mabetlerin ve daha nice şeylerin bu iklimde Ramazanlaştığını fark ederiz. Bu gufran ayında cismâniyete ait küçüklüklerden ve dünyevî darlıklardan sıyrılır, hayatımızı hep iman ve mârifetin engin atlasında, O'nun teveccühleriyle beslenerek sürdürmenin bahtiyarlığına ereriz.

Her temâşâ ettiğimiz nesneyi O'nun bir nâmesi ve bir mührü gibi öper başımıza kor ve hep ruhanî haz ve lezzetlerin serhadlerinde dolaşırız. Her ulaştığımız mârifet ve muhabbet zirvesini ulaşılacak son şâhika sanır; "Allahu Ekber"lerle tazimlerimizi seslendirir, "Elhamdülillâh" senâları ile minnetlerimizi dile getiririz. Ulaştığımız her menzilde o Güzeller Güzeli'ni daha değişik tecellileriyle duyar, bir kere daha aşk u şevkle gürler ve yürürüz daha ötelerdeki ayrı bir menzile. Yürüdüğümüz yolda güzellikleri güzellikler takip eder; ama, ne O'nun cemâlinin cilveleri biter ne de ruhumuzda onları temâşâ zevki. ■

D İ P N O T L A R

*Vaiz, Üsküdar

1) Buhârî, Savm 2, 9, Libas 78; Müslim, Sıyâm 164.

2) Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/343.

3) Ebû Dâvud, Savm 25; Tirmizî, Savm 55; Nesâî, Sıyâm 41; İbnu Mâce, Sıyâm 1.

4) Bakara, 2/186.

5) Maide, 5/2.

6) Bakara 2/158; Maide 5/58.

7) Âl-i İmrân 3/92.

8) Beyhakî, Şuabü'l-İman 3/306.

9) Buhârî, İman 27-28; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin 173, 174, 175.

10) Tirmizî, Da'avat 89.

11) Buhârî, Savm, 2; Müslim, Sıyâm, 161; Ebû Dâvud, Savm, 25; Tirmizî, Savm, 54.

12) Zümer 39/10.

13) Hac 22/65.

14) İbrahim 14/34; Nahl 16/18.

15) Buhârî, Savm, 2; Müslim, Sıyâm, 161; Ebû Dâvud, Savm, 25; Tirmizî, Savm, 54.

NECLA NAZIR İLE SÖYLEŞİ

Mehmet Yüksel Fotoğraf: Yusuf Kadri Şirinkan

Ramazanın bereketinden dolayı sofralar da bir başka zengin oluyor, bir başka bereketli oluyor. Yiyorsunuz yiyorsunuz bitmiyor mübarek sofralar. Yani insan davet ediyorsunuz sanki hiç kimse hiçbir şeye elini uzatmamış gibi oluyor.

❑ Ramazanda evinizde ailenizde ne gibi değişiklikler oluyor?

Keşke her zaman dilimi Ramazan ayı gibi olsa. Kalp kırmamak gibi akrabalarımızı arayıp sormak gibi. İşte sevdiğimiz dostları davet etmek gibi, kimsesizlerin yardımına gitmek gibi.

Şunu sormak istiyorum. eskilerden öyleleri varmış ki 11 ayın sultanı olan Ramazan ayından sonra mübarek Ramazana 11 ay kaldı diye ağlayıp göz yaşı dökerlermiş. Yani ondan uzaklaşmadan ona karşı bir özlem varmış. Dolayısıyla bu diğer ibadetlerimizi de etkiliyor mu sizce?

Dediğim gibi, Ramazanın kendine has bir manevi havası var. Ama insan Rabbiyle olan o kalbî bağı kurduktan sonra değil Ramazan her saniyeyi Ramazan ayına çevirebilir diye düşünüyorum. Onun için bu farklı bir duygu.

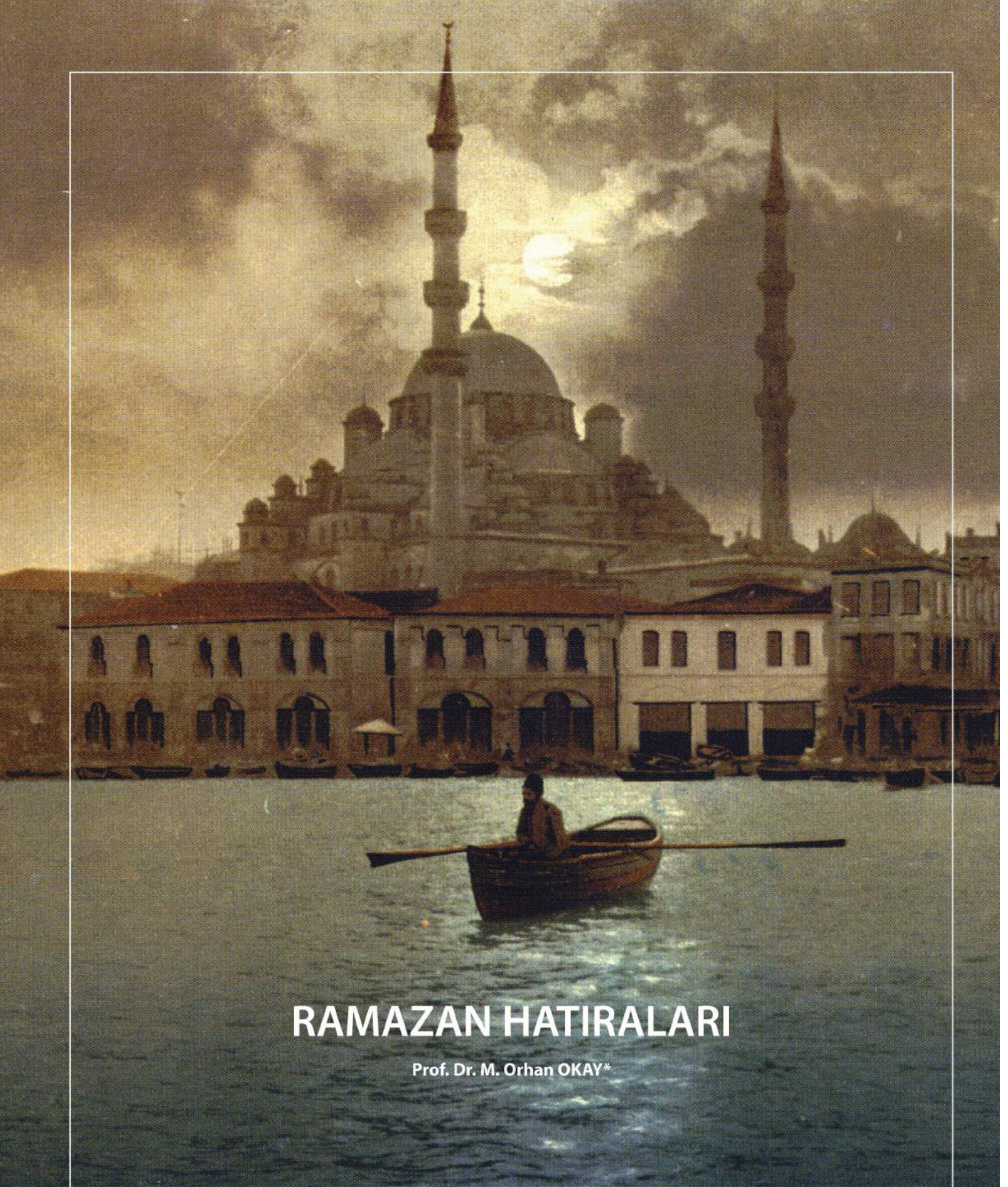
Ramazan Kur'an ayı. Kur'an Ramazanda indiği için zaten ona hürmeten Ramazan ayında ibadetler yoğunlaşıyor. Peki Ramazan ibadetini, orucu zor buluyor musunuz, zorlandığınız oluyor mu?

Hayır. Elhamdülillah (Çok şükür). Bilemiyorum neden böyle? Ben Ramazanda çok yemek yiyemiyorum. Benim bütün Ramazanım iki kase çorbayla geçiyor. Galiba Allah tarafından karnım tok. Ben hiç acıkmıyorum, hiç de zorluk çekmiyorum. Dediğim gibi sadece Ramazan ayında değil çok sıcak aylarda da işim olmadığı zamanlarda -genellikle yazın Marmaris'te oluyorum- sıcaklarda çok oruçlu olduğum dönemler oldu. İki yıl önce umreye gittim. Ramazanın son 15 günü, biliyorsunuz çok sıcak. Yani inanın ki hiç tahammülü olmayan sıcak... Ben hiç anlamadım 15 gün nasıl geçti.

Rabbim her şeyi kulları için o kadar güzel hazırlamış ki, sonuçta suyla bunu alıyor. Bana göre yemekten içmekten de önemli su. Ben biraz da hassas ve duygusal bir insanım. Ne zaman orucumu iftarımı açsam hep benim gözlerim dolar. Peygamberimizi hatırlarım.

Hani Peygamberimiz diyor ya, oruçlu için iki mutluluk anı vardır: biri Rabbine kavuştuğu an, cennetdeki mutluluğu biri de oruç açmış olduğu iftar saatindeki mutluluğu. Oradaki huzuru, iç dinginliğini yaşıyor musunuz?

Tabi ki her şeyden önce bu galiba nefsimizi terbiye maksadıyla yapılmış bir şey. Rabbim her şeyi kulları için o kadar güzel hazırlamış ki, sonuçta suyla bunu alıyor. Bana göre yemekten içmekten de önemli su. Ben biraz da hassas ve duygusal bir insanım. Ne zaman orucumu iftarımı açsam hep benim gözlerim dolar. Peygamberimizi hatırlarım. Yani açlıktan karnına taş bağladığını, Hazreti Ömer'in de karnına taş bağladığını... Oruçla ilgili biraz da bilinçaltında yaşadığım duygusal bağışlılıktan dolayı, Peygamberimize biraz fazla aç kalarak yaklaşıma gayret ediyorum. Çünkü her iftar saati şunu düşünüyorum Ya Rabbi o dönem yaşayan Sahabelerimiz, Efendimiz, o mübarek insanlar, günlerce aç olmuşlar, günlerce aç kalmışlar... Onun için tabi ki, hamd ü senalar ediyorum elhamdülillah. Ramazanın bereketinden dolayı sofralar da bir başka zengin oluyor, bir başka bereketli oluyor. Yiyorsunuz yiyorsunuz bitmiyor mübarek sofralar. Yani insan davet ediyorsunuz sanki hiç kimse hiçbir şeye elini uzatmamış gibi oluyor. Onun için ben tabi ki haz alıyorum ama o hazla birlikte ben bir hüzün de yaşıyorum. Efendimiz aklıma geldikçe, sahabeleri aklıma getiriyorum. O dönemleri aklıma getiriyorum. O çektikleri sıkıntıları aklıma geliyor. ■

RAMAZAN HATIRALARI

Prof. Dr. M. Orhan OKAY*

□ Hangi çevreden olursa olsun, Türkiye’de yetişmiş her insanın muhakkak çocukluğuna ait Ramazan hatırası vardır. Belki gayr-ı müslim çocuklarının bile. Çünkü Ramazan, insanımızın, toplumumuzun ortak olarak yaşadığı en zengin, en sürekli sosyal hadiselerin başında gelir. Ramazanın esası Müslümanlar için farz bir ibadet olan oruç tutmaktan ibaret olmakla beraber oruç dışında teravih, hatim, mukabele gibi diğer ibadetleri, günün çeşitli saatlerindeki hazırlıkları, meşguliyetleri, doğrudan doğruya dinî olmayan ve uzun yüzyıllar içinde teşekkül etmiş örf ve gelenekleri, pazar ekonomisine getirdiği canlılığıyla başlı başına sosyal bir hadisedir.

Böyle bütün bir toplumu ilgilendiren, harekete geçiren Ramazanın herkesin çocukluğuna ait hatıralarla yüklü olması da tabiidir. Ne var ki bu hatıraları dinlediğimiz zaman hemen herkesin çocukluk Ramazanlarını hasretle andığı da görülüyor. Yalnız yaşlılar değil, otuz-kırk

yaşlarında olanlar bile çocukluk Ramazanlarının daha güzel geçtiğini anlatıyorlar. Gerçekten eski Ramazanlar daha mı güzeldi, yoksa her kaybettiğimiz nesne gibi o da bize mi güzel geliyor? Yaşı seksene yaklaşmış biri olarak ben de çocukluğumda ihtiyarların buna benzer şeyler anlattıklarını dinler ve onların çocukluğundaki Ramazanların nasıl güzel olabileceğini hayal etmeye çalışırdım. Hiç şüp-

Doğduğum ve çocukluğumun geçtiği semt Haliç kıyılarında Balat, Fener gibi gayri Müslimlerin yoğun yaşadıkları bir mahaldi. Çoğunu Rumların işlettikleri meyhaneler kandil ve Ramazanlarda kapanır, kepenklerine de bunu belirten bir kâğıt yapıştırılırdı.

he etmeyelim bizden sonraki nesiller de bugünkü Ramazanları hasretle anacaklardır.

Gerçek şu ki, çocukluğumuzun her şeyi güzeldir.

Belki bisikletten düşmüş olmamız, büyüklerimizden azar işitmemiz yahut dayak yememiz bile. İnsanoğlunun bu psikolojik özelliğini dikkate alarak şunu söyleye-

□ Hangi çevreden olursa olsun, Türkiye’de yetişmiş her insanın muhakkak çocukluğuna ait Ramazan hatırası vardır. Belki gayr-ı müslim çocuklarının bile. Çünkü Ramazan, insanımızın, toplumumuzun ortak olarak yaşadığı en zengin, en sürekli sosyal hadiselerin başında gelir. Ramazanın esası Müslümanlar için farz bir ibadet olan oruç tutmaktan ibaret olmakla beraber oruç dışında teravih, hatim, mukabele gibi diğer ibadetleri, günün çeşitli saatlerindeki hazırlıkları, meşguliyetleri, doğrudan doğruya dinî olmayan ve uzun yüzyıllar içinde teşekkül etmiş örf ve gelenekleri, pazar ekonomisine getirdiği canlılığı-

Evdeki büyüklerin yaptıklarına uyarak ilk oruç tutmak istediğimde beni de önce yarım oruçla kandırmak istediler. Yani sahura kalkmak, sonra da öğünleri tam yemek ama aralarda bir şey yiyip içmemek, yahut yalnız öğleye kadar tutmak gibi. Adına tekne orucu denilen bu oruç doğrusu işin biraz da oyun tarafı gibiydi. Oyun oynamaya da engel olmuyordu.

la başlı başına sosyal bir hadisedir.

Böyle bütün bir toplumu ilgilendiren, harekete geçiren Ramazanın herkesin çocukluğuna ait hatıralarla yüklü olması da tabiidir. Ne var ki bu hatıraları dinlediğimiz zaman hemen herkesin çocukluk Ramazanlarını hasretle andığı da görülüyor. Yalnız yaşlılar değil, otuz-kırk yaşlarında olanlar bile çocukluk Ramazanlarının daha güzel geçtiğini anlatıyorlar. Gerçekten eski Ramazanlar daha mı güzeldi, yoksa her kaybettiğimiz nesne gibi o da bize mi güzel geliyor? Yaşı seksene yaklaşmış biri olarak ben de çocukluğumda ihtiyaçların buna benzer şeyler anlattıklarını dinler ve onların çocukluğundaki Ramazanların nasıl güzel olabileceğini hayal etmeye çalışırdım. Hiç şüphe etmeyelim bizden sonraki nesiller de bugünkü Ramazanları hasretle anacaklardır.

Gerçek şu ki, çocukluğumuzun her şeyi güzeldir.

Belki bisikletten düşmüş olmamız, büyüklerimizden azar işitememiz yahut dayak yememiz bile. İnsanoğlunun bu psikolojik özelliğini dikkate alarak şunu söyleyeyim ki bundan altmış-yetmiş yıl önceki Ramazanlar bugünkülerden güzel değildi. Yahut bugünküler kadar canlı değildi. Bir toplum hayatından çok ferdî karakteri daha belirliydi. Televizyonun olmadığı o yıllarda tek dev-

let radyosunun ve basının Ramazana bir ilgi gösterdiğini hatırlamıyorum. Uzun savaşımlardan zaten fakir düşmüş ve girmedığı İkinci Dünya Savaşı’nın bütün sıkıntılarını yaşamakta olan ülkemizde eski konak ve yalı iftarları kalmadığı gibi vakıfların, derneklerin, belediyelerin bugünkü gibi toplu iftarları da yoktu. Herkes kendi evinde veya olsa çok yakın akrabasının, komşusunun iftarında olabilirdi.

Bununla beraber her şeye rağmen Ramazanın toplum hayatına yansıyan tarafları vardı. Doğduğum ve çocukluğumun geçtiği semt Haliç kıyılarında Balat, Fener gibi gayri Müslimlerin yoğun yaşadıkları bir mahaldi. Çoğunu Rumların işlettikleri meyhaneler kandil ve Ramazanlarda kapanır, kepenklerine de bunu belirten bir kâğıt yapıştırılırdı. Doğrusu o yıllarda mahal- lenin böyle konularda bir sosyal baskısı bahis konusu olmadığından gayr-ı müslim vatandaşların bu hareketini karşılıklı saygı ilişkilerine bağla-

mak gerekir.

O zaman da Ramazana yakın günlerde alışveriş artar, büyük camilerin minareleri arasına mahya kurulurdu. Fatih, Beyazıt, Sultanahmet gibi camilerin cemaati günün her vaktinde mutada göre büyük bir artma gösterirdi. Özellikle ikinci akşam arası saatlerde büyük camilerin çeşitli yerlerine pufla gibi minderler serilmiş, mukabele okuyan hafızların, vaaz veren hocaların sesleri, henüz camilere hoparlör girmemiş de olsa, az-çok birbirine karışmıştır. Her birinin etrafına otuzar-kırkar kişilik kadın-erkek cemaat toplanmış, herkes kimin sesini veya sözünü beğenirse onun minderi önüne diz çökmüş- tür.

Benden önceki Ramazanlarla ilgili kitabı bilgilere ve hatıralara göre Osmanlı örfünde Ramazanı özel bir ay haline getiren husus, teravîh ile sahur arasındaki zamanın değerlendirilmesidir. Ramazanda esasen esnaf gibi resmî daireler de sadece kuşluk vakti ile akşam arasında çalıştıklarından teravihten sonra uyumak düşünülmezdi. Bu durumda teravîh namazından döndükten sonra aileler arasında sohbetler, aile oyunları, bazı özel meclislerde dinî-ilmî musahabeler (sarayda huzur dersleri gibi), bazı mekânlarda da şiir ve edebiyat sohbetleri olurdu. Böylece sahura yaklaşan vakte kadar geçecek zamanı biraz daha faydalı veya zararsız geçirme gibi bir gelenek teşekkül etmiş ve bugüne kadar da gelmiştir. Ancak iyi niyetle başlayan bu âdetin bir süre sonra Ramazanın ulviyetine yakışmayacak derecede seviyesiz gösterilere döndüğü de olmuştur. Muhtemelen XIX. yüzyıl sonlarına doğru Tanzimat'ın getirdiği alafrangalaşmanın etkisiyle başlamış olan İstanbul'da Şehzadebaşı'ndaki Direklerarası eğlenceleri gibi. Ancak bunun da zannedildiği kadar genelleşmediği,

hepsi üç-dört yüz metre uzunluğunda ki bu caddenin bile çoğu Rum ve Ermeni sahne truplarına ait kanto ve benzeri gösterilerinin yer aldığı mekânların dışında daha seviyeli tiyatrolar, musiki fasılları, şiir sohbetleri yapılan mekânların daha yaygın olduğunu belirtmek gerekir. Unutulmamalıdır ki II. Meşrutiyet yıllarına kadar pek çok edebiyatçının hatıralarında yer alan dillere destan Hacı Reşid'in çayhanesi de, bir konservatuar gibi çalışan Darü't-talim-i Musiki de, Meşrutiyet'ten sonra

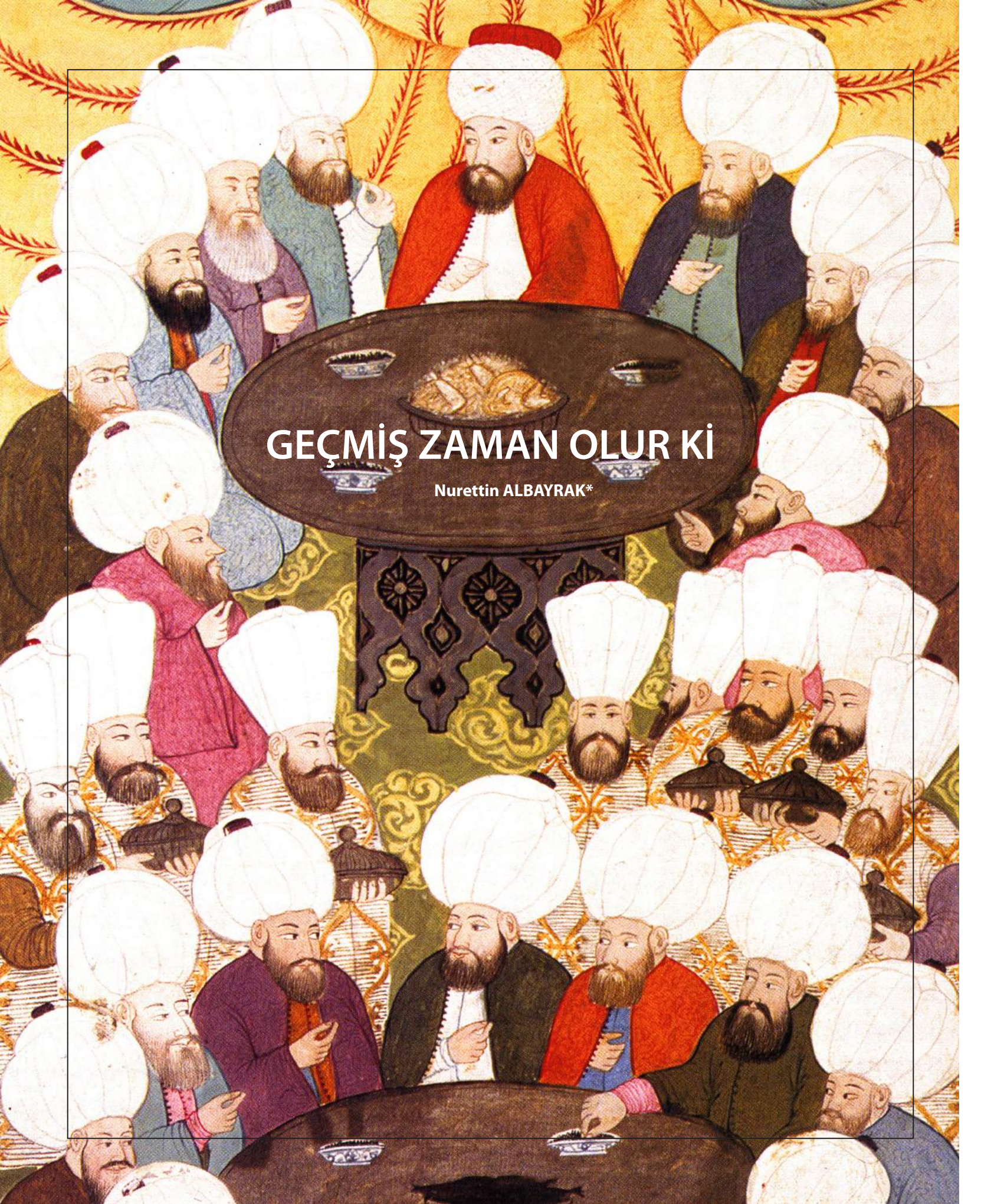
ilmî konferans, ders ve sohbetlerin yapıldığı İttihad ve Terakki'nin İlmiye Mahfili de hep bu Direklerarası semtinde bulunuyordu.

Benim çocukluğumda artık bu gibi Ramazan atmosferi pek kalmamıştı. Yalnız sonbahar ve kışa rastlayan Ramazanlarda, Balat'ta bir kahvehanede bütün Ramazan boyunca otantik karagöz oynatıldığını, yaza gelen Ramazanda ise evimize yakın boş bir arsada ip cambazlarının gösteri yaptıklarını hatırlıyorum.

Ben bir kış Ramazanında doğmuşum. Kendimi hatırladığım zamanlar artık Ramazan sonbahara, çocukluk ve gençlik yıllarımda ise yaza doğru geliyordu. Evdeki büyüklerin yaptıklarına uyarak ilk oruç tutmak istediğimde beni de önce yarım oruçla kandırmak istediler. Yani sahura kalkmak, sonra da öğünleri tam yemek ama aralarda bir şey yiyip içmemek, yahut yalnız öğleye kadar tutmak gibi. Adına tekne orucu denilen bu oruç doğrusu işin biraz da oyun tarafı gibiydi. Oyun oynamaya da engel olmuyordu. Yine o yaşlarda kendi isteğimle tuttuğum ilk tam oruçta ise öğleden sonradan itibaren anneme sık sık iftara ne kadar vakit kaldığını, iftardan sonraları da babama, bayrama kaç gün kaldığını sorduğumu iyi hatırlıyorum.

Şairlerimizin, romancılarımızın hatıralarında, gerek oruç dolayısıyla, gerekse bu saydığım örfler dolayısıyla olsun, epey zengin anekdotlar vardır. Yukarıda bahsettiğim Hacı Reşid'in çayhanesi üzerine de zengin hatıralar, notlar bulunmaktadır. Bu çayhane II. Meşrutiyet'e kadar otuz-otuz beş yıl saltanatını sürdürmüştü. Demek ki bütün bir II. Abdülhamid devrini yaşamış. Ramazanlarda buraya devam edenler arasında devrin kalburüstü birçok edebiyatçısının adı geçer: Muallim Naci, Şeyh Vasfi, Muallim Feyzi, Ahmed Rasim, Neyzen Tevfik, Adanalı Ziya, Hoca Hayret, Ali Ruhi gibi çoğu divan şiiri zevkini devam ettirenler. Bunların yanında Cenab Şahabeddin gibi yeniliğe eğilimli olanlar da varmış.

Bu hatıralarda Hacı Reşid'in kim olduğu hakkında pek bir bilgi yok. Yalnız Ahmed Rasim, renginin koyuluğundan dolayı Bağdatlı olmaya yakıştırmış. Fesinin yahut yalınkat sarığının kıvrımı arasında daima bir çiçek bulundurmaya meraklı, çayı ile olduğu kadar müşterilerinin şöhretli birer şair olmalarıyla da öğünmeyi seven gü-

GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ

Nurettin ALBAYRAK*

Ramazan Davulu

□ Başta İstanbul'da olmak üzere, Ramazan ayında halkı sahura kaldırmak için çalınan davula "Ramazan davulu" denilmiştir. Günümüzde de bu gelenek ve adlandırmaya yer yer devam etmekle beraber, eskiden Ramazan davulu ve davulcuları çok meşhurdur. Ramazanın daha ilk gecesinde çalınmaya başlanan Ramazan davulu, "güm güm" sesleriyle âdetâ halkın Ramazan neşe ve coşkusunu ifade ederdi. Yakın zamanlara kadar özellikle İstanbul'da her semtin meşhur Ramazan davulcuları vardı. Malik Aksel, İstanbul'un Ortası adlı eserinde 1921 yılında Şehzadebaşı'nın meşhur davulcusu Bekçi Ömer hakkında şunları söylemektedir: "Uzunca boylu, kaytan bıyıklı, yakışıklı bir adamdı. Fesinin üstündeki yemenisi, çapraz yelege, püsküllü koyu kırmızı kuşağı, gümüş saat kordonu, koyu lacivert poturu onu daha da gösterişli bir hâle sokardı.

Bu bekçi, bu kıyafetle, hele davulu ile buranın en tanınmış şahsiyeti sayılırdı. Ömer Ağa Ramazan davulunu çalarken âdetâ kendinden geçer, bazen poturlu dizi ile davulu havaya fırlatır, bazen havada başı üstünde bir sağa bir sola döndürerek çalar; sonra döne döne ayak oyunları yapar, tokmağı kâh kasnağa vurur kâh eliyle davul üzerine tempo tutar, türlü ayak oyununa geçerdi. (...) Ömer Ağa davulu çaldığı sırada sade kendisi değil, onu seyredenler de hafif hafif ona uyarlar, tempo tutarlar, hatta ona ayak uydururlardı.

Bazen seke seke yürür, bazen bir noktada durur, dakikalarca el kol hareketleri yaparak davulunu çalar, kadın-erkek yanından ayrılmaz; Ömer Ağa'nın tokmağıyla çomağını nasıl davul üzerinde bir sihirbaz gibi oynattığını seyrederdiler. Onun geçtiği yerlerde kafalar kalkar, evlerine gidenler ökselenmiş gibi kalakalırlardı. Hele kadınlar, kızlar kaç-göçü bir tarafa bırakır, ellerindeki fenerleri Ömer Ağa'nın yüzüne tutarak onu seyrederdiler, ona hayranlık gösterirler, burnunun dibine kadar sokulurlardı." Tabii bu esnada herkesin yüzü güler, gönülden dua edildiği dudaklardan anlaşılır, insanlar birbirinin Ramazanını kutlardı.

Bazen Ramazanın ilk gecesinde mahallenin bir-

kaç delikanlısı bir araya gelir, "bekçi baba"nın davulunu alır; ellerinde fenerleriyle mahalleyi dolaşarak birtakım mâniler söylerlerdi. Ramazan davulcuları genellikle mahalleyi ve mahalleliyi en iyi tanıyan mahalle bekçisinden olurdu. Ramazan davulcularının yanında fener tutan ve zaman zaman mâni söyleyen bir yardımcı da bulunurdu. Ramazan davulcuları Ramazanın on beşinde, sonunda ve bayram namazından sonra bahşiş toplamak için mahalleyi dolaşmaya başlardı. Bu dolaşma esnasında çeşitli mâniler söylenir, yârenlikler yapılırdı. Ramazan davulcularını şöhretli kılan hususlardan biri de davul çalmaları kadar, güzel mâni söylemeleriydi.

Ramazan davulu günümüzde de varlığını yer yer

Eski Ramazanların dikkate değer bir yönü de iftara gidilen saray ve konaklarda iftardan sonra misafirlere verilen ve "diş kirası" olarak adlandırılan hediyelerdi. Osmanlı Devleti'nde ileri gelen devlet adamlarının saray ve konaklarında her akşam iftar verilmesi yerleşmiş bir gelenektir. Bu iftarlarda isteyen herkes, özellikle fakirler de bulunurdu.

devam ettirmeye çalışmaktaysa da, zaman zaman karşı çıkılan ve varlığının devam etmesinden rahatsız olunan bir gelenek görünümündedir.

Ramazan Mânileri

Ramazan davulcuları bir kapı önüne geldiklerinde ilk olarak:

Besmeleyle çıktım yola
Selam verdim sağa sola
A benim şevketli efendim
Ramazan-ı şerifin mübarek ola

Bekçiniz kapıya geldi
Cümledenize selam verdi
Darılmayın iki gözüm
Bahşişin almaya geldi

veya
Urganım büküm büküm
Kolumda davul yüküm
Kapına geldim canım
Esselamü aleyküm

gibi mâniler söylerler, ardından da:

Geze geldim geze geldim

İnci mercan dize geldim

A benim şevketli beyim

Arzuladım size geldim

mânisinden sonra, meşhur Ramazan mânileri sıralanırdı.

Ramazan davulcularının söylediği mâniler içinde en yaygınları kibarca bahşış istemekle ilgili olanlardı.

Yeni Cami direk ister

Söylemeye yürek ister

Benim karnım toktur amma

Arkadaşım börek ister

veya

Davulumun ipi kaytan

Sırtımda kalmadı mintan

Ver efendim bahşışimi

Alayım sırtıma mintan

Eğer bahşış verilmesi gecikirse, bu sefer de:

Şekerim var ezilecek

Tülbentlerden süzülecek

Daha çok söylerim amma

Çok yerim var gezilecek

gibi mânilerle bahşışın verilmesi kibarca hatırlatılır, bahşış alındıktan sonra da:

Evinizin önüüzüm

Taneleri düzüm düzüm

Beyefendi iki gözüm

Bahşışine yoktur sözüm

veya

Pencereler açılıyor

Çil paralar saçılıyor

Bahşışın aldım bergüzar

A paşam eylemem inkâr

Veren eller dert görmesin

Hak bereket versin Yezdan

benzeri mâniler söylenerek gönül hoşlukları ev sahibine duyurulur ve diğer evler gezilirdi.

Diş Kirası

Eski Ramazanların dikkate değer bir yönü de iftara gidilen saray ve konaklarda iftardan sonra misafirlere "diş kirası" adıyla verilen hediyelerdi. Osmanlı Devleti'nde ileri gelen devlet adamlarının saray ve konaklarında her akşam iftar verilmesi yerleşmiş bir gelenektir. Bu iftarlarda isteyen herkes, özellikle fakirler de bulunurdu. Diş kirası geleneğinin vezirlerin zenginlik ve cömertliklerinin derecesini çevrelerindekiilere ve halka gösterme amacından kaynaklandığı sanılmaktadır.

Başlangıçta hiçbir resmî yönü olmayan ve Fatih Sultan Mehmed'in veziriazamı Mahmud Paşa'nın tertip ettiği ziyafetlerde ilk olarak daha farklı bir biçimde görüldüğü sanılan diş kirası geleneği, daha sonraları, resmî bir nitelik kazanmıştır. Bunun sonucu çe-

Ömer Ağa Ramazan davulunu çalarken âdeti kendinden geçer, bazen poturlu dizi ile davulu havaya fırlatır, bazen havada başı üstünde bir sağa bir sola döndürerek çalar; sonra döne döne ayak oyunları yapar, tokmağı kâh kasnağa vurur kâh eliyle davul üzerine tempo tutar, türlü ayak oyununa geçerdi.

şitli rütbeden memurlar, âmirlerinin verdiği iftarlara gitmeyi bir görev saymaya başladılar. Hediye verme geleneği özellikle sultan saraylarında geniş ölçüde uygulanıyordu. Bu iftarlara gidenler, iftardan hemen sonra harem ağaları vasıtasıyla sultana saygılarını bildirir, karşılığında da derecelerine göre kendilerine para ve hediye verilirdi. Harem ağası hediyeleri sunarken bunları öpüp başına koyduktan sonra teslim eder, davetliler de aynı şekilde hediyeleri kabul ederlerdi.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile Saray'ın eski durumunu kaybetmesi ve dış kirası geleneğini uygulayacak konak sahiplerinin kalmaması sonucu, gelenek resmî olma özelliğini yitirmiş, ancak zaman içinde halk arasında da yaygınlık kazanarak bir süre daha varlığını devam ettirmiştir. Genel olarak para tercih edilmekle beraber, zaman zaman para yerine çeşitli hediyeler, el örgüsü işler de halk tarafından dış kirası olarak davetlilere verilmiştir. Bu geleneği, az da olsa, günümüzde de devam etmektedir.

Ramazan Edebiyatı

Türk toplum hayatında Ramazan'ın oldukça önemli bir yeri vardır. Bunun sonucu başta edebî eserler olmak üzere, Ramazan pek çok sanat eserine konu olmuştur. Özellikle Klasik Türk (divan) edebiyatında "Ramazaniye" adı altında Ramazan ayını konu edinen manzumeler önemli bir yekûn tutar. Ramazan ayı vesilesiyle başta padişahlar olmak üzere, yüksek rütbeli kişilere sunulan bu manzumeler genellikle 10-20 beyit uzunluğunda ve kaside şeklindedir. Ancak gazel, murabba, mesnevi, ilahi, tarih, tuyuğ, rûbai ve müfred gibi farklı nazım şekilleriyle yazılmış Ramazaniyelere de rastlanmaktadır.

XVII. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan Ramazaniyeler, XVIII. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Ramazaniyelerde, Ramazan ayının tövbe, rahmet ve bereket ayı olduğu etkili bir şekilde dile getirilmiş; Ramazan'ın kültürel ve folklorik yönlerine de yer verilmiştir. On üç Ramazaniyesi ile Enderunlu Fazıl bu türde en çok manzume yazan şairdir. Sabit, Nazîm, Edirneli Kâmi, Nedim, Koca Ragıp

**Besmeleyle çıktım yola
Selam verdim sağa sola
A benim şevketli efendim
Ramazan-ı şerifin mübarek ola**

Paşa, Şeyh Galip, Enderunlu Vasıf, Süm-bülzade Vehbi Ramazaniye yazan diğer önemli şairlerdir.

Ramazaniyelerde Kadir Gecesi üzerinde de önemle durulmuş, çeşitli vesilelerle Kadir Gecesi'nin önemi vurgulanmıştır. "Bil kadrini zira ki bu şehrin Şeb-i Kadri / Bîşek sebeb-i mağfîret-i

âlemiyândır" beytiyle Enderunlu Vasıf, Kadir Gecesi'nin önemine işaret eder. Ramazaniyelerin sonunda şairler bayramın hasretle beklendiğini çeşitli nüktelerle ifade etmişlerdir. "Şevkimiz şimdi ana düştü ki inşâallah / Ola sıhatle selâmetle meh-i rûze tamam // Kıla erbab-ı dili âb-i hayâta sîrâb / Erişir Hızr gibi âh mübarek bayram" beytiyle Nedim, bayramın hasretle beklendiğini vurgulamıştır.

Türk Edebiyatında Ramazanı konu edinen bağımsız eserlere rastlanmamakla beraber, Ramazan hazırlıkları, Ramazan'ın gelişi, Ramazana özgü gezintiler, eğlenceler ve gelenekler, iftar ve sahur çeşitli yazılara konu olmuş; birçok hikâye, roman, hatıra, yerli ve yabancı seyahatlerin eserleri içinde yer almıştır.

K A Y N A K L A R

*Edebiyatçı

Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.I, s. 445; Malik Aksel, *İstanbul'un Ortası*, Ankara 1977, s. 155-156; a. mlf., "Ramazan Davulu ve Davul Yakısı", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. XIV, sy. 285 (Nisan 1973), s. 6608-6610; Filiz Kılıç-Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri: Güldeste*, Ankara 1995; *Ramazan Kitabı* (haz. Özlem Olgun), İstanbul 2000; Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, s. 446-447; Vildan Serdaroğlu, *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı*, İstanbul 2006, s. 243-250; Mehmet Emin Ertan, *Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine İncelemeler* (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, 1995); Yılmaz Elmas, "Karahüseynî Köyünde Ramazan davulu ve Manileri", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. V, sy. 105 (Nisan 1958), s. 1674; M. Şakir Ülkütaşır, "Ramazan Davulcuları ve Davulcu Mânileri", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. XII, sy. 245 (Aralık 1969), s.5471-5472; Mustafa Uzun, "Edebiyatımızda Ramazan ve Ramazaniyeler", *Nesil*, sy.11, İstanbul 1979, s. 18-26; a. mlf., "Ramazâniyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXIV, s. 439-440; Abdülkadir Karahan, "Ramazan Edebiyatı ve Ramazaniyeler", *Diyanet Dergisi*, XXVI/2, Ankara 1990, s. 95-99; Âmil Çelebioğlu, "Edebiyatımızda Ramazan", *Türk Yurdu*, X/32 (1990), s. 47-49; Halit Dursunuoğlu, "Klasik Türk Edebiyatında Ramazan Konulu Şiirler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 22, Erzurum 2003, s. 9-30; Mustafa Kutlu, "Ramazan", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII, s. 275-277; "Dış Kirası", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. IX, s. 375.

MURAT ÇELİK İLE SÖYLEŞİ

Emine ARSLAN Fotoğraf: Halit Ömer CAMCI

Ben de haddimi ve yerimi, yeteneklerimi bilerek Allah'ın izniyle Rasûlullâh'ın, "Sadece amacım tebliğ etmek ve elimden geldiğince sizleri doğru yola çekmek" dediği gibi elimden geldiğince müzik sanatını bu anlamda kullanıyorum. Ve adını hiçbir şekilde "dinî" falan koymaya da gerek duymuyorum. Zaten hayatta dinî olmayan hiçbir şey yoktur.

□ Sizi “Düş Sokağı Sakinleri” ile tanıdık. Bir zaman sonra manevi bir dönüşüm yaşadınız ama nedeni ni, niçinini öğrenemedik.

Bu yine bende kalsın. İnsanların bu tür şeylerin üzerine odaklanmasını istemiyorum. Yani ben yaptığım işin görülmesini istiyorum. Kadehin değil, içindekinin görülmesinin taraftarıyım. Söyleyebileceğim şey Allah’a sonsuz kere hamdolsun.

Son çıkan albümünüz “Aşkın Elif Hali”. Bu aynı zamanda şiir kitabınızdan bazı bölümler içeriyor. Şiir ve beste birlikte mi oluştu?

İki yıl önce bir şiir kitabı hazırlamıştım. Bir âyetten yola çıkarak İsmail (a.s.)’in İbrahim (a.s.)’e teslim olmasını, dolayısıyla Allah’a teslim olmasını, onların ağızından daha ziyade bıçağın ağızından yazmıştım. Çok da hoşuma gitmişti. Uzun bir şiirdi. Bitti. Bir gün sonra yayınevine götürecektim. Bilgisayara format atılması gerekti. Bir şeyler oldu ve şiir kayboldu. Daha sonra konser için Güney’e gittim. Orada da Allah ilham etti. Aklımda kalan bazı cümlelerden yola çıkarak rotası da tamamen başka bir fikirde, Yunus (a.s.)’un çok anlamlı ve çok insanî duruşundan yola çıkarak “Aşkın Elif Hali” adlı şiir kitabını yazdım. Sahnede sürekli doğaçlama hareket ederim ve şiir kitabından da bazı bölümler kendiliğinden ağızdan dökülmeye başladı müziğin içinde. Oradan da birkaç bölüm albümün içine böylece girmiş oldu.

Bir söyleşinizde, “Benim müziğim insanların te-fekkür etmesine eşlik etsin, yardımcı olsun” diyorsunuz. Dinlediğim zaman da onu hissettiğimi fark ettim. Amacınıza ulaştımsınız.

Elhamdülillah. Ona ulaşabildiysek ne mutlu. Allah yarattığı her varlığın içine gayretini koymuştur. Çalışma bizden başarı Allah’tan. Niyet hayır inşallah, akıbet de hayır olur. Kendime örnek aldığım bazı anahtar âyetler var. Mese-la Mücadele Sûresi’nde Allah; “Benim yoluma güzel sözle ve hikmetle çağır” diyor. “Hikmetin” ne olduğunu iyi araştırmak lazım. Çağı iyi tanımak, özelliklerini iyi kullanmak gerek. Futbol ise futbol. Müzik ise müzik. Moda ise moda. Sinema ise sinema. Çünkü öyle bir dönemde yaşıyoruz ki ufacak çocuk bir tuşa basıyor bütün her şey gözünün önüne geliyor. Öyleyse bu çocuğa Allah’ın dinini ve Peygamberi nasıl anlattırım. Bunu düşünmek gerek. Ben çocuğuma hâlâ çizgi film bulmakta zorlanıyorum. Allah Rasûlü’nün hayatını anlatan çizgi filmde pek çok savaş var. Nasıl anlayacak? Sanki büyük-

ler için yapmışlar. Çocuğu çekecek cezbedecek bir şey yok. Ve hareketler de öyle donuk ki. Esas mevzu burada başlıyor işte. Allah’ın hesap sorması burada başlıyor. Öbür tarafta çocuk bir animasyon izliyor, hemen kapıyor onu. “Adamlar yapmış” demek kolay. “Bu kötü” demek de kolay. Kötüyse Allah Rasûlü kötü olanın yerine Allah’ın izniyle iyi bir şey getirmiş. O zaman biz de getirelim. Ben de haddimi ve yerimi, yeteneklerimi bilerek Allah’ın izniyle Rasûlullâh’ın, “Sadece amacım tebliğ etmek ve elimden geldiğince sizleri doğru yola çekmek” dediği gibi elimden geldiğince müzik sanatını bu anlamda kullanıyorum. Ve adını hiçbir şekilde “din” falan koymaya da gerek duymuyorum. Zaten hayatta dinî olmayan hiçbir şey yoktur.

Bu fikirler sanırım sizin müzikle olan bağınızı koparmadan kırılma yaşamadan müziğe devam etmenizi sağladı.

Aslında benim de öyle bir dönemim oldu. Hani Allah Rasûlü der ya “dinde herkesin bir coşkulu dönemi vardır. O coşku dolu dönemi atlattıktan sonra bir gevşeme dönemi başlar. Burada gevşeyen helak olur gider. Benim sünnetime uyansa kurtulur der”. Böyle enteresandır. Dolayısıyla benim de iki aylık bir coşkulu dönemim oldu. Neticede Allah’a ya-

Ramazan bir rahmet ayıdır. Ama kimin için? Düşünüp rahmetinden istifade eden için. Kur’an da hidayet rehberidir ama kime? İbret almak isteyen.

kın olmak istediğim bir zaman dilimiydi bu. Bakıyorsunuz karşınıza bazı hadisler çıkıyor. Müzik haram, o haram bu haram. Fakat Allah’ını, kitabını, Peygamberini gerçekten iyi tanıdığınız zaman bunların hepsini anlıyorsunuz. Bir müzikle insanı ağlatabilirsiniz de güzel duygularını ortaya çıkabilirsiniz de. Allah yarattığı her şeyi insanın hizmetine vermiştir.

Ramazanla birlikte başlayan programlar malumunuz. Lakin bu süreç içinde yapılan şeyler ne kadar bu mevsime uyuyor, Ramazan havasını yansıtıyor üzerinde

durmak gerek. Sizce Ramazanda icra edilecek müziklerde ne tür prensipler gözetilmeli?

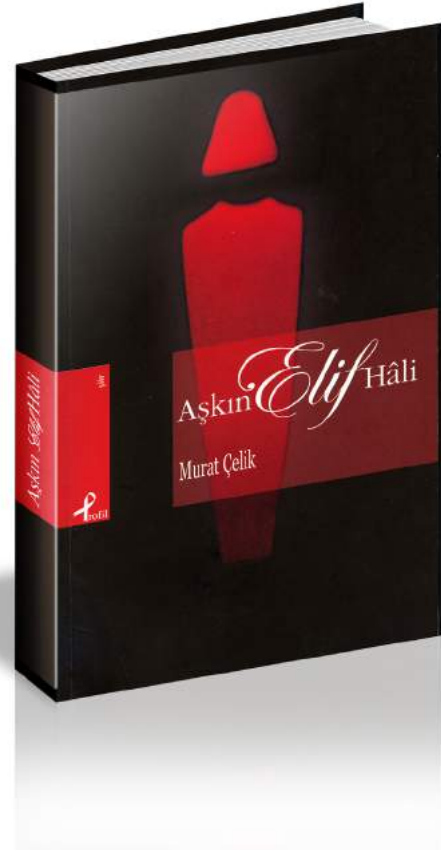
Bir kere nasıl bir müziğin bu programlarda yer almasından ziyade Ramazan bir mümin için ne ifade eder, bu düşünülmeli. Tabii ki insanlar müzik dinleyecekler. Ama Ramazanın bir fırsat ayı olduğunu da unutmamalıyız. Bir temizlenme ayı olduğunu, bir şarj ayı olduğunu anlamamız lazım. Yani o ay mümkün olduğunca ister yatay ibadet, ister dikey ibadet, bunun üzerine şiddetle gitmenin şuuru anlatılmalı. Ramazan ayı bir anlamda "halvet" ayıdır. Öncelikle bunun anlatılması lazım. Sonra müzik yapılacaksa yapılır. Bugün içerikten kayıyorsunuz. Yani oraya çok iyi bir müzik de koysanız anlamdan kayıyorsunuz. Ramazan geldiğinde eğlence başka bir boyuta bürünüyor. Hiç kimse hiç kimsenin eğlenmesine katıyetle karışamaz. Elbette. Allah Rasûlü'nün dediği gibi, mübah olduğu sürece herkes istediği gibi eğlensin. Ama Allah'ın buyurduğu muhteşem bir şey var, hayatımızın her alanında geçerli olan "sırât-ı müstakîm". Bu her işte böyle. Kişiyi sevmeye de sırât-ı müstakîm üzere olmak, dengeli olmak, ibadetinde dengeli olmak, işinde dengeli olmak. Prog-

Çocuğumuza bir şey yapmaya gerek yok. Yeter ki anne-baba sapasağlam ayakta olsun, çocuk görsün. Başka bir şeye gerek yok. Anne babanın kitap okuduklarını görsün, televizyonda öyle abuk subuk şeyleri seyretmediklerini görsün.

ram yapımında da çıkardığınız kişide de dengeli olmak. İçinde Allah, Muhammed lafzı geçen çok güzel muhteşem eserler var. Ben yüzlerce program seyrettim. Programlarda ilâhiler söyleniyor ancak bu şahısların çoğunda samimiyet gördüğümü söyleyemem.

Biz kendimizden sorumlu olduğumuz kadar ailemizden ve çevremizden de sorumluyuz. Ancak ilk olarak kendimiz ve ailemizin geldiğini söyleyebiliriz. Siz çocuğunuza belli bir yaşa geldiği zaman oruç tutması için ne yapmayı düşünürsünüz?

Benim kızım var 5 yaşında. Ben bugüne kadar kızı-

mı alıp da şöyle yap böyle yap demedim. Allah'a hamdolsun annesinin elinde, benim elimde kitap eksik olmaz. O da kitap alır okur. Namaz kıldığımızı görür o da gelir kılar. Oynar, ben namaz kılariken başıma çıkar. Alır baş örtüsünü takar. Allah Rasûlü'nü hayatını anlatan bir çizgi film buldum, binbir takla attım onu sevdirmek için Hiçbir çekiciliği yok. Onu izliyor. O filmde Uhud'da "Peygamber yaşıyor" ifadesi onun artık bir sloganı oldu. Muhammed (a.s.) yaşıyor, Muhammed (a.s.) yaşıyor mevzu bu. Ben çocukluğumun Ramazanını hatırlarım, insanlar namaz kıarlardı ben hiçbir şey anlamazdım. Allah onu unutturmuyor. O yüzden çocuğun 0-3 yaşı çok önemli. Benim çocukluğumun Ramazanlarında hatırladığım şey annemin patatesli böreğidir. Sırf onu yemek için sahurlara kalkardım, oruç tutmazdım. Ama Allah öyle bir Allah ki yıllar sonra ortaya çıkacak olan şeyleri bilinç altına yerleştiriyor. Dolayısıyla çocuğumuza bir şey yapmaya gerek yok. Yeter ki anne-baba sağlam ayakta olsun, çocuk görsün. Başka bir şeye gerek yok. Anne babanın kitap okuduklarını, televizyonda öyle abuk subuk şeyleri seyretmediklerini görsün. Allaha şükür bizim evde televiz-

yon pek açılmaz. Kızım da televizyona bir düşkünlük yok. O da bizim ailemiz için bir nimet.

Hiz. Yusuf kıssası ile ilgili yazılarınız ve albümde besteniz var. Hiz. Yusuf'a olan bu özel ilginiz nereden kaynaklanıyor?

Bu "Aşkın Elif Hali"nde ilk yirmi dakikalık parçadır. Hiz. Yusuf'a atfen yapılmış bir şey. Albümü çıkaracak bir şirket bulamayınca internet sitemde yayınlaması tercih etmiştim. Bölümlerin isimleri var mı bilmiyorum internette. Rüya, uyanış, yolculuk, arayış, çile ve aşk. Sebebin ben de tam çözemedim. Hiz. Yusuf (a.s.)'u ve İsa (a.s.)'yı çok seviyorum. Ama bu -la nufariku beyne ehadin min rusulih- den farklı bir şey. Bunu şöyle düşünelim en çarpıcı âyet sorulduğunda Fatıha demeyiz, çünkü o çok farklı bir şeydir, kategori dışındadır. Peygamber Efendimiz de öyle. O başka bir şey. Kaldı ki benim görüşüme göre insan, Kur'an'da anlatılan bütün peygamberlerin içinde dönem dönem yaşıyor. Sevmeye olarak değil bizzat olay olarak. Yaşadıklarını birebir yaşıyor. Far- kında olsun olmasın. Allah hepsini birebir yaşıyor. Tabii bunu Allah'a sığınarak söylüyorum.

Ramazani bekler misiniz, özler misiniz? Ah bir Ramazan gelse der misiniz?

Ramazani özlerim tabii ki. Özlememin iki sebebi var: Bir tanesi şu, bazı şeyleri anlamlandıramazsınız, hissedersiniz. Ramazan size hissettiriyor. Ben buna şahit oldum. Adam alkolik onu özlüyor ve Ramazanda içmiyor. Bu enterasan bir şey. Akıl kârı bir şey değil bu. Bunu izah etmek mümkün değil. Buna "nur" deyin, ne dersiniz deyin. Kelimeler yetersizdir. Onun kendine ait bir sinerjisi var. Özlüyorsunuz. Özlettiriyor, onu bekliyorsunuz. Su içmek gibi bir şey. Arzuluyorsunuz. O sıcak ilişkiyi, birlikte yemek yemeyi. Ramazan beşeri, insan yapan, insanlığa çıkaran, onu büyüten

Benim görüşüme göre insan, Kur'an'da anlatılan bütün peygamberleri, içinde dönem dönem yaşıyor. Sevmeye olarak değil bizzat olay olarak.

şey. İkincisi, Allah'ın emri olduğu için seviyorum. Bu "yenilenme ayı" bir yenilenme söz konusu. Ben doğmuşum, olmuşum, bitmişim, gitmişim. Burada bir yenilenme söz konusu. Bunun bazı şartları var. Allah o şartları koymuş ortaya. Zikir- dir, namazdır, hatta bir insana gülümsemektir. Gülümsedi- ğin zaman senin hücrelerin ne oluyor. Hatırlıyor musunuz Japon bilim adamlarının su üzerinde yaptığı çalışmayı? Çok enterasandır. Kötü şiddetli bir şey söylendiğinde kristalle- rin ne hale geldiğini bir düşünün. Ama güzel bir şey söyle- nince? Yani herhangi bir şeye başlarken O'nun adını ver- menin nasıl bir moleküler değişikliğe sebep olduğunu bir düşünün. Ramazan bir rahmet ayıdır. Ama kim için? Dü- şünüp rahmetinden istifade eden için. Kur'an da hidayet rehberidir ama kime? İbret almak isteyen.

Not: Aşkın Elif Hali albümüne [www.http://www.muratce-lik.com.tr/adresinden/ulaşabiliriz](http://www.muratce-lik.com.tr/adresinden/ulaşabiliriz). ■

Fotoğraf: Halit Ömer Camcı

RAMAZANLA BÜYÜMEK

Alpaslan DURMUŞ*

□ Hayata gelmek bir uykuya doğmaktır, yaşmak yavaş yavaş bir ayma, ayılma ve ölüm bütün uykulardan uyanılacak yeni bir doğum.

Hayat yoluna çıkan insan ilk adımından itibaren hayatın birçok tezahürüyle karşılaşır, yaşadığı her bir olay ve bütün hesapları dışında gündemine gelen zuhûrat insanı günden güne zenginleştirir, tecrübe haznesini genişletir, bilgi ve birikimini artırır. İnsan yaşadığı her bir günle bir diğer güne göre hayat karşısında daha bir ayar, bakışı gittikçe durulup derinleşen, gördükleri netlik kazanan, kendine has bir görüş açısı geliştirir.

Çocukluk insanın ayılma/uyanma sürecinde uğradığı duraklardan, gölgesinden yararlandığı ağaçlıklardan biridir. Bu sebeple de “çocuk ve Ramazan” denildiğinde aslında herkesin kendi hayat yolunu katederken uğradığı çocukluk denen o duldadan akılda kalan ve hatıra gelenlerden süzülenlerin sunulduğu bir söz buketiyle karşı karşıyayızdır. Bu bukette sıklıkla yer alan “Ah nerede o eski Ramazanlar!” yollu özlem ifadelerinin ardında kimbilir kimin kendi çocukluğuna dair hangi anıları, ne tür hatırlayışları ve tahassüsleri, çocukluk yıllarında hayalini kurduğu ve hâlen gerçekleşmemiş ne gibi ümitleri gizlidir acaba? Çocuk

ve Ramazan ilişkisine dair söylenenlerin ve söyleneceklerin bu anı, hatırlayış, tahassüs ve ümitlerle ilişkisi tespit edilse, muhtemelen çocuk ve Ramazan ilişkisine dair daha genel soyutlamalara, genel geçer belirlemelere ulaşılabilecektir. Sözün özü, Ramazan ve

Çocukluk insanın ayılma/uyanma sürecinde uğradığı duraklardan, gölgesinden yararlandığı ağaçlıklardan biridir. Bu sebeple de “çocuk ve Ramazan” denildiğinde aslında herkesin kendi hayat yolunu katederken uğradığı çocukluk denen o duldadan akılda kalan ve hatıra gelenlerden süzülenlerin sunulduğu bir söz buketiyle karşı karşıyayızdır.

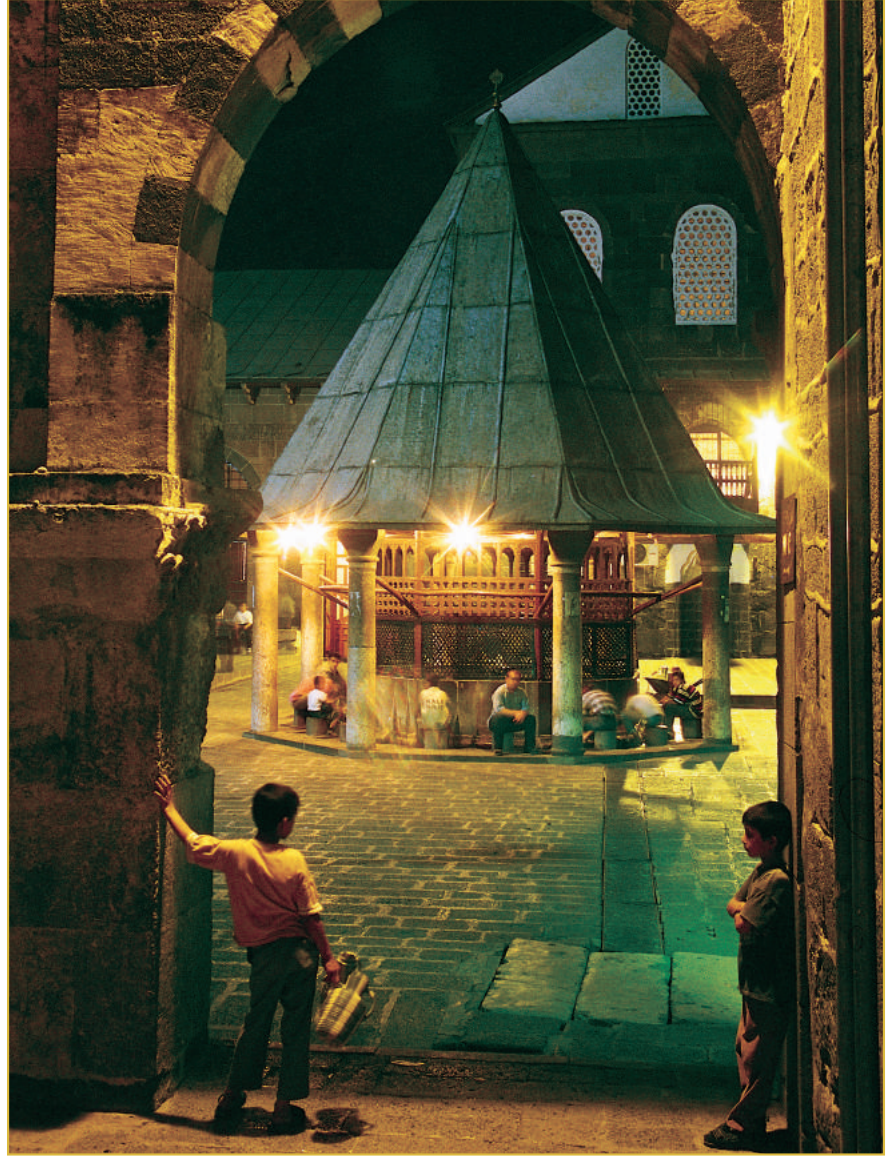
çocuk üzerine söylenecek sözler kişisel aydınlanmalara, düne dair bakışlardan ayıklamalara dayanmak durumundadır; herkesin “çocuk” ve “Ramazan”ı, biraz da “kendi çocukluğu” ve “kendi Ramazanı”dır yani... Dünden yaşanan ve yaşanan güne dek biriktirilen... Biz de ufak ufak biriktirmiş olduğumuz kendi heybemizdeki Ramazan ve çocuğu paylaşalım o halde.

On bir ayın sultanının karşılanması, Recep ayıyla başlayan ve Şabanla devam eden, üçüncü ay şerefine iki ay boyunca süren apayrı törenler bütünüdür. Tutulan oruçlar, yaşanan geceler, kilerlere depo edilen iftarlık ve sahurluk yiyecekler, camilerde çeşit çeşit mahyalar hep Ramazan şerefine, Ramazan için-

dir. Çünkü o ayın kulun ayı olduğunu, âlemlerin Rabbinin kulları için ayırdığı bir zaman dilimi olduğunu, dolayısıyla kıymetini bilir bütün Müslüman kullar. Tabii çocuk da bunu sezer. Ve sezmeye devam eder, yaşananlardan bir takım değişiklikler olduğunu. Anlam veremese de farkın ayırdındadır ve biriktirir sezgilerini.

Kilerlerde depolanmış hoşafliklardan kavurmalara, peynirinden zeytin ve hurmasına, fındık, fıstık, leblebi, üzümünden konservesine kadar çeşit çeşit yiyecek içeceğine türlü türlü hazırlıklar sofralarda yerini alır. Sofralar misafirlerle şenlenir, konukluklara gidilir. Bu gidiş gelişlerde özellikle iftar ya da sahur için hazırlanan ve konukları uğurlama esnasında ellerine tutuşturuluveren hediye çıkınları veya garip-guraba için bir kesecik içindeki (adını belki de daha sonraları duyacağı) diş kiraları ile karşılıklı sevgi, samimiyet, güler yüz ve sıcaklığın her zamankinden farklı olduğunu sezer çocuk ve bunları da biriktirir.

Çocuk görür ve yaşar; zamanın ters yüz olduğunu, öğünlerin değiştiğini, öğünlerin adlarının bile farklılaştığını, hatta yemeğe başlamanın yeni bir nizama girdiğini... Namazların bir başka kılınır olduğuna, sıradan zamanlarda pek görmediği camiye ailecek gidip gelmelere, yatma-kalkma düzeninin değişimine tanık olur. Kur'an okuma alışkanlıklarından insanların birbirleriyle paylaştıkları sorulara, çalışma ve dinlenmelerden eve giriş çıkışlara kadar bir takım farklı alışkanlıkların oluştuğunu gözler. Bunları da atar heybesine. Her yıl bir süre bu değişikliklerin tekrarı yaşana yaşana sezgiler mahiyet değiştirip görgüye, görgü bilgiye dönüşür ve bir yerlerinden bu bilginin ortağı

olma gayreti oluşmaya başlar çocukta.

"Beyazını yersen haramdır, siyahını yersen helaldir." gibi bilmecelelere cevap verirken bilmenin övücünü yaşar. "Recep, Şaban, Ramazan... Hoppala geldi bayram." gibi tekerlemelerle orucun zorluklarının farkında olmadığını gösterir. "Davulumun ipi kaytan / Sırtımda kalmadı mintan / Verin davulcunun bahşişini / Gidiyor şehir-i Ramazan" gibi manilerle bahşiş toplayan davulcuya sesteş olur. Ama gelin görün ki "E, söyle bakayım..." diye başlayan bir konuşma onu karışık duygulara iter. "E, söyle bakayım..." ifadesini soru takip eder: "Ayın başından ve sonundan ara vermeksizin birer gün oruç tutmak adağım olsun diyen kimse ne

yapmalıdır?" Soruyu dinler, "adak" kelimesini bilmediğini çaktırmamak için elinden geleni yapar. Karşısındaki "Daha alacağın çok mesafe var küçüğüm." der gibi gevrek gevrek güler ve kimbilir hangi vaazdan dinlediği ya da hangi kitabın hangi köşesinden okuduğu cevabı yapıştırır: "Onbeşinci ve onaltıncı günleri oruç tutmalıdır." Bizim çocuk zekâsına meydan okunmuş olmasını unutmak ister gibi sağı solu, tanıdığını tanımadığını soru yağmuruna tutar, öğrenir de öğrenir.

Yetmez, yetinmez bilgi ortaklığına soyunmakla... Sahura kadar yapılan oyunlara, eğlencelere katılmanın yollarını arar bir yandan, muhatap alınmak

için çabalamaya devam eder öte yandan. Bu sebeple de kendi güncelini de Ramazanla oluşturmaya çalışır. Maniler öğrenir, fıkraları bellemeye çalışır, eskiden (kendi büyüklerinin geçmişlerinde) neler yapıldığını sorup soruşturur, akranlarıyla paylaştığı internet gibi sanal ortamlarda ve sınıf gibi gerçek ortamlarda heybesine kattıklarını kimi zaman bazı büyüklerinin sululuk olarak değerlendireceğine aldırmandan yeni kisvelere büründürüp dolaşıma sokar.

Gün gelir bilmek de kesmez, duymak, gözlemek ve öğrenmek de... Ufak ufak katılmaya çalışır Ramazan boyunca yaşanan büyük ortak değişime. Bedeninin sınırları dar geldiğinde büyükleri yetişir imdadına. Adına kimi zaman dikişli oruç kimi zaman yarım oruç diyerek onu zaten aralarına almaya teşne olduklarını gösterir büyükler. O kadar ki tekne orucu, kuş orucu, iskele orucu, paşa orucu gibi daha birçok isim takarlar; belki de sırf onu ikna etmek için.

Ve gün gelir Ramazan artık bütün haşmetiyle onu da sarıp sarmalar ve çocuğu çocukluktan

kurtarır, hep isteyip durduğu yetişkinler dünyasına çekiverir. Artık dünün çocuğu, kendi çevresindeki çocuklara "Bizim zamanımızda..." diye başlayacak muhabbetler için hazırdır. Hayata gelmiş, uykuyu yaşamış, yavaş yavaş uyanmış, gerinmiş, neşvünema bulmuş, alı al moru mor bir gül olup dünya tarlasını şenlendirmiştir. Bundan sonrası ebedî uyanıklığa kadar, herdem taze bir gül tadında her yıl yaşanacak büyük şenliğin ortasıdır artık onun için de...■

*Birdirbir Çocuk Dergisi Yayın Yönetmeni

ÇOCUKLARA RAMAZANI SORDUK

RAMAZAN. AKŞAM EZANININ BEKLENTİSİ VE NAMAZI KILIP SOF-
RAYA OTURMAMIZ. RAMAZAN GÜNLERİ BİR BAŞKA OLUR BENİM
İÇİN. HANI BİRŞEY OLACAKTIR, SABIRSIZLIKLA BEKLERSİNİZ. İŞTE
ÖYLE BİR DUYGU. RAMAZAN AYINDA EVLER BİR BAŞKA ŞENLENİR.
ORUÇ TUTMAK AYNI ZAMANDA SİZE KARDEŞ AİLELERİMİZİN YA-
ŞADIĞI ZOR DURUMU ANLATIR. O YÜZDEN YÜCE RABBİMİZİN BİZE
VERDİĞİ NİMETLERİN KIYMETİNİ BİLELİM, ŞÜKREDELİM VE KARDEŞ
AİLELERİMİZE DE YARDIM EDELİM.

Yusuf Kenan ÖZDOĞAN, yaş 10

1.Cengiz ÖZDEMİR, yaş: 13

"Ramazan ayında küsenler barış zenginler fakirler sevinir, zenginler fakirlere verirlerse fakirler sevinir."

2.Salim ÇAĞLAYAN, yaş: 12

"Ramazan ayı mübarek bir aydır ve huzurla doludur. Bu ayda biz sabrı ve paylaşmayı öğreniriz."

3.Ömer FARUK, yaş: 11

"İnsanlar Allah'ın sevdiği işleri yaparlar. Ramazan Allah'ın ayıdır. Kur'an bu ayda indirilmiştir."

4.Sinan BAYLAN, yaş: 11

"Herkes Ramazan ayında annesi, babası, ablası, kardeşi-ni görmeye gider. Herkesin babaannesi, babasına ve kardeşlerine dua ederler."

5.Harun TAŞÇI, yaş:13

"Bu ayda edilen dualarda önemlidir. Bu ayda dargınlar barışır. Kadir gecesi Müslümanların en önemli günüdür. Oruç bir ay sürer. Bu ayda insanların bayramı vardır. İnsanlar akrabalarıyla kaynaşır."

6.Vedat TAŞ, sayı: 11

"Annemle babam saat 3'te kalkarlar. Yemek yerler. Bende oruç tutmaya çalışırım. Ama bir tane günde bile oruç tutamadım. Tuttum ama hep bozuldu. Saat 7'ye yaklaşıyor. Yemekler hazır hurmalar koyulmuş, sofraya oturulmuş, herkes ezan sesini bekliyor. Ben oruç tutmamıştım. Ama yine de yemek yedim."

7.Furkan YAZICIOĞLU, yaş: 11

"Ramazan ayında bazı yaşlı dedelerimiz ve nenelerimiz oruç tutamaz, olsun, ama günah değildir."

8.Süleyman ENSAR, yaş: 13

"Ramazanın bitiminde herkesi tatlı bir telaş alır. Çünkü Ramazan bayramı gelmiştir. bu bayramda herkes birbirini ziyaret eder. Ramazan çok güzel bir aydır."

9.Yasin SEÇİM, yaş: 15

"Ramazan ayında fakirlere fitır sadakası verilir herkes çocuklar şeker alır ve mezara gidip Kur'an okunur."

10.Kübra KAYNAR, yaş: 10

"Oruç tuttuğumuz zaman ne yemek yeriz ne su içeriz. Eğer bunlar yapılırsa oruç bozulur. Fakat oruç tuttuğunu unu-

tup yemek yerse oruç bozulmaz. Genellikle oruca heveslenip tutan çocuklar için geçerlidir."

11.Havva TÖLÜ, yaş: 13

"Sahurda yemeğimizi yeriz ve yedikten sonra da ağzımızı bir iki defa çalkalarız. Çünkü ağzımızda bir ekmek kırıntısı veya yediğimiz yemek dişlerimizin arasında kalırsa, çalkalamadan yatarsak sabah ise orucumuzu tuttuğumuzdan ekmek kırıntılarından orucumuz kabul olmaz."

12.Yasemin ŞAHİN, yaş: 15

"Ramazan güzellikleriyle gelir. Bu ayda Kur'an okunur, ibadet edilir. Bu ayda insanlar paylaşmayı öğrenir. Peygamberimizin bir sözü vardır: "Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir". Biz de Peygamberimizi örnek almalıyız. Güzel davranışlar sergilemeliyiz."

13.Büşranur AKBULUT, yaş: 11

"Ramazan davulcuları davul çalarlar, iftarda hep beraber yemek yeriz. Ramazan ayında çocuklar şeker toplarlar, misafirliğe giderler. Hatta akrabalarımıza gideriz."

14.Mehmed MADİK, yaş: 11

"Ramazan ayı Allah'ın duaları kabul ettiği aydır. Ramazan ayı çok güzel aydır. Ramazan ayında evimiz bereketlenir. Evimizde bolluk olur."

15.Müslüm TÖLÜ, yaş: 11

"Ramazan Bayramında sabah ilk olarak namaza gideriz. Namazda hoca vaaz verirken biz de içimizden dua ederiz."

16.Şeyda TOZLU, yaş: 15

"Ramazan ayı biraz da insanlarla iyi geçinmeyi öğretir. Oruçlu iken insanlar kötü olan sözler konuşmamaya dikkat ederler. Dolayısıyla insanlar birbirlerini kırmazlar. Ramazan kendini anlama ayıdır."

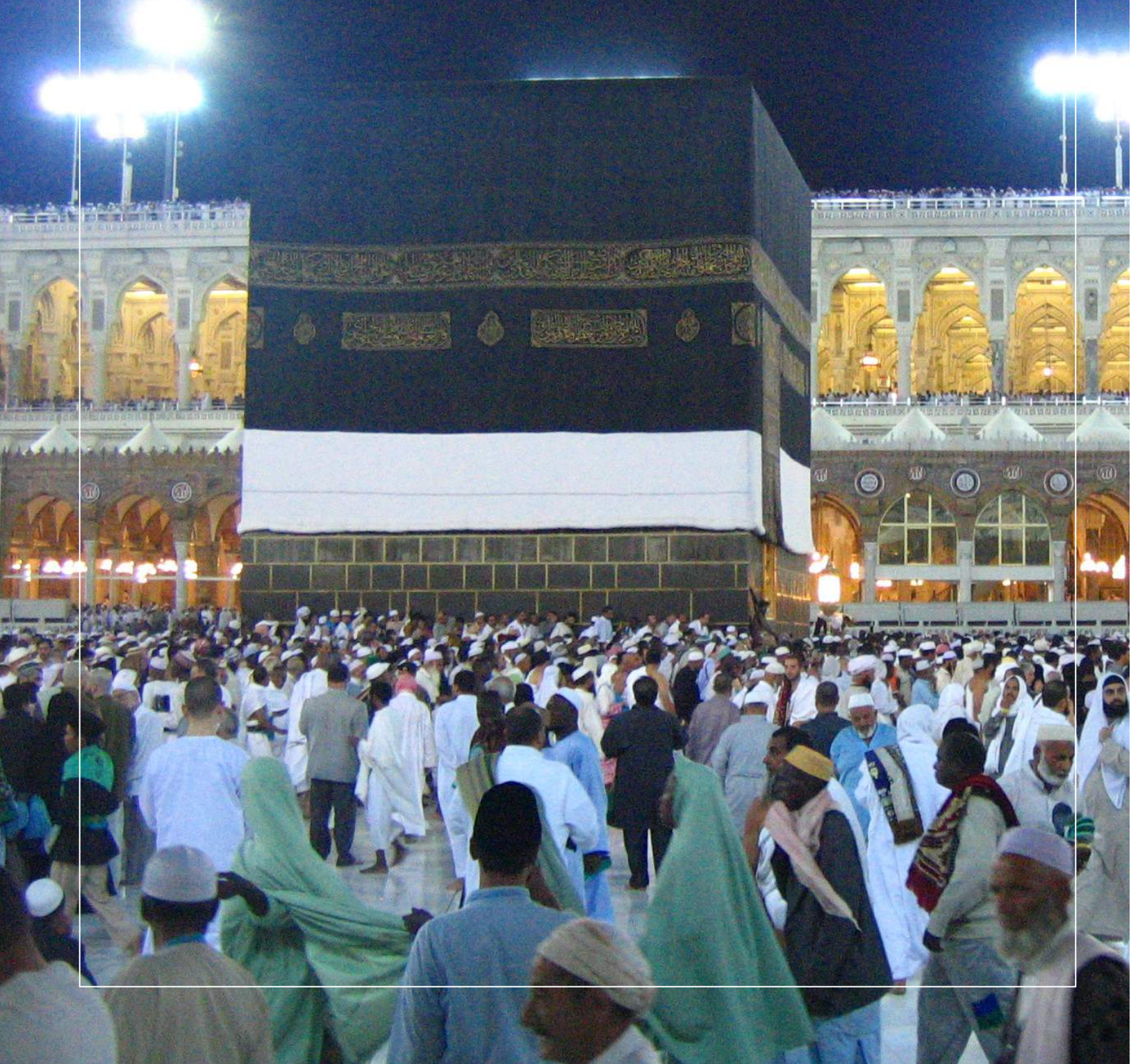
17.Yusuf Kenan ÖZDOĞAN, yaş 10

Ramazan. Akşam ezanının beklentisi ve namazı kılıp sofraya oturmamız. Ramazan günleri bir başka olur benim için. Hani bir şey olacaktır, sabırsızlıkla beklersiniz. İşte öyle bir duygu. Ramazan ayında evler bir başka şenlenir. Oruç tutmak aynı zamanda size kardeş ailelerimizin yaşadığı zor durumu anlatır. O yüzden Yüce Rabbimizin bize verdiği nimetlerin kıymetini bilelim, şükredelim ve kardeş ailelerimize de yardım edelim. ■

MEKKE'DE RAMAZAN FARKLIDIR

Dr. Halil İbrahim KUTLAY*

İTİKÂF, MÜSLÜMANI HAYATTAN KOPARIP CAMİLERE HAPSETMEYİ, TOPLUMDAN UZAKLAŞTIRIP SADECE NEFSİYLE MEŞGUL ETMEYİ DEĞİL, BİLAKİS MANEVİYAT KAMPI'NA GİRİP, BAYRAM SONRASI HAYATÎ GÖREVLERİNE KALDIĞI YERDEN DAHA CANLI VE DAHA HEYECANLI OLARAK DEVAM ETMESİNİ SAĞLAR.

Ramazan Her Yerde Güzeldir.

Ama Mekke'de Bir Başka Güzeldir

□ Ramazan her yerde bereketli ve feyizlidir. Ama Mekke'de Ramazan başka, bambaşkadır. Nur Dağı Allah Resûlünü misafir etti Ramazan aylarında. Kur'an'ın ilk âyetleri Ramazan'da Mekke'de Hira mağarasında nazil oldu. Nübüvvetin ilk yılları Mekke'de yaşandı. Mekke, yeryüzünün Allah'a en sevgili beldesi. Mekke, Beytullah'ı bağrına basan, Beytullah'ı kuşatan şehir... Mekke'de Ramazan, gayet tabii farklı yaşanacaktır.

Ramazan bereketi, Mekke bereketi, umre bereketi bir arada yaşanır Mekke'de.. Allah Resûlünün müstesna hayatı ve daveti gözler önünde canlanır; İslâm Tarihinin çilekeş, cefakâr, vefakâr Müslümanları hatırlanır her fırsatta. Ramazan'da Mekke'de gönüllerde İslâm Tarihi ve İslâm coğrafyasındaki müstesna hatıralar, dinî hayattaki psikolojik ve sosyolojik gerçekler, fizik ve fizikötesi âlem birleşir. Mekke'den kimse boş dönmez. Her Müslüman; imanı, ilmi, aşkı, coşkusu ve maneviyatı miktarınca Mekke'deki feyiz ve bereketten pay alır.

Mekke'de Ramazan, İkrâm ve Cömertlik Mevsimidir

Ramazan'da ikinci namazından sonra Mescid-i Haram içinde sofralar serilmeye başlar. İftar vaktine bir saat kala saf aralarına sofralar tamamen serilmiştir. Mescid-i Haram hayırseverler tarafından âdeta parsellenmiştir. Yıllardır aynı yerde iftar sofrası kuran iyiliksever, aynı yeri başkalarına kolay kolay vermez. Türkiye'den her Ramazan ayında umreye gelen bazı hayırseverler de iftar sofrası açarlar. Onlar da her milletten Müslümanları iftar sofralarına davet ederler.

Yetmiş santim eninde beş metre boyunda serilen naylon sofralarda sadece zenzem, taze ve kuru hurma, yoğurt, ekmek; bazılarında ise zeytin ve peynir de bulunur. Diğer yemeklerin mescidin içine getirilmesine müsaade edilmez.

Ramazanda oruçluyu iftar ettirme ecrine nail olabilmek için gayret eder Müslümanlar. Küçük çocuklar, gençler kolunuzdan tutarak sizi ısrarla sofralarına davet ederler. Sofrada da namazdaki gibi rengârenk İslâm kardeşliği yaşanır.

Mekkeliler, Ramazanı hayır ve iyilik için bulunmaz bir ganimet ve erişilmez bir fırsat bilirler. Efendimiz (s.a.v.)'in şu müjdesine erişme arzusunu taşırlar: "Kim oruçlu bir kişiyi iftar ettirse aynen onun ecri gibi ecir alır. Oruçlunun ecrinden de

hiçbir şey eksilmez"¹.

Akşam ezanından sonra iftar için on dakika ara verilir. İftar sonrasında sofralar, ikametle birlikte hızla toplanır. Hazır bekleyen seyyar arabalara sofralar artıkları hemen yüklenir. Yemekler israf edilmez. Yenmeyen hurmalar atılmaz.

İkametle birlikte akşam namazına durulur. Akşam namazından sonra cemaatin büyük bir kısmı, yemek için evlerine gitmez. Mescid-i Haram'da yapılan hafif iftar yeterli görülür. Namazdan sonra eline Kur'an alan, Kur'an okumaya başlar; dileyen tavaf eder, dileyen zikreder, dileyen Beytullah'ı seyreder.

Ramazanda oruçluyu iftar ettirme ecrine nail olabilmek için gayret eder Müslümanlar. Küçük çocuklar, gençler kolunuzdan tutarak sizi ısrarla sofralarına davet ederler. Sofrada da namazdaki gibi rengârenk İslâm kardeşliği yaşanır.

Ramazan Umresi

Umre ibadeti, Kurban bayramı günleri dışında yılın bütün günlerinde sadece Mekke'de Harem-i Şerif'te yapılabilen, mikat sınırında ihrama niyetle başlayan, tavaf ve sa'yden ibaret olan nafil bir ibadettir.

"Ramazanda yapılan umre, bir hac sevabına eşittir,"² şeklindeki nebevî müjdeye erişmek isteyen Müslümanlar, Ramazanda Mekke'ye koşarlar. Mekke, umrecilerle dolar taşar Ramazan'da. Sıcak mevsime rağmen oruç ve umre çok tatlıdır Mekke'de. Mekke'de 40-50 derece sıcakta tutulan oruç daha feyizlidir. Genellikle umre için, gece saatleri ya da sabah saatleri tercih edilir.

Ramazan umresinde mübarek zamanla mübarek mekân birleşir. Ramazan umresi ruhlara huzur, gönüllere sürûr verir. Ramazan ayında orucun ılık iklimiyle Mekke'nin sıcak coğrafyasında ruhlara benlik yerine tevazu, gösteriş yerine ihlas, kavga yerine sevgi, sertlik yerine yumuşaklık hakim olur.

Ramazan umresi; içi kan ağlayan, imanı, ırzı, namusu ve ülkesi için ızdırap çeken, cefakâr, çilekeş, mazlum mü'min kardeşlerimizle gönül beraberliğini kurmak için güzel bir vesiledir. Dualarımızda dünya Müslümanlarıyla kalbî, ruhî, manevî sıcak bir iletişim kurma yanında, her çeşit maddî yardımda bulunmak ve destek vermek için en güzel mevsimdir Ramazan.

Mekke'de Ramazanda Kur'an Seferberliği Yaşanır

Kur'an ayı olan Ramazan, Mekke'de Kur'an'ın en çok okunduğu aydır. Herkesin elinde Kur'an-ı Kerim. Namazlardan önce veya sonra herkes Kur'an okur. Ancak toplu halde Kur'an mukabelesine çok rastlanmaz. İmam veya müezzinler tarafından namazlardan önce veya sonra Kur'an tilâveti yapılmaz.

Herkes kendi kendine arı uğultusu gibi Kur'an okur. Hatimler yapılır, hatim duaları okunur.

Ramazanda mü'minin Kur'an'a ayırdığı saatler artar. Mü'min Kur'an'la bütünleşir Ramazanda. Nemli gözlerle Kur'an tilâvet eder. Sabah namazından sonra sütun diplerinde Kur'an halkalarında Kur'an tecvidi öğretilir.

Pakistanlı genç hafızlar, teravihten sonra küçük gruplar halinde yaşlılarına ve akrabalarına hatimle namaz kıldırırlar farklı köşelerde.

Mekke'de Mescid-i Haram'da İtikâf, Başka Mescidlerden Çok Daha Feyizlidir

Ramazan ayının son on günü, feyiz ve bereketiyle Ramazanın diğer günlerinden daha farklıdır. Mekke'de Ramazanın son on günü, çok daha değerli ve verimlidir. Sevgili Peygamberimiz'in bu günlere son derece önem verdiği bilinmektedir. Hz. Aişe (r.a.) validemizin ifadesiyle; "Allah Rasûlü (s.a.v), Ramazan ayının son on günü girdiğinde; geceleri ihya eder, ev halkını uyandırır, ev halkıyla ilişkisini keser, kendini tamamen ibadete verir"³.

Ramazanın yirminci günü akşama yakın o güne ka-

dar yaşanmayan tatlı bir telaş yaşanır Mekke'de.. Ellerin de sepetlerle gençler-yaşlılar itikâfa koşarlar. Yirminci gün akşam güneş batmadan Harem-i Şerife girerler. Uygun bir yere yastıklarını, şiltelerini ve sepetlerini koyarlar. Yirminci gün akşam ezanıyla birlikte on günlük itikâfa niyet ederler.

İtikâf, mü'min kulun dünya işlerinden uzaklaşarak, evinden ve çocuklarından ayrılarak Ramazanın son on gününü ve gecelerini mescidde ibadet ve taatle, Kur'an ve zikirle, dua ve niyazla, tevbe ve istiğfarla, muhasebe ve tefekkürle geçirmesi, takva yolunda ilerlemesi, kendisini tamamen Rabbine vermesi ibadetidir.

İtikâf kültürü yerleşmiştir Mekke ve Medine halkına. Nasıl itikâfta durulacağını, on günlük ibadeti nasıl değerlendireceğini, itikâftaki dakikaların kıymetini iyi bilirler. İtikâf, nafile bir ibadet olduğu gibi; haremeyn halkına nebevî bir hatıra ve değerli bir mirastır. İtikâf, Peygamberimiz'in Mekke'den Medine'ye hicretten sonra hiç terk etmediği bir ibadettir.

İtikâf süresince sadece abdest tazelemek için mescid dışına çıkan, iftar ve sahur yemekleri yakınları veya dostları tarafından getirilen, dünya kelâmına, günlük haberlere ve yakın çevresine iltifat etmeyen Müslüman; bu ibadeti yerine getirirken ölüm ve ahireti, kulluk sorumluluğunu ve günahlarını düşünür, vaktini yaşlı gözlerle kılacağı nafile namazlarla, zikir ve dualarla ya da ilmi eserleri mütalaa etmek suretiyle değerlendirir, görünüşte insanlarla beraber olsa da gönlü Hak'la beraber olur, âlemlerin Rabbine yaklaşıma çalışır.

Civar ülkelerden, Yemen'den, Suriye'den, Mısır'dan, Ürdün'den, Kuveyt'ten, Katar'dan, Medine'den, Riyad'dan ve civar şehirlerden gelen nur yüzlü pırlanta gibi gençler, itikâf ehlinin çoğunluğunu teşkil ederler.

İtikâf, Müslümanı hayattan koparıp camilere hapsedmeyi, toplumdan uzaklaştırıp sadece nefsiyle meşgul etmeyi değil, bilakis maneviyat kampı'na girip, bayram sonrası hayatı görevlerine kaldığı yerden daha canlı ve daha heyecanlı olarak devam etmesini sağlar.

Yaşlanmadan, bitkinlik ve çaresizlik dönemine girmeden, fırsatları kaybetmeden önce hayatımızda bir defa olsun itikâf ibadetini ihya etme niyetimiz ve arzumuz olmalıdır. Hele bu ibadet Mekke'de olursa tadına doyum olmayacaktır.

Mekke'de Teheccüd ve Kadir Gecesi

Ramazanın son on gecesinde başka mescidlerde nadiren yaşanan bir başka güzellik daha vardır Mekke'de. Teravihten iki saat sonra gece yarısında cemaatle on rekat teheccüd namazı kılınır. Bu namazda imam efendi, her rekatta ağır

ağır Kur'an'dan bir buçuk sayfa okur. Rükû ve secdelerde onlarca defa tesbihat okunarak uzun uzun kılınır bu namaz. Teheccüd namazındaki cemaat, neredeyse teravih cemaati kadar çoktur. Sahura bir saat kala bu namaz sona erer. Teheccüd sonrasındaki vitir namazının son rekatında imam efendinin yanık sesiyle okuduğu uzun duada gözler yaşla dolar.

Ramazanın son on gecesi muazzam bir şekilde değerlendirildiği için; son on gece arasında ve özellikle tek gecelerde aranması gereken Kadir Gecesine Mekke'de mutlaka isabet edilir. Ama buna rağmen İmam Ebu Hanife ve İmam Ahmed bin Hanbel'in Kadir gecesinin Ramazanın yirmi yedinci gecesi olduğu şeklindeki net ifadeleri sebebiyle olsa gerektir ki; Ramazanın yirmi yedinci gecesi Mekke'de büyük bir izdiham görülür.

Ramazanın yirmi yedinci gecesi teravih ve teheccüd sonrası vitir namazındaki duada çok duygulu, çok heyecanlı anlar yaşanır. O gece tavaf ve sa'y mahalli umrecilerle dolar taşar. O gece Mekke hac mevsiminden bir gün yaşanır âdetâ. Mekke'de Kadir gecesi gerçekten çok feyizli, çok coşkulu, çok farklıdır.

Mekke'de Bayram Gecesi ve Bayram Sabahı

Hilâlin görülmesi ya da Ramazan ayının otuz güne tamamlanması sebebiyle bayram, Yüksek Yargı Meclisi Başkanlığı duyurusu ile radyo ve televizyonlarda ilan edilir. Bayram gecesi teravih kılınmadığı gibi, teheccüd namazı da kılınmaz.

Atılan toplanlarla bayram ilan edilir edilmez itikâf sona erer. İtikâf ehli, yatsı namazından sonra bayram namazına hazırlık için hemen evine, otele dönerler. Harem-i şerifte yoğun bir bayram gecesi temizliği yaşanır.

Bayram sabahı çok erkenden Mescid-i Haram'a gelinecek ve kılınacak sabah namazından sonra bayram namazı vakti beklenecektir. Bayram namazında aile boyu katılım yaşanır. Sadece erkekler değil kadınlar da çocuklar da en yeni elbiseleriyle bayram namazına gelirler. Bayram namazına geç kalanlar, beş yüz metre, hatta bir kilometre mesafeden imama uymak zorunda kalabilirler.

Mekke'de bayram sabahı sabah namazı ile bayram namazı arasında camilerde vaaz verilmez. Müezzinlerin telkiniyle her beş dakikada hep birlikte tekbirler getirilir. Tekbirlerin nağmesi, Türkiye'de İtrî'nin bestelediği tekbir nağmesinden farklıdır. Her tekbir sonrası "Allahu ekberu kebira. Velhamdü lillahi kesira. Ve sübhanallahi

bükretan ve asıla." cümlesi de ilâve edilir. Önce bayram namazı kılınır ve ardından bir saate yakın uzun bayram hutbesi okunur. Hutbede genellikle İslâm'ın bütün emir ve yasakları özetlenir.

Bayram günlerinde her tarafta bayramlaşma tebrikleri ve ziyaretleri yapılır. İyd Mubarek (Bayramınız mubarek olsun) Küllü âm ve entum bi-hayr (İyilikle nice

yıllara) Âyidin. Fâiziyn (Allah tekrarını nasib eylesin. Bizleri kazançlı eylesin) ifadeleri bayramda en yaygın tebrik cümleleri arasında yer alır.

Bayramlaşma ziyaretlerinde misafirlere yarım fincan acı kahve ikram edilir. Odalar buhurlanır, tatlılar ikram edilir. Ramazan hatıraları ve güzellikleri anlatılır. Çocuklar, bayrama apayrı bir neşe katar. Yüzlerde Ramazan ibadetlerinin tatlılığı ve bayram tebessümü hakim olur. Bayramda yalnızlık ve yabancılık hissetmezsiniz Mekke'de. Ramazan bayramıyla birlikte hac mevsimi girer. Hac hazırlıkları için ilk adımlar atılır, yeni tatlı meşguliyetler gündeme gelir. Ramazanı yaşayan Mekke, hacı yaşamaya hazırlanır. Mekke, Rahman'ın misafirlerini ağırlamak için sabırsızlanır.

Kısaca Mekke'de Ramazan bir aşk, coşku, haz ve zevk mevsimidir. Dolayısıyla tam anlamıyla anlatılamaz. Mekke'de Ramazan yaşanır, yaşanmakla anlaşılır.

İlâhiyat sonrası ihtisas vesilesiyle yıllarca Ramazan mevsimini Mekke'de yaşamayı ihsan eden Rabbime şükürler olsun. Ramazanı Mekke'de geçirenlere ve gerçekten güzel bir şekilde değerlendirenlere ne mutlu!.. ■

**Fatih Camii Fahrî Vaizi*

EYÜP SULTAN'DA RAMAZAN

İsa GÜRLER*

□ Eyüp Sultan Camii ve müstemilatında bulunan Eyüp Sultan Türbesi inşa edildiğinden bu yana en ünlü ziyaret yerlerinden biri olmuştur. İstanbul'un ve Anadolu'nun her köşesinden uzun bir yol katederek sadece türbeyi ziyaret etmek ve camide bir vakit namaz kılmak için gelenler olmaktadır.

Eyüp Sultan Camii niçin büyük bir ziyaret merkezi halindedir? Niçin her kesimden ziyaretçilerle her gün dolup taşmaktadır? Bu cazibenin sebebi ve burayı şerefli kılan nedir?

Mekke-i Mükerrreme'yi mukaddes kılan buradaki Kabe-i Muazzama, Harem-i Şerif, Safâ ve Merve Tepeleri, Arafat ve Nur Dağları ve diğer şeâir-i İslâm'dır. Medine-i Münevvere'yi mübarek yapan burada bulunan Mecid-i Nebvi, Hücre-i Saadet, Ravza-i Mutahhara ve diğer mübarek mekânlardır. İşte Eyüp Sultan Camii'ni de aziz kılan ve cazibe merkezi haline getiren de burada yatan ve buraya adını vermiş olan Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleridir. O olmasaydı burası her gün ziyaretçilerle dolup taşmazdı belki de Eyüp ilçesi kurulmazdı.

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri Sevgili Peygamberimizi hicret sonrası yaklaşık yedi ay evinde misafir etmiş, Hz.

Peygamber'in vahiy katipliğini, korumalığını yapmış, Peygamberimizle birlikte Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına katılmış, Mekke'nin, Taif'in, Hayber'in fethinde yer almış, Peygamberimizin vefatından sonraki dönemlerde Mısır, Filistin ve Kıbrıs'ı fetheden orduda bulunmuş ve nihayet seksen kusur yaşlarındayken fetih heyecanı ile İstanbul'a gelip şehit olmuş yüce bir şahsiyettir.¹ Kadirşinas milletimiz de onu her devirde bağrına basmış, ona saygı ve sevgide kusur etmemiştir.

Halkımız, merkezinde Ebû Eyyub el-Ensârî'nin türbesini barındıran ilçemizi mukaddes beldelerin bir şubesi gibi görmüş, Medine-i Münevvere ile arasında bir benzerlik kurmuştur.² Onun kabrini ziyaret edip hayır duada bulunmayı adeta bir görev kabul etmiştir. Bu ziyaretler de Ramazan ayının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Bu nedenle Eyüp Sultan Camii Ramazan ayında Eyüp Müftülüğüne günün 24 saati açık bulundurulmaktadır. Hemen hemen günün her saatinde caminin bir köşesinde dua eden, bir köşesinde tesbih çeken, diğer bir köşesinde Kur'an okuyan insanlara rastlanmaktadır. Vakit namazları kalabalık bir cemaat halinde kılınmaktadır.

Vakit namazlarından önce camiye gelenler ya oku-

nan mukabeleyi veya yapılan vaazı dinlemekte ya da camide belli vakitlerde yapılan Şifâ-i Şerîf, Hadîs-i Şerîf, Kur'ân-ı Kerîm meali ve Tefsiri veya ilmiyal derslerine iştirak etmektedirler. Eyüplüler özellikle Ramazan ayında, ilçe dışından gelen ziyaretçilerin Eyüp Sultan Camiinde yer bulabilmelerini temin amacıyla namazlarını civardaki diğer camilerde kılmakta, böylece güzel bir misafirperverlik örneği göstermektedirler.

Ramazan ayında çeşitli illerden ziyarete gelen gruplara günün her vaktinde rastlamak mümkündür. Gruplardakilerden birinin elinde bir Türk bayrağı ile önde giderek, grubun dağılmasını önlemeye çalışması, gruptan kopanlar için bir buluşma noktası belirlemesi, namaz çıkışlarında Eyüp Sultan meydanında "Sultanahmet'e, Süleymaniye'ye, Fatih'e cami ziyaretlerine gidilir" şeklinde minübüs ve taksicilerin bağırışlarının duyulması, Hac dönemlerinde Mekke ve Medine'de rastladığımız kafilé manzaralarını andırmaktadır.

Cuma ve Pazar günleri sabah namazına binlerce insan katılmakta, sabah namazından sonra yapılan duaya iştirak etmek suretiyle güne huzurlu ve mutlu bir şekilde başladıklarını hissetmektedirler.

Gündüzleri insanlar Eyüp Sultan Camii çevresindeki türbelerin, hazirelerin ve diğer mezarlıkların duvarlarına, taşlarına yaslanarak ağaçların gölgesinde dinlenmekte, dünyanın telaşesini unutarak huzur bulmaktadırlar. Eyüp Sultan Camii

çevresinde mezarlık kelimesindeki soğukluk ve iticilik kayboluvermekte, mezarlık insanların ürpertiyle baktıkları bir mekân olmaktan çıkıp, insanların sevecenlikle baktıkları manevi huzur buldukları mekân haline gelivermektedir.³

Akşam ezanına doğru cami çevresindeki hareketlilik iyice artmakta, Eyüp Sultan'da iftar etmek isteyenler çevresindeki lokantaları doldurmakta, evlerinden yiyecekleriyle gelenler veya lokantalarda yer bulamayanlar Eyüp Sultan Meydanı'nda yerlere halı-kilim sererek iftar saatini beklemektedir. Meydanda yerlere serilen halı-kilim üzerine kurulan iftar sofralarının etrafında halka oluşturarak yapılan sohbetlerin heyecanı bir başka olmakta, iftar saatiyle birlikte yüzlerde adeta bir bayram neşesi belirmektedir. İftar saati gelip orucunu açtığında Yüce Allah'ın emrini yerine getirmiş olmanın verdiği gönül huzuruyla nimetlere uzanmakta, bir bardak suyun, bir kase çorbanın, bir dilim ekmeğin ne büyük bir nimet olduğunu anlamaktadır. Bu sofraya sanki başka bir sofraya, içindeki yiyecekler sanki başka yiyeceklerdir. Bir hanım ziyaretçi yaşadığı duyguları şöyle anlatıyor: "Beni sıcak evimden ayırıp yollara düşüp buraya gelmeye kimse zorlamıyor. Zaman, para vs. harçayarak canı gönülden bir aşkla buraya koşuyorum. Buraya akşam gün batımında gelmelisiniz. Günün son ışıkları, ağaçlar, güvercinler hepsi bir olup insana öyle büyük bir haz veriyor ki! Aynı duyguları başka mekanlarda da yaşayabiliyoruz ama

Eyüp Sultan Hazretleri ile burası insanın gözünde bir başka güzelleşiyor. Sadece seyredip dalıyoruz.”

Akşam teravih namazında yaşlısıyla genciyle müminlerin sıra sıra saf olup Yüce Allah'ın huzuruna durmaları, hep bir ağızdan Salât-ı Ümmiye okumaları Eyüp Sultan Camii'nde muhteşem bir manzara oluşturmaktadır. Teravih namazını kılanlar, Eyüp Sultan Meydanındaki bir lokanta veya cami çevresindeki bir çay bahçesinde ibadetin verdiği hazla bir-kaç dostla birlikte sohbet etmekte, bu büyük metropolde yalnız olmadığını, din kardeşleriyle birlikte olduğunu hissetmekte, uzun zamandır birbirini görmeyenler cami bahçesinde veya cami çıkışında karşılaşıp, birbirlerinin halini hatırını sorup sağlık ve afiyetlerine duacı olmaktadır.

Yahya Kemâl Beyatlı Eyüp Sultan'da yaşadığı duyguları şöyle anlatmaktadır:

“Eyüp, Türklerin ölüm şehri Eyüp Avrupa toprağının bittiği sahilde İslâm cennetinin bir bahçesi gibi yeşil duruyor. Bu ölüm şehrine bir defa girenler kendilerini bir servi ve çini rüyası içinde kaybolmuş gibi hissettikleri zaman biliyorlar mı ki hakikaten bir rüyada bulunuyorlar? Eyüp'ün bu servi çini rüyasında uyanan bir zâir diyebilir ki: “Neredeyim? bulunduğum yer İslâm cennetinin yeşil bir bahçesini andırıyor. Mamefih ne kadar garip ki Rum Kayserlerinin “Vlaherna” dedikleri meşhur saraylarının harabesi burada. Upuzun giden bu surlar

o kayserlerin müdafaa siperleriydi. Bu toprakta Medine'de doğmuş, Muhammed'le görüşmüş ve konuşmuş bir sahabe yatıyor ki, ismi Ebâ Eyyûb Hâlid !... Medine nerede? Bizans sarayının burçları nerede? Bunların arasında ne münasebet var? Bu toprağa İslâm'ın yeşil nûru niçin böyle bol yağmış?” Ben de bu sualleri kendi kendime sordum. Düşünmeye başladığım zaman Eyüp'ün mâverası gözlerime bir kat daha nurlu göründü.”

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

“Ashabımdan her biri vefat ettiği belde halkı için kıyamet günü önder ve nur olarak diriltileceklerdir.”⁵

Eyüp Sultan Hazretlerinin kıyamet gününde hepimize önder ve nur olarak diriltilmesini niyaz ediyor, onun naklettiği bir hadis-i şerif ile yazımızı tamamlamak istiyorum.

“Ramazan orucunu tutup buna ayından da altı gün oruç ekleyen kişi, bütün seneyi oruçla geçirmiş gibi olur.”⁶ ■

D İ P N O T L A R

* Eyüp Müftüsü

1) Dr. Mehmet Efendioğlu, Eyüp'e adını veren sahabe Ebû Eyyûb el-Ensârî.

2) Diyanet Aylık Dergi, Haziran 2005

3) Diyanet Aylık Dergi, Kasım 2006

4) Yahya Kemal, Aziz İstanbul.

5) Tirmizi, Menâkıb, 58

6) Tebarâni, el-Mu'cemül-Kebir, 4/134-136; Beyhâkî, es-Sünenü'l Kübra 4/292.

Tezhib: Ayşe Koç

KADINLARIN KALBİNE İNDİĞİNDE RAMAZAN

Ayfer BALABAN*

KALP İLE AKLIN ARASI O KADAR AÇILDI Kİ ŞİMDİLERDE. BU UZAKLIK AKLA ZARAR, KALBE ZARAR, HAYATA ZARAR. AKLI KALBE, KALBİ AKLA YASLAMAMANIN ZAMANI ŞİMDİ.

Bir sevinç vesilesi, bir renk

□ Bir telaş vardır evlerde, köşe- bucak temizlenir, evler abdest alır âdeta. Mis gibi kokar her köşesi. Mutfağa bereket iner. Hz. Peygamber'in "Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir" buyruğunca ihtiyaç sahipleri için hazırlanan paketler alenileştirilmeden komşuluk ve kardeşlik köprülerinden yürünür. Yetimlerin, öksüzlerin, gariplerin, kimsesizlerin Ramazana neşe içinde girmeleri sağlanır. Bu tatlı telaşın minik tanıkları çocuklar severler Ramazanı. Hangimiz sevmeyiz ki on bir ayın sultanını? Hangimizin çocukluğunda akide şekeri tadında bir Ramazan hikâyesi yoktur? Sahura kalkmak için evdekileri sıkı sıkı tembihleyenlerin, bununla yetinmeyip çalar saati ipe koluna bağlayanların, tuttuğu ilk orucun hediyesiyle uyanların, pencerede davulcuyu bekleyenlerin, camide salât u selamlara düzensiz iştirak edenlerin, top atılır-atılmaz mahalleyi 'iftar oldu' diye çınlatarak evine koşanların ve daha nicelerinin hikâyeleri bir sebep bekler satırlara dökülmek için.

Evler mis kokularıyla Ramazanı beklerken camiler görmezden gelinmez, veya 'görevli temizlesin' diye beklenmez. Bilhassa köylerde kadınlar el birliğiyle Ramazana hazırlar(dı) camileri. Camiler çiçek açar, mesrur eder müminlerini.

Ramazanın lügatinde yüksünmek, hizmetten, fedakarlıktan şikayetlenmek yoktur

Kadın mutfakta olabildiğince uhrevî ve mahrem, olabildiğince dışa dönük şiirler yazar gece-gündüz. İftarın telaşı sahurda yerini sessizliğe bırakır. Dilinde dua sessizce akar mutfakta kadın. Herkes uyur, o uyanık. Her kadına aynı mı gelir Ramazan? İftar sofrasına konulacakları sahurda hazırlamak durumunda olan, masa başında iftarı bekleyen, yolda iftarını bir yudum suyla açan, birkaç akşam teravih namazını camide kılmak bahtiyarlığına erişen, mukabelesini ancak sahurda sonra okuyan ve gözünü kırpmadan işe giden kadınlar vardır şikayet nedir bilmeyen. Şikayet edebe aykırı, feyz ve berekete mânidir zira. Her biri farklı hikâyelerin kahramanı olan kadınların kalbine indiğinde Ramazan her halükarda fedakarlıkla, gönüllülükle gönüllere konarlar, rahmeti paylaşırlar. İyiliğe fırsatlar gözetirler. Kadınların mutluluğu vermeler dayanamaz mı hep. Ve yorgunluk göz kapaklarına çökse de bütün ağırlığıyla, vermeleriyle yetinmez kadın, aşkın bir anlam için kendini aşar.

Kültür penceresi

Ramazanın açtığı kültür penceresinin buğusu kalksa, ne güzellikler yeniden filizlenip boy verir kim bilir. "Eski cami direk ister/ Söylemeye yürek ister" manisini okuyan davulcu, bir de ev sahibinin adını eklerse mısralarına "cancağızım falan efendi" diye, büyük bahşişler en masum ellerden verilir; çocukların ellerinden...Ne davulcudan ne de manilerinden rahatsız olunan, gürül gürül Ramazaniyelerin yazılıp okunduğu o günleri kim unutabilir? "Dosttan atasın getiren/Zulmetleri hep götüren/ Canlarda irfan bitiren/ Oruç ayı geldi yine" diyen Üftâde hazretleri ötelere dil hanesine coşkular, şuur kuvvet gönderir hâlâ.

Yakınlıklar üretme mevsimi

Ramazan Kur'an ayı. "Oku" emri mucibince, kalbin tam üstüne koyup sınırsız sarıldığı Kur'anıyla muka-bele okunacak evlerin, mabetlerin yolunu adımlar kadın-

"Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi; hatta daha katı oldu. Çünkü taş vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır. Taş vardır ki, yarılar da içinden sular çıkar. Taş da vardır ki, Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer..." (Bakara: 2/74)

lar. Ramazan, hatimle birlikte anlayarak-özümseyerek okuma seferberliğine dönüşmektedir gitgide. Kaynağını Cebrail (a.s.) ile Peygamberimizin, Kur'an ayetlerini birbirlerine okuyuşlarından alan güzel gelenek coşkuyla yaşatılırken güzel kazançlar elde edilir: Bir yandan ilâhî mesaj hayatlarda daha çabuk karşılık bulur, öte yandan şehir hayatının örselediği komşuluklara iyileştirici bir neşter vurulur, ilişkiler onarılır, yakınlıklar üretilir yeniden.

Gittikçe bireyselleştikimiz, gittikçe yalnızlaştığımız, kendimizi kum tanesi gibi hissettiğimiz zamanlar idrak ediliyor. Anlam kayıpları, anlam arayışları arasında gel-gitler yaşanıyor. Sahte anlamlarla mutluluğun "mış" gibi resmi çiziliyor. Ne yazık ki bazıları hem kendini hem de ötekini aldatıyor. Halbuki, cem olmaya, cemaat olmaya, Kur'an'ın ışığında birlikte nefes alıp-vermeye, birbirimizin sıcaklığını duymaya, 'biz'i hissetmeye, hakikat çizgisinde mutlu olmaya, mutlu kılmaya, hepimizin ne çok ihtiyacı var.

Varlığın ve yokluğun farkına varma demi

İftar sevinçtir; sevinçtir ama birlikte sevinmek başkadır, sevindirmekse bambaşka...Simsıcak ekmeği bö-

İlerken ellerimizin ağırlaştığı, ekmeğin avuçlarımızdan kaydığı, boğazımızın düğümlendiği olur mu hiç? Bir gari-bin dünden kalma çorbasını yudumlar gibi olur muyuz? Olur muyuz gerçekten? Ses versek, sesimizin duyulacağı yakınlıkta biri var mıdır orucunu yalnız açan? Dostlar gibi gariplere de sofraya kurulur mu? Ellerimiz cömertçe açılır, paylaşımlarımız çoğalır mı? Dualarımız herkesi, her şeyi kucaklar mı?

Sorumluluk bilincimizi canlandırarak her günün emeğinden ihtiyaç sahipleri için ayırmak, her günün harçlığından "bu da benden" dedirtmek, gizli hayırları sevdirebilmek yavrularımıza, verebildiğince vermeyi, sevebildiğince sevmeyi öğretebilmek, kendilerini değerli hissettirmek...Ramazanı mektebe dönüştürmenin, biricik yolu değil mi?

Kalplerin inceldiği, merhametin insanın ve mekanın dokusuna sağanak sağanak indiği zaman

Rabbimiz ayet-i kerimde; "Sonra bunun ardın-

dan kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi; hatta daha katı oldu. Çünkü taş vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır. Taş vardır ki, yarılır da içinden sular çıkar. Taş da vardır ki, Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer..." (Bakara:2/74) buyuruyor. Herkese bir şeyler kazandıran bu ayda sağanak sağanak yağan merhametten taşlaşmış kalplerin de bir payı olur, Ramazan taşlaşmış kalpleri yontar ya da yumuşatır da içinden fışkıran merhametin şavkıyla dünyanın çehresi bir nebze olsun aydınlanır inşallah..

Kardeşi veya öteki için gamlanmak, hakkaniyetle, şefkat ve merhametle münasebette olmak, dünya âhiret- selameti için bir şeyler yapmak Nebvî bir haslet ve Müslüman kimliğinin olmazsa olmazlarından değil mi? Yüreği titremek, kalbi sızlamak, sızılarının dinmesi için dua-ya durmak gönül yükünü hafifletse de O'nun bahşeylediği halifelik yükünü hafifletmez, mesuliyet bundan ibaret de değildir. Beraberlik şuuru içinde cömert ellerle el ele verebilmek, bireysel uyanışlarımızdan evrensel dayanışmaya geçebilmek gerek. Anlamı herkes için taşımak, hayatları güzelleştirmek, varlığa sevinç olmak yani aksiyon gerek. Tıpkı Asr-ı Saadette olduğu gibi görüldüğü zaman

Allah akla gelen, O'nun esmasını hayatına okuyabilmiş insan olmak gerek. O'nun dilediği gibi merhametli, şefkatli, kerim, halim olmak gerek. Rahim'in rahmetini merhametin rahmi, kadından hayata taşımanın imkânlarını çoğaltmak gerek. Ramazanın müjdelerini yakalamak, onu kulluğa şahit etmek bu değil midir?

Dirilten bir terbiye

Ramazan bütünü ihata eden bir terbiye. Mümini menfi dürtülerden, vesveselerden, temayüllerden, ihtiraslardan sabırla koruyan, onu akıyla, kalbiyle, bedeniyle, hissiyle kuşatan, dirilten, muhtaçlığını hissettiren bir terbiye. İnsan bu; sıkıntılara katlanmakta zayıf, dünya lezzetlerine hevesli, hırslı, aceleci. Şükür ki acziyetinin farkında. Bu farkındalıkla insanlığını olgunlaştırmak için imsakla Allah'a bağlar kendini, oruç tutar. Oruç da tutar insanı. İyi ki tutar. Ya tutmazsa? Ya orucun ruhuyla hakiki temas sağlanamazsa? Gönüller hizmetinde; çelme takıldığında akla, çelme takıldığında kalbe, taş değdiğinde ayağa 'ben oruçluyum' diyebilmek,

boş ve lüzumsuz konuşmamak için Hz. Zekeriyya'yı, Hz. Meryem'i hatırlamak, susmak, Rabb'ı zikretmek, O'na şükretmek ne güzel.

İç muhasebeler zamanı

Kalp ile aklın arası o kadar açıldı ki şimdilerde. Bu uzaklık akla zarar, kalbe zarar, hayata zarar. Akli kalbe, kalbi akla yasalamanın zamanı şimdi. Ne hoş buluşmadır, ne hoş yarenliktir onların ki. Gönül evini tezkiye etmek, ondan malayaniyi tasfiye etmek gibi bir derdimiz olsa keşke. Şu içimizdeki fazlalıkları silip süpürebilsek. Ne çok yüklerimiz vardır bizi yoran. Lağv hamallığından bir kurtulabilsek. Orucun sunduğu arınma yunağında yıkanabilsek ah... İbadeti, taati, merhameti, iyilik güzellikleri Ramazan'a hasretmeden, kazanımlarımızla bütün zamanları Kur'an'la yoğurabilsek. Emanet hayatı, emanet zamanı, sahibinin rızasına muvafık yaşayıp-yaşamadığımızın hesabını yapabilesek. Kendimize biraz daha yakın olabilesek, kendi üzerimize düşünebilsek, kendini bilme şuuruna erebilsek... Onun ışığıyla içe yolculuk için ne özel zaman Ramazan. Dem bu dem. ■

**Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yayınlar*

EZANSIZ İFTARLAR

Fatih OKUMUŞ*

□ Dinî hayat örneklik ister. Örneksiz bir dinî hayat inşa edilemez. Dinî hayat şeâirle kâim ve cemaatle dâimdir. Sadece namaz değil, dikkat edilecek olursa oruç, zekat ve hac ibadetleri de cemaatle ifâ edilen, asıl mâna ve makâsıdını ancak cemaat içinde tecellî ettiren ibadetlerdir. Her ibadetin enfüsî ve âfâkî vecheleri vardır. İbadetin iç ve dış şartlarından herhangi birindeki hâlel ondan beklenen makâsıdın ya hiç gerçekleşmemesi ya da eksik gerçekleşmesi sonucuna yol açabilir.

Ramazan ibadeti oruç, bireysel bir perhiz değil toplumsal bir arınma, aydınlanmadır. Maddî ve manevî, bireysel ve toplumsal bünyenin yıllık bakım ve ayarır. "İhdimâ's-sırâta'l-müstakîm" duasının kabul olunmuş bir tecellîsidir.

Ezansız Topraklarda Dinî Örneklik Meselesi

Din ve vicdan hürriyeti başka, dinî şahsiyetin inşası başkadır. Birincisi hukukun ve siyasetin; ikincisi dinin ve sosyal bilimlerin konusunu teşkil eder. Siluetini minarelerin çizmediği, semalarını günde beş vakit ezanların cınlatmadığı, Ramazan gecelerini mahyaların, bayram sabahlarını tekbirlerin süslemediği ülkeler ve beldelerin birçoğunda da din özgürlüğü cârîdir. Bugünkü dünyanın eriştiği medenî uzlaşma ve uyuşmalar hemen her yerde

din özgürlüğünü az çok temin etmektedir. Fakat asıl mesele un, şeker ve yağın teorik olarak mevcudiyetinden çok helvanın pratik olarak yapılması ve karılan, pişirilen helvanın kıvamı meselesidir.

Bir hadis-i şerifte her doğan çocuğun fıtrat üzere doğduğu, sonradan anne-babası tarafından Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapıldığı beyan buyrulmuştur. Başta anne-

Gurbette her ne kadar kendinize ve ailenize bir havuz oluşturmaya çalışsanız da zaman zaman ırmağa, göle, deryaya, okyanusa karışma ve tazelenme ihtiyacı hissediyorsunuz. Irmak camî, göl Ramazan, derya İstanbul, okyanus Hicaz... Mekke ve Medine...

baba olmak üzere yakın çevresinin çocuğun şahsiyeti üzerinde kesin bir etkisi vardır.

Din sosyologları en güçlü imanın küçük yaşta telkin yoluyla edinilen iman olduğunu tespit ederler. Öyle ki çocuk dini aynen dağ, deniz, ırmak gibi coğrafyanın bir parçasıymışçasına, içinde yetiştiği çevreden edinmektedir (Berger ve Luckmann).

Avrupa'daki dinî hayatın en önemli meselesi dinî örneklik ve dinî önderlik meselesidir. Bu mesele her boyutta ve her seviyede kendini kuvvetle hissettirmek-

Belçika Brüksel

tedir. Hamuru İslâm mayası ile yoğrulmuş bir kültürün ve medeniyetin içinde Müslüman olarak yetişmek, namazı, orucu, zekatı ve hacı daha derinden idrak etmek mümkün gözükebilir. Bununla birlikte her nimetin bir külfeti olduğu gibi her zorluğun bir kolaylığı da vardır.

Türkiye’de ezan sesi işitmek için genellikle özel bir gayret sarf etmenize gerek yoktur. Oysa Avrupa’da Türk ve Faslı Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Hollanda’nın Rotterdam şehrinde Cuma ezanını dinlemek için Mevlânâ Camii’nin eteklerine sokulmalısınız. Bazen hanımlar toplanıp sırf ezan dinlemek için cami civarına giderler.

Yahya Kemâl “Ezensiz Semtler” makalesinde Müslümanlığın çocukluk rüyasını görerek ancak Türk ve Müslüman olunabileceğini yazar. Çocuğun ezan dinlemesi, iftarı beklerken minare şerefelerinde yanan “kandil”leri gözlemesi, mahyalarla bezenmiş camilere teravih namazı için koşuşturması, camide bir mevlid-i şerif

tikleri üzerinde odaklanıyor. Anne babalar daha kötülerine bakarak kendi yavrularının nispeten iyi olduğu tesellisine sığınıyorlar. Yeniden üretilmeyen dindarlık kadit olmuş, müzelik olmuş demektir. Yeniden üretilen dindarlık ise eski neslin pek âşinâsı olmadığı yeni bir dil konuşmaktadır.

Avrupa Şehirlerinde Ramazan Çadırları

Ramazan çadırları artık sadece Üsküdar’da, Eyüp Sultan’da, Şişli’de değil Rotterdam’da ve Hollanda’nın başka şehirlerinde de kuruluyor. Şimdilik bir ay boyunca değil, sadece mübarek Ramazan ayının son günlerinde kurulan bu çadırlarda çeşitli kültürel programların yanı sıra, Müslim ve gayrimüslimler hep birlikte iftar edebiliyorlar.

2005 yılından itibaren Ramazan festivali adı altında konferans, sergi, iftar gibi programlardan oluşan seri faaliyetler kamu kurumlarının, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel teşebbüsün desteğiyle ve yüzlerce gönüllünün iştirakiyle organize ediliyor. (www.ramadanfestival.nl).

2007 Ramazan festivali kapsamında AT5 televizyonu tarafından gün-

lük özel Ramazan bülteni yayımlandı. Metro gazetesinin eki olarak ücretsiz 590 bin tirajlı Ramazan festivali gazetesi dağıtıldı. Gazetede Avrupalı Müslüman Olmak kitabının yazarı Tarık Ramazan, Amsterdam belediye başkanı Cohen ve uyumdan sorumlu bakan Vogelaar’ın birer yazısı da bulunuyordu. Hollanda genelinde festival kapsamında toplam 175 iftar organize edildi. İncil Müzesi’nden öğrenci derneklerine kadar birbirinden ilginç mekânlarda düzenlenen iftarlar genellikle kısa bir sunum veya müzik programı da içeriyor.

Müzik demişken sanatla dini buluşturma noktasında yapılacak çok şey olduğunu hatırlamakta yarar var. “İslâm’ı asrın idrâkine söyletmek” biraz da kültür-sanat alanında var olmaya bağlı. Kültür ve sanat pazarının sadece alıcısı, tüketicisi değil satıcısı, üreticisi de olmalı Müslümanlar. Yerli kültürle ilişki içinde; ama kendi özgün katkısını da sunan kültür, sanat, edebiyat açımları gerçekleşme-

Ramazan çadırları artık sadece Üsküdar’da, Eyüp Sultan’da, Şişli’de değil Rotterdam’da ve Hollanda’nın başka şehirlerinde de kuruluyor. Şimdilik bir ay boyunca değil, sadece mübarek Ramazan ayının son günlerinde kurulan bu çadırlarda çeşitli kültürel programların yanı sıra, Müslim ve gayrimüslimler hep birlikte iftar edebiliyorlar.

dinlemesi gibi bizzat kendisinin katılımıyla gerçekleşen, kendisinin bir parçasını teşkil ettiği aktivitelerle dinî toplumun bir parçası oluvermesi dinî şahsiyetini inşâ eden yapı taşlarındandır.

Din yaşanan bir hayat, bizzat tecrübe edilen bir manevî hazdır; Ramazan bu manevî hazzın doruk noktasına ulaştığı mevsim... Nasıl ki dışarıda kar ve fırtına olduğunda balkondaki çiçekleri salona taşıyız; ezansız beldelelerde de camilerimiz birer manevî sera gibi bizleri ısıtıp besliyor, kuruyup solmaktan kurtarıyor.

Birinci nesil zaten Türkiye’den gelmişti. İstisnaları müstesna dinî hayatları arttı, azalmadı. Kimliklerini muhafaza edebilmek için dinlerine sarıldılar. İkinci nesil bozulmasın, mayası sağlam olsun diye ya ilkokulu veya hem ilk hem orta öğrenimi Türkiye’de tamamladı. Üçüncü nesilden itibaren burada yetişmeye başladı gençler. Şimdiki endişe bu yeni neslin dinî aidiyeti, heyecanı ve pra-

Şumnu Şerif Halil Paşa Camii, Bulgaristan

li. Avrupa'da Müslüman kimliğinin mevcudiyeti ve bekası biraz da dile, edebiyata, sanata, müziğe mal olmaya, bu alanlarda yer edinmeye bağlıdır. Hem geleneksel sanatlarımız tanıtılıp yaşatılmalı, hem de modern sanat içinde Müslümanlar kendi duruşlarıyla bir yer ve ekol sahibi olabilmeli. Ramazan çadırları ve festivalleri gibi etkinlikler Avrupalı Müslüman sanatının icra edildiği, sergilendiği, tanıtıldığı fırsatlar olarak da görülebilir.

Avrupa Camilerinde Teravihlere İlgi Azalıyor mu?

Son birkaç yıldır Avrupalı Türkler, teravihlere eski ilginin kalmadığından yakınıyorlar. Birinci nesilden olanlar, "bizim zamanımızda" diye başlayan cümleler kurarak gecelerin çok kısaldığı, günlerin uzadığı, birkaç saat içinde hem iftarın hem sahurun yapıldığı Ramazan gecelerine teravihleri de sığdırdıklarını anlatıyorlar. Yeni neslin teravih heyecanını kendi zamanlarındaki gibi coşkuyla yaşamadığını düşünüyorlar.

Yürüttüğümüz akademik bir araştırma kapsamında 15-21 Haziran 2008 tarihleri arasında Rotterdam ve çevresinde görev yapan beş imamla yaptığımız derinlemesine mülakâta bu gözlem de tartışıldı.

Görüşülen imamlar "dindarlığın azalmadığını" özellikle vurguladılar. Hipotezlerimizden biri olan "Avrupa'da dindarlığın giderek bireyselleştiği" gözlemini ise doğruladılar. Buna göre teravihler önceleri mutlaka camide ifa edilmesi gereken bir ibadet olarak algılanırken, artık gittikçe daha yaygın bir şekilde zorunlu olmayan, evde de cemaatle veya tek başına kılınabilecek, 20 rekât değil 8 veya 12 rekât olarak da ifa edilebilecek, bazen terk edilebilecek bir ibadet olarak algılanmaya başlanmıştır. Önceleri teravih için camiye koşan cemaatin bir kısmı şimdi iftar ettikleri evlerde veya vakıf, dernek gibi yerlerde kendi aralarında cemaat olarak teravih kılmaktadırlar. Dolayısıyla, imamların gözlemine göre Hollanda'da yaşayan Türk Müslümanların dinî hayatında bir gerilemeden değil çeşitlenme, bilinçlenme ve bireyselleşmeden söz etmek daha isabetlidir.

Ayrıca bizim gözlemlerimize göre önceleri zo-

Mevlana Camii, Hollanda

runlu olmadıkça sadece Türk camiinde namaz kılan Avrupalı Türkler arasında Somali, Fas, Surinam, Pakistan gibi farklı ülkelerden gelen ve kendi camilerini oluşturan Müslüman grupların camilerinde teravih kılma eğiliminden sayıca az da olsa söz edilebilir.

Yeni Ramazanlar

Her Ramazanda eski Ramazanları anmak âdettendir. Ama artık yeni Ramazanlar da kendi rengini bulmaya başlıyor Avrupa'da da... Ramazan sadece anılardaki bir motif değil, esas

olan ibadet boyutunun yanında, yaşayan ve her yıl yenisinden üretilen bir kültür...

İşte yeni Ramazanlar bütün ihtişamıyla kaç yıldır yeniden gençleşerek geliyor ve Türklerin "Müslümanlığı'nın çocukluk rüyaları"ndaki yerini alıyor. Çocuklarımız bu rüyayı görüyorlar ve Müslüman olarak yetişiyorlar. Belki hayatlarının bir döneminde araya fasılalar giriyor; fakat kulaklarına okunan ezan sesini, çocukken gittikleri teravihi, teravih sonrasında Alman Çeşmesi'nden içtikleri nar şerbetinin tadını, seyrettikleri Karagöz'ün yüzlerce yıldır letafetini koruyan esprilerini hiçbir zaman unutmuyorlar.

Bugünkü dünyanın eriştiği medenî uzlaşma ve uylaşmalar hemen her yerde din özgürlüğünü az çok temin etmektedir. Fakat asıl mesele un, şeker ve yağın teorik olarak mevcudiyetinden çok helvanın pratik olarak yapılması ve karılan, pişirilen helvanın kıvamı meselesidir.

Bu rüyayı Avrupa'da da görmeye başladı çocuklar. Yine de yerinde görmek başka. Avrupa'da gülü sakı- da görüyorsunuz, Türkiye gülzârımız... Ramazan-ı Şerif'in yaz tatiline denk gelmesiyle birlikte bu mübarek mevsimi Türkiye'de veya bir başka İslâm ülkesinde geçirme eğilimi artacaktır. Gurbette her ne kadar kendinize ve ailenize bir havuz oluşturmaya çalışsanız da zaman zaman ırmağa, göle, deryaya, okyanusa karışma ve tazelenme ihtiyacı hissediyorsunuz. Irmak cami, göl Ramazan, derya İstanbul, okyanus Hicaz... Mekke ve Medine... Biz ol mahîleriz ki derya içre olmasak da, deryayı içimizde taşıyoruz. ■

*VU Amsterdam Üniversitesi, Teoloji Fakültesi Öğretim Görevlisi

AÇE'de gün batımı

TSUNAMİDEN SONRA AÇE'DE İLK RAMAZAN

Dr. Havva SULA

❑ Açe'yi, Aralık 2004'te yaşadıkları felaketle tanı-
mıştım. Görevli/gönüllü doktor olarak yaklaşık bir ay sağlık
hizmeti vermiştim İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ekibi
ile orada. Birçok dostlar edinmiş, bir bütünün parçası olma-
nın hazzını, onurunu bir kez daha yaşamıştım. Oradaki dost-
ları ziyaret etmek ve yarım kalan parçaları tamamlamak için
2005 Ramazanında yine oradaydım.

Açe (Aceh) Endonezya'nın bir eyaleti. Başkenti Ban-
da Açe. Ramazan havaalanından itibaren size kendisini fazla-
sıyla hissettiriyor. En çok da hemen hemen kesintisiz duyulan
Kur'an-ı Kerim sesiyle... Camilerin etrafı açık ve nerdeyse
her sokakta bir mescid ya da cami var. Buralarda gün boyu
namazlardan önce okunan mukabele sesi, şehri dolaşırken
sizi hiç yalnız bırakmıyor. Onları duyamazsanız arabanızın
radyosunda çok güzel Arap kıraatiyle okunan Kur'an-ı Kerim'i
dinleyebilirsiniz. Bir radyo kanalı Beytürrahman camisindeki
mukabeleyi naklen veriyor. Kur'an, Ramazan dışında da Açe-
lilerin hayatlarının önemli bir parçası. Namaz için girdiğiniz
camilerde sütunların diplerinde Kur'an'la haşır neşir çocuk-
lara, gençlere, yaşlılara rastlamak çok olağan. Çocuklar her
öğlen okuldan sonra camilerde Kur'an öğrenmeye geliyor-

lar. Bir öğlen namazında Beytürrahman Camisinin dış avlu-
sunda bir icazet törenine şahit olduk. Çok güzel giyinmiş kız
ve erkek çocuklar Kur'an'dan okudukları kısa bir bölümden
sonra hocalarının ellerinden kupalarını aldılar. O kadar neşe-
li ve onurluydular ki...

Sanırım oradaki Ramazanın Türkiye'dekinden en
farklı kısmı iftar sofraları. Daha önce geldiğimde tüm aile
fertlerinin bir sofa etrafında birlikte pek yemek yemedikleri-
ni duyduğumda şaşırılmıştım. Herkes akşam eve giderken
küçük lokantacıklardan naylon torbalarda çorbalarını ya da
kesekağıdında pilavlarını alıp evde ayrı ayrı yiyorlarmış. Ra-
mazanda da aynı. Sadece bu yiyeceklerin satıldığı yol kenarındaki
tezgahların sayısı çok artmış. Yoksulların imdadına
ise Beytürrahman Camisi avlusunda Açe usulü iftar yemeği
dağıtan Türk okulu mensupları yetişiyor. Naylon torbalar
içinde onlara sunulan çorbalarını ve kahvelerini sakın, dü-
zenli ve nazik bir şekilde sırayla alıyorlar. Biz Türk aşçımızın
pişirdiği tatlısı, tuzlusu, sucuğu ve çorbasıyla yine bildiğimiz
güzel iftar sofralarını kurduk. Orada farklı sivil toplum kuru-
luşlarında çalışan Türklerle birlikte iftarlar ve sahurlar yaptık.

Ramazanın vazgeçilmezi teravih namazları sıcakça

ve sivrisineklere rağmen sanki orada daha güzeldi. Çocuklar ve kadınlar cemaatin belki de yarıdan fazlasını oluşturuyordu. Galiba bize cazip gelen kısmı sunduğu alternatifti: Sekiz rekat kıldıktan sonra vitir namazı kılınıyor. Eğer siz 20 rekat kılmak istiyorsanız vitir namazı kılmayıp bir başka imamın mihraba geçmesini beklemeniz gerekiyor. 12 rekatı da bu imamla kılıp sonra vitirle namazınızı tamamlayabilirsiniz. Yani size 8 ya da 12 rekat teravih namazını cemaatle kılma tercihi sunuluyor. Böyle olunca da çocukların ve yaşlıların namaza gelme oranları artıyor. Beytürrahman camisi Banda Açe'nin en büyük camisi. Kadınlar da dahil tüm cemaatin imamı görebilmeleri için cami içinde direklerin dibine televizyonlar koymuşlar, kapalı devre yayın yapıyorlar. Arkadaşlarla Türkiye'de hiç kısmet olamayan bir şeyi denemeye niyetlendik; itikâf. Aslında bu tabii ki tam bir itikâf olmayacaktı ama Kadir Gecesi'ni camide geçirelim istedik. Bize camilerin sabaha kadar açık olduğu söylenmişti. Saat 12'ye doğru tek tek bütün kapılar kapandı. Görevli bize açık bırakılan tek kapıyı göstererek gitti. Bizden başka bir iki kişi daha vardı. Kur'an okumaya çalışıyorduk ama maalesef sivrisineklerin vizitisi ve ne kadar örtmeye de çalışsak ellerimiz ve ayaklarımızdaki dayanılmaz kaşıntılar, değil ibadet etmek orada oturmayı bile imkansız hale getirdi.

Ve bayram sabahı. Tüm şehir en güzel giysilerini giymiş, kadın erkek, yaşlı çocuk neşe içinde Beytürrahman Camisi'ne akıyor. Açe'de kadınlar cuma namazına gider mi, bayram namazı kılar mı diye bir tartışma yok.

Ve Arefe... buradaki gibi Açe'de de çok yoğun bir telaş ve hazırlık vardı. Burada okuyan Türk öğrenciler Açe usulü feslerini ve gömlekler satın aldılar, biz de en güzel giyeceklerimizi hazırladık. Yaşlı teyzeler tropikal çiçek yapraklarından hazırladıkları hediye paketleriyle pazar yerini bir renk cümbüşüne çevirmişti. Camiinin yanında kurulan kocaman bir tören platformunun sebebini anlamak için akşamı beklememiz gerekti. İftardan sonra tekbir sesleriyle sokaklardan geçen Aceliler bu gecenin çok hareketli geçeceğini gösteriyordu. Ofisimizdeki yaşlı genç hepimiz çok heyecanlıydık, balonlar şişirdik, bayraklarımızı hazırladık, bir kamyonetin arkasına doluştuk ve megafonla Acelilerin bayramını kutlayarak konvoyla katıldık: "Selamat idûl fitrî". Çok büyük bir konvoy oluşmuştu. Yatılı Kur'an Kursu öğrencileri ve yetimhanede kalan yetimler ellerinde meşalelerle tekbir getirerek yürüyorlardı. Babalar ve anneler çocuklarıyla birlikte bindikleri motosikletlerde öylesine heyecan ve neşe doluydular ki... Biz de çocukluğumuzdan beri yaşamadığımız bu bayram sevincine kaptırdık kendimizi.

Tören için kurulan platformun önünden öğrencilerin ve halkın ardından geçerek büyük bir vakarla Valiyi ve şehir protokolünü selamladık. Onlar da ayağa kalkarak selamımızı aldılar. O gece arkamızda motosikletli gençler, tekbir

getirerek, halkın bayramını kutlayarak şehri defalarca dolaştık.

Ve bayram sabahı. Tüm şehir en güzel giysilerini giymiş, kadın erkek, yaşlı çocuk neşe içinde Beytürrahman Camisi'ne akıyor. Açe'de kadınlar cuma namazına gider mi, bayram namazı kılar mı diye bir tartışma yok. Tüm namazlarda nerdeyse cemaatin yarısı kadın. Saflar oluşturuluyor, rengarenk giysiler içindeki tüm kadınlar tek bir renge bürünüyorlar bacı cilbablarıyla; beyaza. Ama bu sefer giydikleri teravihlerde gördüklerimizden çok daha şık ve dantelli. Açe'de kadınlar tüm namazlarda mutlaka bu kıyafetleri giyorlar. Hatta teravih namazında bizi de uyarmışlardı bir kez giymemiz için. Hutbede ayetlerin dışında birkaç kelime daha tanıdık geliyor bize "tsunami" "kurban". Bu onların felaketten sonra kutladıkları ilk bayram.

Namazdan sonra bayram şekerimizi ikram ediyor ve bayramlaşıyoruz. Tabii onlar bizde bu bayramın bir adının da "Şeker Bayramı" olduğunu bilmiyorlar.

Üzerinde "selamât idûl fitrî" yazan, çiçeklerden yapılmış panoların önünde aileler fotoğraf çektiyorlar. Az sonra bu coşkunun yerini derin bir sessizlik ve hüznün alıyor.

Biz de onlarla birlikte yol kenarındaki toplu mezara gidiyoruz, Kur'anlar

okunurken yaşlar sessizce süzülüyor, ilk gittiğimde de beni çok etkileyen sabır ve tevekkül yine onların en güzel sığınağı.

Açeliler de bayram kahvaltısı yaparlar mı bilmiyoruz ama biz Kızılay, Deniz Feneri, Türk Okulu ve İBB ekibi olarak hep birlikte bayram sabahının keyfini çıkarıyoruz. Uzun, nemli ve sıcak günlerde tutulan oruçlardan sonra gerçekten bir bayram bu.

Burada Türkiye'den gelen ve hizmet veren kuruluşları herkes tanıyor. Yani bayram ziyaretine gitmemiz gereken birçok yer var. Lokum paketlerimizi alıp ziyarete başlıyoruz; Vali, Şeyh Kuala Üniversitesi Rektörü, yetimhaneler ve evini halka bayramlaşmaya açan Cut Chayarani. Bir üniversite hocası hanım. Soylu bir aileden geliyor. Bayramın ikinci günü onun "open day"i. Çok güzel ve pahalı yiyecekler hazırlayıp onlarla bayramlaşmaya gelen dostlarına, komşularına ve herkese sunuyor. Bizde çocukların tanımadıkları evin kapısını çalarak bayramlaşmaları, şeker ve para almaları gibi sanki.

İskender Muda Havaalanı ve Açeli dostlar bizi son kez "salamat idûl fitrî" diye uğurlarken orada bir parçamızın kaldığını hissediyoruz, Bosna'da, Nijer'de, Özbekistan'da olduğu gibi. ■

Bayramlaşmadan sonra onlarla birlikte yol kenarındaki toplu mezara gidiyoruz, Kur'anlar okunurken yaşlar sessizce süzülüyor, ilk gittiğimde de beni çok etkileyen sabır ve tevekkül yine onların en güzel sığınağı.

İSLÂM'IN SOSYAL İLİŞKİLERİ BELİRLEYİCİLİĞİ ve SILA-İ RAHİM

Kerime CESUR*

İnsan ilişkilerini, yardımlaşmayı tüketim seviyesine indirgeyen, bireyselleşmeyi yücelten kapitalist toplumların görünümünü Müslümanlar arasında görmek mümkün değildir veya olmamalıdır.

□ Kapitalizm, insanın kendisini gerçekleştirebilmesi için bireyselleşmeyi bir çıkış olarak sunmaktadır. Buna göre sınırsız sahip olma isteği, bunu engelleyen bağlardan kurtulmayı gerekli kılmakta; bu da ancak toplumda birey olarak bulunmakla gerçekleşebilmektedir.

Gelir seviyesi yüksek toplumlarda, birlikte bulunulması gereken oluşumların birey hayatından çıkarılması için türlü projeler üretilmektedir. Üretecek ve aynı zamanda sahip olacak insanı, hem maddî hem de manevî anlamda soyutlama düşüncesi, bu projelerin temelini oluşturur. Huzurevleri, bakımevleri gibi yerler kişiyi maddî bağılıktan kurtarmak için, sosyal alanda hizmet veren dilenci evleri, sokak insanların yaşadığı koruma evleri vb. yerler ise psikolojik etkiyi azaltmak için kurulmuşlardır. İnsanın başkalarıyla ilgilenecek, zaman geçirecek vakti yoktur. Aynı zamanda onları görerek psikolojisi olumsuz yönde etkilenmemelidir; çünkü o, sürekli üretmeli ve harcamalıdır. Yardımlaşma da harcama kültürü üzerine bina edilmiştir. Birey, yardımını fizikî temas kurarak değil kazandığını buralara kaynak sağlayan kuruluşlara para vermek suretiyle yapmaktadır. Böylece hem harcamış hem de manevî rahatsızlıktan kendini kurtarmış olmaktadır.

Kapitalizm, insanları birbirinden bağımsız, kendi çıkarları için çalışan varlıklar olarak tarif eder. Thomas Hobbes, insanı birey olarak tanımlamış, toplumsal yaşamı da herkesin herkesle savaşı olarak nitelmiştir. Buna göre insan sadece kendi isteklerini elde etmek için toplumdaki diğer bireylerle savaşıyor. Diğer yandan şunu da ifade etmek gerekir ki; bireyselleşen insan aynı özelliklere, kazanımlara sahip diğer bireylerle bir sosyal sınıf meydana getirmektedir. Oysa "izm"lerden önceki dönemlerde birey; -yaşlısıyla, çocuğuyla- ailesinden, kabilesinden ayrı düşünülemez, sosyal sınıfını da bu kişiler oluştururdu.¹

Gerek kan bağıının getirdiği bağılılık gerekse diğer sebeplerden oluşan bağılılık ilişkilerinde toplumların ahlâk, özellikle de din tasavvurlarının belirleyici etkisi vardır. Gelişmişliğin ölçütünü çok üretme ve tüketme üzerine kuran, bunun için

Modern hayatların yaşandığı büyük kentlerde, ziyaretlerin yapılması gereken bayramlar tatil fırsatı olarak görülmekte; ziyaret ya telefon ya bir kart ya da mesaj ve e-maile geçirilmektedir.

de bireyselleşmenin kaçınılmaz olduğunu söyleyen kapitalist düşünce, fakir ülkelerin ilerleyememesinin sebeplerini toplumsal ilişkilerinin gereğinden fazla güçlü olmasında aramaktadır.

İslâm insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ayrıntılı ilkeler sunar.

Müslüman birey, hayatının her anını, her adımını dinine göre ayarlamak durumundadır. Dinin düzenlemeleri, Müslümanın istediği zaman hayatına dahil edeceği alışkanlıklar değil bir hayat tarzıdır. Müslüman hem manevî doygunluğunu hem de dünya huzurunu dininden alacaktır. Bunu sağlayacak olan ise dininin yapmasını istediğini yerine getirmek, yasakladığı şeylerden de kaçınmaktır. Helâl ve haramlara uyması gereken Müslümanın İslâmî olgunluğunu tamamlayabilmesi için insanî ilişkilerini de sağlam tutması şart koşulmuştur.² Bayramlar ilişkileri yenilemek ve güçlendirmek için güzel bir fırsattır.

Allah Teâlâ Hucûrât Sûresi'nin 10. âyetinde Müslümanların kardeş olduklarını ve dargın duramayacaklarını bildirmiş; Efendimiz de hakiki iman için komşuyu görüp gözetmeyi şart koşmuştur.³ Bu sebepten insan ilişkilerini, yardımlaşmayı tüketim seviyesine indirgeyen, bireyselleşmeyi yücelten kapitalist toplumların görünümünü Müslümanlar arasında görmek mümkün değildir veya olmamalıdır.

Allah Teâlâ maddî eylem ve ilişkilerin düzenine ilişkin ilkeleri vahyettiği gibi⁴ gerek ailevi gerekse diğer insanlar arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği sorusunun cevabını da ilâhî hitapla bildirmiş ve Efendimiz de yaşantısıyla pratiğini göstermiştir. İslâm'ın öğretileri Müslümanın, yakından uzağa doğru açılan bir ilişkiler ağı içerisinde olmasını öğütler. Zekat ve sadaka-i fıtır ibadeti öncelikle akrabadan başlanmak suretiyle ifa edilir. Komşunun aç veya tok olması davranışlarımızı etkilemektedir. Aileyi ve akrabayı koruyup gözetme, hal hatır sorma, gönüllerini alma anlamındaki "sıla-i rahîm" ile ilgili uyarı ve müjdeleme içeren bir çok hadis mevcuttur. Bu hadislerden ve konu ile ilgili âyetlerden ziyaretleşmenin değerini ve nasıl olması gerektiğinin bilgisini

alıyoruz.⁵ Aileden başlayarak akrabalara yayılan niha-yet diğer Müslümanlara ulaşan bir terimdir sıla-i rahîm. Dinimizin, insanı dertleriyle yapayalnız kalmaktan ko-ruyan, toplumu bilinçli topluluklar kümesine dönüştü-ren prensiplerinden biridir.

Eylem, yerinde ve zamanında yapılmasına göre değer kazanır. Bu ilkeye göre ziyareti yapılacak in-sanın durumuna göre ziyaretin içeriği ve niteliği belir-lenmelidir. İnsan yüzü görmeye hasret birine çok de-ğerli hediyeler gönderilse de anlamı olmayacaktır. Sırf insan görebilmek için gününü toplu taşıma araçlarında geçiren yaşlıların varlığı hepimize aşikârdır. Onların ihtiyacı birkaç cüm-lede oluşsa da insan sesidir. Birkaç güzel sözdür. Değerli olduğunun his-

settirilmesidir. Fakir birine yapılacak ziyaretin içeriği eksiklerinin giderilmesi şeklinde olmalıdır. Hastaya ya-pılacak ziyaret, sağlıklı insana yapılacak ziyaretten hem değeri hem de sonuçları itibarıyla farklılık gösterir. Resûlullah (s.a.v.), Müslümanın Müslüman üzerindeki beş hakkından bahsederek şöyle buyurmuştur: "Onun-la karşılaştığında selâm ver, seni davet ederse icabet et, senden nasihat isterse nasihat et, aksırır da Allah'a hamdederse ona yerhamükallah' de, hastalandığında

ziyaret et, öldüğünde cenazesini ta-kip et".⁶ Resûlullah (s.a.v.), mü'mileri bir vücudun organları gibi görmüş, "Sevilmede, merhamet ve şefkatte mü'minleri bir vücut gibi görürsün. O vücudun herhangi bir azası rahat-sız olursa diğer azalar da onunla be-

***Helâl ve haramlara uyması
gereken Müslümanın İslâmî
olgunluğunu tamamlayabilmesi
için insanî ilişkilerini de sağlam
tutması şart koşulmuştur.
Bayramlar ilişkileri yenilemek ve
güçlendirmek için güzel bir
fırsattır.***

raber ızdırap duyarlar.”⁷ buyurmuştur. Hastaya yapılacak ziyaretle onun yalnız olmadığı hatırlatılmış, acılarının paylaşıldığı anlatılmış olur. Ayrıca hasta ziyareti Allah’a yakın olmak için de bir vesiledir.⁸

Ziyaret için öncelik veya bir karşılık beklemek gerekir. Değerli olan hem ilk giden olmak; hem de unutana akrabalık, Müslümanlığın verdiği kardeşlik bağlarını hatırlatmaktır. Efendimiz (s.a.v.) buyuruyorlar ki; “İyiliğe benzeri ile karşılık veren kişi, tam anlamıyla akrabasını görüp gözetmiş olmaz. Hakikî sıra, kişinin kendisi ile ilgiyi kesenleri görüp gözetmesidir.”⁹ Yapılan ziyarete de karşılık vermek gerekir. Ziyarete karşılık vermemek ziyarete gelende kırıklığa ve bağların zayıflamasına sebep olacaktır.

Modern hayatların yaşandığı büyük kentlerde, ziyaretlerin yapılması gereken bayramlar tatil fırsatı

olarak görülmekte; ziyaret ya telefon ya bir kart ya da mesaj ve e-maile geçirilmeye çalışılmaktadır. Bu, Müslüman toplumda olmaması gerektiğini söylediğimiz tüketim kültürüne uygun olarak yapılan davranış biçimidir.

Müslümanın önünde, bireyin hayatını düzenleme ve ilişkilerini belirlemede bilinçli bir yöntem izleyen tüketim kültürüne uygun yaşayıp yaşamama konusunda, görsel ve yazılı öğelerin, toplumsal kabul için bireysel önceliklerin önemine dair yaptıkları pazarlamalar, reklamlar, tek tek bireylerin birbirlerini örnek alarak meşruiyet zemini oluşturmaları gibi zorlayıcı unsurlar vardır. Bu unsurların etkisi, toplumumuzda büyük çoğunluğun gelenekten öğrendiği dinî değerler üzerinde bilinçli okumalar yapmak ve bunları teoriden hayatın pratiğine indirmek suretiyle azaltılabilir. ■

D İ P N O T L A R

*Vaiz, İstanbul

1) DURCAN, Nergis Melis ve YALÇINKAYA, Timuçin, “Küresel Kapitalizm Bağlamında Sosyal Bilim Dallarında Öğrenme Sorunsalının Analizi ve Bir Öneri”, Dokuz Eylül Üniversitesi III. Aktif Eğitim Kurultayı Poster Bildirileri, İzmir, 3-4 Haziran 2006.

2) “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” Nisa 4/36. Peygamberimiz de akrabası ile bağlarını kesen kimsenin bulunduğu meclise rahmetin inmeyeceği ve böyle kimselerin cennete giremeyeceği uyarısında bulunmuştur. Buhârî, “Edeb”, 11.

3) “Yanıbaşında komşusu açken kendisi tok yatan kimse hakiki mümin değildir.” Hâkim, Müstedrek, II, 15

4) Mesela: “Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” Bakara 2/271. “Eğer borçlu darlık içindeyse ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilerseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır.” Bakara 2/280. “Ey Ademoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyeğin için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez.” Araf 7/31. “Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.” Furkan 25/67.

5) “Allah’tan korkun ve akrabalık bağlarınızı kesmekten sakının.” en-Nisâ, 4/1. “Akrabalık, Arş’ta asılıdır. Der ki: “Beni gözeteni Allah gözetsin; beni terk edeni Allah terk etsin” Müslim, Birr ve Sıla, 17. “Her kim rızıkının bol olmasını ve ecelinin gecikmesini istiyorsa akrabasını görüp gözetsin.” Buhârî, Edeb, 12; “Ey insanlar, birbirinize selâm verin, akrabanızı gözetin, yemeği yediniz! Geceleyin insanlar uyurken namaz kılin ki selâmetle Cennet’e giresiniz” Tirmizî, Et’ime, 45.

6) Tirmizî, Edeb, 1; Nesâî, Cenâiz, 52; İbn Mâce, Cenâiz, I.

7) Buhârî, VIII, 12.

8) Resûlullah (s.a.v.) bir kudsî hadisinde Kıyamet günü Allah Teâlâ’nın, “Falan kulum hastalandı da sen onu ziyaret etmedin, etseydin beni onun yanında bulacaktın.” diyeceğini bildirmişti. Müslim, Birr, 43.

9) Buhârî, Edeb, 15.

MİNYATÜRDE OSMANLI BAYRAMI

Hesna HARAL*

□ Yazılı kaynaklar Osmanlı kültüründe bayramların nasıl kutlandığına ilişkin ayrıntılı malumat verirler. Teşrifat Defterleri, bayramın devlet adamları arasında oruç ayı içerisindeki başlangıcı ve merasimin üst kademelerdeki devamına dair birçok ayrıntı sunar. Bu defterlerden gelen bilgiler daha çok kimlerin hangi sırayla geldiği, ne giydikleri, hangi sırayla bayramlaştıkları şeklindedir.¹ Bu defterlerdeki bilgilerde odak nokta, saray ve saray bürokratlarıdır. Saraydaki bayramlaşma töreninde yer almayan elçiler ve seyyahlara ait yazılı eserler ise, sultanın bayram namazına gitmesi esnasında Alay-ı Hümayûn'un tasviri ve halkın bayramı nasıl kutladığını anlatır.

Bayram kutlamalarını gösteren görsel kaynaklar söz konusu olduğunda minyatürleri, albüm resimlerini ve tabloları sayabiliriz. Tarih yazmalarının içindeki bu minyatürlerde konu ya Osmanlı sultanının sarayda bayramlaşması (muâyede) veya bayram namazı için selâtin camilerinden birine giden

Alay-ı Hümayûn'dur. Saraydaki muayededeki sadece yöneticiler yer aldığından, Osmanlı halkının bayramını görmek için albüm resimlerine ve namaza giden alay sahnelerine bakmak icab eder.

Osmanlı minyatüründe saray erkânı ve sultanın bayramlaşması minyatürlerinin ilklerinden biri Şehinşahnâme II'de [TSMK, H. B. 200, y. 159b-160a] yer almaktadır². Çift sayfa halinde tasarlanan bu minyatür (Resim 1) XVI. yüzyıl Osmanlı kitap resminin büyük nakkaşı, sanatçı Osman'ın atölyesinin eseridir. Sol sayfanın merkezinde revaklı bir avlunun ortasında, kırmızı halı üzerinde oturan kişi Osmanlı sultanıdır. Tahtın önünde diz çökmüş

vaziyette etek öpen büyük kavuklu bir erkek görülür. Sağ sayfada minyatür çerçevesinin üst kısmında "Mübarek İd-i Ramazan'da Vezir-i Azam Osman Paşa erkân-ı saadetle" ifadesi Osmanlı sultanının huzuruna bayramlaşmak için gelen bürokratlar içindeki en yüksek rütbeliye işaret eder. Sultanın so-

Gerçekten de insanlığın en eski dönemlerinden itibaren oruç ibadeti hem bir ruhî arınma, hem de fertleri hayatın çeşitli aşamalarına ve belirli olaylara hazırlama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

lunda genç erkekler elleri önlerinde bağlanmış vaziyette beklemektedir. Diğer tarafta ise kırışmış sakalları ile yaşlı saray erkânı görülür.

Bahçedeki ağaçlar sultanla bayramlaşan kalabalığı doğal yolla iki kısma ayırmaktadır. En öndeki sırada yeniçeri başlıklarıyla genç ve yaşlı askerler bir düzen içerisinde yürür vaziyettedir. Onların arkasında yine kavuklu bir grup sıranın kendilerine gelmesini bekler. Sol tarafta gördüğümüz bu düzen karşı sayfada yerini müzisyenlerin hareketliliğine bırakmıştır. Adalet kulesi önünde sıralanan mehteran müzisyenlerinin her bir dizesi, farklı bir enstrüman çalmaktadır. Büyük kösler renk lekeleri itibarıyla resimdeki en

dikkat çekici öğelerdir. Nakkaş köse vuran müzisyenlerin kol hareketlerini çok canlı betimlemiştir. Daha sağda yerde küçük vurmaları onların arkasında üflemeliler kalabalık gruplar halindedir.

Minyatür, gerek bayramlaşmanın yapıldığı mekân, gerekse törene katılanların gösterilmesi açısından tarihi gerçeklerle örtüşmektedir. Osmanlı sarayında bayramlaşmanın arife gününden başladığı, öğle namazından sonra çavuşbaşı ve divan çavuşlarının Alay Meydanı olarak bilinen Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusundaki Kubbealtı'nda, padişahın makamı sayılan Adalet Köşkü'ne doğru saf tuttukları ve ikinci ezanından sonra dua ile bayramlaşmanın başladığı bilinmektedir. Padişah Hasoda önüne konan tahtına oturup Enderun erkânının kutlamalarını kabul etmektedir.³

Kapıdağlı Konstantin'in eseri olan bir minyatürde Osmanlı sarayının bayram tahtını görebiliriz. Bu minyatürde (Minyatür 2)⁵, III. Selim bayram tahtında oturmaktadır. İç oğlanları dahil sultanın yanında hiç kimse gösterilmemiştir. Yer yer taşlarla süslenmiş altın taht bir halı üzerinde resmedilmiştir. Tahtın önünde de sultanın ayaklarını uzatması için kadife kaplı kırmızı bir ayaklık yerleştirildiği görülür. Osmanlı sultanlarının bu günlerde kullandığı taht, bayrama özeldir. Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen bu tahtın, saray değiştikten sonraki zamanlarda da kullanıldığı bilinir.⁴

Yaklaşık 1789 tarihli bu minyatürde (Resim 2), III. Selim bayram kıyafetleri içinde olmalıdır. Önden gümüş şeritlerle bezenmiş kırmızı kaftanının kolları ve yakası kürk kaplanmıştır. Büyük kavuğu üzerine yerleştirilmiş sorgucunun önü mücevherle süslüdür. Dizlerine dayadığı ellerinde, değerli taşlardan yüzükler vardır. Arka planda bulutlu

bir gökyüzü altında ağaçlar ve kuşlar görülür. Bulutların açıldığı noktada bir hilâl yer alır.

Osmanlı minyatüründe sultanın bayramlaşmasını gösteren başka bir minyatür, Kitâb-ı Gencine-i Feth-i Gence [TSMK, R. 1296, y.5b] isimli eserde yer almaktadır. Buradaki sahenin ikonografik açıdan Resim 1 ile benzerlikler taşıdığı, farklı olanın kompozisyonun tek yaprak üzerine yerleştirilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu minyatürde de saray erkânı III.

Bayram kutlamalarını gösteren görsel kaynaklar söz konusu olduğunda minyatürleri, albüm resimlerini ve tabloları sayabiliriz. Tarih yazmalarının içindeki bu minyatürlerde konu ya Osmanlı sultanının sarayda bayramlaşması (muâyede) veya bayram namazı için selâtin camilerinden birine giden Alay-ı Hümayûn'dur. Saraydaki muayededeki sadece yöneticiler yer aldığından, Osmanlı halkının bayramını görmek için albüm resimlerine ve namaza giden alay sahnelerine bakmak icab eder.

Murad'ın etrafında tahtın her iki yanında sıralanmış merasimi izlemektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz her iki betimlemelerde de Osmanlı sultânı, Enderun mensupları ve yüksek dereceden görevliler tasvir edilmiştir. Saraydaki bu bayramlaşmada halk yer almadığından minyatürde de gösterilmemiştir. Sultanın bayramda halkla buluştuğu olay ise Alay-ı Hümayûn'un sokaklardan geçerek bayram namazına gitmesidir. Sanatçı Ahmed Nakşî'nin fırçasından çıkan Divân-ı Nâdirî'deki [TSMK, H. 889, y. 4a] minyatür (Resim 3), konusu farklı olmasına rağmen, belgeleyici değeri açısından önemlidir. Konu sultanın halkın içerisinde geçerek Cuma namazına gitmesidir. Bayram namazına sultanın iştirâkı, Osmanlı hâkanlarının halkla buluştuğu, sefer, göç, türbe ziyareti ve Cuma namazı gibi sınırlı durumlardan birkaçıdır.⁶

Padişahın alayın ortasında yer aldığı, kadınlı erkekli halk gruplarının ve seyyahların ise padişahın çevresindeki kumaş setler önünde birikerek çok görkemli grubu izlemesi sadece Cuma namazında değil, bayram namazında da geçerli bir durumdur. Gördüğümüz kadarıyla Osmanlı minyatüründe sultanın alayının Cuma ve Bayram namazlarına katılması birbirine çok benzer şekilde resmedilir. Bu sahnenin (Resim 3) Cuma selamlığı mı yoksa Bayram namazına gidiş mi olduğunu belirten şey ise halkın elinde gördüğümüz kâğıt rulolardır. Cuma selamlıklarında halkın, bu şekilde arzu hallerini padişaha uzattıkları ve bunların görevliler tarafından toplandığı bilinir.⁷ Burada yapmak istediğimiz şey; sultanın hizmetkârlarının, ulemâ ve devlet erkânının ve tabi ki padişahın bayram namazı alaylarında halkla nasıl bir araya gelmiş olabileceğinin görsel belgesini sunmaktır.

Araştırmalarımızda Osmanlı minyatüründe halkın bayramı nasıl kutladığını gösteren saray nakkaşhanesinden çıkmış bir minyatüre rastlayamadık. Fakat gezginlerin seyahatnamelerinde ve bu gezginler için hazırlanmış albümlerde ve yazmalarda Osmanlı insanının bayram kutlamaları resmedilmiştir. Bu resimlerden ilki bir bayram gününde Tavukpazarı'nda halkı göstermektedir (Resim 4). Osmanlı betimleme tarzının çok dışında kalan bu resimde⁸ arkada Çemberlitaş'ın bir bölümü ve Atik Ali

Paşa Cami görülür. Dört ayak üzerine oturan ve üstü yine ahşap bir malzeme ile kapatılan çehar-tak diyebileceğimiz yapının içerisinde ip üstünde oynayan cambazları görmekteyiz. Etraftaki kalabalıktan birkaç kişi arkası izleyiciye dönük vaziyette biraz da rahat bir edayla bu olayı izlemektedir.

Çehar-tak'a asılı salıncağın üzerinde sallanan genç erkeğin ifadesi ilgiyi cambazlara yöneltiyor. Kalabalık içerisinde kimi çocuklu kimi çocuksuz tek veya gruplar halinde giden kadınlara rastlıyoruz. Koku satıcısı erkek kadınlara yönelmiştir. Yaşlı-genç bir çok Müslüman kadın yüzlerinde peçeleri ve üzerlerinde feraceleri ile bayram yerinde dolaşmaktadır. Şeffaf bir perde arkasında

Sonuç olarak Osmanlı nakkaşlarının fırçasından çıkmış minyatürlerde ve muhtemelen batılı bir sanatçının yaptığı albüm resimlerinde, Osmanlı kültüründe bayramın hem sarayda hem de sokakta nasıl kutlandığı betimlenmiştir. Bayramlaşma gibi tarihi bir olayın estetik normlarla sanat eserlerine yansımaları sadece belgeleyicilik açısından değil, hissettirdiği artistik lezzet bakımından da çok değerlidir.

Minyatür 4

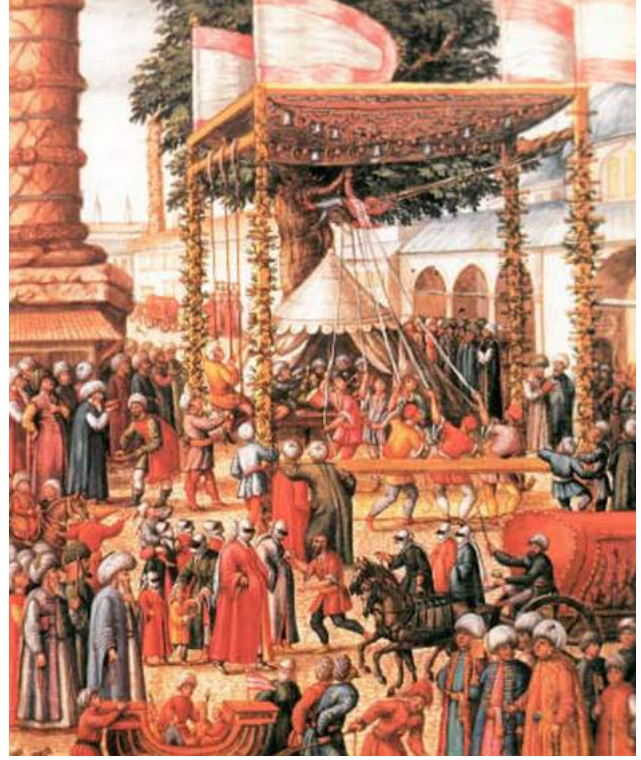

bindikleri arabada kalabalığı izleyen başkaca kadınlar görmekteyiz. Kıyafetlerine ve kavuklarına bakarak toplumun farklı tabakalarından erkeklerin bu meydandan geçtiği ya da merakla ve olan biteni konuşarak yürüdüğünü görürüz. Resim başkentin çarşı alanlarından birinde çocuğu, kadını, yaşlısı, erkeği, genci ile bayramı sokakta nasıl geçirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Müslüman kadınların kamusal alanda salıncakta sallanması düşünülemeyeceğinden, erkeklerin cambazları izleyerek veya sallanarak eğlenildiğini görürüz.

XVI. yüzyılda Fransız elçisi ile İstanbul'da bulunan Canaye, bayramda İstanbul'da hemen hemen her sokakta bir salıncak kurulduğunu, sallananların, sallayan gençlere birer akçe verdiğini söylemektedir. Öyle ki bu akçeye karşılık olarak eğlenenlere gülsuyu ve portakal çiçeği kokusunun ikram edildiğini belirtmektedir⁹. Resim 3'de genç bir erkeğin kadınlara koku satmak istediğini ve bayramda ana eğlencelerden birinin de salıncaklar ve ip cambazları olduğunu görmekteyiz.

Buraya aldığımız başka bir albüm resmi¹⁰ (Resim 5) bayramda salıncak ve dönme dolapta eğlenenleri göstermektedir. XVI. yüzyılda hazırlanan bayram eğlencesini betimleyen çift sayfa resmin sağında dört ayaklı ahşap bir

Minyatür 5

strüktüre bağlı salıncakta sallanan genç bir erkek ve bu yapıya bağlı tahta sıralar üzerinde sohbet edenler görülmektedir. Bu yapının üstü bir dokumayla örtülmüştür. Sonuç olarak Osmanlı nakkaşlarının fırçasından çıkmış minyatürlerde ve muhtemelen batılı bir sanatçının yaptığı albüm resimlerinde, Osmanlı kültüründe bayramın hem sarayda hem de sokakta nasıl kutlandığı betimlenmiştir. Bayramlaşma gibi tarihî bir olayın estetik normlarla sanat eserlerine yansımaları sadece belgeleyicilik açısından değil, hissettirdiği artistik lezzet bakımından da çok değerlidir. ■

D İ P N O T L A R

*İstanbul Müftülüğü, Arşiv

- 1) Zeynep Tarım Ertuğ, "Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayı'nda Bayram Törenleri", Prof. Dr. Mübahat Küçükoglu'na Armağan, İstanbul, 2006, s. 582.
- 2) Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul, 2004, s. 116.
- 3) Zarif Orgun, "Kubbealtı ve Yapılan Merasim", Güzel Sanatlar Mecmuası, sayı 6, İstanbul, 1950, s. 102-103.
- 4) II. Abdülhamid'in Yıldız'daki muayedesini için Topkapı Sarayı'ndan getirilmiş, tören bittikten sonra ise araba ile tekrar yerine götürülmüştür. Zeynep Tarım Ertuğ, a.g.m, s. 583.
- 5) Banu Mahir, a.g.e. Resim 40.
- 6) Zeynep Tarım Ertuğ, "Minyatürler ve Tarihî Belge Özellikleri", Osmanlı, c. XI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 181.
- 7) Banu Mahir, a.g.e., s. 117.
- 8) Viyana Östererische National Bibliothek Codex Vindobonandts 8266.
- 9) Metin And, XVI. yüzyılda İstanbul Kent, Saray, Gündelik Yaşam, 1994, s. 265.
- 10) Landes Bibliothek und Murkardsche Bibliothek, Kassel, 4. MS. Hist 31.

YILMAZ BAYAT İLE“İFTAR ÇADIRI”NDA RAMAZAN GELENEĞİ ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Davut Özgül

Yılmaz Bayat 1950 yılında Erzincan'ın Kemah ilçesinde doğdu. Orta, lise ve üniversite öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1974 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi elektrik mühendisliği bölümünden mezun oldu. 1994 seçimlerinde Üsküdar Belediye başkanı oluncaya kadar, kamuda, özel sektörde ve serbest olarak mühendislik yaptı.. 1994- 2004 yılları arasında Üsküdar Belediye başkanı olarak hizmette bulundu. 1995 yılında Türkiye'de ilk defa başlatılan “İftar Çadırı” projesini başlatan isim oldu.

Yılmaz Bey, İftar çadırı düşüncesi nasıl doğdu?

1994 yılının “Katibim” şenliklerinde kültürel etkinlikler alanında küçük bir çadır da kurmuştuk. İnsanların o çadır altında gruplar halinde sohbetlerini gördüğümde bundan çok etkilenmiştim. İlçemizde yoksulların, kimsesizlerin, mağdur insanların olduğunu da biliyordum. Vapur iskelesinden, akşam üzeri işten dönen insanların iftar etmek için çektikleri zorluklar çadır kurma düşüncemizde etkili oldu. Ayrıca merhum Ahmet Yüksel Özemre Bey'in hem söyleyip hem de yazdığı gibi “Üsküdar'da Sehâvet”, yani cömertlik kök salmıştı. Biz de insanlarımızı iftara davet ettik. Bunu yaparken önce belediyenin imkanları ile başladık, ama halkımız sehâvetini gösterdi. Hem de hiç ummadığımız insanlar katıldı bu sofraları hazırlamaya. Yani biz bir köprü olduk arada.

Yılmaz Bey, çadır kurulmasına tepkiler de vardı. En basitinden “neden çadır?” diyorlardı. Bu konuda ne dersiniz?

O zamanlar halkın bu davete rağbetini karşılayabilecek yerimiz yoktu. Yani çadır bir zaruretten doğdu. 1500 kişi ile başladık ve 15.000 kişiye çıktı rakam. Bu sayıyı alacak mekan yok. İlk çadırımız 50x10m ebadında idi, sonra ihtiyaca binaen büyütüldü. Son çadırımız 1150 m² olmuştuk. Her aşamada uzmanlardan, özellikle Prof. Dr. Mustafa Uzun Bey'den otağlar, çadırlar konusunda teknik bilgiler aldık ve renk, desen ve iç düzenlemeyi ona göre geliştirdik.

Karşı çıkanların bir diğer gerekçesi; insanları dilencililiğe alıştırırmamızdı. Oysa öyle değildi. Yoksul insanlar vardı ve iftarda doyurulmalıydı. Biz bunu gördük. Birgün belediye binasına giderken, 4-5 yaşlı kadın bana yaklaşıp, sevgi ve şefkatle sarımsı okşayıp, omzuma dokunarak; “yavrum, evladım”, şeklinde hitaplarla bir çocuk gibi sevdiler, şaşırdım tabii, sonra konuşmalarından anladım ki Ramazan da iftar çadırında yemek yiyorlarmış. Bu sevgiyi görünce nasıl önemli bir iş yaptığımızı

anladım. Gelenek olarak kadınlarımız genelde akşamları tek başına sokağa çıkmazlar, iftar çadırları sayesinde onların sosyal hayata katılımını da sağladık. Yani eleştiriler haklı değil diye düşünüyorum. Bildiğiniz gibi Ramazan sebebiyle kan bağışi yapanlar azaldığı için Kızılay'ın elindeki kanlar azalır, işte Ramazan çadırımızda bayramdan sonrada bir hafta kan bağışi kampanyası yapılır ve her seferinde 2000-2500 ünite kan toplanırdı.

Eğlencenin çadırlara hakim olduğu, hatta bir yerler için “Taverna Çadırı” gibi kavramların kullanıldığını söyleyenler oldu. Bu anlamda çadırlar için ne dersiniz?

Son zamanlarda bahsedilen tarzda faaliyetlerin Ramazan ayına yakışmayacak hale geldiği bazı yerler açısından doğrudur. Ama Ramazan'da kültürel etkinliklerin olması, bize ait değerlerin, musikinin, hacivat-karagöz, şiir, sanat, ve kültürel sohbetler gibi etkinliklerin olması gerekiyordu. Hatta biz bunu istişareler sonucunda uygulamaya koyduk. Ama her şeye rağmen iftar çadırlarının artılarının eksilerinden fazla olduğunu düşünüyorum. Ramazan çadırları Ramazan ayını Türkiye'de gündemde tutmuştur. En önemlisi Ramazanı anlayamayacak derecede küçük çocuklarımızın zihninde bir Ramazan kavramı oluşmuştur.

Sayın Bayat, İftar çadırları ile ilgili maksadınızı çok güzel izah ettiniz. Peki, Ramazan sizin için ne anlam ifade ediyor dersek, ne dersiniz?

Ramazan, bayram akşamı ile bayram sabahındaki fark kadar belirgin bir ay. Yani şimdi sizinle oturuyoruz ve normal konuşuyoruz, ama yarın bayram sabahı olduğunda sanki birbirimizi uzun zaman görmemişiz gibi kucaklaşacağız, sevincimizi paylaşacağız. Ramazan bu anlamda sevginin, dostluğun paylaşıldığı büyük ve mübarek bir ay. Hiç namaz kılmayanlar bile teravih namazı sayesinde namazla barışırlar. Ve daha nice güzelliklere Ramazanda yaşıyoruz. ■

A full-page background image showing a dirt road that curves through a dry, hilly landscape. The hills are covered in sparse, dry vegetation. The sky is filled with large, dramatic clouds, with some light breaking through near the top. The overall color palette is warm, with oranges, yellows, and browns.

ÜÇ AYLAR: YOLA KOYULMAK, YOLDA OLMAK

Mehmet YÜKSEL*

□ Ruhlar âleminde Rabbini tanıyarak yeryüzüne gelen insanoğlu bedenî özellikleri gereği unutmaya meyyâldir. Peygamberin öğüt verici olması yanında müzekkir oluşu, insana verdiği sözü ve bunun gereklerini hatırlatan anlamını da içerir. Her doğanın Bir Olan Yaratıcı bilinciyle dünyaya gelmesi demek olan fıtratın bozulmaması için İslâm Peygamberi, bir anlamda, doğduğu günde çocuğa Yaratıcısı'nı hatırlatmak için ezan ve kametle hoş geldin demeyi tavsiye eder. Ergenlik çağına kadar yükümlü olmayan insan, o andan ölüme kadar adeta "Ölüm sana gelinceye kadar Rabbine kulluk et" ¹ emri muktezasınca verdiği sözü hatırında tutma, yani yolda olma gayretiyle memurdur. Her türlü çirkinlikten alıkoyan ve hakkıyla kılınan namaz ibadetiyle günde beş, Cuma namazıyla haftada bir defa yoldan çıkmamaya çalışırken, yılda bir ay oruçla ruhî ve bedenî arınmaya girer. Gücü yetenin kazandığını temizlemek için yılda bir kez zekat ve daima sadakayla, ömründe bir defa hacca mükellef olması bir anlamda, verilen kulluk sözünü birçok yönden hatırlamak içindir. Nihayet bedenin firak vakti geldiğinde kul selâyla, sözü bir kez daha hatırlayarak ebedî âleme uğurlanır. Allah'tan gelip O'na gitme yolculuğu, ya da Hayy'dan gelip Hü'ya gitmek.

İşte bu yolda kulluk sözünün daima hatırlanması demek olan ibadetler, kulu tevbenin fayda etmediği ölüm anına, dahası dâr-ı ukbâya hazırlar. Rahmet Peygamberi'nin "Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz" şeklindeki kutlu sözü², çıkılan yolda, yolcu olmanın keyfiyetini bizlere işâr eder. Yüce Kitâb verilen sözün, her an hatırdaki tutulmasını istemesinin yanında zamanla azalabilen kulluk heyecanının tazelenmesi tavsiyesini³ de sunar.

Bu tazeleme için de Yaradan, kullarına, sayıları on iki olan aylarda büyük nimetler sunmuştur. Şüphesiz ki bunların içinde en değerlisi Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği Kadir Gecesi'nin de içinde olduğu Ramazandır. Resûl-i Ekrem'in Ramazan ayının son on gününde ibadeti yoğunlaştırması, ümmetinden gizlenen vakti Rızâ-i Bâri amacıyla yakalama gayretinin neticesidir. Ramazan ayının bir anlamda Kadir gecesine doğru hazırlanması gibi ondan önceki aylar da Ramazan ayına doğru yola koyulmaktır.

Tevbe 36 ve Bakara 217. âyetlerde geçen haram

aylardan biri Recep ayıdır. Her iki âyette de fitne, kargaşa ve zulümden uzak durmaya yapılan çağrı bu aylara hürmet gösterilmesini gerektirmektedir. Receb ayı girdiğinde Hz. Peygamber'in "Allahım! Receb ve Şaban'ı bize mübarek kıl ve bizi Ramazan'a ulaştır"⁴ şeklindeki duası, hadis ilmi kriterleri bakımından, Receb ayının fazileti hakkında rivayet edilenler içinde en itimad edilecek olanıdır.⁵ Regaib Kandili olarak anılan Receb ayının ilk cuma gecesinden başka yatay ve dikey yolculukları içinde barındıran Mirac Kandili de bu ay içerisinde. Her ne kadar bu gecenin farklı aylarda olduğu söylene de ulemanın çoğu Mirac'ın Recep ayının 27. gecesinde olduğunu kabul eder.

Abdullah b. Mes'ûd'un rivayetine göre bu gece beş vakit namaz farz kılınmış, Hz. Peygamber'e, Allah'a şirk koşmadıkları sürece ümmetinin günahlarının bağışlanacağı müjdesi verilmiştir.⁶ Bu haber şefaate ilgili rivayetlerle birlikte mütalaa edildiğinde Mi'rac, Müslümanlar için bir bayram, kutlanmaya lâyık bir olay haline gelir.⁷

Hz. Peygamber (s.a.v)'den, bu gecelere has bir

Üç aylar ve kandiller, vatandaşımızın dinî hayatını inşada, suç oranlarının nisbî olarak düşmesinde, toplumsal sıkıntılara göğüs gerip birlik duygularını pekiştirmede büyük bir rol oynamaktadır.

ibadet nakledilmemekle birlikte, "haram aylar"da oruç tutmaya teşvik eden sahih rivayetler vardır. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce tarafından nakledilen bu rivayetlere istinaden sahabe ve seleften İbn Ömer (r.a), el-Hasan-ı Basrî gibi bu ayda oruç tutanların var olduğu bilinmektedir. Ancak ayın tümünün oruçlu geçirilmesi Ahmed b. Hanbel ve İmam Şafii gibi âlimlerce hoş karşılanmamıştır. Ayrıca bazı hadisler de bu görüşü teyid eder durumdadır.

Peygamberimizin üç aylardan ikincisi olan Şaban ayında bilhassa oruç ibadetini yoğunlaştırdığı ile ilgili birçok rivayet vardır. Üsâme bin Zeyd'in "Yâ Resûlallah! Şaban ayında tuttuğunuz kadar hiçbir ayda oruç tuttuğunuzu görmedim demesi üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyururlar: "Receb ve Ramazan ayları arasında, şu Şaban ayında insanlar gafildir. Bu öyle bir aydır ki, ameliler, Âlemlerin Rabbine bu ayda yükseltilir. Ben oruçlu iken amellerimin yükseltilmesini severim".⁸

Hz. Peygamber, "Şabanın ortasında gece ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla

dünya semasında tecellî eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu şöyle, yok mu böyle!' der" buyurmuştur.⁹ Hz. Peygamber'in Şaban ayına ve özellikle bu ayın on beşinci gecesine ayrı bir önem vererek onu ihya ettiğine dair diğer rivayetleri göz önüne alan bazı âlimler bu geceyi namaz kılarak, Kur'an okuyarak ve dua ederek geçirmenin sevaba vesile olacağını, bu geceye mahsus olmak üzere belli bazı ibadet ve kutlama şekilleri ihdas edip âdet haline getirmenin ise dinde yeri bulunmadığını söylemişlerdir.¹⁰

Nebiyy-i Ekrem'in sünnetinde onbir ayın sultanına hazırlanma olan Recep ve Şaban ayları, bilhassa Osmanlı döneminde zenginleşen dinî kültürümüzde müstakil hususiyetler kazanmıştır. II. Selim döneminde (1566-1574) camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakılarak kutlandığı için Regaib, Mirac ve Berat geceleriyle Kadir ve Mevlid gecelerine, kandil geceleri denilmiştir.¹¹

Bu geceler kültürümüzde, Müslümanların cuma ve bayramlar dışında dinî-tarihî olayları hatırlayarak heyecanlarını tazelemeleri ve bu münasebetle bazı etkinliklerde bulunmaları için çok değerli fırsatlardır.

Üç aylar manevî coşkunun doruğa çıktığı zamanlara yapılan bir yolculuk olduğu gibi Osmanlılarda medrese talebelerinin aldıkları eğitim üzerine staj yaptıkları, bir anlamda yolda oldukları bir dönemdir. Medrese talebelerinin üç aylarda dinî hizmetlerde bulunmak ve halkı aydınlatmak için kasaba ve köylere gitmelerini ifade eden "cerre çıkmak", bir tabir ve uygulama olarak Osmanlılarda başlangıçtan beri görülmektedir. Müderrisler ve yetişmiş talebeler dokuz ay derslerle meşgul olduktan sonra üç aylarda ve özellikle Ramazan ayında şehir, kasaba ve köylere giderek camilerde vaaz verir, Kur'an okur ve diğer din hizmetleriyle halkı irşad ederler, soruları cevaplandırır ve çocukların yetişmesine yardımcı olurlardı. Bazı kayıtlarda üç ayların dışında da cerre çıkıldığı anlaşılmakla birlikte yaygın uygulama üç aylarda olmaktadır.

II. Selim döneminde (1566-1574) camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakılarak kutlandığı için Regaib, Mirac ve Berat geceleriyle Kadir ve Mevlid gecelerine, kandil geceleri denilmiştir.

Cer, halkın aydınlanması açısından olduğu kadar medreseliler için de bir uygulama niteliği taşıdığından çok faydalı olmuş, bu vesile ile medreseliler toplumun bilgi ve kültür düzeyini geliştirme, ihtiyaç ve eğilimlerini yakından tanıma imkânına kavuşmuştur. Bu olumlu yanlarına karşılık tarihî kaynakları cer olayının zaman içinde istismar edildiğini, birkaç âyet ve dua ezberleyen samimiyetsiz ve yeteneksiz bazı kimselerin halkın dinî duygularını kötüye kullanarak kendilerine çıkar sağladıklarını haber vermektedir.¹²

Üç ayların Osmanlı kültüründe bir başka önemli tarafı Surre alaylarının Recep ayında yola çıkmasıydı. Osmanlı'da ilk defa 1389 yılında, Yıldırım Bayezid tarafından Edirne'den gönderilerek başlayan ve 529 yıl süren gelenek, Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. 1864 yılına kadar kara yolundan katır, at ve develerle yola çıkan alay, bu tarihten 1908 yılında Hicaz Demiryolu hizmete girene kadar vapurla gönderildi. Surre alayı karadan yapılacaksa Recep ayının 12'sinde, deniz yoluyla yapılacaksa Şaban ayının 15'inde, sarayın avlusunda yapılan padişahın da katıldığı görkemli bir törenle İstanbul'dan yola çıkardı. Her sene Haremeyn'e Surre gönderilirken yapılan merasim Dârü's-saâde Ağasının yönetiminde yapılırdı. Alayın uğurlanışı Topkapı Sarayı'nda yapılır; padişah, alayı sarayın önünden uğurlardı. Törende Kur'an, mevlid ve naatlar okunur, son dualardan sonra emanetler Surre devesinin sırtında, Topkapı Sarayı'nın çıkışına kadar yolcu edilirdi. Recep ayının 12. günü İstanbul'dan yola çıkan Surre Alayı ve değişik yol güzergâhlarından gelen hacı adayları genelde Ramazan ayının ortalarında Şam'da toplanmaya başlardı. Ramazan orucunun bir kısmı bu şehirde tutulur, yine Ramazan Bayramı Şam'da geçirilirdi.¹³

Kültürümüzde üç aylar ve kandillere verilen önem günlük hayatımızda çok farklı şekillerde tezahür etmektedir. Bunlardan biri de mezkûr zamanların, isim olarak yaygın bir şekilde kullanılmasıdır. Milletimiz İslâm'la müşerref olmasından sonra zamanla bu şerefi, çocuklarının üzerinde somut olarak ortaya koymak istedi. Kullandığı isimleri Resûl-i Ekrem'in kutlu sözleri doğrultusunda güzelleştirme¹⁴ gayreti içine girdi. Kültürümüzde Allah'a kulluğu ifade eden isimler, Peygamberimiz

başta olmak üzere büyük şahsiyetlerin isimleri, Kur'anî ifadeler hâlâ en fazla kullanılan isimlerin başında gelmektedir. Bunların yanında milletimizin üç aylar ve mübarek gecelerin ruhaniyetini çocuklarında ömür boyu yaşatma ve onların doğru yoldan ayrılmamaları isteği dinî kültürümüzün

mânidar vechelerindendir.

Üç aylar olarak bilinen Recep, Şaban, Ramazan gibi kamerî ayların yanında Muharrem, Şevval çocuklara verilen diğer isimler olmuştur. Öncekiyle bağlantılı olarak dinî gece isimlerinin de aynı şekilde kullanılması dinî kültürün hayatın birçok alanını nasıl zenginleştirip ihya ettiğini gösteren bir durumdur. Kadîr, Kadriye, Mevlüd, Mevlüde, Miraç, Berat isimleri, kandillerin milletimizin gönül ve hafızasındaki değerine işaret etmektedir. Son olarak Kamer ve Hilâl isimlerini yukarıdaki halkaya ilave etmemiz mümkündür.

Üç aylar, hem manevî boyutuyla hem de tarihî boyutuyla milletimizin gönlünde ayrı bir değere sahiptir. Günümüzde yapılan kandil programlarına ve yatsı namazlarına katılım, önceki gecelerden farklı bir yoğunluk ortaya çıkarırken, değişik yollarla kandilleşmek, akrabalık ve dostluk bağlarını bir arada tutmanın yanında, bir yandan da Ramazan hazırlığı olabilmektedir. Manevî fırsatlarla dolu bu zamanları şehir hayatının kargaşa ve yoğunluğunda mümkün merteye dolu geçirmeye çalışma gayretleri küçümsenmemelidir. Bu aylar ve kandiller, vatandaşımızın dinî hayatını inşa da, suç oranlarının nisbî olarak düşmesinde, toplumsal sıkıntılara göğüs gerip birlik duygularını pekiştirmede büyük bir rol oynamaktadır. ■

D İ P N O T L A R

*Müezzin-Kayyım, Beşiktaş

1) Hicr, 99.

2) Müslim, Cennet, 83.

3) Hadid, 16.

4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 259.

5) Recep ayının fazileti hakkında bkz. İbn Hacer, Tebyinu'l-aceb bimâ verede fî fadli Receb.

6) Müslim, "İmân", 279.

7) Nebi Bozkurt, "Kandil", DİA, VII.

8) Nesâî, "Sıyâm", 70.

9) İbn Mâce, "İkâme", 191.

10) Halit Ünal "Berat", DİA, V.

11) Nebi Bozkurt, "Kandil", DİA, XXIV.

12) Mehmet İpşirli, "Cer", DİA, VII.

13) Yusuf Çağlar, Salih Gülen, Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun,

14) Ebû Dâvûd, Kitâbu'l-Edeb, 4948.

RAMAZAN AYI'NDA SIKÇA SORULAN SORULAR

Mustakim ARICI*

الْبَصِيَّةُ مِنْ بَابِ الْقُدْرَةِ
وَالْبَصِيَّةُ مِنْ بَابِ الْقُدْرَةِ
وَالْبَصِيَّةُ مِنْ بَابِ الْقُدْرَةِ
وَالْبَصِيَّةُ مِنْ بَابِ الْقُدْرَةِ

□ Dinî soruların cevaplanması ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en başta gelen toplumu aydınlatma (irşad) görevinin bir parçasıdır. 3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı kanunun birinci maddesi, "muamelât-ı nâsa dair olan ahkâmın teşri ve infazı dışında itikadât ve ibadâta dair bütün ahkâm ve mesâlihın tedvirini" Diyanet İşleri Reisliği'ne tevdi etmiştir. 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı kanunun birinci maddesi, inanç ve ibadet esaslarına "ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek ve din konusunda toplumu aydınlatmak" görevini ilave etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı verilen yetkiler çerçevesinde gerek yurt içinden ve gerekse yurt dışından muhtelif şekillerde yöneltilen dinî sorulara Din İşleri Yüksek Kurulu ve müftülükler kanalıyla cevap vermektedir. Bunlar içinde İstanbul Müftülüğü'nün verdiği dinî soruların cevaplanması hizmeti hala müftülüğün en yoğun mesai kalemlerinden birini teşkil etmektedir. İstanbul Müftülüğü, gelen dinî soruları şifahi, telefonla ve yazılı olarak cevaplamaktadır. Özellikle telefonla gelen sorular diğerlerine oranla çok daha yoğunudur. Bu soruların aşağıda üzerinde durulacağı gibi Ramazan ayında, önceki ayların iki-üç katına çıkması, mezkûr dönemde görevli sayısının iki kat artırılmasıyla karşılanmaktadır. Yıllardır devam eden bu hizmeti İstanbul'da görev yapan vaizler ve din hizmetleri uzmanları büyük bir özveriyle deruhte etmektedir.

2005 yılından itibaren daha düzenli ve yoğun bir şekilde sürdürülen faaliyet bu tarihten itibaren sayısal olarak kayda alınmakta, 2007 yılından itibaren de konu tasnifli istatistikler tutulmaktadır. Böyle bir uygulamanın amacı toplumumuzun dinî konularda daha çok hangi alanlarda bilgilene ihtiyacı hissettiğinin tespit edilmesi ve her ne kadar tam olarak uygulanmasa da buna göre vaaz-irşad hizmetleri, aile bürosunun çalışmaları ve hutbe konularının belirlenmesinde kaynak işlevi görmeye matuftur. 2005 yılında telefonla gelen sorulardan 12347'si kaydedilmiştir. İhtiyacı karşılamak için görevli sayısının 2006 yılında artırılması ve soru kaydının daha titiz bir şekilde yapılması neticesinde bu yılda 26575 soru, ikisi uzman, otuz dokuzu vaiz ve dördü de vaize olmak üzere toplam kırk beş görevli tarafından 1058 belgede kayda geçirilmiştir. 2007 yılından itibaren çoğunlukla günde iki bayan ve iki erkek görevli hizmet vermektedir. 2007 yılın-

da yaklaşık 27000 soru kayda geçirilmiştir. Telefon başındaki görevli soruyu dinleyip cevap verdikten sonra soruyu kaydetmektedir. Ancak soruların yoğunlaştığı anlarda bütün sorular kaydedilememektedir. Bu şekilde kaydedilemeyen en az yedi-sekiz bin soru olabileceğini tahmin ediyoruz.

Üç yıllık soruların ortalaması alındığında arayanların %58'ini bayan vatandaşlarımızın teşkil ettiği görülmektedir. 2007 yılında gelen soruların konularına göre tasnifine baktığımızda %42'sinin ibadetler, %8'inin de temizlik üst başlığıyla fıkıh kitaplarında yer alan namaz ve gusül abdesti ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. İbadetlerle ilgili soruların çok büyük bir kısmı namaz ve oruçla ilgilidir. İlmihallerde haramlar-helaller başlığına giren sorular %12, aile hayatı %9, hukukî ve ticarî hayat ise %7'lik bir orana sahiptir. Adak, yemin, kefaretlar, kadına mahsus haller, ahlâk, dua, zikir, bilgi soruları ve muhtelif mesele-

Ramazan ayında gelen sorular içinde ibadetler, toplam soruların %66'sına ulaşırken sadece oruç hakkındaki sorular toplamın % 35'ini bulmaktadır. Ramazan ayında gelen soruların yaklaşık 1000 tanesi, yani altıda birini de zekat, fitre ve fidye başlıkları oluşturmaktadır.

ler kalan oranı oluşturan başlıklardır. Bunun dışında kayda değer bir oran olmasa da çok sayıda vatandaşımızın çocuğuna isim koyarken Müftülüğe danışması önemli bir veridir. Yılda yaklaşık beş yüz soru da elektronik postayla gelmektedir. Telefonla gelen sorular için verilen yüzdelik oranlar aşağı-yukarı bu sorular için de geçerlidir.

Ramazan ayında gelen soru sayısı diğer aylara göre yaklaşık üç kat artmaktadır. Ramazan ayında günde en az dört yüz telefon geldiğini söylememiz mümkündür. Bir örnek vermek gerekirse 02.10.2007 tarihinde sadece iki bayan görevlimizin kaydettiği soru sayısı 262'dir. 2005 yılı Ramazan ayında 5095 soru kayda geçirilmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında ise bu rakam 6000'i geçmiştir. Ramazan ayında gelen sorular içinde ibadetler, toplam soruların %66'sına ulaşırken sadece oruç hakkındaki sorular toplamın % 35'ini bulmaktadır. Ramazan ayında gelen soruların yaklaşık 1000 tanesi, yani altıda birini de zekat, fitre ve fidye başlıkları oluşturmaktadır.

"Kan vermek orucu bozar mı? (E)*, Burada sahur Almanya'da iftar olur mu? (E), Dilaltı hapı orucu bozar mı? (E), Aşu orucu bozar mı? (E), Midem ağrıyor, orucumu bozayım mı? (K)" soruları yukarıda bahsedildiği gibi bir gün-

de gelen 262 sorudan sadece beş tanesidir. Oruçla ilgili soruların büyük bir kısmı hastalık-oruç ve orucu bozan haller başlığından gelmektedir. Bunların dışında Ramazan ayında zekatla ilgili soruların büyük ölçüde artması zekat veren vatandaşımızın kahir ekseriyetinin bu ayda zekatını verdiğini göstermektedir. Zekat, fitre ve fidye sorularının tamamına yakını nisap miktarı ve hesaplanması, fidyenin ne kadar olduğu ve bunların kimlere verilebileceğiyle alakalıdır. "Toruna fitre verilir mi? (E), 15000 yıl'nin zekatı ne kadardır? (K)" bu sorulardan bazılarıdır.

Aşağıdaki bölüm, yukarıda özet bir şekilde sunulan verilerden hareketle, vatandaşlarımızın Ramazan ayında en çok sorduğu sorulara cevap olarak hazırlanmıştır. Bu sorulardan özellikle tedavi ile ilgili olanların Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları olduğunu hatırlatmak istiyoruz.

RAMAZAN AYINDA SIKÇA SORULAN SORULAR

A. Ramazan Orucunun Farzıyeti ve Şartları

1. Ramazan orucu kimlere farzdır?

Namaz mükellefiyeti için gerekli olan şartlar yani Müslümanlık, ergenlik (bülûğ) ve belli bir aklı olgunluk düzeyinde olmak (akıl), oruç için de gerekli ve geçerlidir.

2. Ramazan orucunu tutmamayı mübah kılan mazeretler (özürler) nelerdir?

Yolculuk hali yorucu ve yıpratıcı olduğundan, yolcu olanların orucu terketmelerine ruhsat verilmiştir (bk. el-Bakara 2/183-184). Bununla birlikte yolcu sayılan kimsenin, eğer gerçekten bir sıkıntı yoksa ve zarar da görmeyecekse oruç tutması daha faziletli görülmüştür.

Oruç tuttuğu takdirde hastalığının artmasından veya uzamasından endişe eden, yahut böyle olmamakla birlikte oruç tutmakta zorlanacak olan kimseler oruç tutmayabilir veya başlamış bulundukları orucu bozabilirler. Gebelik ve çocuk emzirmek, oruç tutmaya engel olacak yaşlılık da bu kapsamdadır.

3. Ramazan orucuna ne zaman niyetlenmelidir?

Hanefilere göre Ramazan orucunun niyet etme vakti gün batımından başlayıp ertesi günün kuşluk vaktine, hatta öğle namazı vaktinin girmesinden az önceki vakte kadar devam eder. Şâfiilere göre ise Ramazan orucuna geceden niyetlenmek şarttır. Sahura kalkıp yeme ve içme de niyet yerine geçer.

B. Hastalık, Tedavi ve Oruç

4. Kadınlar âdet ve lohusa hallerinde oruç tutabilirler mi?

Hayızlı ve lohusa kadının namaz kılmasının ve oruç tutmasının câiz ve sahih olmadığına, yani hayızın bu iki ibadetin ifasına engel bir mazeret sayıldığına fakihler görüş birliğindedir. Hayız süresince terkedilen namazların kaza edilmesinin gerekmediği, oruçların ise temizlendikten sonra tutulacağı hususlarında da görüş birliği vardır. Bu konuda Hz. Peygamber'in bilgi ve onayı dahilinde cereyan eden uygulamalar esas alınmıştır (Buhârî, "Hayız", 20; Müslim, "Hayız", 69; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 105).

5. Oruçlu iken diş tedavisi yaptırılır mı?

Oruçlu bir kimsenin morfinli veya morfinsiz olarak diş çektirmesi, kanla karışan tükürüğün yutulmaması kaydıyla orucu bozmaz. Aynı şekilde, kan veya başka bir şey yutulmaması şartıyla diş tedavisi de yaptırılabilir.

6. Astım hastalarının kullandığı sprey orucu bozar mı?

Astımlı hastaların, sağlıkları oruç tutmalarına uygun olup başka bir hastalıkları da yoksa, rahat nefes almalarını sağlamak amacıyla ağza püskürttükleri oksijenli ilaç orucu bozmaz.

7. Göz damlası orucu bozar mı?

Damlanın yok denilebilecek kadar çok az bir kısmının, sindirim kanalına ulaşma ihtimali bulunmaktadır. Göz ve bu run damlasının bu kadar miktarı affedilmiş kapsamında değerlendirilmekte ve orucu bozmadığı kabul edilmektedir.

8. Dil altı ilacı orucu bozar mı?

İlaç ağız içinde emilip yok olduğundan mideye bir şey ulaşmamaktadır. Bu itibarla, dil altı kullanmak orucu bozmaz.

9. Endoskopi, kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çekmek orucu bozar mı?

Endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çekmek; yeme, içme anlamına gelmemekle birlikte, çoğunlukla cihaz içinden su verildiği için oruç bozulur. Ancak söz konusu işlemlerde cihazların kullanımı sırasında sindirim sistemi ne su, yağ ve benzeri gıda özelliği taşıyan bir madde girmemesi durumunda endoskopi, kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çekmek orucu bozmaz.

10. İdrar kanalının görüntülenmesi, kanala ilaç akıtılması orucu bozar mı?

İdrar kanallarına giren cihazlar veya akıtılan ilaçlar orucu bozmaz.

11. Anestezi orucu bozar mı?

Lokal anestezi, orucun sıhhatine engel değildir. Bölgesel ve genel anestezide serum verildiği için oruç bozulur.

12. Kulak damlası ve kulağın yıkılması orucu bozar mı?

Kulak ile boğaz arasında bir kanal bulunmaktadır. Ancak kulak zarı bu kanalı tıkadığından, su veya ilaç boğaza ulaşmaz. Bu nedenle kulağa damlatılan ilaç veya kulağın yıkılması orucu bozmaz. Ancak kulak zarının delik olması durumunda, kulak yıkılırken suyun mideye ulaşması mümkündür. Bu itibarla, orucu bozacak kadar suyun mideye ulaşması halinde oruç bozulur.

13. Fitil kullanmak orucu bozar mı?

Gıda özelliği bulunmayan fitillerin makattan kullanılması yemek ve içmek anlamına gelmediği için oruç bozulmaz. Kadının cinsel organı ile sindirim sistemleri arasında bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu itibarla kadının cinsel organından kullanılan fitiller orucu bozmaz.

14. İğne yaptırmak, hastaya serum ve kan vermek orucu bozar mı?

Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar, yemek ve içmek anlamına gelmediklerinden orucu bozmazlar. Ancak gıda ve/veya keyif verici enjeksiyonlar orucu bozar. Hastaya serum veya kan verilmesi de orucu bozar.

15. Kan vermek orucu bozar mı?

Oruçlu iken kan vermek orucu bozmaz.

16. Hastaya diyaliz uygulanması orucu bozar mı?

Böbrek yetmezliği hastalarına uygulanan diyaliz, periton diyalizi ve hemodiyaliz olmak üzere iki çeşittir. Hastaya herhangi bir sıvı maddesi verilmeden gerçekleştirilen hemodiyalizde oruç bozulmaz. Diğer diyaliz çeşitlerinde ise, vücuda gıda içerikli sıvı verildiği için oruç bozulur.

17. Anjiyo yaptırmak orucu bozar mı?

Halk arasında anjiyo olarak bilinen anjiyografi ve anjiyoplasti operasyonlarında yemek ve içmek anlamı bulunmadığından oruç bozulmaz.

18. Biyopsi yaptırmak orucu bozar mı?

Tahlil amacıyla vücudun herhangi bir organından parça alınması (biyopsi), orucu bozmaz.

19. Merhem ve ilaçlı bant orucu bozar mı?

Deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla vücuda sürülen yağ, merhem ve benzeri şeyler emilerek kana karışmaktadır. Ancak cildin bu emişi, çok az ve yavaş olmaktadır. Diğer taraftan bu yeme içme anlamına da gelmemektedir. Bu itibarla, deri üzerine sürülen merhem, yapıştırılan ilaçlı bantlar orucu bozmaz.

C. Oruçla İlgili Diğer Haller

20. Hatayla veya unutarak bir şey yemek veya içmek orucu bozar mı?

Unutarak bir şey yemek ve içmekle oruç bozulmaz. Unutarak yiyip içtikten sonra orucunun bozulmuş olduğu zannıyla veya gece niyetlenemeyip gündüz niyetlendikten sonra, gündüz yapılan bu niyetin niyet sayılmayacağı zannıyla günün geri kalan kısmında bilerek bir şey yiyip içmek veya cinsel ilişkide bulunmak orucu bozar.

21. İstifra etmek (kusmak) orucu bozar mı?

Kusma, kasten yapılmadığı durumlarda orucu bozmaz. Kasten yapıldığında ise, sadece ağız dolusu olması halinde bozar.

22. Oruçlu iken diş fırçası veya misvak kullanılabilir mi?

Diş fırçalamak oruca zarar vermez, mekruh da değildir. Boğazdan kaçırmamak şartıyla macun da kullanılabilir.

23. Yağmur, kar ve dolunun yutulması orucu bozar mı?

Ağza giren yağmur, kar veya doluyu isteyerek yutmak, su içme kapsamında değerlendirildiği için orucu bozar. Fakat, kişinin kastı olmaksızın boğaza inen yağmur, kar ve dolu orucu bozmaz.

24. Ramazan ayında cünüp olarak sabahlamak caiz midir?

Sabah namazının vaktini geçirmemek kaydıyla cünüp sabahlamak câiz ise de ibadete başlarken temiz olmak düşüncesiyle daha önce gusletmek uygundur. Hayız ve ni-fastan temizlenen kadınlar için de aynı durum geçerlidir. Bununla birlikte cünüp olarak sabahlayan kimsenin gerekli dikkati göstermek (ağza ve burna su vermede aşırıya kaçmamak) şartıyla, banyo yapması câizdir.

25. Oruçlu iken ihtilam olmak orucu bozar mı?

Oruçlu iken rüyada ihtilam olmak orucu bozmadığı gibi, gusletmeyi geciktirerek cünüp olarak sabahlamak da oruca bir zarar vermez. Ancak, zorunlu bir durum olmadıkça, hemen boy abdesti alınmalıdır.

26. Parfüm ve kolonya orucu bozar mı?

Parfüm veya kolonya sürünmek ve koklamak orucu bozmaz.

D. Kaza ve Kefareti Gerektiren Durumlar

27. Kefaret ve kazayı (61 gün) gerektiren durumlar nelerdir?

Hanefilere göre kaçınılması gereken üç şey (yeme, içme, cinsel birleşmeden) biriyle, bilerek ve isteyerek hiçbir ma-

zeret olmaksızın orucun bozulması durumunda kefâret gerekir. Şafiilere göre sadece cinsel birleşme durumunda kefarete gerekir.

28. Sadece kazayı (1 gün) gerektiren durumlar nelerdir?

Yeme, içme, cinsel birleşme dışında bir mazeret sebebiyle bilerek ve isteyerek orucun bozulması durumunda kefâret gerekmez sadece kazâ gerekir. Bunun dışında sabah vaktinin girip girmediği konusunda şüphesi bulunan kimse yiyip içmeye devam ederken o esnada ikinci fecrin doğmuş olduğu (yani imsak vaktinin girdiği) ortaya çıksa oruç bozulur ve kazâ etmesi gerekir, kefâret gerekmez.

E. Fidyе

29. Kimler fidyе verir?

Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar ve şifa ümidi olmayan bir hastalığa yakalanan kimseler, daha sonra kaza etmesi mümkün olmadığından her gününe karşılık bir fidyе öder. Bir oruç fidyесinin tutarı, fitir sadakası tutarına denktir.

30. Fidyе nasıl verilir?

Her bir oruç için bir yoksul doyurulabileceği gibi tutulamayan gün hesabınca fidyе Ramazan ayı başında veya sonunda, nakit para veya mal olarak verilebilir.

F. Fitre

31. Fitreyle (fitir sadakası) kimler yükümlüdür?

Fitir sadakasının dinen gerekmesinin (vücûb) sebebi, ilgili hadislerle dayanılarak “sağ olarak Ramazan bayramına kavuşmuş olma” şeklinde belirlenmiştir. Hanefî mezhebinde ihtiyacı olan eşyadan ve borçlarından fazla olarak zekat nisabı kadar malı, parası bulunan her hür Müslümanın fitre vermesi vacip olur. Zekat zengininde servetin üzerinden sene geçmesi gerekirken, fitre zengininde sene geçmesine gerek olmaz. Diğer mezheplerde ise zengin fakir her Müslüman fitre ile yükümlüdür.

32. Fitre ne zaman ödenir?

Hizmet Peygamber’in uygulamasına binaen fitrenin bayram namazına gitmeden önce verilmesi müstehaptır. Bununla birlikte bilginler, yine Hizmet Peygamber’in hadislerinde ifade edilen yoksulların ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla uygun olarak fitrenin bayramdan bir-iki gün önce ödemesini teşvik etmişlerdir. Fitrenin bayramın birinci gün-

nünden sonra bırakılması ise câiz değildir; ancak zamanında ödenmemiş olmasından dolayı fitre yükümlülüğü sona ermez.

33. Fitre kimlere verilir, kimlere verilmez?

Zekattaki gibi ana babaya, dedeye, büyük anneye, evlada, toruna, hanıma ve Müslüman olmayana fitre verilmez.

34. Vekâletle fitre verilebilir mi?

Fitre olduğuna niyet etmek suretiyle vekâletle fitre verilebilir.

35. Fitre verirken fitre olduğunu söylemek gerekir mi?

Verilen malın fitre olduğuna kişinin niyet etmesi yeterlidir. Verilen kişiye fitre olduğunu söylemek gerekli değildir.

36. Fitre vermek için âkil-bâliğ olma şartı var mıdır?

Âkil ve bâliğ olması şart değildir. Küçük çocuğun ve akıl hastasının malları varsa bunların fitreleri mallarından verilir. Bâliğ olmayan çocukların malı yoksa bunların fitresini velileri verir.

37. Geçmiş senelerde verilmeyen fitreler verilir mi?

Verilir. Kaza edilmiş olur.

38. Bir özür sebebiyle oruç tutamayan kimsenin fitre vermesi gerekir mi?

Bir özrü olsun olmasın oruç tutmayanın fitre vermesi gerekir.

39. Doğmamış çocuğun fitresini vermek gerekir mi?

Gerekmez.

40. Yurt dışında olan bir kişi fitresini hangi ölçüye göre verir?

Yurtdışında yaşayan bir kimse fitresini yaşadığı ülkede açıklanan rakamlara göre verir.

41. Kişinin fitresini bulunduğu yerde vermeyip memleketine veya başka bir yere göndermesi caiz midir?

Fitre veren kişinin bulunduğu yerden başka bir yere fitresini göndermesi caizdir. Ancak fitrenin bayramdan önce ihtiyaç sahibine ulaştırılmasına dikkat edilmelidir.

G. Zekat

42. Zekat kimlere farzdır?

Bir kimsenin zekat vermekle mükellef olması için Müslüman, hür, akıllı, bülûğ çağına erişmiş olması; borcundan ve asıl ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artırcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte nisap miktarı mala (asgari 80.18 gr. altın veya bunun tutarında para, ticaret malı-

na) sahip olması ve bunun üzerinden bir ay yılı geçmesi gerekir. Bu farzın sahih olarak ödenebilmesi için de ehline verilmesi ve verilirken de niyet edilmesi gerekir. Hırsızlık, gasp, rüşvet, faiz gibi haram yollarla kazanılan -haram mal- zekata tâbi değildir. Çünkü âlimler haram malı, elinde bulunduranın mülkünü kabul etmemişler, onda tasarrufu yasaklamışlardır.

43. Zekat vermenin belirli bir zamanı var mıdır?

Zekata tâbi mallarda aranan şartlardan biri, o malın üzerinden bir kameri yılın geçmiş olmasıdır. Bu şart, altın ve gümüş para (veya bunun karşılığı para), ticaret malları ve hayvanlar için geçerlidir. Zekat, farz olduğu andan itibaren verilmelidir. Bunun için Ramazanı beklemeye gerek yoktur.

44. Alacağın zekatının verilmesi gerekir mi?

Geri ödeneceği kesin olan alacakların, her yıl alacaklı tarafından zekatlarının ödenmesi gerekir. Alacak tahsil edilmeyen önce zekatı verilmemişse, tahsil edildikten sonra, geçmiş yıllara ait zekatlar da ödenmelidir. İnkâr edilen veya geri alınma ihtimali olmayan alacakların ise her yıl zekatının verilmesi gerekmez. Böyle alacağı olan bir kişi alacağı eline geçtiği andan itibaren zekat mükellefi olur; geçmiş yıllar için zekat ödemez.

45. Alacaklı borçlusuna zekat verebilir mi?

Zengin alacaklısına zekatını verebilir. Borçlu onu aldıktan sonra kendi borcunu ödemek zorunda değildir. Ama borç yerine, aldığı zekatı verirse borcunu ödemiş sayılır.

46. Zekat kimlere verilir?

Zekat, Tevbe sûresinin 60. âyetinde buyrulduğu üzere "fakirler, düşkünler, zekat toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir."

47. Zekat kimlere verilmez?

Ana-baba, dede-nine, eş, çocuklar, torunlar, Müslüman olmayanlar ve zenginlere zekat verilmez.

48. Zekat ve fitre, hayır kurumlarına verilebilir mi?

Aldıkları zekat ve fitreleri bir fonda toplayıp bunu yalnızca Tevbe suresinin 60. âyetinde belirtilen yerlere sarf ettikleri bilinen ve kendilerine her bakımdan güvenilen kişiler eliyle yönetilen dernek, kurum ve yardımlaşma fonlarına zekat ve fitre verilmesinde dinen bir sakınca yoktur.

49. Sadaka-i Cârîye amacıyla kullanılacak yerlere zekat verilir mi?

Cami, çeşme, yol ve köprü gibi yerlere zekat verilmez.

Çünkü zekatta temlik (yani zekatı, zekata ehil olanların mülkiyetlerine geçirmek) şarttır. Zekatı fakirin eline verilerek mülkiyetlerine geçirilmesi şarttır. Cami ve benzeri şeylerde böyle bir durum yoktur.

50. Hangi gayr-i menkulun zekatı vardır?

Gelir getirmeyen bir gayri menkul için zekat verilmezken kira getiren gayri menkule şartlarını taşıması halinde zekat düşer. Mal sahibinin yıllık kira geliri, kiralanan için yapmakta olduğu mütat harcamalar ve yıllık temel ihtiyaçları karşılığı çıktıktan sonra nisab miktarını bulmakta ise, bu miktarın % 2,5'u (kırkta biri) zekat olarak ödenir.

51. Farklı cinsten malların zekatı nasıl hesaplanır?

Farklı ayardaki altınlar paraya çevrilir, ayrıca varsa üzerine ilave edilir, toplamın kırkta biri zekat olarak ödenir. ■

**Vaiz, Ümraniye*

Sorular ve cevaplar Diyanet İlmihali ve Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları'nda alınmıştır.

روایت ایتدی عصر وقتد کعبه دن یکا یورودم
کوردم قریشدن بر بولک جماعت حرم ایچند اونور
میشل

ASR-I SAADETTE BAYRAM MUTLULUĞU

Prof. Dr. Nebi BOZKURT*

□ Aslı, “bez” (yiyip içme, sohbet edip eğlenme meclisi) ile hoş ve sevinçli anlamına gelen “râm” kelimele-
rinden oluşan “bez (m)-ram”dan bozma bayram, adından
da anlaşılacağı gibi yeme içme ve nezih bir şekilde eğlen-
me günleridir. Arapça bayram karşılığı kullanılan “îd” ise
dönmek, avdet anlamına gelir ve her yıl tekrar geldiği için
böyle denilmiştir. İşte yine geldi ve biz onu yaşamaktan
mutluyuz. Bu günler bir ayını ilahî emrin gereğini yerine ge-
tirip oruç tutanların daha çok sevinmeyi hak ettikleri gün-
ler... Sevgili Peygamberimizin buyurduğu gibi her milletin
bir bayramı var, Ramazan ve Kurban bayramları da biz Müs-
lûmanların dinî bayramı... Hz. Peygamber Medine’ye gel-
diğinde onların senenin iki günü eğ-
lenceler tertipediklerini gördü.
Sebebini sorduğunda o günlerin ken-
dileri için bayram olduğunu söylediler.
Bu günler bazılarına göre Eski İran ge-
leneğinden geçmiş olan Nevruz ve Mihrican günleriydi. Hz.
Peygamber onlara Allah Teâlâ’nın o iki günü daha hayırlı
olan Ramazan ve Kurban bayramlarıyla değiştirdiğini bildir-
di. Yeni dinin kendine has bayramları olmalıydı. Bunlardan
biri oruç tutmakla mükellef kılındığımız, içerisinde Kur’an’ın
inmeye başladığı bin aydan daha hayırlı bir geceyi barındı-
ran Ramazan ayının ardından Şevval ayının başlarında kut-
lanıyordu. Hayrın ve bereketin, manevî duyguların en coş-
tuğu günlerin ardından yapılan bayram. Diğeri ise kökü Hz.
İbrahim’e uzanan Hac ve Kurban olayının yaşandığı günler.
Yani akrabaların, büyüklerin ziyaret edildiği, insanların kay-
naştığı, fakirlerin gözetildiği, sevincin toplumun her kesimi-
ne yayıldığı güzel günler. Bu bayramı ve üstün kılan asıl se-
bepler işte bunlar. Ancak bayram sevincini ifade etme,
gülüp eğlenme de Müslûman’ın hakkı. Hz. Peygamber,
bayram sabahı, kadın erkek; genç yaşlı ve çocuk herkesin
Medine’de Musalla’ya gelmesini isterdi. Bayram namazı gü-
nümüzde genişleyen Mescid-i Nebevî’nin yeni binaları ve
avlusunun içinde kalmış olan Musalla’da kılınırdı. Hz. Pey-
gamber bayramda giyecek elbisesi olmayanların bile arka-
daşlarından ödünç alıp bayram kutlamalarına katılmalarını
isterdi. O gün namaz öncesinde veya daha önceki günlerde
fitre ve zekâtlar verilir fakirlerin ihtiyacı görülür ve daha
mutlu olarak bayrama ulaşmaları sağlanırdı. Müslûmanlar
bayram sabahı bayram namazını kılıp, okunan hutbeyi din-
ler sonra birbirlerinin bayramlarını tebrik eder, hayır duada
bulunurlardı. Hz. Peygamber bayram günlerinde kadınlara
ayrı bir değer verir, belki kalabalık kendisini duyamayacak-

**Yeni dinin kendine has bayramları olmalıydı. Bunlardan biri oruç tutmak-
la mükellef kılındığımız, içerisinde Kur’an’ın inmeye başladığı bin aydan
daha hayırlı bir geceyi barındıran Ramazan ayının ardından Şevval ayının
başlarında kutlanıyordu.**

ları için onlara ayrıca konuşma yapar ve hayra teşvik ederdi.
Medine’de bayram coşkusuyla bazen yerel folklor gösterile-
ri yapılırdı. Hz. Peygamber bir bayram günü siyahilerin
Mescid-i Nebevî’nin toprak zemini üzerinde -Arapların “dir-
kele” veya “kals” dedikleri- mızraklarla yapılan bir gösteriye
izin vermiş ve hanımı Hz. Ayşe’yle birlikte onları seyretmişti.
Hatta “Oynayın ey Erfide oğulları Yahudiler ve Hristiyanlar
İslâm’ın hoş görülmesi tevhid dini olduğunu görsünler” diye-
rek onları teşvik etmişti. O, Medine’yi teşriflerinde -tanım-
lardan folklorumuzdaki kılıç kalkan oyunlarına benzeyen-
bu oyunların da yer aldığı gösterilerle karşılanmıştı. Ehabîş
kabileleri bu oyunlarda mahirdi. Bir defasında onlar Hz.

Peygamberin huzurunda oynarken Hz. Ömer gelmiş ve on-
lara engel olmak istemişti. Hz. Peygamber, “Bırak onları ya
Ömer, onlar Benî Erfidedir” diyerek onlara müdahale etme-
mesini istemiştir. Olayla ilgili rivayetlerden Hz. Ömer’in on-
ların Hz. Peygamber’e zarar verebilecekleri endişesine ka-
pıldığı anlaşılıyor. Hz. Peygamber, Ömer’e onların Müslûman
olduğunu endişe etmemesini ifade etmişti. Kendisi halife
olduğunda Suriye bölgesine yaptığı ziyarette bu oyunlarla
karşılanmıştı. Ancak Hz. Peygamber’in vefatından sonra
yaşanan büyük üzüntü, ardından gelen Ridde savaşları bu
oyunların bir müddet unutulmasına yol açtı. Müslûmanlar
bayramları artık eski coşkusuyla kutlamaz oldular. Bir bay-
ram günü Irak’ın Enbar şehrinde bulunan İyaz el-Eş’arî, bay-
ramın sönük geçtiğini görünce neden Hz. Peygamber’in
yanında “kals” yapıldığı gibi gösteri yapılmadığını sormuş-
tur. (İbn Mace, İkame 163). Hz. Peygamber’den sonra
Sahabe’den bazıları bayramların genellikle onun dönemin-
de olduğu gibi kutlandığını ancak adı geçen oyunun yapıl-
madığını söylerler (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 422).
Rivayetler evlerde de bazı eğlencelerin yapıldığını gösteri-
yor. Hz. Peygamber bir bayram günü evine geldiğinde genç
hanımı Hz. Ayşe’nin yanında iki cariye def çalıp Ensar’ın
unutamadıkları geçmişteki Buas savaşlarıyla ilgili ezgiler
okuduklarını gördü. Allah’ın elçisi içeri girdi ve onlara sırtını
dönerek divanına uzandı. Bu sırada onu ziyarete gelen Hz.
Ebû Bekir bu durumu görünce çok kızdı, “Hz. Peygamberin
evinde şeytan nameleri ha!” diyerek kızını azarladı. Fakat
Hz. Peygamber, divanından doğrulup “Ya Ebâ Bekir onları

bırak, her milletin bir bayramı vardır, bugün de bizim bayramımızdır" veya "...bugünler bayram günleridir." buyurdular (Buhârî, İdeyn, 3; Müslim, Salatü'l-İdeyn, 16- 20). Ancak Hz. Ayşe babasına saygısından onlar farkında olmadan göz işaretiyle cariyelerden gitmelerini istemiştir. Bu olayı değerlendiren çoğu kişi Hz. Peygamber'in izninden çok Hz. Ebu Bekir'in sözüne itibar edip eğlence konusunda hataya düşerler.

Allah Resulü'nün bayram sabahı birkaç hurma yemeden Musalla'ya çıkmadığına dair rivayetler, bu günlerde tatlı ikramı geleneğinin ortaya çıkmasında şüphesiz etkili olmuştur. İslâm tarihinde bayram vesilesiyle bazı büyük ziyafetlerden söz edilir. Bağdat'ta Hicrî 380 (990- 91) yılında bayram vesilesiyle verilen uzunluğu yaklaşık 150 metreyi bulan sofralardan söz edilir. Bu sofralarda insanlara tatlı ikramında bulunulmuştur. Mısır'da Fatimî halifeleri bayram ziyafetleri için "dârü'l-fitra" denilen özel

bir mutfak kurmuşlardı. Burada bayram tatlıları için gereken malzeme iki buçuk ay öncesinden depolanmaya başlar; bayram sabahı halifenin katıldığı ziyafetler öğleye kadar devam ederdi. Günümüzde ülkemizde genellikle evlerde bayramın birkaç gün öncesinden baklavalar açılır ve bayram akşamı ertesi gün gelen misafirlere ikram için şerbetlenir. Yakınlar ziyaret edildiğinde de güç nispetinde götürülen hediyeler arasında çoğunluk tatlı ve şekerleme türlerindedir.

Tarihte kurulmuş İslâm devletlerinde bayramlar merasimlerle kutlanırdı. Bayram dolayısıyla şehirler aydınlatılır, fener alayları tertiplenir, her taraftan tekbir ve tehlil sesleri yükselirdi.

Herkes en güzel elbisesini bayramda giymek için saklardı. Fâtımîler gibi bazı devletlerde "büyük mevsim" olarak adlandırılan Ramazan bayramının bir adı da "îdü'l-hulel" yani elbise bayramıydı. Çünkü bayram dolayısıyla büyük küçük bütün devlet memurlarına elbi-

Fâtımîler gibi bazı devletlerde "büyük mevsim" olarak adlandırılan Ramazan bayramının bir adı da "îdü'l-hulel" yani elbise bayramıydı. Çünkü bayram dolayısıyla büyük küçük bütün devlet memurlarına elbise dağıtılırdı.

se dağıtılırdı. Osmanlılarda XV. yüzyıldan itibaren bayram şenlikleri belli bir protokole ve programa bağlanmıştı. Bayramlarda esnaf geçişleri, orta oyunları, Karagöz gösterileri, cambazlar ve daha birçok hüner sahibi kimseler gösterilerde bulunurdu.

Bayramlar çocuklar için ayrı bir mutluluk kaynağıdır. Bilhas- sa yetimlerin başını okşayıp onlara sevgiyi hissettirmek bü- yüklerle düşen önemli bir görevdir. Onların bayramı en mutlu bir şekilde geçirmeleri sağlanmalıdır. Çocuklar için oyun ve oyuncaklar ruhsal ve fiziksel açıdan önemlidir. Bu bakımdan onlara bayram hediyesi seçerken bu göz önün- de bulundurulmalıdır. Hz. Peygamber devri çocukları yüz- yıllar boyu devam eden birçok oyunları biliyordu. Hz. Pey- gamber oynayan çocukları gördüğünde onlara selam verirdi.

Sonuç olarak, eğlenmek, sevinç gösterisinde bulunmak in- sanın fitratında vardır. Dinimiz insanın tabiatında olan şey- leri aşırı gitmemek şartıyla meşru görür. Şüphesiz her şeyin aşırısında olduğu gibi eğlencenin fazlası insana zarar verir.

Çılgınca eğlenceler oburca yemeye benzer. İhtiyaçtan fazla yemek insanı fizik olarak bozduğu gibi eğlencenin de fazla- sı ruhsal açıdan öyledir. Eğlencenin olmaması da toplum hayatı açısından bir eksiklik. Düşünlerimizin bayramları- mızın sönük geçmesi çocuklarımızın başka kültürlere özen- melerine ve zamanla kendi kültürlerinden kopmalarına neden olur. Bu ise toplum için kimlik kaybı gibi temel so- runlara yol açar. Dünyada yaşanan olumsuzluklar nedeni- le “şimdi eğlenmenin zamanı mı” diye aklımıza gelse de, toplumların temel motivasyonlarını kaybetmemeleri için gereken moral destek ihtiyacını unutmamak gerekir. Bu ba- kımdan evlilik veya sünnet için yapılan düğünlerde, bay- ramlarda eğlenme geleneği devam etmiştir. Hz. Peygam- ber ruhsatlarla amelin, emredilenleri yerine getirmek gibi önemli olduğunu belirtmesi bunun içindir. Şüphesiz mü- min için asıl mutluluk ahiret mutluluğudur. Ona ulaşmak dünya ahiret dengesini iyi kurmaya bağlıdır.

Tüm İslâm âlemi için gölgelenmemiş bayram mutlulukları dileğiyle... ■

Hanım münevverlerimizden Doç Dr. Necla Pekolcay, 1925 yılında İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya geldi. Taş Mektep'te başladığı eğitim hayatını, İÜ. Edb. Fakültesi'nde devam ettirdi. İstanbul Üniversitesi'nden mezun olan Pekolcay, doktorasını "ilk kadın filolog" olarak tamamladı. MEB İslâm Ansiklopedisi'nde mu-sahhih ve yazar olarak çalıştı. Çeşitli ortaöğretim kurumlarında Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde hizmetlerine devam eden, buradaki ilk hocalardan ve İslâmi Türk Edebiyatı Kürsüsü'nün ilk mübeşşiri olan Pekolcay, 1992 yılında emekli olana kadar M. Ü. İlahiyat Fakültesi'nde "İslâmi

Doç. Dr. Necla Pekolcay

(1925-2008)
Edebiyatçı
Öğretim Üyesi

Türk Edebiyatı" derslerine girdi. Bilhassa Süleyman Çelebi ve Mevlid'i üzerine yaptığı çalışmalarla dikkat çeken Neclâ Pekolcay Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Ali Nihat Tarkan, Ahmed Hamdi Tanpınar, Reşit Rahmeti Arat gibi hocalardan bu hususta bizzat eğitim almıştı. Tam bir İstanbul Hanımefendisi ve münevverlerimizden olan Pekolcay'ın 300'ü aşan makalesi, 80'e yakın tebliği, 10 kitabı bulunuyor. Pekolcay, yakın zamanda ilavelerle yeniden yayımlanan "Geçtim Dünya Üzerinden" (Timaş yay. 2008) isimli kitabında "Dünya hayatı tabîî geçici ve teslimiyet gerek. Bu ise hepimizde eksik." diyordu. Doç.Dr. Necla Pekolcay 83 yaşındaki Hakka yürüdü..

* * *

1939 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk ve Orta tahsilini burada tamamladı. 1959 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydoldu. Burada iki yıl okuduktan sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine geçti. Daha sonra bu fakülteyi bırakarak aynı üniversitenin Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne kayıt yaptırdı. Mezuniyeti akabinde bir süre öğretmenlik yaptı. İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nın kuruluş günlerinde genel sekreter olarak çalışan Bayazıt, Milli Eğitim Bakanlığı'nda Basın Bürosu Memurluğu, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Şube Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Sanayi Bakanlığı İnsan Gücü Eğitim Daire Başkan Yardımcılığı görevinde iken istifa ederek kurucusu olduğu Akabe Yayınları ve Mavera Dergisinin yönetimini üstlendi. Bir süre Milli Eğitim ve Çevre Komisyonlarında görev aldı. 18. dönemde TBMM'de milletvekili oldu. 1983 yılında, Pakistan'ın Peşaver şehri başta olmak üzere İran, Hindistan ve Afganistan'a yaptığı gezilerde edindiği izlenimleri bir araya getirdiği "İpek

Yolundan Afganistan'a" isimli eseri ile Türkiye Yazarlar Birliği Basın Ödülü almaya hak kazandı. Ayrıca 1988 senesinde TYB Şiir Ödülüne layık görüldü. Bayazıt ayrıca TBMM Başkanlık Divanınca Üstün Onur Ödülü verilmesine karar verilen 71 kişiden birisi idi.

Henüz öğrencilik yıllarında şiir yazmaya başlayan Erdem Bayazıt'ın ilk şiir kitabı "Sebep Ey" ismini taşır. Son şiirleri ise "Risaleler" adıyla yayımlanmıştır. Eserlerinde destansı bir söyleyiş dikkati çeken Erdem Bayazıt İslâmî öğelere de şiirlerinde vurgu yapan bir şairdi. Şiir ve yazıları Açık, Hamle, Çıkış, Yeni İstiklal, Büyük Doğu, Diriliş, Edebiyat, Mavera, Yedi İklim ve Hece dergilerinde yayımlandı. Yeni Devir, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde yazılar yazdı. "Buldum" isimli şiirinde ölümü, "Ölüm, bize ne uzak ne yakın ölüm. Ölümsüzlüğü tattık bize ne yapsın ölüm" mısralarıyla dile getiren Bayazıt 5 Temmuz 2008'de arkasında hafızalardan silinmeyecek birçok dize bırakarak ebedi âleme intikal etti.

Erdem Bayazıt
(1939-2008)
Şair, yazar

**(1935-2008) İlk Atom Profesörü,
Üsküdar Çelebisi**

Geçtiğimiz aylarda aramızdan ayrılan bir diğer isim, Üsküdar azizi ve çelebisi, ilim ve düşünce adamı, yazar Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre'dir. Özemre, 1935'te Üsküdar'da doğdu. 1954'te Galatasaray Lisesi'nden, 1957'de İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nden ve 1958'de de Fransa Nükleer Bilimler ve Teknoloji Millî Enstitüsü'nden mezun oldu. 1961-1962 yılları arasında Notre Dame de Sion Fransız Kız Okulunda Matematik öğretmenliği yaptı. 1972-1984 arasında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Teorik Fizik Kürsüsü Kürsü Profesörü oldu; 1985-1987 arasında Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Başkanlığı görevini yürüttü. Mezun olduğu üniversitede başkanlığı, TÜBİTAK Bilim Kurulu üyesi NATO Bilim Komitesi'nde, Uluslararası nezdinde, Avrupa Nükleer Akademi'nde temsil etti. Pozitif ve somut özelliklerle dinî/tasavvufî ilimler konularında

*Tevekkülle beklenir Üsküdâr'da son nefes,
Son zemzem ve son telkin, sönüyorken son heves.
Rabb'im! Üsküdâr'ımda verilsin bana zemzem!
Hüdâyî Dergâhı'ndan kaldırılsın cenâzem!*

A.Y.Özemre

Ahmet Yüksel Özemre, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca ve İspanyolca biliyordu. Hayatını ilmek ilmek dokduğu Üsküdar'a ve Üsküdarlılara hasreden Özemre, büyük bir geleneğin, irfan mektebinin son mümessillerinden birisi idi. Üsküdar'ın Aziz Sır'lısı, güzel atlara binip gitti. Ruhu şâd olsun...

* * *

1943'te Gümüşhane'ye bağlı Kelkit ilçesinin Dayısı köyünde doğdu. Ailesinin Kırıkkale'ye göçmesi üzerine ilkokulu orada tamamladı. Ortaokulu Merzifon ve Mersin askeri okullarında, Kırıkkale'de başladığı lise öğrenimini Erzincan'da tamamladı. A.Ü. İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi (1970). Aydın'da öğretmenlik ve Halk Eğitimi Başkanlığı, İstanbul Ortaköy Eğitim Enstitüsü'nde öğretim görevliliği, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda neşriyat uzmanlığı, Üsküdar Kız Lisesi'nde öğretmenlik yaptı. İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde İktisat Tarihi yüksek lisansı ve sosyoloji doktorası yaptı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli olan şairin ilk şiiri 1965 yılında Defne dergisinde çıktı. Muhtelif dergi ve gazetelerde yüzlerce şiir, hikâye, mensur ve mizah yazıları yayınlandı. Dilâver Cebeci, millî ve tarihi motiflerle bezeli lirik şiirleriyle tanınır. Edebiyatımıza "Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi" mizahî tipiyle yazdığı yazılarında Türk sosyal hayatına bir 16. yüzyıl Osmanlı vatandaşı gibi bakarak, bu hayatın Türk kültürüne yabancı yönlerini latif bir üslupla hicvetti.

İktisat Tarihi ve Sosyoloji konularında mat ve Türk Ailesi" isimli bir kitabı 1993 "Türkiyem" şarkısı ile gönüllere taht Sitare, Ve Sığınırım İçime, Şafağa Çekileri, Mavi Türkü isimli şiir kitapları; Dev-Gidiyorum, Evliya Çelebi Çocuk Kitap-Türk'e Dair ve Divan Şiirinde Kadın başta Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi sütün olan birçok yazı ve makalesi vardır. kalp rahatsızlığı sonucu Hakk'ın rah-olsun.

Dr. Dilâver Cebeci
(1943-2008)
Edebiyatçı Yazar

makaleleri olan Cebeci'nin "Tanziyılinda neşredildi. Sözlerini yazdığı kuran Dilaver Cebeci'nin Hun Aşkı, lenler, Asra Yemin Olsun ki, Tüm Şiir- ranname, Seyranname, Ben Kazan'a ları Dizisi, Tanzimat ve Türk Ailesi, isimli nesir ve bilimsel kitapları ile nunda yazdığı henüz kitaplaşmamış Cebeci, 28 Mayıs 2008 de geçirdiği metine yürümüştür. Mekanı cennet

1928 yılında Üsküdar'da doğan Avni Anıl, 1943–1944 yıllarında Üsküdar halkevi müzik kollarına, 1946–1950 seneleri arasında da Üsküdar Musıkî Cemiyeti'ne devam etti. Emin Ongan'dan ders aldı. İstanbul ve İzmir radyolarında çalıştı. 120'yi aşkın beste yaptı. Bestelerinin birçoğu TRT repertuarından halkla buluştu. Avni Anıl'ın şarkılarındaki en belirgin özellik ilk defa dinlediğiniz bir bestenin bile ona ait olduğunu anlayacağınız lirizmdir. Bu lirizmi yakalamak için şarkı üzerinde çok çalışmış Anıl, fazla şarkısı olan bir bestekâr olmamasına rağmen sözlere notaları o kadar güzel giydirir ki insana dinlerken "bu güfte bu besteden başka türlü seslendirilemez" dedirtir. Onun şarkı-

Avni Anıl

(1928–2008) Bestekâr, söz yazarı, Türk müziği devlet sanatçısı

larında hayat bulan zaman ve aşk olgusu kimi zaman "Rüya gibi uçan yıllar, biraz durun durun biraz" derken, sevgiliye sitemi "sevmiyorum seni artık gözlerimi geri ver" dedirtecek kadar içtendir. Kalplerdeki sevginin yerinin öncelikle gönül olduğunu tüm şarkılarında bizlere öğreten Avni Anıl, "Bir göz aşinalığı var aramızda", "Şarkılar söyle o sahillerde", "Biraz kül biraz duman", "Kader kime şikâyet edeyim seni bilemem" gibi belleğimizde yer eden onlarca besteyi bizlere bırakarak 14 Haziran 2008 günü 80 yaşında iken

İzmir'de ebedi âleme göçtü. Avni Anıl evli ve üç çocuk babasıydı.

* * *

"Hocaların Hocası" iltifatının hakikatine mazhar olmuş olan Prof. Dr. Sabahattin Zaim, 1926 yılında Makedonya'nın İştîp kasabasında doğdu. Ailesi ile birlikte 1934'te İstanbul'a göç etti. Yüksek öğrenimini 1947 yılında A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamladı. Okulun ardından 6 yıl kaymakamlık yapan Zaim, 1953 yılında asistan olarak girdiği İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsü'nde tam 40 yıl aralıksız bir şekilde bu üniversitede doktor, doçent, profesör ve kürsü başkanı olarak görev yaptı. Suudi Arabistan'daki Melik Abdülaziz Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi, Sakarya Üniversitesi'nde de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin kurucu dekanı olan Zaim, 1998 yılında emekli oldu. Zaim, 1998- 2000 yıllarında da YÖK üyeliği yaptı. Prof. Dr. Zaim, aynı zamanda Uluslararası Sarayova Üniversitesi'nin kurucu rektörü ola-

rak da 2003- 2004 yıllarında görev yapmıştı. 1990 yılında Türkiye Milli Kültür Vakfı tarafından "Türk Milli Kültürüne Hizmet Şeref Ödülü"ne, aynı yıl İslâm Kalkınma Bankası Dünya Ödülü'ne, 1996 yılında Lariba Banking Los Angeles Ödülü'ne, 2002 yılında MÜSİAD Üstün Hizmet Ödülü'ne, 2003 yılında da Türkiye Yazarlar Birliği Hizmet Ödülü'ne layık görüldü.

"Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı" (3 cilt, İşaret yay. 2005)

isimli muhalled eseri yanında vefatından sonra "Bir Ömür Hikayeleri: Sabahattin Zaim(1926-2007)" (İşaret yay. 2008) isimli hatıraları da yayınlanmıştır. Binlerce öğrenci ve bilim adamı yetiştiren ve bu nedenle "hocaların hocası" olarak anılan Prof. Zaim, özellikle "İslâm Ekonomisi" ve "İktisad"ın duayeni olarak biliniyordu. Prof. Zaim, 81 yaşında aramızdan ayrıldı.

Prof. Dr. Sabahattin Zaim
(1926-2008) İktisatçı, Âlim

Nusret Çolpan

(1952–2008)
Minyatür Sanatçısı

Minyatür sanatımızın son dönemde yetişmiş en önemli isimlerinden birisi olan Nusret Çolpan, 1952 Yılında Bandırmada doğdu. İlk ve Orta eğitimini Bandırma'da tamamladı. Daha sonra İstanbul'da Zincirlikuyu meslek lisesini ve Yıldız Üniversitesi Mimarlık fakültesini bitirdi. Bu yıllarda tıp tarihi enstitüsünde Prof. Dr. A. Süheyl Ünver ve Azade Akar'dan Türk süsleme sanatları dersi aldı ve minyatür çalışmaya başladı. Mimaride kazandığı disiplin ve görüşten de faydalanarak minyatüre kendine has bir çizgi ve renk getirdi. 35 yıl boyunca Minyatür çalışmış olan Çolpan'ın yurt içinde ve yurt dışında değişik koleksi-

yonlarda yaklaşık 350 eseri bulunmaktadır. Eserlerinin bazıları Fransa Devlet başkanı Jacques Chirac, Rusya Devlet başkanı Vladimir Putin, Santa Barbara Müzesi, Wall Street Journale, Genelkurmay Başkanlığında, T.C. Dış İşleri Bakanlığı ayrıca yeni açılan İstanbul Metrosu istasyonları, Hava Kuvvetleri 2. Ana Jet Üssü, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampüsü, Dubai Yunanistan ve Tayland'da büyük boyutta çini üzerine yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Çolpan, İstanbul'da geçirdiği kalp krizi sonucu 31 Mayıs 2008 sabahı vefat etmiştir.

* * *

12 Aralık 1928 tarihinde Kuzeybatı Kırgızistan'daki Talas eyaletinin Şeker köyünde doğdu. Adı, Cengiz Han'dan esinlenerek konulmuştur.

Gençliği sıkıntılı bir döneme denk gelmişti. Çok genç yaşta çalışmaya başladı. On dört yaşında köyündeki sekreterliğe girdi. Burada tarım makinelerinin sayımı, vergi tahsilatlığı gibi işlerde çalıştı.

Köyünden, Kazakistan'a giderek Cambul Veterinerlik Teknik Okulu'nda okudu. Daha sonra şimdiki Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek'e giderek burada Frunze Tarım Enstitüsü'nde öğrenimine devam etti. Ardından Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne geçti ve 1956 ile 1958 yılları arasında Moskova'da okudu.

Yazmaya bu yıllarda Pravda gazetesinde başladı. Ardından, yazdığı eserleriyle üne kavuştu ve 1957 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'ne üye kabul edildi. 1963'te Lenin Ödülü'nü aldı. Yapıtları yüz ellinin üstünde dile çevrildi. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Kırgızistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra ülkesini Lüksemburg'da büyükelçi olarak temsil etti.

Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel romanının film çekimleri için gittiği Rusya'nın Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan'da 16 Mayıs 2008 rahatsızlanarak böbrek yetmezliği teşhisiyle tedavi için Almanya'ya getirildi. Almanya'nın Nürnberg kentindeki Klinikum Nord'da tedavi gören Cengiz Aytmato, 10 Haziran 2008 tarihinde Nürnberg'de yaşamını yitirdi.

II. Dünya Savaşı sonrası yazarları arasında yer alan Aytmato, Cemile'den önce bir kaç kısa hikaye ve Yüzyüze'yi yazdı. Ancak yazarın kendini kanıtlamasını sağlayan kitap Cemile oldu; Louis Aragon Cemile'yi "dünyanın en güzel aşk hikayesi" olarak tanımlamıştır.

Cengiz Aytmato; edebi çalışmalarına ek olarak, Avrupa Birliği, NATO, UNESCO ve Benelüks ülkelerinin Kırgız delegeliğini üstlenmiştir. Yazarın bazı eserleri şunlardır: Dağlar Devrildiğinde-Ebedi Nişanlı (Son romanı - 2007), Darağacı - Dişi kurdun Rüyaları (1988), Gün Olur Asra Bedel (1980), Beyaz Gemi (1970), Selvi Boylum Al Yazmalım, (1970), Elveda, Gül-sarı! (1966), Dağlar ve Steplerden Massallar (1963), İlk Öğretmenim (1962), Zorlu Geçit (1956)

Cengiz Aytmato

(1928-2008)
Nobel Ödüllü Kırgız Yazar

Kitabın K'si

RAMAZAN KİTAPLIĞI

Kâmil BÜYÜKER
Müezzin-Kayyım, Şişli

Ramazan bizde daha çok ya cami ile sınırlıdır ya da “nerede o eski Ramazanlar” ile başlayan cümlelere saklı nostaljiyle. Biz yine de kitaba dönüp Ramazanlar ne idi, bizlere geriye ne kaldı diye, bakalım kitaplığımızın raflarına...

Ramazan Medeniyetinin Başkenti İstanbul

Ramazan deyince akla hiç kuşkusuz İstanbul gelir. İstanbul bir medeniyetin inşa edildiği, ihya edildiği, düştüğü, şimdilerde de doğrulmak için gayret sarfettiği merkezdir. Ramazan İstanbul’suz, İstanbul Ramazansız olmaz dersek herhalde bu sözde hilaf olmaz. İstanbul’un bir yüzünü anlamak da Ramazan’ı anlamakla mümkün. Hülâsa, İstanbul ve Ramazan bizim ediplerimizin, münevverlerimizin, şairlerimizin eserlerine konu olmuştur. Eserlerden ilki “Ramazan yazarlığı”nın bir ölçüde sembolü olmuş Ahmet Rasim’in *Ramazan Karşılması* (Arba yay. 1990) isimli sohbet kitabıdır. Ahmet Rasim’in kaleminden kış geceleri Ramazanları da şöyle anlatılıyor: “Bir zamanlar kış Ramazanlarında evlerde toplanarak teravîhler kılındıktan sonra, tefsir, Buhârî-i şerîf, Kısas-ı Enbiya, Mesnevi şerhleri, siyer, menâkıb-ı meşâyih, hikâyât-ı evliya, muhârebât-ı meşhûre, Cihannüma, Tâcü’t-Tevârih, Naima, Raşit, Cevdet, Âlî tarihleri gibi hoş giden kitaplar, el yazısı daha nice makbul eserler okunur, tekkelerde zikirler, devranlar yapılır, bazı yerlerde Muhammediyye, Ahmediyye, Battal Gazi, Taberî, Binbir Gece, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kanber, Hayber Kalesi, Kesikbaş, dev masalları ile vakit geçştirilir, mûsikiden fasıllar, şarkılar geçilir imiş.”

İkinci önemli isim Halit Fahri Ozansoy’un *Eski İstanbul Ramazanları* (İnkılap-Aka yay., 1968) isimli eseri İstanbul’un Ramazana bakan yüzünü anlatan önemli bir eser. Cenap Şehabettin’in *İstanbul’da Bir Ramazan* (Haz. Abdullah Uçman, İletişim yay., 1994) adlı eseri 1920’li yıllarda Alemdar gazetesinde tefrika edilen yazıların bir araya gelmesi ile oluşmuş. İstanbul münevverânından İstanbul’u sadece yazmamış, aynı zamanda yaşamış olan Prof. Dr. Süheyl Ünver Bey’in *Bir Ramazan Binbir İstanbul* (Kitabevi, 1997) isimli eseri, 1957 yılı Ramazanında Vatan gazetesinde tefrika edilmiş yazılardan oluşuyor. Huzur Dersleri, Mahya, Leyla

Hanım’ın Saray Ramazanı, Enderun İftarı, Ramazan Medeniyeti gibi tarih kokan, medeniyet kokan başlıklar ve yazılar ihtiva etmekte. *Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey’in* Ramazana dair anlattıkları *İstanbul’da Ramazan Mevsimi* (Kitabevi, 1998) adıyla neşredilmiş. Ramazan ve cami musikisi ile ilgili bahis ilginçtir: “...Müezzinler yatsı vakti gelince çifte ezan okurlar. Misafirler de ağır ağır kollarını sıvayarak abdest almaya başlarlar. Müezzinler de arka safta cemaatin hazırlanmalarını beklerler. Saflar yavaş yavaş düzelir, ayinler, teşvişler ve ilâhîlerle namaz kılınır. Yatsı namazında muayyen bir beste takip olunmazsa da teravihin her dört rekâtı eda olundukça müezzinler ilâhîler ve ayinler okurlar. İlk dört rekât sonunda Saba ve Dügâh, yahut Bestenigâr ve ikinci dört rekatta Hûzzam ve üçüncü dört rekatta ekseriya Ferahnak ve dördüncüde mutlaka Evc, beşincide de behemehal Acem bestelerinden ilâhî okunur. İmam efendi de mihrabdan okunan ilâhînin makamıyla okumak zuretindedir.” Tasavvufî kimliği ve kişiliği ile önemli eserler veren Abdülbaki Gölpınarlı’nın *Ramazan Geldi Hoş Geldi* (Ataç Kitabevi, 1962) eserini de bu kategoride zikredebiliriz. Yakın dönemde Tolga Uslubaş tarafından fotoğraflarla bezenerek, eski edebiyatçılarımızın metinleri eşliğinde hazırlanmış derleme bir çalışma olan *Böyleydi Osmanlı’nın Ramazan’ı* (Yağmur yay., 2006) isimli eser de Osmanlı’nın Ramazanı nasıl idrak ettiğini anlamadan nostaljik konuşmaların gereksizliği ifade ediliyor. Osmanlı Ramazanları açısından gözden kaçmaması gereken bir diğer eser Ramazan’ın fasıllarla yaşanan bölümünü ihtiva eden çalışmadır. Bekçi Baba’nın *Ramazan Fasılları* (Kitabevi, 1998) isimli eseri hazırlayan, Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü üzerine yaptığı çalışmalarla tanıdığımız Sabri Koz.

Ramazana Özel Çok Önemli Bir Dış Kirası

Eser: Ramazan Kitabı

Heryıl Ramazan ayında dış kirası olarak okurlara bir eser takdim eden Kitabevi yayınları *Özlem Olgun'un hazırladığı Ramazan Kitabı* (Kitabevi, 2001) adlı eserle çok önemli bir kültür hizmeti gerçekleştirmiştir. Eserde hiçbir yerde bulunmayacağınız çok önemli isimler ve metinler bir araya getirilmiş. Kimler yok ki kitapta: Sermet Muhtar Alus, Samiha Ayverdi, Yahya Kemal Beyatlı, Refii Cevat Ulunay, Halide Edip Adivar, Ercüment Ekrem Talu, Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Refik, Reşit Rıza, Mehmet İpşirli, İsmail Kara, Mustafa Kutlu, Fatma Karabıyık Barbarosoğlu gibi daha onlarca kalem ve kıymetli yazı bulabilirsiniz. Kitaptan bir bölümde Ramazan ayının ilk günlerinin rehavetine dair, Ercüment Ekrem Talu hatıralarını naklediyor:

"Bundan 3-4 sene evvel yine böyle bir yaz Ramazanı Borazan Tevfik, Erenköy'ünde trene biner. Tevfik dini bütün bir Müslüman. Oruç başına vurmuş bitab, şişman olduğundan sıcaktan da müteessir, bir yere ilişir. Meğer karşısında öteden beri tanıdığı biri Saim diğeri Abid isimli iki birader oturuyor. Bunlardan bir Borazan'a:

-Tevfik Bey, der. Galiba oruç fena sarsıyor.

Borazan düşünmeden şu cevabı verir:

-Ne yapayım siz iki kardeş taksim-i vazife etmişsiniz. Bana gelince hem Saim (oruçlu) hem de Abid (ibadet eden) olmak mecburiyetindeyim. Bu sıcakta kolay iş değil."

Eski ve Yeni İki Ramazannâme

1826 yılına ait Ramazan manilerinin yazma nüshadan bugüne aktarıldığı *Ramazannâme* (Tercüman 1001 temel eser) isimli eser *Amil Çelebioğlu* tarafından hazırlanmış. Diğer *Ramazannâme* isimli eser ise bir sosyolog bakışıyla, ama edebî/sosyal bir gözlükle yazılmış. Eser *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu* tarafından kaleme alınmış. Eser geçmişe yakılan bir ağıt değil, günümüzün yaşayan, hissedilen Ramazanları adına düşülen kayıtlardan oluşuyor.

Ramazan Şiirleri ve Hikayeleri

Ramazan sadece geçmişin, dinî metinlerin değil şiirlerin ve hikayelerin de konusu olmuştur. Bu hususta iki önemli Ramazan şiirleri kitabı yayınlanmış. İlki *Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri*, Filiz-Muhsin Kılıç tarafından hazırlanmış. Diğer eser ise *Ramazan Şiirleri* (İst. 1960) adıyla *Fazlıoğlu Cemal Oğuz Öcal* tarafından kaleme alınmış. *Ramazan Akşamları / Geceleri* (Varlık yay., 1967; Özgün yay., 1998) isimli yazılmış tek hikaye kitabı da uzaklardan, ama bizim ellerden Balkanlardan bir yazar *Branislav Nusiç* tarafından yazılmış. Yazar, oraların havasını teneffüs etmek isteyenlere güzel bir hikayeler demeti sunuyor. Ramazanla ilgili hatırdan çıkmaması gereken kitaplar ise şunlar:

-*Samanyolunda Ziyafet*, Sezai Karakoç, Diriliş yay., 2006.

-*Allah Dostlarının Ramazan Hatıraları*, Abdülkadir Süphandağı, Timaş yay., 2006.

-*Peygamberimizin Ramazan Günlüğü*, Prof. Dr. Ali Çelik, Beyan yay., 2003.

-*Oruç Risalesi*, Hamit İskender, Bayrak yay., 1997.

-*40 Hadisle Ramazan ve Oruç*, Mehmet Paksu, Yeni Asya yay., 1988.

-*Çocuk ve Ramazan*, Burhan Eren, Timaş yay.

-*Ramazan ve Takva Eğitimi*, Prof. Dr. Esad Coşan, Seha Neşriyat.

-*Bizim Evde Ramazan*, Nurdan Damla, Nesil yay.

-*Ramazan Mektupları*, Nurefşan Çağlaroğlu, Muştut yay.

-*Edebiyatımızda Ramazan*, Adem Çevik, Sütun yay.

-*Ramazan Günlüğü Oruç ve Kadir Gecesi*, Prof. Dr. Faruk Beşer, Nun yay.

-*Oruç ve Sağlık*, Prof. Dr. Cemal Çevik, Akçağ yay., 2001.

-*Ramazan Medeniyeti*, İbrahim Refik, Albatros yay. 2000.

-*Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık*, Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, DİB yay. Ankara 1994

Ebru: Hikmet Barutçugil

Hikmet Barutçugil
2003